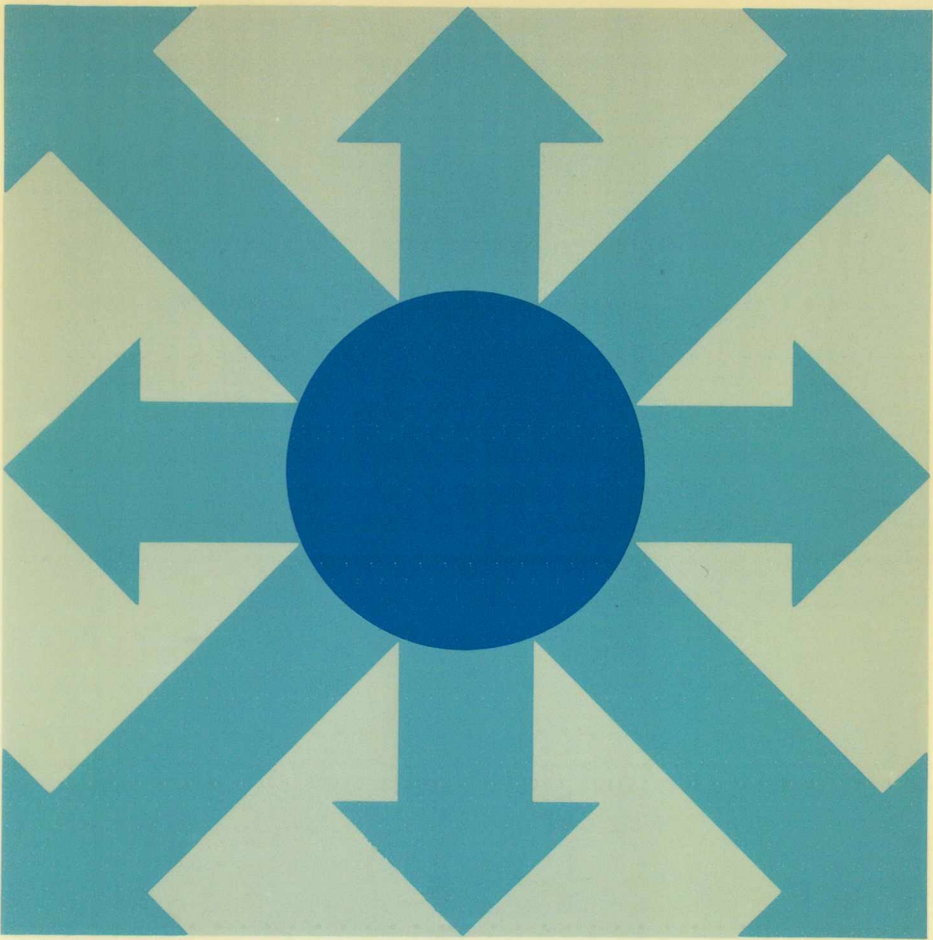


Ref



# Folkhögskolan

**Ur KB:s samlingar**

Digitaliserad år 2013



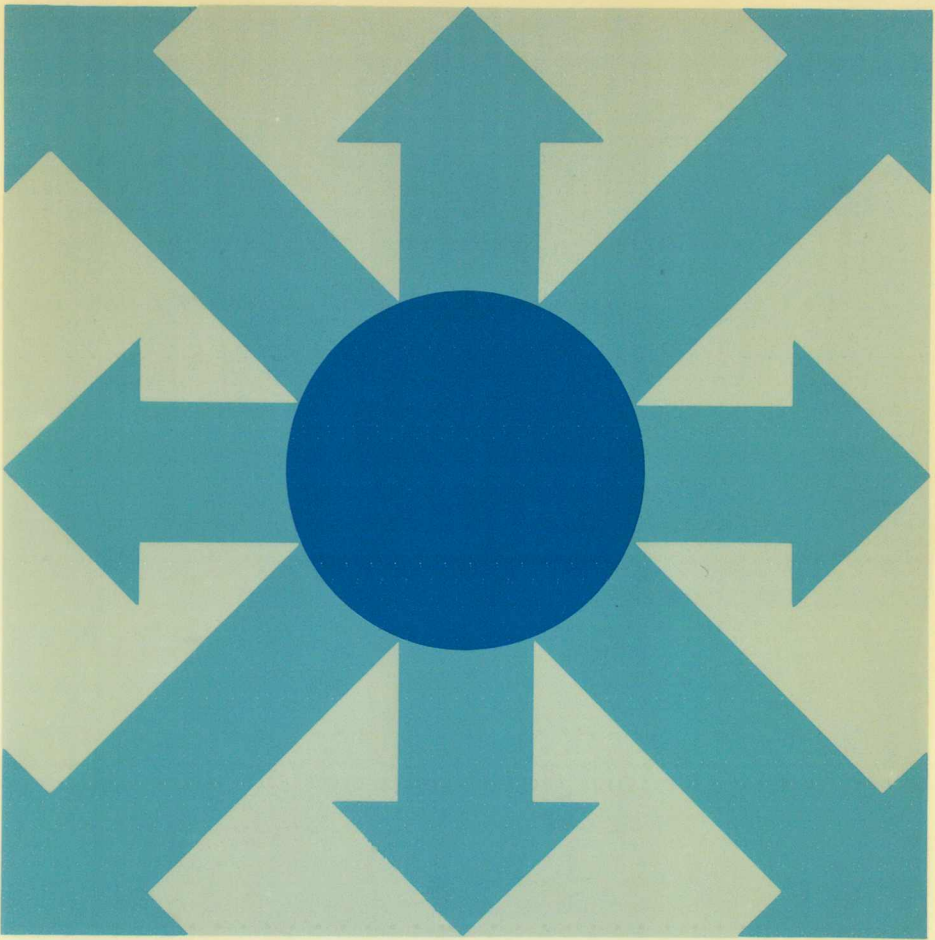
National Library  
of Sweden

1977: 8

SOU  
SOU

SLUTBETÄNKANDE AV 1973 ÅRS FOLKHÖGSKOLEUTREDNING

Ref



# Folkhögskolan

2

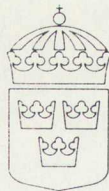
1977:8

SOU  
82

SLUTBETÄNKANDE AV 1973 ÅRS FOLKHÖGSKOLEUTREDNING



52  
1



Statens offentliga utredningar  
1977:8  
Utbildningsdepartementet

# Folkhögskolan 2

Läroutbildning, högskoleutbildning m. m.

Slutbetänkande av 1973 års folkhögskoleutredning  
Stockholm 1977

Omslag Roland Klang

ISBN 91-38-03312-7

ISSN 0375-250X

Göteborgs offsettryckeri, Stockholm 1977

## Till Statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet

Kungl Maj:t bemyndigade 1972-12-08 dåvarande statsrådet Sven Moberg att tillkalla sakkunniga med uppgift att utreda folhögskolans framtida uppgifter.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallades 1973-01-15 såsom sakkunniga ledamoten av riksdagen folkhögskolerektorn Stig Alemyr, kuratorn Marianne Bengtsson f. Persson, nuvarande departementssekreteraren i försvarsdepartementet Jan Hercules, folkhögskolerektorn Karl Högemark, departementssekreteraren i utbildningsdepartementet Berndt Johansson, landstingsrådet Erik Kalte, folkhögskolerektorn Carl Gustaf Lindell, skolinspektören dåvarande ledamoten av riksdagen Bert Stålhammar, ombudsmannen Carin Walldin samt 1973-02-02 undervisningsrådet i skolöverstyrelsen Gösta Vestlund. Erik Kalte entledigades från utredningsuppdraget fr. o. m. 1976-04-01 genom beslut 1976-01-08 och Gösta Vestlund fr. o. m. 1976-10-01 genom beslut 1976-09-23. Som ny ledamot i utredningen tillkallades landstingsrådet Rolf Vinthagen fr. o. m. 1976-04-01 genom beslut 1976-02-04.

Åt Alemyr uppdrogs att såsom ordförande leda utredningsarbetet. De sakkunniga har antagit namnet 1973 års folkhögskoleutredning.

Till utredningen har folkhögskoleinspektören Bo Göthberg varit knuten som expert fr. o. m. 1974-01-01. Som expert med heltidstjänstgöring fr. o. m. 1974-09-01 har studiesekreteraren Stig Svärd varit förordnad.

Till sekreterare i utredningen förordnades byrådirektören Inez Johnson fr. o. m. 1973-04-01 och till biträdande sekreterare folkhögskolläraren Margret Kihlén fr. o. m. 1973-09-01 med tjänstgöring på heltid t. o. m. 1976-08-31 och på halvtid fr. o. m. 1976-09-01. Inom sekretariatet har som biträde tjänstgjort kansliskrivaren Britta Victorin fr. o. m. 1974-08-05.

Folkhögskoleutredningen överlämnade sitt huvudbetänkande *Folkhögskolan* (SOU 1976:16) till utbildningsministern 1976-03-09. Utredningen får härmed överlämna sitt slutbetänkande, i vilket vissa resterande frågor behandlats. Utredningsuppdraget är därmed slutfört.

Stockholm i mars 1977

*Stig Alemyr*

*Marianne Bengtsson*     *Jan Hercules*     *Karl Högemark*

*Berndt Johansson*     *Carl Gustaf Lindell*     *Bert Stålhammar*

*Carin Walldin*     *Rolf Vinthagen*

*/Inez Johnson*  
*Margret Kihlén*

# Innehåll

Förkortningar . . . . .	9
Innehållsöversikt . . . . .	11
1 Utredningens arbete . . . . .	15
2 Lärarutbildning för folkhögskolan . . . . .	19
2.1 Lärare på folkhögskola . . . . .	19
2.1.1 Tjänster och behörighetsvillkor. . . . .	19
2.1.2 Antal lärare, anställningsart och utbildning . . . . .	20
2.2 Praktisk pedagogisk utbildning för folkhögskollärare . . . . .	22
2.2.1 Åsakurserna . . . . .	22
2.2.2 Lärarutbildningsutredningens förslag . . . . .	22
2.2.3 Folkhögskollärargrener vid lärarhögskolan i Linkö- ping . . . . .	23
2.2.3.1 Målgrupper och rekrytering . . . . .	23
2.2.3.2 Antagning till f-grener . . . . .	23
2.2.3.3 Mål och riktlinjer . . . . .	25
2.2.3.4 Utbildningens organisation . . . . .	26
2.2.3.5 Kursernas innehåll . . . . .	26
2.2.3.6Handledning . . . . .	29
2.2.3.7 Utbildningsledare och lektorer . . . . .	30
2.2.3.8 Betyg och behörighet efter genomgången utbildning . . . . .	30
2.3 Kursdeltagarnas tjänstgöring vt 1976 . . . . .	31
2.4 Rektorsutbildning . . . . .	32
2.5 Annan vuxenpedagogisk utbildning . . . . .	33
2.6 Fortbildning för lärare inom folkhögskolan . . . . .	35
2.6.1 Lärarförbundet och fortbildningen . . . . .	35
2.6.2 Utredningsförslag angående fortbildning . . . . .	36
2.6.3 Nuvarande fortbildningsverksamhet . . . . .	37
2.6.3.1 Anslag till fortbildning . . . . .	38
2.7 Utredningens överväganden och förslag . . . . .	39
2.7.1 Kunskapssyn – lärarroll – metodik . . . . .	39

2.7.2	Grundutbildning och fortbildning för folkhögskollärare . . . . .	39
2.7.3	Folkbildningslinje vid lärarhögskolan i Linköping . . . . .	40
2.7.3.1	Dimensionering . . . . .	42
2.7.3.2	Behörighet . . . . .	42
2.7.3.3	Antagning . . . . .	43
2.7.3.4	Kursorganisation . . . . .	44
2.7.3.5	Kursinnehåll . . . . .	45
2.7.3.6	Utnyttjande av fler praktikskolor . . . . .	47
2.7.3.7	Lektorernas tjänst . . . . .	48
2.7.3.8	Utbildningsledarens tjänst . . . . .	50
2.7.3.9	Handledare . . . . .	51
2.7.3.10	Betyg . . . . .	52
2.7.3.11	Behörighet efter genomgången utbildning . . . . .	53
2.7.4	Extralärarna, lärarutbildningen och ekonomin . . . . .	53
2.7.5	Rektorsutbildning . . . . .	54
2.7.6	Fortbildning . . . . .	54
2.7.6.1	Inriktning . . . . .	55
2.7.6.2	Innehåll . . . . .	55
2.7.6.3	Organisation. . . . .	56
2.7.6.4	Organisationsformer och omfattning av verksamheten . . . . .	56
2.7.6.5	Kurser för folkhögskollärare som är behöriga enligt äldre bestämmelser . . . . .	58
2.7.6.6	Finansiering av fortbildningen . . . . .	59
2.7.7	Andra pedagogiska utbildningar . . . . .	60
3	<i>Högskoleutbildning inom folkhögskolan . . . . .</i>	63
3.1	Avgränsning . . . . .	63
3.2	Innehållsöversikt . . . . .	66
3.3	Förekomsten av kurser med högskolekaraktär inom folkhögskolan . . . . .	66
3.3.1	Fritidsledarutbildning . . . . .	66
3.3.2	Högre musikutbildning . . . . .	68
3.3.2.1	Bakgrund . . . . .	68
3.3.2.2	Nuvarande verksamhet. . . . .	69
3.3.2.3	OMUS' principbetänkande . . . . .	72
3.3.3	Utbildning av dramapedagoger. . . . .	73
3.3.3.1	Bakgrund. . . . .	73
3.3.3.2	Utbildningens nuvarande utformning . . . . .	74
3.3.3.3	Dramapedagogernas arbetsmarknad . . . . .	75
3.3.3.4	Dramapedagogutbildningen och högskolan . . . . .	75
3.3.4	Övriga folkhögskolekurser av högskolekaraktär om minst ett läsårs längd . . . . .	76
3.3.4.1	Konstpedagogutbildning . . . . .	76
3.3.4.2	Journalistutbildning . . . . .	77
3.3.4.3	Reseplanerarutbildning. . . . .	78
3.3.4.4	Utbildning av ledare för rehabiliteringskollektiv . . . . .	78

3.3.5	Universitetskurser vid folkhögskolor . . . . .	79
3.3.6	Folkhögskolan i distansundervisning på högskolenivå . . . . .	82
3.3.6.1	Avgränsning . . . . .	82
3.3.6.2	Hittillsvarande erfarenheter av distansundervisning på högskolenivå inom folkhögskolan . . . . .	82
3.3.6.3	TRU-kommitténs förslag . . . . .	85
3.3.6.4	TRU-propositionen och riksdagsbehandlingen av den . . . . .	86
3.3.7	Folkhögskolekurser som fortbildning och vidareutbildning . . . . .	87
3.3.8	Folkhögskolekurser med anknytning till utländska högskolor . . . . .	89
3.4	Utredningens överväganden och förslag . . . . .	90
3.4.1	Vad saken gäller . . . . .	90
3.4.2	Möjligheterna att anordna kurser som tillhör både folkhögskolan och högskolan . . . . .	91
3.4.2.1	Huvudmannaskap . . . . .	92
3.4.2.2	Tillsynsmyndigheter, styrelser . . . . .	95
3.4.2.3	Linjenämnder . . . . .	95
3.4.2.4	Behörighet, urval och antagning . . . . .	97
3.4.2.5	Utbildnings- och kursplaner . . . . .	99
3.4.2.6	Poäng och betyg . . . . .	101
3.4.2.7	Anslag och resurstilldelning . . . . .	104
3.4.2.8	Ett begränsat fält . . . . .	106
3.4.3	Fritidsledarutbildning . . . . .	107
3.4.3.1	Behörighet . . . . .	107
3.4.3.2	Utbildningsplan . . . . .	107
3.4.3.3	Inplacering i yrkesutbildningssektor . . . . .	108
3.4.3.4	Dimensionering . . . . .	109
3.4.4	Högskoleutbildning på kulturområdet inom folkhögskolan . . . . .	111
3.4.4.1	Utgångspunkt . . . . .	111
3.4.4.2	Förslaget om musikleärodbildning inom folkhögskolan . . . . .	111
3.4.4.3	Andra pedagogutbildningar på kulturområdet . . . . .	112
3.4.5	Enstaka kurser, anordnade i samarbete med högskola . . . . .	113
3.4.5.1	Villkoren för samarbete om enstaka kurser . . . . .	113
3.4.5.2	Kulturkommunikativ utbildningslinje . . . . .	114
3.4.6	Fortbildning och vidareutbildning . . . . .	116
3.4.7	Distansundervisning . . . . .	117
3.4.7.1	Inledande synpunkter . . . . .	117
3.4.7.2	Formerna för folkhögskolans deltagande i distansundervisning . . . . .	119
3.4.7.3	Kostnadsfördelningen mellan högskola och folkhögskola . . . . .	120

4	<i>Ungdoms- och fritidsledarutbildning utanför folkhögskolan</i> . . . . .	123
4.1	Inledning . . . . .	123
4.2	Specialkursen för ungdomsledare . . . . .	124
4.2.1	Bakgrund . . . . .	124
4.2.2	Verksamheten vid specialkurserna . . . . .	125
4.2.3	Nuläget . . . . .	127
4.3	Kombinationsutbildningen av fritidsledare . . . . .	129
4.3.1	Bakgrund . . . . .	129
4.3.2	Förhållanden vid kombinationsutbildningarna . . . . .	129
4.3.3	Diskussionen om kombinationsutbildningen av fritidsledare . . . . .	131
4.4	Utredningens överväganden och förslag . . . . .	132
5	<i>Information om folkhögskolan</i> . . . . .	137
5.1	Inledning . . . . .	137
5.2	Informationskontor för folkhögskolan . . . . .	138
5.3	Utredningens synpunkter . . . . .	139
5.4	Information genom statliga myndigheter . . . . .	140
5.5	Utredningens synpunkter och förslag . . . . .	143
6	<i>Tillsynsmyndigheten</i> . . . . .	145
6.1	Historisk tillbakablick . . . . .	145
6.2	Personal- och arbetsförhållanden . . . . .	147
6.3	Utredningens överväganden och förslag . . . . .	149
6.3.1	Allmänt . . . . .	149
6.3.2	Regional konsulentorganisation . . . . .	153
6.3.3	Kostnader för den regionala konsulentorganisationen . . . . .	155
	<i>Kostnadssammanställning</i> . . . . .	157
	<i>Litteraturförteckning</i> . . . . .	159

## Förkortningar

ABF	Arbetarnas bildningsförbund
ALFAVUX	Alfabetiseringsundervisning för vuxna
AMS	Arbetsmarknadsstyrelsen
AMU	Arbetsmarknadsutbildning
BUL	Betyg och utvärdering i lärarutbildningen
Ds	Departementspromemoria
FCO	Fackliga centralorganisationen
H 75	Centrala organisationskommittén för högskolereformen
KFR	Kommunala fritidstjänstemäns riksförbund
LO	Landsorganisationen i Sverige
LUT	1974 års lärarutbildningsutredning
NSI	Nämnden för samhällsinformation
OMUS	Organisationskommittén för högre musikutbildning
PLUS	Plan över utbildning för skolledare
PUFF	Pedagogiskt utvecklingsarbete för folkhögskolan
RF	Riksidrottsförbundet
RIO	Rörelseskolornas intresseorganisation
RSFH	Riksförbundet Sveriges fritids- och hemgårdar
SCB	Statistiska centralbyrån
SFEF	Sveriges folkhögskoleelevers förbund
SFHL	Svenska folkhögskolans lärarförbund
SFS	Svensk författningssamling
SFS	Sveriges förenade studentkårer
SIA	Utredningen om skolans inre arbete
SMI	Stockholms musikpedagogiska institut
SMU	Svenska missionsförbundets ungdom
SOF	Samarbetsorganisation för fritidsledarutbildning inom svensk folkhögskola
SOU	Statens offentliga utredningar
SR	Sveriges Radio
SSK	Utredningen om skolan, staten och kommunerna
SULU	Skolöverstyrelsens ungdomsledarutredning
SÖ	Skolöverstyrelsen
TBV	Tjänstemännens bildningsverksamhet
TCO	Tjänstemännens centralorganisation

TRU	Kommittén för television och radio i utbildningen
U 68	1968 års utbildningsutredning
UHÄ	Universitets- och Högskoleämbetet
UKÄ	Universitetskanslersämbetet
YTH	Yrkesteknisk högskoleutbildning

## Innehållsöversikt

I kapitel 1 lämnas en redogörelse för utredningens arbete. Här finns bl. a. förteckningar över tidigare betänkanden och över remissyttranden och uppvisningar.

Kapitel 2 behandlar frågor som har med utbildning och fortbildning av folkhögskolans lärare att göra. Dess första del har karaktär av redogörelse för den hittillsvarande utvecklingen och nuläget. Inledningsvis skildras förekomsten av olika lärarkategorier och gällande behörighetsvillkor samt antalet lärare, deras anställningsformer och deras utbildning. I nästa avsnitt behandlas folkhögskolläraernas praktisk-pedagogiska utbildning. Först ges en återblick på den femveckorsutbildning sommartid som åren 1958–1970 bedrevs vid Åsa folkhögskola samt på folkhögskolans lärarutredning 1967. Dess förslag resulterade i att en praktisk-pedagogisk utbildning av folkhögskollärare inrättades som en gren av ämneslärarlinjen vid lärarhögskolan i Linköping. En rätt utförlig redogörelse lämnas för bl. a. rekrytering och antagning till folkhögskollärargrenen samt för utbildningens organisation och innehåll. Utredningen har också gjort en enkät med dem som genomgått utbildningen från och med vårterminen 1970 till och med höstterminen 1975. Av den framgick bl. a. att 88 % av de svarande våren 1976 arbetade inom området undervisning och folkbildning. I kapitlet lämnas också en redogörelse för skolläraryrket för det allmänna skolväsendet, vari det är meningen att också folkhögskolans rektorer skall delta. Vidare behandlas förekomsten av annan vuxenpedagogisk utbildning, bl. a. en av Landsorganisationen (LO) bedriven utbildning av lärare i dess interna kursverksamhet, och för fortbildning av folkhögskolans lärare.

I kapitlets andra hälft finns utredningens överväganden och förslag. De utgår från den syn på kunskap och lärarroll som utvecklades i metodikkapitlet i utredningens huvudbetänkande. Förslag framläggs om inrättande av en utbildningslinje om 40 poäng vid lärarhögskolan i Linköping, som också bör få egen linjenämnd. Dimensioneringen föreslås ökad från 60 intagningsplatser per år till 70. De regler för behörighet och antagning som föreslås är avsedda att garantera en rekrytering till denna linje av personer som har bred erfarenhet. Utredningen rekommenderar en kursorganisation som underlättar integration av utbildningens olika moment. Lärarutbildarna bör förordnas på högst sex år. För praktikhandledningen föreslås bestämmelser som underlättar lagarbete. Diskussionen av betygsfrågan leder fram till slutsatsen att

graderade betyg inte bör förekomma vid folkbildningslinjen. Folkhögskollärare som saknar lärarutbildning bör kunna beviljas tjänstledighet med B-avdrag för att genomgå folkbildningslinjen. Förslag framläggs också om fortbildningens omfattning och organisation. Kapitlets sista avsnitt handlar om andra pedagogiska utbildningar som bör ge samma behörighet som folkbildningslinjen och ämneslärarlinjernas praktisk-pedagogiska del, bl. a. LO:s lärarutbildning och övningslärarutbildningarna.

Med utgångspunkt från ett uttalande i proposition 1975:9 om reformering av högskoleutbildningen behandlas i kapitel 3 högskoleutbildning inom folkhögskolan. Första hälften av kapitlet ägnas huvudsakligen åt en kartläggning av kurser med högskolekaraktär inom folkhögskolan. Den största gruppen av sådana kurser med en längd av ett läsår eller mer avser fritidsledarutbildning (finns vid 33 skolor), men det förekommer också högre musikutbildning (5 skolor) samt utbildning av dramapedagoger (3 skolor), konstpedagoger (1 skola), journaliser (3 skolor) och reseplanerare (1 skola). Vid en folkhögskola planeras också utbildning av ledare för rehabiliteringskollektiv. 15 folkhögskolor uppger att de erbjuder poängkurser i samarbete med universitet eller högskola eller tidigare har gjort det. Det finns också exempel på att folkhögskolor medverkat i distanskurser på högskolenivå. Några skolor har etablerat samarbete med utländska universitet eller högskolor. Av de många kortare kurser som anordnas vid olika folkhögskolor har många ett sådant innehåll att de lämpar sig som fortbildning eller vidareutbildning för personer som genomgått högskoleutbildning.

I början av kapitlets andra huvuddel, som innehåller överväganden och förslag, förklarar utredningen att vissa kurser skall kunna höra till den nya högskolan men samtidigt vara en del av folkhögskolans verksamhet. Självfallet uppstår det problem om en kurs samtidigt skall tillhöra två skolformer. Utredningen diskuterar dessa frågor med utgångspunkt dels från sitt eget huvudbetänkande, dels från de riktlinjer för den nya högskolan som dragits upp i 1975 års högskoleproposition och genom arbetet i den centrala organisationskommittén för högskolereformen (H 75). 1977 års högskoleproposition har av tidsskäl bara delvis kunnat beaktas. Vissa villkor ställs upp för folkhögskolans medverkan i högskoleutbildningen. Diskussionen mynnar ut i ett konstaterande att denna medverkan av flera skäl kommer att utgöra ett begränsat fält. Därefter behandlas frågor som berör fritidsledarutbildningen och olika högskoleutbildningar på kulturområdet. Utredningen anser inte att musklärläro-utbildning i den form som organisationskommittén för högre musikutbildning (OMUS) föreslog i sitt principbetänkande skall kunna anordnas inom folkhögskolans ram. Förslag framläggs om en försöksverksamhet där högskolor och folkhögskolor samverkar i utbildningen av kulturkommunikatörer. Folkhögskolans medverkan i fortbildning och vidareutbildning och i distansundervisning behandlas i kapitlets båda sista avsnitt.

Kapitel 4 tar i enlighet med utredningens direktiv upp ungdoms- och fritidsledarutbildning utanför folkhögskolan. Redogörelser lämnas för den ettåriga specialkursen för ungdoms-, resp. idrotts- och friluftsledare, och den tvååriga kombinationsutbildningen av fritidsledare. Utredningen föreslår att dessa utbildningar överförs till folkhögskolor.

Kapitel 5 behandlar information om folkhögskolan. En redogörelse lämnas för nuvarande informationsverksamhet och statistikproduktion. Förslag

framläggs bl. a. om en informationsskrift om folkhögskolan på engelska, avsedd för utländsk publik.

I kapitel 6, som behandlar tillsynsmyndigheten, ges inledningsvis en översikt över folkhögskoleärendenas behandling inom skolöverstyrelsen (SÖ). Tillsynsmyndighetens framtida uppgifter skisseras. Utredningens förslag gäller främst inrättandet av sex heltidstjänster som regionala folkhögskolekonsulenter.

I slutet av betänkandet finns en sammanställning över kostnaderna för de förslag utredningen lagt fram.



# 1 Utredningens arbete

Folkhögskoleutredningen avgav i mars 1976 sitt huvudbetänkande *Folkhögskolan* (SOU 1976:16). Dessförinnan, 1974-09-30, hade utredningen avgivit ett delbetänkande: *Folkhögskolans fritidsledarutbildning* (Ds U 1974:11). I huvudbetänkandet behandlade utredningen vad som hade angivits i direktiven<sup>1</sup> utom frågan om utformningen av den särskilda utbildningen av lärare vid folkhögskolor, som är förlagd till lärarhögskolan i Linköping. Detta avsåg utredningen att återkomma till i slutbetänkandet. Utredningen skulle i ett senare sammanhang också ta upp vad departementschefen anfört i prop. 1975:9 om reformering av högskoleutbildningen (s. 506). Där konstaterades att viss utbildning vid folkhögskola är av sådan karaktär, att den bör betraktas som högskoleutbildning. Departementschefen framhöll vidare: "Vad gäller eventuell reglering av organisationen för denna utbildning och av formerna för att tillgodose behovet av samplanering med högskolan bör resultatet av folkhögskoleutredningens fortsatta arbete avvaktas."

I sitt delbetänkande om fritidsledarutbildningen sade sig utredningen vilja återkomma till frågan om den fritidsledarutbildning som bedrivs vid gymnasieskola och framlägga de förslag som övervägandena härvidlag kunde komma att aktualisera. I föreliggande betänkande behandlas sålunda denna utbildning. Under sina överväganden har utredningen funnit det nödvändigt att i sammanhanget behandla också kombinationsutbildning av fritidsledare, som bedrivs i form av dels en ettårig högre specialkurs vid gymnasieskola och dels universitetsstudier i sociologi och pedagogik. Alla de tre nu existerande formerna av ungdoms- och fritidsledarutbildning vänder sig nämligen till samma avnämningkategorier, främst föreningslivet och den kommunala fritidsverksamheten. Därmed aktualiseras behov av samsyn och samverkan, som förutsätter att man har en samlad bild av utbildningen inom olika skolformer – särskilt som hela denna utbildning enligt förslag från den centrala organisationskommittén för högskolereformen (H 75) skall föras till den nya högskolan. Slutligen tar utredningen i detta betänkande upp vissa resterande frågor som berör informationsåtgärder på folkhögskoleområdet samt tillsynsmyndighetens funktion.

Folkhögskoleutredningen har avgivit remissyttranden på flera betänkan- den och promemorior från statliga utredningar. I huvudbetänkandet finns en förteckning över yttranden från utredningen t. o. m. februari månad 1976. Efter denna tidpunkt har utredningen avgivit följande remissyttranden:

<sup>1</sup> Direktiven för utredning rörande folkhögskolans framtida uppgifter meddelades i utdrag ur statsråds- protokoll 1972-12-08.

- den 3 mars 1976 angående gymnasieskolegruppens rapport Utbildning m. m. för 16–19-åringar (Ds U 1975:18),
- den 28 april 1976 angående 1968 års barnstugeutrednings betänkande Utbildning i samspel (SOU 1976:67),
- den 12 maj 1976 angående sameutredningens betänkande Samerna i Sverige (SOU 1975:99),
- den 31 maj 1976 angående SÖ:s arbetsgrupp för kombination av skolutbildning och elitidrott rapport Försöksverksamhet med kombination av gymnasieskolutbildning och elitidrott (SÖ 1975-10-14),
- den 9 juni 1976 angående SÖ:s skrivelse 1975-10-27 om grundläggande utbildning för vuxna med anledning av arbetsgruppen ALFAVUX' rapport Alfabetiseringsundervisning i Sverige,
- den 19 augusti 1976 angående förslag från statens invandrarverk om ändrade bestämmelser rörande uppehållstillstånd för gäststuderande,
- den 4 oktober 1976 angående 1973 års expertgrupps för konstutbildning delbetänkande Den högre utbildningen inom bild- och formområdet, II (Ds U 1976:1),
- den 11 november 1976 angående organisationskommitténs för högre musikutbildning (OMUS) betänkande Musiken-människan-samhället (SOU 1976:33).

Vidare har utredningen 1976-09-15 till universitetskanslerämbetet (UKÄ) yttrat sig över ett betänkande framlagt av högskolan i Luleå angående Formgivning i Luleå – förslag till utbildning och forskning inom formgivningsområdet.

Regeringen överlämnade i mars 1976 en skrivelse från kommunala fritidstjänstemäns riksförbund rörande de kommunala ettåriga ungdomsledarutbildningarnas framtida ställning för att av utredningen beaktas i det fortsatta utredningsarbetet.

Utredningen har i en skrivelse till statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet 1976-11-11 givit sin uppfattning tillkänna i frågan om vilken ställning den nuvarande folkhögskollärargrenen vid lärarhögskolan i Linköping skall ha i den nya högskoleorganisationen.

Samarbetskommittén för Sundsvall/Härnösands högskola inkom hösten 1975 med en skrivelse om sina planer på högre musikutbildning förlagd till Kapellsberg. Till utredningen överlämnade SÖ 1976-03-18 en rapport från den arbetsgrupp som följt försöksverksamheten med studiedagar vid folkhögskolorna. Utredningen har dessutom mottagit skrivelser från folkhögskolor och enskilda personer med anledning av de frågor som behandlas i detta betänkande.

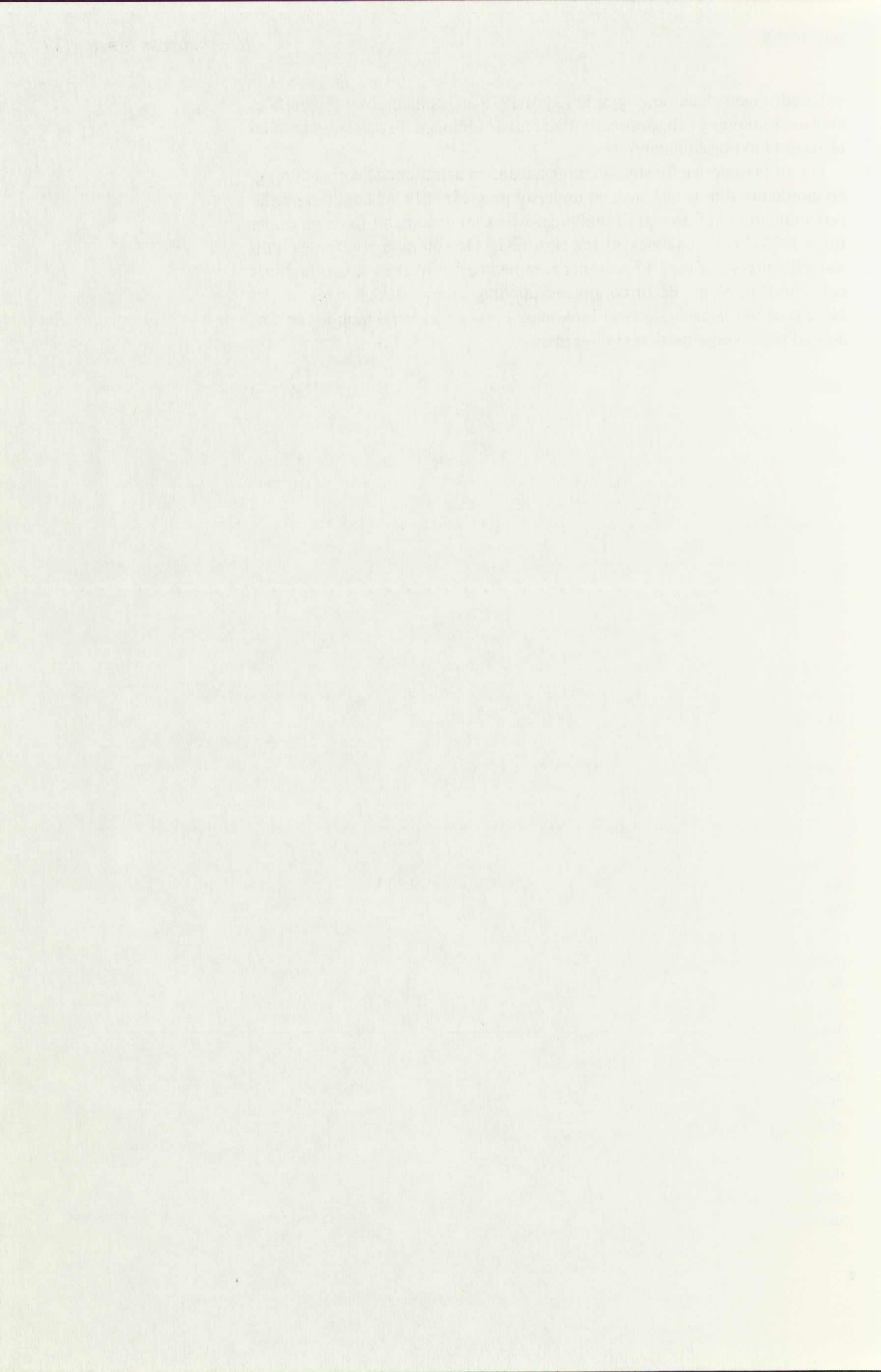
Utredningens sekretariat har under hösten 1976 haft en överläggning med ordförande och sekreterare i 1974 års lärarutbildningsutredning (LUT).

I oktober 1976 uppvaktades utredningens ordförande av representanter för Jämtlands läns landsting, Östersunds kommun och organisationskommittén för Umeå högskoleregion som framförde synpunkter på fritidsledarutbildningen i Östersund.

I ett sammanträde med utredningen deltog representanter för ledningsgruppen för högskolan i Gävle/Sandviken för en överläggning om högskolekurser i folkhögskolan. Utredningen har också sammanträffat med företrädare för Svenska folkhögskolans lärarförbund (SFHL).

Utredningens ledamöter gjorde i april 1976 ett studiebesök vid lärarhögskolan i Linköping och sammanträffade med ledningen för och lärarkandidaterna vid folkhögskollärargrenen.

För att få underlag för sina ställningstaganden beträffande lärarutbildningen gjorde utredningens kansli en undersökning våren 1976 bland tidigare lärarkandidater vid f-grenen i Linköping. Alla som genomgått f-grenen under tiden 1970–1975 tillställdes ett frågeformulär. Dessutom genomfördes individuella intervjuer med 15 personer som hade erfarenhet av lärarutbildning och handledarskap. På utredningens uppdrag gjorde slutligen lektor Per Nordqvist vid lärarhögskolan i Linköping en kostnadsberäkning för en förändrad praktikorganisation vid f-grenen.



## 2 Lärarutbildning för folkhögskolan

### 2.1 Lärare på folkhögskola

#### 2.1.1 *Tjänster och behörighetsvillkor*

Vid folkhögskola finns dels ämneslärare, dels lärare i övningsämnen.

För att kunna antas till ordinarie eller extra ordinarie ämneslärare fordras att

- vara fri från sjukdom och lyte,
- äga god förmåga att undervisa och gott sätt att behandla eleverna,
- ha avlagt sådan filosofie kandidatexamen som omfattar tre studieområden, eller ha avlagt sådan examen enligt äldre bestämmelser i vilken ingår betyg i minst tre examensämnen,

*eller*

- på grund av verksamhet i folkbildningsarbete eller annat arbete eller på grund av utbildning kan anses ha kunskaper och förutsättningar i övrigt att tjänstgöra som ämneslärare vid folkhögskola,
- ha avlagt examen på ämneslärarlinjen vid lärarhögskola,
- ha med nit och skicklighet tjänstgjort som lärare i läroämnen i en omfattning som motsvarar sammanlagt minst två års full tjänstgöring för tjänst som ordinarie lärare, och minst ett och ett halvt år för tjänst som extra ordinarie lärare, därav minst 20 veckor vid statsunderstödd folkhögskola.

Innan folkhögskollärargrener vid lärarhögskolan i Linköping inrättades, krävdes inte någon praktisk-pedagogisk utbildning för behörighet till ordinarie och extra ordinarie tjänst. De personer som tjänstgjort minst fyra år med full tjänst, varav minst 20 veckor i följd som ämneslärare på folkhögskola före den 1 januari 1971, är behöriga enligt äldre bestämmelser.

Behörig till tjänst som extra ämneslärare är den som uppfyller de tre första av de ovannämnda villkoren. Detta innebär alltså att en lärare kan vara behörig till tjänst på folkhögskola även utan praktisk-pedagogisk utbildning. Häri genom har särskilt rörelseskolornas behov av medarbetare med speciell inriktning kunnat tillgodoses. Det är numera inte någon skillnad mellan de olika kategorierna i fråga om anställningsskydd och lönevillkor. Även extralärarna är i princip tillsvidareanställda och alla ämneslärare i den vanligaste befördringsgången, dvs. de som är behöriga att antas till ämneslärarlinje vid lärarhögskola, når slutlönegraden efter drygt fyra år.

För lärare i övningsämnen är behörighetskraven i princip desamma som för lärare i det allmänna skolväsendet. Dessa lärare har emellertid till stor del andra uppgifter och, särskilt på speciallinjer, uppgifter av mer teoretisk art än motsvarande grupp i grundskola och gymnasieskola. I sitt huvudbetänkande har folkhögskoleutredningen uttalat sig för att begreppet övningsämne och vissa lärare skall försvinna och att alla lärare inom folkhögskolan skall kallas folkhögskollärare och ha samma status.

### 2.1.2 *Antal lärare, anställningsart och utbildning*

Folkhögskoleutredningen har tidigare publicerat en undersökning angående folkhögskolans lärare.<sup>1</sup> Här skall kortfattat ges några andra statistiska uppgifter framför allt för att visa förändringar i förhållande till de uppgifter som publicerats i tidigare undersökningar.

Erica Simon påpekade i sitt arbete om den nordiska folkhögskolan att de svenska rektorerna hade höga examensmeriter. På de 13 skolor som fanns år 1875 var sju av föreståndarna filosofie doktorer och en licentiat.<sup>2</sup>

Den tidiga folkhögskolan hade i allmänhet två lärare. Den s. k. försteläraren hade mestadels en lägre akademisk examen inom filosofisk fakultet och den s. k. andreläraren, som vanligen svarade för de naturvetenskapliga ämnena, var ofta agronom eftersom lantmannaskolor kunde vara anslutna till folkhögskolorna.<sup>2</sup>

År 1946 fanns 67 rektorer, 140 fasta dvs. ordinarie lärare och 105 icke ordinarie lärare. Av dessa 312 personer var 13 fil. dr, 23 fil. lic., 104 fil. mag., 103 fil. kand/pol. mag., 22 agronomer och 13 teol. kand. Bland de övriga 34 fanns representerade gymnastikdirektörsexamen, civilingenjörsexamen, civilekonomexamen, högre musiklärarexamen och oavslutade akademiska studier.<sup>3</sup>

Läsåret 1966/67 fanns det 104 rektorer, 376 ordinarie ämneslärare, 336 icke ordinarie ämneslärare, tillsammans 816 personer. Av dessa var 4 fil. dr., 25 fil. lic., 284 fil. mag., 279 fil. kand./pol. mag., 16 teol. kand./högre teologisk examen, 36 agronomer, 34 folkskollärare, 15 läroverksingenjörer, 27 hade annan akademisk examen och 33 studentexamen, vilket i de flesta fall torde innebära icke avslutade akademiska studier. Bland de 63 övriga ingår utländsk examen och examen från högre lärarinneseminarium.<sup>4</sup>

År 1976 fanns det 108 rektorer, 6 filialföreståndare, 506 ordinarie ämneslärare, 448 extra ordinarie ämneslärare och 246 extra ämneslärare, tillsammans 1 314 personer. Av dessa var drygt 100 personer helt tjänstlediga läsåret 1975/76. Antalet timlärare var mycket stort, eftersom alla personer som tjänstgör i kurser, som arrangeras tillsammans med exempelvis studieförbund, räknas bland folkhögskolans timlärare.

#### Antal rektorer och ämneslärare inom folkhögskolan år 1946, 1966, 1976

År	Rektorer och filialförest.	Ordinarie lärare	Icke ordinarie lärare	Summa
1946	67	140	105	312
1966	104	376	336	816
1976	114	506	694	1 314

<sup>1</sup> *Folkhögskolan och dess lärare*, Ds U 1975:17.

<sup>2</sup> *Svensk folkhögskola 100 år*, del IV, Läroarrekryteringen, sid. 19.

<sup>3</sup> *Folkhögskolans ställning och uppgifter*, SOU 1953:24, sid. 130.

<sup>4</sup> *Läroarutbildning för folkhögskolan*, SOU 1967:47, sid. 33.

Lärarkategori och utbildning läsåret 1975/76<sup>a</sup>

	Fil. dr. fil. lic. teol. dr. pol. lic.	Fil. mag.	Fil. kand./ pol. mag.	Teol. kand.	Folk- högsk. lärare/ <sup>b</sup> / ämnes- lärare	Agro- nom	Civil- ekonom	Socio- nom	Tekn. mag./ ingen- jör	Folk- skol- lärare	Utländsk examen	Övriga utbild- ningar	Summa
Rektorer	10	37	44	9	4	3	-	4	-	-	-	4	115
Ordinarie ämneslär.	23	236	135	6	24	24	4	4	8	3	6	9	482
Extra ordinarie ämneslär.	12	251	105	7	39	2	2	4	10	8	1	8	449
Extra ämneslär.	3	92	78	5	21	1	2	1	9	11	3	21	247
Summa	48	616	362	27	88	30	8	13	27	22	10	42	1 293
%	3,7	47,6	28	2,1	7	2,3	0,6	1	2,1	1,7	0,8	3	100

<sup>a</sup> Svenska Folkhögskolans Lärarförbunds matrikel 1976.

<sup>b</sup> Personer som inte har akademisk grundutbildning men som blivit behöriga för tjänst genom examen på folkhögskollärargrener vid läroarhögskolan i Linköping.

<sup>c</sup> Som exempel kan ges musikdirektör, jägmästare, pastor, sjökaptan.

Det bör observeras att ovanstående tabell inte redovisar antal lärare utan antal examina och övriga högskoleutbildningar. Fyra rektorer hade t. ex. förutom sin akademiska grundexamen också socionomexamen och båda är redovisade. Under senare år har i allt högre grad tillkommit lärare utan traditionell akademisk examen, speciellt på rörelseskolor.

Utbildnings- och anställningsförhållandena för lärare i övningsämnen är mera svårredovisade eftersom de utgör en liten grupp med stora variationer i fråga om utbildning, undervisningsområden och tjänstgöringstid per vecka. Höstterminen 1976 hade ca 330 lärare större delen av sin tjänstgöring i gymnastik, musik, textilslöjd, trä- och metallslöjd, form och färg inklusive konst, konsthantverk, grafik, teckning samt hemkunskap. Av dessa hade ca 100 halv tjänst eller mer, dvs. minst 480 tim/år. Ca 60 hade extra, extra ordinarie eller ordinarie tjänst. De övriga var timlärare.<sup>5</sup> Musiklärarna vid vissa skolor med musiklinjer är ämneslärare.

## 2.2 Praktisk-pedagogisk utbildning för folkhögskollärare

### 2.2.1 *Åsakurserna*

Den första praktisk-pedagogiska utbildningen för folkhögskollärare tillkom år 1958, då SÖ fick medel för att starta kurser av 4-6 veckors längd. Denna pedagogiska grundutbildning, som förlades till Åsa folkhögskola, anordnades årligen 1958-1970 i form av femveckorskurser under sommartid med 20-25 deltagare. På kursprogrammet stod orientering om folkhögskolans utveckling, nuläge och framtida uppgifter, studieplanering och vuxenutbildningens metodik. De studerande fick auskultera på Åsa och under de senare åren också på andra skolor. Övningslektioner förekom, om än i blygsam omfattning.

### 2.2.2 *Lärarytildningsutredningens förslag*

I oktober 1965 tillsattes en utredning som skulle utreda frågan om utbildning och fortbildning av folkhögskolans lärare. Utredningen lämnade sitt betänkande i september 1967.<sup>4</sup> Utredningen föreslog bl. a. att det skulle inrättas en ettårig praktisk-pedagogisk linje för folkhögskollärare vid lärarhögskolan i Linköping. För antagning skulle i princip krävas akademisk grundexamen. Viss del av utbildningen skulle vara gemensam för de blivande folkhögskollärarna och övriga ämneslärare. Det sades dock tydligt att folkhögskollärlinjen måste få en från annan ämneslärarytildning avvikande prägel, om den skulle kunna tjäna sina syften. Lärarytildarna skulle ha folkhögskoleerfarenhet. Det framhölls också att utbildningen av folkhögskollärare måste bli lika omställbar som man förutsatte att folkhögskolan själv skulle vara.

Utredningens förslag resulterade i proposition<sup>6</sup> och riksdagsbeslut våren 1969. Beslutet innebar att utbildningen skulle läggas upp i stort sett efter utredningens förslag. Några undantag kunde dock noteras. Ordet "linje" ersattes med "gren" vilket medförde att utbildningen underordnades den övriga ämneslärarytildningen. Proposition och riksdagsbeslut markerade

<sup>5</sup> Svenska Folkhögskolans Lärarytildningsenkät till folkhögskolorna höstterminen 1976 angående övningslärarnas tjänstgöring.

<sup>6</sup> Kungl. Maj:ts prop. 1969:52.

å andra sidan tydligare än utredningen rätten för icke akademiker att antas och därmed anknypningen till folkbildningssektorn. I januari 1970 började folkhögskollärargrenen vid lärarhögskolan i Linköping sin verksamhet.

## 2.2.3 Folkhögskollärargrenen vid lärarhögskolan i Linköping

### 2.2.3.1 Målgrupper och rekrytering

Målgrupper för utbildningen har från början varit personer som är inriktade på verksamhet som lärare vid folkhögskola eller inom annat folkbildningsarbete. Utbildningskapaciteten är 60 platser per år, 30 per kurs.

Ca 20 akademiker, A-gruppen, och 10 icke-akademiker, B-gruppen, (se 2.2.3.2) har antagits till varje kurs. Denna fördelning gjordes vid den första antagningen och har sedan blivit praxis. Till den första kursen, vårterminen 1970, sökte 158 akademiker och 176 icke-akademiker. Vårterminen 1971 var siffrorna 251 och 116. Andelen sökande utan akademisk examen har sedan ytterligare sjunkit. Det kan dock noteras att många som sökte till B-gruppen vid de första antagningstillfällena inte var behöriga. Vårterminen 1976 sökte 169 personer, 121 akademiker och 24 icke-akademiker. 30 personer var inte behöriga i någon grupp och 6 var behöriga i båda grupperna.

### 2.2.3.2 Antagning till f-grenen

#### *Behörighetsvillkor*

Sökande kan förklaras behörig i två grupper:

Grupp A Akademisk grundexamen vid filosofisk fakultet med studiekurser inom minst tre ämnesområden.

Grupp B Anställning på heltid i minst 5 år i folkrörelse, studieförbund, folkhögskola, ungdomsorganisation eller liknande.

Behörighet ger även heltidsanställning inom den kommunala fritidssektorn och inom Svenska kyrkan under förutsättning att minst 2 års heltidsanställning inom folkrörelse och/eller studieförbund redovisats (sammanlagt minst 5 år). I samtliga fall skall anställningen ha varit av pedagogisk art eller av organisatorisk art av värde för lärartjänstgöringen.

Grupp C Den som inte uppfyller behörighetsvillkoren enligt grupp A eller grupp B ovan kan ändå antas till utbildning om han har sådana erfarenheter och kunskaper som är av speciellt värde för verksamhet i folkbildningsarbetet.

I praktiken antas sällan någon från grupp C – fem sökande under de sex senaste kurserna – då poängberäkningen är sådan att udda meriter knappast ger poängtal som gör det möjligt för de sökande att konkurrera med de formellt behöriga.

#### *Meritvärdering*

Meritpoäng ges för utbildning, yrkesverksamhet och övrig verksamhet.<sup>7</sup>

Meritpoäng för *akademiska studier* beräknas på samma sätt som för sö-

<sup>7</sup> Vägledning för inträdes-sökande till ämneslärarytning, folkhögskollärargrenen, med början höstterminen 1976. SÖ, Intagningssektionen.

kande till övrig ämneslärarytelse. Yrkeslivserfarenhet räknas emellertid i betydligt högre grad vid antagning till f-grenen.

*Yrkesverksamhet* med minst 1 månads varaktighet vid heltidstjänstgöring och med minst 2 månaders varaktighet vid halvtidstjänstgöring tillgodoräknas. Halvtidstjänstgöring omräknas till heltid vid poängberäkningen. Yrkesverksamhet av mindre varaktighet än halvtid tillgodoräknas inte.

3 poäng per år ges för pedagogisk verksamhet på heltid i folkrörelser, studieförbund, ungdomsorganisationer och folkhögskola samt för ombudsmannatjänstgöring och liknande verksamhet.

3 poäng per år ges även för pedagogisk verksamhet på heltid inom den kommunala fritidssektorn och inom Svenska kyrkan under förutsättning att minst 2 års heltidstjänstgöring inom folkrörelse och/eller studieförbund redovisats.

1,5 poäng per år ges för annan yrkesverksamhet på heltid. I verksamhet som ger 1,5 poäng per år får inräknas yrkesutbildning, folkhögskolekurser, fackliga vidareutbildningskurser eller motsvarande med högst 3 år.

0,1 poäng ges för studiecirkelledarskap om 20 timmar, för annan motsvarande undervisning inom folkbildningsområdet samt för statlig och kommunal vuxenundervisning.

Grupp A Högst 5 års yrkesverksamhet tillgodoräknas. Maximalt 15 poäng kan erhållas för yrkesverksamhet inklusive studiecirkelledarskap m. m.

Grupp B Högst 15 års yrkesverksamhet tillgodoräknas. Maximalt 45 poäng kan erhållas för yrkesverksamhet inklusive studiecirkelledarskap m. m.

Med *övrig verksamhet* avses aktiv verksamhet i form av förtroendeuppdrag/styrelseuppdrag eller motsvarande i kommuner, folkrörelser, folkbildningsorganisationer, studieförbund, ungdoms- och andra organisationer och föreningar.

0,5 poäng per år ges för ovanstående verksamhet och 1 poäng per år ges för speciellt omfattande verksamhet.

Grupp A Högst 5 års övrig verksamhet tillgodoräknas. Maximalt 5 poäng.

Grupp B Högst 10 års verksamhet tillgodoräknas. Maximalt 10 poäng.

### *Antagningsprocedur*

Ansökan har fram till höstterminen 1976 ställts till intagningssektionen på SÖ, där meritpoängen räknats ut. Fr. o. m. oktober 1976 svarar UHÄ för antagningen. Antalet sökande har kraftigt minskat från ca 700 höstterminen 1973 till 169 höstterminen 1976. Denna minskning har dock inte inneburit att intagningspoängen blivit lägre. De sökande rangordnas efter poäng. I ansökan skall göras ett preliminärt val av huvudområden i metodik. När antagningen sker, tas hänsyn till behov av lärare inom olika huvudområden. I princip har fem sökande antagits till varje huvudområde, nämligen till de samhällsvetenskapliga, språkliga, estetiska, naturvetenskapliga och beteendevetenskapliga huvudområdena samt till huvudområdet ledarutbildning.

I praktiken har det inneburit att poängkraven har varierat inom de olika huvudområdena. Hötterminen 1976 krävdes det t. ex. 42 poäng för att komma in som samhällsvetare medan en naturvetare kom in på 35,1 poäng. Av de 30 platserna tillfaller ca 2/3 sökande från grupp A och ca 1/3 sökande från grupp B.

Ytterligare en faktor kan påverka antagningen, nämligen antagningsintervjuerna, till vilka de ca 50 som har den högsta poängen inom sina respektive huvudområden kallas. Av dem skall 30 tas ut. De som kallas får betala resa och uppehälle för att delta i dessa obligatoriska intervjuer. De sökande bildar intervjugrupper om 3-5 personer och varje grupp deltar i tre samtal på vardera ca 30 minuter. Efter samtalen väger de tre intervjuerna samman sina bedömningar och lämnar motiveringar i de fall de föreslår en annan rangordning än den meritpoängen skulle ge.

Intervjuare är en representant för vardera folkhögskola, folkbildning och lärohogskolan i Linköping. De skall göra en bedömning för att folkhögskola och folkbildningsarbete skall tillförsäkras sådana sökande som är lämpliga för verksamhetsområdet. Intervjuerna lämnar sina rekommendationer till intagningsnämnden. Intervjuerna har under senare år endast tillåtit medföra marginella justeringar. Inom ett huvudområde har således knappast diskuterats personer rangordnade 1-3, inte heller 8-9, återstår alltså en förändring i rangordningen av personerna 4-7.

Den slutliga antagningen har gjorts av en nämnd bestående av sex ledamöter representerande byråerna V1 och L1 på SÖ, Svenska folkhögskolans läroförbund (SFHL), lärohogskolan i Linköping och Sveriges Förenade Studentkårer (SFS). Sedan ett par år har en representant för Folkbildningsförbundet varit adjungerad. Fr. o. m. 1976-10-01 sker intagningen på UHÄ, där det formellt inte finns någon intagningsnämnd. Hötten 1976 har dock den tidigare intagningsnämnden fungerat på samma sätt som förut.

### 2.2.3.3 Mål och riktlinjer

Läroutbildningens innehåll, inriktning och organisation bestäms i stort av riksdagen och med utgångspunkt därifrån utfärdas förordning för lärohogskolorna.<sup>8</sup> Det har inte uppställts speciella mål och riktlinjer för folkhögskolläroutbildningen. Det som sägs i utbildningsplanen för ämneslärolinjerna gäller också f-grenen. År 1970 utfärdade Kungl. Maj:t i ett särskilt beslut mål och riktlinjer för dessa linjer.<sup>9</sup>

I 10 § i förordningen sägs att lärohogskolorna har till syfte att ge de studerande sådana kunskaper och färdigheter som fordras för att de i egenkap av lärore aktivt skall kunna medverka till att förverkliga målet för den skola för vilken de utbildas. Då det gäller riktlinjerna för utbildningen sägs, att de olika huvuddelarna - pedagogik, metodik och praktik - bör samordnas till en enhet.

Undervisningen skall vara sådan att de studerandes intresse för forsknings- och utvecklingsarbete väcks och att de får en klar insikt om nödvändigheten av en kontinuerlig fortbildning. Frågor som rör handikappades och invandrars speciella problem skall uppmärksammas. Vidare sägs att skolan skall präglas av samverkan mellan elever och personal och att sådan samverkan bör övas även i läroutbildningen. Det är alltså naturligt att de studerande

<sup>8</sup> SFS 1968:318.

<sup>9</sup> Utbildningsplan för ämneslärolinje vid lärohogskolorna, Skolöverstyrelsen 1975.

tillsammans med sina lärare och handledare får inflytande på sin utbildning. Såväl planering som genomförandet av utbildningen bör präglas av lagarbetsprincipen.

### 2.2.3.4 Utbildningens organisation

Läroarhögskoleåret är uppdelat på två terminer. Den första terminen, Ä 1, består av fyra teoriperioder på sammanlagt 10–13 veckor, T 1–4, och tre praktikperioder på sammanlagt 8 veckor, P 1–3. Den andra terminen, Ä 2, består av praktiktjänstgöring på minst 16 veckor, P 4, och en avslutande teoriperiod på 2–3 veckor, T 5. Sammanlagt omfattar läsåret 40 veckor. Utbildningens huvuddelar utgörs av pedagogik, metodik och praktik.

Varje studerande skall ha följande antal timmar:

Pedagogik-metodik: 320 timmar

I denna summa ingår tid för handledning under praktikperioden och praktikseminarier.

Praktik: 470 timmar

Tekniska läromedel, röst- och talvård,  
timmar till förfogande: 48 timmar

Dessa timmar har på f-grenen integrerats i olika kurser.

### 2.2.3.5 Kursernas innehåll

#### *Integrerade kurser*

En uppdelning i utbildningens tre huvuddelar ger ett delvis felaktigt intryck av verksamheten, eftersom stora ansträngningar görs för att få till stånd integration mellan delarna. Som exempel på ämnesintegration kan nämnas att vid f-grenen anordnas kortare kurser, 3–6 dagar, som är obligatoriska för kandidaterna och oberoende av huvudområden och behandlar t. ex. presentationsteknik, arbetsformer, bilden i undervisningen, internatet på folkhögskola, gruppsamtal. Temastudier och problemorienterade studier med deltagarstyrning får enligt uppgift allt större utrymme inom utbildningen. Under höstterminen 1976 har 30 timmar av de 60 huvudområdestimmarna använts till temaämnen, som alltså har spänt över huvudområdesgränserna. För överskådlighetens skull redovisas dock här huvuddelarna var för sig.

#### *Pedagogik*

Pedagogikkursen, som omfattar ca 50 timmar och främst förläggs till T 1 och T 2, ger baskunskaper, som skall ligga till grund för studierna i de särskilda kurserna och för praktiktjänstgöringen. Utbildningsplanen föreskriver att kursen skall omfatta två huvudmoment.

I Förutsättningar för undervisningen.

Till detta huvudmoment hör

- skolans mål och organisation, folkhögskolans och folkbildningens historia,
- elevföreläsningar och elevbeteende.

## II Undervisningsprocessen.

Härtill hör

- inlärningsprocessen
- undervisningsformer och arbetssätt
- samverkan och sociala relationer
- lärarens funktioner
- elevvård
- utvärdering och bedömning
- orientering om pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete.

Kurslitteraturen beräknas omfatta 800–1000 sidor.

Under praktiskt taget alla kurser fram till vårterminen 1975 har lärarytelsekandidaterna på f-grenen riktat kritik mot pedagogikundervisningen. Huvudskälen har varit att man ansett kursen vara mer inriktad på ungdomsskolan än på folkhögskolan och folkbildningsarbetet, och att den varit för fristående, dvs. inte tillräckligt kopplad till de övriga utbildningsdelarna metodik och praktik. Under de första kurserna var pedagogikundervisningen delvis gemensam för f-grenen och den allmänna ämneslärlinjen. Sedan vårterminen 1975 är pedagogiken gruppstyrd med temaläsning. Någon samläsning med allmän gren förekommer inte. Höstterminen 1976 samordnades pedagogikgrupperna med temagrupperna i metodik.

## Metodik

I princip förekommer ingen ämnesfördjupning i metodikutbildningen. Ämneskunskaper förutsätts alltså. Den allmänna ämneslärlinjens ämneskombinationer motsvaras på f-grenen av huvudområden. De studerande skall för utbildning i metodik delta i ett eller två av följande huvudområden omfattande 60 timmar vardera:

- Samhällsvetenskaplig orientering
- Estetiska ämnen
- Moderna språk
- Naturvetenskapliga ämnen
- Beteendevetenskapliga ämnen
- Ledarytelse för folkrörelser, folkbildningsarbete och ungdomsverk-samhet.

Dessutom finns det kurser på 40 timmar i svenska och matematik och på 20 timmar i svenska och matematik och i en lång rad ämnen som kan variera från år till år. Höstterminen 1976 erbjöds bl. a. följande 20-timmars-ämnen:

- svenska
- matematik
- allmän språkmetodik för vuxna
- aktuell orientering med massmediakunskap
- religionskunskap med livsåskådningsfrågor

- filosofi
- historia
- vetenskapshistoria
- metodik för folkhögskolekurs för utvecklingsstörda
- miljökunskap
- praktisk-estetisk verksamhet
- ulandskunskap
- bildkunskap.

Eftersom de studerande skall ha 120 timmar metodikundervisning kan de välja

- två huvudområden = 60 + 60 timmar
- ett huvudområde och en kurs på 40 timmar och en på 20 timmar = 60 + 40 + 20 timmar
- ett huvudområde och tre 20-timmarskurser = 60 + 20 + 20 + 20

Utöver de 120 timmarna kan de studerande välja ytterligare 20-timmarskurser, vilka 27 av 30 gjorde höstterminen 1976. Detta stora utbud av ämnen och kurser möjliggörs genom att lärartätheten är något större på f-grenen än på allmän ämnesläroarlinje, vilket motiveras av att utbildningen skall tillgodose läroarutbildningsbehovet för hela folkhögskolan.

### *Praktik*

Praktiken är i princip förlagd till folkhögskola. Under f-grenens första år kunde flera skolor än som nu är fallet användas som praktikskolor. I enlighet med riksdagens beslut infördes en ny praktikorganisation på läroarhögskolorna fr. o. m. höstterminen 1974, vilken innebar att praktiken skulle lokaliserats till skolor på läroarhögskoleorten eller inom pendlingsavstånd. Eftersom det inte fanns så många folkhögskolor inom pendlingsavstånd från Linköping, att behovet av praktikutbildning kunde täckas, gjordes undantag för f-grenen. Praktikskolorna kom dock av kostnadsskäl att koncentreras till Östergötland, Södermanland, Närke, delar av Småland samt Stockholmsområdet. Helst skall två eller flera läroarkandidater placeras på varje skola.

Praktikantjänstgöringen vid folkhögskolornas vinterkurser skall kompletteras med ett urval av följande: praktik inom kommunal vuxenutbildning, arbetsmarknadsutbildning, studieförbund, folkhögskolornas kortkursverksamhet, bibliotek, ungdomsorganisationer, fackliga organisationer, kommunal fritidsverksamhet e. d.

Den första terminen är praktiken uppdelad på tre perioder.

- P1:           Två veckor: introduktionspraktik som förläggs så tidigt som möjligt på terminen med följande moment: auskultation, medhjälp och internatpraktik. Den andra veckan förläggs till skola som har handikappade elever.
- P2 och P3:   Tre veckor vardera: auskultation, medhjälp, övningsundervisning och internatpraktik.

Den andra terminen omfattar minst 16 veckors praktikantjänstgöring. Veckoantalet kan växla något beroende på om denna praktik görs på höst-

eller vårtermin. Tidigare har lärarkandidaten under praktikterminen upprätthållit en egen tjänst innebärande 12 timmars undervisning i veckan, varvid praktikskolan ställt lärartimmar till förfogande för tjänsten. Den praktikorganisation som tillämpas fr. o. m. höstterminen 1974 innebär att lärarkandidaten går in i handledarens tjänst. Handledaren och lärarkandidaten arbetar i arbetslag med gemensamma kursdeltagare och gemensamma uppgifter. Några särskilda lärartimmar behöver alltså inte reserveras för lärarkandidaternas tjänstgöring. Under praktikanttjänstgöringen skall lärarkandidaten besökas vid sex till åtta tillfällen av lärarhögskolans lektorer.

Förutom praktikanttjänstgöringen skall lärarkandidaterna ha 50 timmars samhällsinriktad praktik för att de skall få tillfälle att orientera sig om sociala förhållanden och yrkesliv. Denna praktik kan utgöras av kontakt med exempelvis ungdomsorganisationer, andra skolformer än folkhögskola, studiebesök på ungdomsgårdar, fritidsgårdar, barnavårdsnämnd, skyddade verkstäder, arbetsförmedling, industrier.

Lärarkandidaterna samlas under Å 2-terminen distriktsvis till ett antal seminarieövningar, då för folkhögskolan och folkbildningsarbetet aktuella frågeställningar behandlas. Praktikseminarierna leds i regel av lektorer från lärarhögskolan. Vid vissa praktikseminarier medverkar experter på skilda områden t. ex. undervisning av handikappade kursdeltagare, invandrare, kortkursverksamhet på folkhögskolor, samverkan med studieförbund, kurativa åtgärder med hänsyn till alkohol- och narkotikaproblem osv. Lärarkandidaterna skall också under andra terminen göra ett skriftligt redovisat specialarbete, motsvarande en arbetsinsats på ca två veckor. Vissa av dessa specialarbeten publiceras genom den s. k. materialbanken, som är knuten till fortbildningsavdelningen vid lärarhögskolan i Linköping.

### 2.2.3.6 Handledning

Under såväl praktikperioderna som praktikanttjänstgöringen skall lärarkandidaterna handledas av lärare på skolan. Det vanligaste är att en person fungerar som handledare, men där lärarkandidatens och handledarens ämnen inte överensstämmer, kan en biträdande handledare utses. Handledarskap söks och lärarhögskolan fördelar tjänsterna.

Den praktikorganisation som tillämpas sedan år 1974 har inneburit att handledaren delvis fått nya arbetsuppgifter. Riksdagen har beslutat om en handledarutbildning omfattande en vecka per termin. På f-grenen har utbildningsvolymen varit klart mindre, beroende på att medel ej ställts till förfogande i tillräcklig utsträckning. Detta i sin tur beror på att handledarutbildningen för f-grenen, på grund av att deltagarna rekryteras från ett så stort geografiskt område, förutsätter förläggning i internat, vilket inte är fallet för motsvarande utbildning för andra handledarkategorier. Under läsåret 1975/76 hade handledarutbildningen följande volym: under höstterminen fick ungefär en tredjedel av handledarna tre dagar, under vårterminen fick ungefär en tredjedel av dessa ytterligare en dag och första-gångshandledarna, sex personer, två dagar. Handledarna har inbjudits att delta. Höstterminen 1976 har Å 2-handledarna för första gången kallats till fem dagars utbildning.

### 2.2.3.7 Utbildningsledare och lektorer

På f-grenen finns en halv tjänst som biträdande utbildningsledare. Denne är ansvarig för bl. a. planering av teoriperioderna, praktikperioderna och praktikanttjänstgöringen, placering av lärarkandidaterna och kontakt med praktikskolor. I tjänsten ingår också visst ekonomiskt ansvar och administration av t. ex. handledarkonferenser, handledning vid praktik och handläggning av frågor rörande reseersättning till de studerande. Samråd med institutionsföreståndaren angående lektorernas praktikbesök, lokal- och materialfrågor samt deltagande i konferenser och sammanträden med myndigheter och organisationer kan nämnas bland de många andra uppgifter som åligger den biträdande utbildningsledaren.

Förutom den halva tjänsten som biträdande utbildningsledare finns det för närvarande 11 lektorstjänster som är direkt knutna till f-grenen. Behörig till lektorstjänst är dels den som är behörig som lektor på allmän ämneslärarlinje och dels den som är behörig till ordinarie tjänst vid folkhögskola. En av lektorerna är institutionsföreståndare för institutionen för folkhögskolans och folkbildningsarbetets metodik (f-grensinstitutionen). I föreståndarens uppgifter ingår att göra tjänstefördelning, ansvara för institutionens materiel och f. n. också att vara ordförande i institutionskollegiet. Tjänsten arvoderas och förordnas tills vidare.

I lektorstjänsterna ingår undervisning under teoriperioder, handledning under praktikperioder och praktikanttjänstgöring, ledarskap av praktikseminarier, forsknings- och utvecklingsarbete och viss undervisning på folkhögskola, s. k. skoltjänst.

Enligt uppgift från f-grenen kan arbetsuppgifterna för en metodiklektor fördela sig enligt följande ungefärliga procenttal:

Metodik .....	40
därav metodik i 30-grupp, s. k. "kurser"	25
metodik i ett huvudområde	35
metodik i ett annat huvudområde	15
metodik i 20-timmarsämne	5
metodik hos Ä 2-kandidater	20
Handledning av Ä 1-kandidater .....	14
Handledning av Ä 2-kandidater .....	18
Skoltjänst .....	25
Konferenser .....	3
	<hr/>
	100

Av ca 100 arbetsdagar på en termin används 30 till resor och besök på praktikskolor. I denna siffra är inte resor till skoltjänst inräknad.

### 2.2.3.8 Betyg och behörighet efter genomgången utbildning

Metodik och praktik utvärderas i form av betyg i lärarskicklighet: något av betygen 1, 2 eller 3 ges, varvid 60 % erhåller betyget 1 (lägsta betyg är lika med normalbetyg), ca 25 % betyget 2 och ca 15 % betyget 3.

Betyg ges också i pedagogik: Icke godkänd, Godkänd, Väl godkänd. Cirka

1/5 får Väl godkänd. För examen fordras minst Godkänd i pedagogik.

Om en lärarkandidat befinns vara olämplig som lärare kan rektor avråda från fortsatta studier. Om vederbörande inte slutar skall rektorsnämnden avgöra om lärarkandidaten skall skiljas från utbildningen eller ej.

Alla som examinerats på f-grenen blir behöriga till tjänst som rektor, ordinarie och extra ordinarie ämneslärare vid folkhögskola. S. k. dubbel behörighet, dvs. behörighet för det allmänna skolväsendet kan erhållas om kandidaterna har ämnesteoritisk behörighet och genomgår metodikutbildning i ämnen som ingår i lämplig tjänstekombination. Sex-sju personer per kurs brukar erhålla den dubbla behörigheten.

## 2.3 Kursdeltagarnas tjänstgöring vt 1976

Folkhögskoleutredningen har tillsänt alla dem som genomgått f-grenen vårterminen 1970 – höstterminen 1975 ett frågeformulär, främst för att få veta vilka tjänster de haft före respektive efter läraryt utbildningen, men också för att få underlag för en prövning av dimensioneringen av f-grenen. Av de utsända 327 formulären kom 304 ifyllda och bearbetningsbara tillbaka, dvs. 91 %.

92 % av de svarande hade arbetat ett år eller längre före utbildningen vid f-grenen. Av dessa hade 29 % arbetat vid folkhögskola, 31 % inom studieorganisation/folk rörelse, 10,5 % inom kommunal vuxenutbildning/AMU/företagsutbildning (de allra flesta inom kommunal vuxenutbildning), 40,5 % inom andra områden, därav 47 % inom grundskola och gymnasium och 14,5 % vid universitet. Andra yrkesområden som var företrädade finns inom sektorerna socialvård, fritid, förvaltning, industriarbete, församlingsarbete, militär utbildning.

I många fall fanns dubbelnoteringar, dvs. den svarande hade tjänstgjort t. ex. såväl inom grundskola som kommunal vuxenutbildning.

Andelen lärarkandidater med föregående folkhögskoleerfarenhet varierade inte mellan kurserna i någon högre grad.

Vid undersökningstillfället, i april 1976, arbetade 88 % inom området undervisning och folkbildning, 10 % inom övriga områden, 1,6 % var arbetslösa.

50 % av dem som genomgått f-grenen var vid undersökningstillfället folkhögskollärare eller -rektorer, 6 % arbetade som studieinstruktörer, studieombudsmän eller bildningskonsulenter. 14 % var verksamma inom grundskola eller gymnasium, 5 % vid universitet, 4 % tjänstgjorde inom kommunal vuxenutbildning och lika många inom AMU. Studievägledare, personer med annan lärartjänst och med u-landstjänst utgjorde tillsammans 4 %.

Före genomgången läraryt utbildning hade 87 personer eller 29 % arbetat vid folkhögskola. Efter utbildningen hade ca 50 % tjänst vid folkhögskola. Före utbildningen arbetade 52 personer eller 17 % vid grundskola eller gymnasium. Efter utbildningen arbetade 42 personer eller 14 % vid grundskola och gymnasium.

Av de 86 personer som arbetade inom studieförbund och folk rörelse året

före lärarytildningen, hade vid undersökningstillfället 27 personer folkbildande uppgifter utanför folkhögskolan, 28 hade tjänst på folkhögskola, 21 annan lärarytjänst, 5 tjänst med pedagogisk anknytning, t. ex. skolpsykolog, studierådgivare, 4 hade tjänst utanför utbildning/folkbildning, 1 var arbetslös. Av dem som hade lärarytjänst vid undersökningstillfället, 49 personer, hade 21 angivit minst ett alternativ utöver studieorganisation som arbete före lärarytildningen. Motsvarande för de 17 personer som arbetade med bildning/utbildning inom studieorganisation/folkrörelse var 3. Av de övriga 10 hade 2 personer dubbla noteringar.

Det förefaller som om personer som arbetat i studieförbund och folkrörelse ofta övergår till lärarytksamhet efter utbildningen om de också haft uppgifter utanför sina organisationer, liksom att de som endast arbetat inom studieförbund/folkrörelse i större antal går tillbaka till folkrörelse/bildningsverksamhet än de som också haft annan sysselsättning, t. ex. lärarytjänst på deltid.

De 151 personer som inte arbetade på folkhögskola skulle besvara frågan om de hade sökt tjänst på folkhögskola. 138 personer besvarade frågan, och av dem hade 70 personer sökt tjänst. 68 personer hade alltså inte sökt någon lärarytjänst på folkhögskola. Av de 70 som sökt hade de allra flesta inte fått tjänst men i enstaka fall uppgavs att annan tjänst varit mera lockande eller att man av familjescäl inte kunnat ta erhållen tjänst.

## 2.4 Rektorsutbildning

Hitintills har det inte funnits någon speciell utbildning för skolledare inom folkhögskolan, om man undantar de tredagarskonferenser som SÖ årligen anordnar. På dessa konferenser behandlas dels allmänna folkhögskolefrågor, dels mer speciella administrativa problem. Förfrågan utgår till rektorerna inför varje konferens vilka problemställningar de anser vara väsentliga att behandla.

Efter ett par års försöksverksamhet har läsåret 1976/77 för det allmänna skolväsendet startats en skolledarytildning i vilken även folkhögskolerektorer är tänkta att ingå, även om de endast i undantagsfall har deltagit i försöksverksamheten. Under åren 1976–1985 kommer varje svensk skolledare att någon tidsperiod vara i utbildning. Som underlag för denna ligger en plan över utbildning för skolledare (PLUS-programmet). Enligt planen genomgår skolledarna först en grundutbildning under sammanlagt fyra terminer fördelade på 6–8 kurstillfällen. Denna följs av en återkommande fortbildning i olika former, som följer upp och tillämpar grundutbildningens innehåll och arbetsformer. SÖ ansvarar för skolledarytildningen.

I ledningen av PLUS-programmet finns en samrådsgrupp. Genom gruppen vill man förankra programmet hos dem som berörs av det. Gruppen består av representanter för kommunförbunden, personalorganisationerna, landets skolinspektörer och lärarytögskolornas fortbildningsverksamhet. I ledningen för PLUS-programmet finns dessutom en fast arbetsgrupp, som har sitt kansli vid lärarytögskolan i Linköping. Denna grupp har bl. a. det direkta ansvaret för samarbetet med åtta utbildarlag, som genomför utbildningen i var sitt område i landet. Vart och ett av de åtta lagen består av representanter

för kommunförbundets länsavdelning, landstingen, läns skolnämndens skolinspektörer och skolledarnas fackliga organisationer samt en av SÖ utsedd lagledare.

Tre aspekter i skolledarrollen tas speciellt upp i utbildningen:

- det demokratiska ledarskapet
- det administrativa ledarskapet
- det pedagogiska ledarskapet.

Samverkansområdets utbildarlag samlar skolledarna till kurser av två till fem dagars längd, tillsammans 25 dagar. Stor vikt läggs vid kursernas arbetsformer, som väljs och varieras så att de också indirekt ger utbildning i metodik, samverkan och ledarskap.

Under hemperioderna arbetar skolledarna med utbildningens centrala innehåll hemma på den egna skolan. Diskussion och analys av det aktuella utbildningsstoffet sker i många olika former: genom individuella studier, samarbete med skolledarkollegan/-orna och genom olika aktiviteter tillsammans med medarbetarna.

Grundutbildningen förutsätter relativt omfattande studiearbete under hemperioderna. Avtalsverket och berörda arbetsorganisationer har slutit avtal om arbetsavlastning för skolledare som deltar i utbildningen. Undervisningsskyldigheten sätts ner i en omfattning som för läsår räknat motsvarar tio procent av undervisningsskyldigheten i heltidstjänst som lärare i de ämnen skolledaren undervisar.

Efter grundutbildningen möter skolledarna olika former av fortbildning. Utbildarlaget samordnar de erbjudanden om aktiviteter som kommer från flera håll. Man ser då till att fortbildningen:

- följer upp grundutbildningens innehåll
- tillämpar de verksamhetsformer och arbetssätt som introducerats i grundutbildningen.

Fortbildningen kan ske vid lönsdagar, lokala dagar, specialdagar och lärarlagsdagar samt genom valfri fortbildning.

Inom detta mycket vida program skall utbildningen delvis vara gemensam för alla skolledare, delvis differentierad beroende på i vilken skolform vederbörande rektor verkar. En arbetsgrupp, i vilken ingått representanter för folkhögskolan och byrå VI på SÖ, har gjort en bedömning av huruvida utbildningen skulle vara användbar för folkhögskolans rektorer. Gruppen anser att såväl innehåll som struktur är av värde och rekommenderar att ett antal folkhögskolerektorer ingår vid varje utbildningstillfälle. Det är angeläget att flera rektorer från folkhögskola deltar samtidigt för att gemensamma problem skall kunna bearbetas.

## 2.5 Annan vuxenpedagogisk utbildning

Vid lärarhögskolan i Stockholm finns en vuxenpedagogisk gren som närmast skall tillgodose behovet av utbildning för lärare vid den statliga och kommunala vuxenundervisningen. Ca 25 lärarkandidater antas varje termin. Kursuppläggningsen motsvarar i stort den på allmän ämneslärarlinje, men

inom ramen för pedagogikundervisningen ges en kurs på 24 timmar i vuxenundervisningens pedagogik och metodik. I vissa ämnen ges en särskild metodikkurs omfattande 10 timmar. Praktiken ger erfarenhet av vuxenundervisning.

I rapporten *Om vuxenpedagogiska moment i lärarytildningen samt frågan om särskild lärarytildning för vuxenpedagogiska ändamål*, avgiven i november 1974 av Arbetsgruppen för vuxenpedagogiska moment i lärarytildningen, VUX-L på SÖ, föreslås att vuxenpedagogiska moment skall ingå i all ämneslärarytildning. Vidare föreslås att en vuxenpedagogisk gren med en utbildningskapacitet på 25 platser per år försöksvis skall inrättas vid lärarytildningen i Malmö. Denna gren skulle också försöksvis vara en utbildningsväg för lärare och utbildningsplanerare inom företagsutbildning och personalutbildning till vilka statliga bidrag utgår. Av 25 studerande skulle 8-10 erhålla denna utbildning.

En särskild arbetsgrupp inom SÖ har lagt ett förslag angående utbildning och anställning för lärare inom arbetsmarknadsutbildningen. I princip innebär gruppens förslag ifråga om den praktisk-pedagogiska utbildningen en samordning av denna för lärare inom AMU och motsvarande lärare inom gymnasieskolan, särskilt vad gäller lärare inom industri och hantverk. De vuxenpedagogiska inslagen i lärarytildningen betonas som särskilt viktiga för blivande lärare inom AMU.

Sedan några år tillbaka anordnar LO en särskild lärarytildning för att tillgodose det behov man har för organisationens interna kursverksamhet. Anledningen är att den av fackföreningsrörelsen bedrivna centrala internatkursverksamheten ökat mycket snabbt. Hösten 1976 fanns exempelvis ett drygt sextiotal lärare heltidsanställda på LO-skolorna. Till detta kommer ett tjugotal lärare på folkhögskolorna i Brunnsvik, Åkers-Runö och Viskadalen. Endast ett fåtal av dessa har haft möjlighet att genomgå folkhögskollärargrenen i Linköping. Det har bedömts oralistiskt att räkna med att man genom den utbildningen skall kunna få sitt utbildningsbehov tillgodosett. Detta uppgår nämligen enligt vad som nu kan förutses till tio à femton lärare om året.

LO:s lärarytildning består av tre olika delar, nämligen en teoridel, en del praktisk lärtjänstgöring och en del som man kallat projektarbeten. Tillsammans omfattar utbildningen ca 40 veckor. Utbildningsveckorna har av delvis praktiska skäl lagts ut över två kalenderår.

Teoridelen är en pedagogisk-metodisk utbildning omfattande 16 veckor, fördelade på fyra teoriperioder om vardera fyra veckor. Den första av teoriperioderna inleder utbildningen. De följande är sedan inplanerade med en varje halvår. Deltagarna förutsätts själva fortlöpande kunna påverka innehåll och metod i undervisningen genom att denna utgår från de behov som de själva upplever under sin praktiska lärtjänstgöring ute på skolorna.

Den praktiska lärtjänstgöringen är upplagd så att de i utbildning varande lärarna placeras in i lärarytildning tillsammans med mera erfarna lärare. Inplaceringen skall i princip göras så att alla får tillfälle att under utbildningstiden arbeta med alla förekommande typer av kurser - allmänna och mera specialinriktade, korta veckokurser och längre kurser (tremånaderskurser eller om möjligt långa folkhögskolekurser), centrala internatkurser och lokala kurser som komplement till studiecirkelverksamhet etc.

Projektarbeten på sex-tio veckor skall också göras av alla. Exempel på projektarbeten kan vara att medverka i en arbetsgrupp som får till uppgift att planera och genomföra en ny kurstyp, att genomföra en utvärdering av viss utbildningsverksamhet, att utforma visst studiematerial etc.

Den tid under de två utbildningsåren som inte direkt ingår i utbildningstidens 40 veckor fullgöres som vanlig (dvs. inte av dem som håller i lärarytildningen planerad) undervisning. För att leda lärarytildningen har LO anställt två lärare som närmast kan jämföras med folkhögskollärargrens metodiklektorer.

## 2.6 Fortbildning för lärare inom folkhögskolan

Den första ansatsen till fortbildning för folkhögskollärare kom med de feriekurser som SÖ anordnade i enskilda ämnen fr. o. m. år 1950, i regel med en kurs varje sommar.

### 2.6.1 *Lärarytildningen och fortbildningen*

SFHL, som bildades år 1902, har alltid sett som en av sina uppgifter att ägna sig åt skolformens målfrågor och verksamhetsformer. Sådana frågor har stått i centrum på de allmänna mötena.

SFHL:s distriktsorganisation kom att ta fastare form under 50-talet och distriktsstyrelserna började anordna studiedagar. Dessa var medlemsfinansierade. Frekvens och organisation varierade starkt från distrikt till distrikt. Fr. o. m. år 1958 har statsbidrag utgått till distrikten och deras pedagogiska verksamhet.

Inom SFHL:s organisation håller man nu på att bygga upp ett pedagogiskt kontaktnät. Varje lokalavdelning inom SFHL utser en kontaktperson för pedagogiska frågor. Till distriktsstyrelsen finns knuten en pedagogisk sekreterare och en pedagogisk nämnd, som håller kontakten med de enskilda skolorna och kontaktpersonerna på dessa skolor. SFHL:s centrala verksamhet på fortbildningsområdet leds av styrelsen inom de ramar som givits av ombudsmötet. En halvtidsanställd ombudsman i vars tjänst bl. a. fortbildningsuppgifter ingår biträder styrelsen och har att verkställa styrelsens beslut i dessa frågor. Denne ombudsman anordnar sedan år 1973 med statliga fortbildningsmedel konferenser för distriktens pedagogiska sekreterare. Vid dessa möten, som brukar kallas analyskonferenser, upprättar man förslag till feriekurser och terminskurser som behandlas vidare inom fortbildningsavdelningen vid lärarytildningen i Linköping och byrå L2, SÖ. Information ges om pågående och planerade forsknings- och utbildningsprojekt inom vuxenutbildningsområdet. Man informerar också varandra om genomförd och planerad distriktsverksamhet och diskuterar arbetsformer och innehåll i fortbildningsverksamheten som helhet.

### 2.6.2 *Utredningsförslag angående fortbildning*

Folkhögskolans läroarutredning lade i sitt betänkande år 1967 fram förslag till fortbildning för folkhögskolans lärare. Utredningen menade att folkhögskolan har samma allmänna behov av fortbildning som lärare i andra skolformer, såväl då det gäller ämnesför djupning som pedagogik och metodik. Därtill kommer speciella fortbildningsbehov för folkhögskollärare, betingade dels av att enskilda lärares kurser kan skifta från år till år, dels av elevgruppernas skiftande sammansättning. Dessutom ställs krav på förnyelse i förhållande till folkbildningsverksamhet och annan vuxenutbildning.

Utredningen föreslog att feriekurserna för folkhögskolan skulle byggas ut så att varje folkhögskollärare skulle ha möjlighet att genomgå en feriekurs vart fjärde år. Kursinriktningen skulle variera. Ibland skulle ämnesinnehållet dominera, ibland de pedagogiska och metodiska aspekterna. Utredningen förordade också kurser för rektorer och blivande rektorer.

Då det gällde studiedagarna angav utredningen fyra alternativ:

- a) Studiedag ordnad av enstaka folkhögskola för den egna skolans lärare.
- b) Studiedag gemensam för ett antal varandra näraliggande skolor.
- c) Studiedag distriktsvis.
- d) Centralt ordnade studiedagar.

Utredningen föreslog fem studiedagar per år med den motiveringen, att det var i överensstämmelse med vad som förekommer i skolväsendet i övrigt.

Utredningen föreslog att ledningen för fortbildningen skulle ligga på SÖ:s folkbildningsbyrå.

I den efterföljande propositionen sades, att studiedagarna inte skulle påverka undervisningens omfattning, dvs. de studerande skulle vara sysselsatta under lärarens studiedagar. Genom riksdagsbeslut i maj 1969 tillförsäkrades folkhögskolan under en försöksperiod på tre år två studiedagar per år. I den skrivelse, enligt vilken utbildningsdepartementet underrättade SÖ om riksdagens beslut, sägs: "Styrelse vid folkhögskola får försöksvis under tre år fr. o. m. 1 juli 1970 anordna två studiedagar per läsår."

Byrå L2 på SÖ tillsatte i september 1971 en arbetsgrupp som skulle följa försöksverksamheten. I juni 1973 avgav den sin rapport. Gruppen föreslog bl. a. följande.

Varje lärare skulle ha rätt och skyldighet att delta i fem studiedagar per år. Högst tre av de fem dagarna skulle kunna anordnas som gemensamma dagar för flera skolor. Övriga kunde tas ut som ettämnedagar vid egen eller närbelägen skola eller användas för annan fortbildning som godkändes av rektor. Studiedagstiden borde erbjudas eleverna för aktiviteter under elevorganisationens ledning. En halvtidstjänst avseende sektoransvaret för fortbildningen inom vuxenutbildningssektorn skulle tilldelas fortbildningsavdelningen vid läroarhögskolan i Linköping. Vidare ansåg utredningen att fortbildningens omfattning och lärares skyldighet att delta i fortbildning borde inskrivas i förordningen.

### 2.6.3 Nuvarande fortbildningsverksamhet

Fortbildningsavdelningen vid läroarhögskolan i Linköping har tillsammans med SÖ under senare år anordnat två eller tre femdagars feriekurser för folkhögskollärare, sommaren 1976 dock endast en kurs. En del av kurserna har varit öppna också för andra anställda inom folkhögskola och för styrelsemedlemmar och elever. Dessa kategorier har dock anmält sig i ringa utsträckning. Kurserna har utannonserats i SÖ:s feriekurskatalog. SÖ:s övriga feriekurser är i princip öppna även för folkhögskollärare, men eftersom efterfrågan på platser är stor, kan folkhögskollärare i likhet med andra lärargrupper ha svårigheter att bli antagna. Många kurser är dessutom av begränsat värde för den, som önskar fortbilda sig för folkhögskoleverksamhet.

Antalet studiedagar har begränsats av de ekonomiska resurserna. I regel har dock varje distrikt anordnat 2–3 studiedagar per år. Såväl innehåll som organisation växlar från distrikt till distrikt och från år till år. Deltagande i studiedagar är inte obligatoriskt eftersom ersättningen för lärares resor och uppehälle inte är reglerad. I praktiken står emellertid numera huvudmannen för lärares kostnader. Detta har gjort att deltagarfrekvensen i studiedagar på flera distrikt är mycket hög. I en del fall samlas alla lärare på en och samma dag omkring ett gemensamt tema. De vanligaste modellerna torde dock vara

*att* tre eller fyra ämnesområden erbjuds på samma dag för alla skolor inom ett distrikt t. ex. miljövård, musiken i folkhögskolan, gruppsamverkan, språkmetodik, internationaliseringen i undervisningen,

*att* skilda ämnesområden behandlas vid olika studiedagar,

*att* närbelägna skolor samlas omkring ett gemensamt tema.

Enskilda skolor samlas också till studiedagar. Oftast finansieras de av huvudmannen, men distrikten kan bidra med medel.

Folkhögskolans studiedagsverksamhet avviker från den i andra skolformer genom att den såväl planeras som genomförs av lärarna själva. Under senare år har också elever i förhållandevis stor utsträckning deltagit i lärarnas studiedagar.

Sedan läsåret 1974/75 har det på distriktsplanet förekommit s. k. 38-timarskurser, förlagda till terminstid och i de flesta fall genomförda som intervallkurser fördelade på två till tre veckoslut.

Det är alltså distrikten av SFHL som ansvarar för den största fortbildningsinsatsen och inte skolornas styrelser, som förutsattes i departementets skrivelse till SÖ (se avsnitt 2.6.2).

Förutom de tidigare nämnda för folkhögskolan speciellt ordnade kurserna och dagarna finns det ett utbud av andra kurser och resurser.

- Kurser vid Nordens folkliga akademi i Kungälv.
- Kurser och konferenser anordnade av huvudmannaorganisationer.
- Studieförbundens handledarseminarier och vidareutbildningskurser.
- I samband med större eller mindre projekt inom forsknings- och utvecklingsarbetet förekommer kurser och konferenser och annan verksamhet av fortbildningsintresse.
- Universitetsstudier.

Lsåret 1972/73 ansökte 75 personer om B-avdrag för studieledighet och

63 personer beviljades sådan ledighet. Läsåret 1974/75 sökte 70 och 53 beviljades ledighet. Enligt avtalstexten skall studierna vara angelägna ur tjänstesynpunkt, vilket bl. a. har fått till konsekvens att ledighet i princip endast beviljas för akademiska ämnesstudier.

### 2.6.3.1 Anslag till fortbildning

SÖ fördelar fortbildningsmedlen sektorsvis. Planeringsansvaret för de ekonomiska resurserna inom vuxenutbildningsområdet och givetvis då också folkhögskoleområdet har en sektorsgrupp med företrädare för byråerna L1, V1 och V2 på SÖ, fortbildningsavdelningen och f-grenen vid lärarhögskolan i Linköping.

Vid fortbildningsavdelningen fanns läsåret 1975/76 en arvodesbefattning, motsvarande 1/4 tjänst, för handläggning av fortbildningsfrågor inom folkhögskolan, men det är osäkert om det kommer att finnas medel för detta ändamål i fortsättningen.

Sedan år 1975 handläggs studiedagsverksamheten ekonomiskt vid fortbildningsavdelningen. Under läsåret 1975/76 har 60 000 kronor stått till förfogande för studiedagar, därav 12 000 kronor till projekt pengar, dvs. pengar avsedda för förberedelser och materialframställning. Varje distrikt av SFHL har haft 6 000 kronor till sitt förfogande.

För tre feriekurser har fortbildningsavdelningen disponerat 90 000 kronor, därav 15 000 kronor i projekt pengar. 40 000 kronor, därav 4 000 kronor i projekt pengar, har anslagits till två s. k. 38-timmarskurser, som kunnat fördelas på flera kurstillfällen, t. ex. två veckoslut. Det kan vidare nämnas att fortbildningsavdelningen under samma år disponerade 15 000 kronor för en materialbank som innehåller dels PUFF-rapporter,<sup>10</sup> dels specialarbeten av allmänt intresse från f-grenen.

Summan av dessa delposter blir 205 000 kronor.

Våren 1976 aviserades starka nedskärningar av medelstilldelningen för fortbildningen inom vuxensektorn. För läsåret 1976/77 fick folkhögskolans fortbildning endast 80 000 kronor sammanlagt fördelade sålunda:

– en feriekurs	30 000 kronor
– fortbildning av lokala studieledare	20 000 kronor
– studiedagar	30 000 kronor

Bl. a. har alltså materialbanksbidraget fallit bort.

För praktikhandledarutbildning disponeras för arbetsåret 1975/76 25 000 kronor, för 1976/77 50 000 kronor. Dessa medel fördelas av SÖ:s sektorsgrupp för lärarytildning.

Som nämnts i annat sammanhang betalar huvudmännen i stor utsträckning lärares resekostnader och i en del fall upphåll i samband med studiedagar. På en del skolor finansierar också huvudmannen lokala studiedagar helt eller delvis.

B-avdragen för studieledighet finansieras över driftsbidraget till skolan.

<sup>10</sup> PUFF (Pedagogiskt utvecklingsarbete för folkhögskolan) är ett projekt knutet till byrå V1 på SÖ.

## 2.7 Utredningens överväganden och förslag

Utredningen vill förorda att arbetet vid f-grenen i stort sett fortsätter som hittills. I det följande skall endast anges principiella riktlinjer och förslag till några organisatoriska förändringar.

### 2.7.1 *Kunskapssyn – lärarroll – metodik*

I sitt huvudbetänkande har utredningen sagt att studiearbetet skall utgå ifrån de studerandes erfarenheter och behov och inte ifrån ett givet lärostoff. Kunskap är inte en faktakatalog som skall läras in och kunna reproduceras, utan erfarenheter, insikter, fakta och färdigheter som skall användas för vidare utforskning av omvärlden och bearbetning av problem. Goda kunskaper är en förutsättning för förståelse av omvärlden och för möjlighet att påverka den. Studiearbetet på folkhögskolan skall organiseras så att de studerande upptäcker orsakssammanhang och stimuleras att söka användbar kunskap. Folkhögskolestudierna skall underlätta för de studerande att använda sina kunskaper och erfarenheter för att lösa nya och oväntade problem. Inte bara den information som inhämtas genom skrivet material är kunskap. Insikter i mänskliga förhållanden, förmåga att hantera sociala relationer och att lösa konflikter är exempel på kunskaper, som inte kan uppnås utan samvaro och samarbete med andra människor.

Med denna syn blir läraren inte bara förmedlare av ett lärostoff, utan en person som tillsammans med kolleger och studerande skapar förutsättningar för kunskapsinhämtande. Metodiken måste vara sådan att studiearbetet frigör den studerandes resurser, ger honom tilltro till sin förmåga och möjlighet att se resultat av sitt arbete.

Lärarytildningen måste arbeta utifrån samma förutsättningar: de som genomgår utbildningen skall med lärares hjälp söka den kunskap de behöver för sin framtida verksamhet. Det torde vara av största vikt att lärarytildarna skapar förutsättningar för att problemlösningsförmågan skall kunna tränas, såväl då det gäller metodiska som sociala problem, eftersom undervisnings-situationer, deltagargrupper och kurser förändras snabbt.

Om detta synsätt kan konkretiseras i utbildningen, kommer folkhögskollärarytildningen att vara av stor betydelse för verksamheten ute på skolorna. Lärarytildningen i Linköping bör kunna bli ett kontaktcentrum för folkhögskolan, där idéer från skolorna samlas, prövas, utvecklas och vidarebefordras till andra skolor.

### 2.7.2 *Grundutbildning och fortbildning för folkhögskollärare*

Med grundutbildning förstås den grundläggande praktisk-pedagogiska yrkesutbildning som är ett villkor för behörighet till tjänst som extra ordinarie och ordinarie lärare. Med fortbildning förstås den återkommande kompletterande yrkesutbildning, som syftar till att vidmakthålla och/eller komplettera de kunskaper och färdigheter, som den enskilde läraren behöver för att utöva den befattning han har eller ge honom sådana kunskaper och färdigheter han behöver för att möta förändringar. Även pedagogiskt utvecklingsarbete kan ha karaktär av fortbildning.

Grundutbildning och fortbildning behandlas i det följande under olika rubriker men det bör understrykas, att en samordning av all läroarbildning bör ske där så är möjligt. Skolor som har läroarkandidater kan ordna lokala studiedagar vid lektorsbesök. Kurser för behöriga lärare utan grundutbildning kan läggas till Linköping och ha delar gemensamma med grundutbildningen. Vissa moment i grundutbildningen bör kunna vara öppna för enskilda läroares fortbildning.

### 2.7.3 *Folkbildningslinje vid läroarhögskolan i Linköping*

1965 års läroarbildningsutredning föreslog att folkhögskolläroarbildningen skulle utgöra en egen linje. Genom proposition och riksdagsbeslut blev utbildningen emellertid en gren av ämnesläroarlinje, varigenom samhörigheten med läroarbildning i det övriga skolväsendet markerades. Integreringen mellan den allmänna ämnesläroarlinjen och f-grenen har snarare minskat än ökat under de gångna åren.

Synen på skola och läroarroll kan vara densamma för folkhögskola och det allmänna skolväsendet, speciellt som den kommer till uttryck i LUT:s<sup>11</sup> diskussionsskrift *Läroarroll – läroarbildning*. Det sägs att skolan skall "kunna främja elevens allsidiga personlighetsutveckling, inte bara hans kunskapsinhämtande". Som en följd av demokratiseringen i samhället kan man räkna med att barn och ungdomar har förmåga till självständigt kunskapsökande och kunskapsbearbetning och detta bör få konsekvenser för skolans del.

Detta synsätt överensstämmer väl med det som folkhögskoleutredningen givit uttryck åt i metodikkapitlet i sitt huvudbetänkande. Utredningen menar även att det ligger ett värde i att en utbildning kan användas inom en bred sektor. Detta är också i överensstämmelse med LUT:s direktiv. Med denna gemensamma grundsyn kunde det förefalla naturligt med en gemensam läroarbildning.

Av såväl organisatoriska som principiella skäl vill folkhögskoleutredningen ändå föreslå att utbildningen för folkhögskolläroare skall utgöra en särskild utbildning, alltså en allmän utbildningslinje i den nya högskoleorganisationen. Dessa skäl har utredningen utvecklat i en skrivelse till regeringen. Enligt utredningens mening skiljer sig den praktisk-pedagogiska utbildning, som i det följande föreslås, på så många väsentliga punkter ifråga om målgrupper, behörighet, antagningssystem, kursutformning och läroartjänster från det som kommer att gälla för den övriga ämnesläroarbildningen, att det motiverar förslaget om en allmän utbildningslinje.

Departementschefen föreslår också i proposition 1976/77:59 om utbildning och forskning inom högskolan m. m. att denna utbildning skall utgöra en allmän utbildningslinje med beteckningen folkhögskolläroarlinje, med motiveringen att utbildningen som hitintills främst bör syfta till verksamhet som läroare vid folkhögskola. Folkhögskoleutredningen föreslår emellertid beteckningen folkbildningslinje. Utredningen betonade i sitt huvudbetänkande att folkhögskolan är en del av folkbildningsarbetet och förordade en verksamhet och en metodik, som för folkhögskolan närmare den övriga folkbildningen och folkrörelserna än den läroplansbundna undervisningen. En läroarbildning som skall bidra till att utredningens intentioner förverkligas bör arbeta utifrån folkhögskolans och folkbildningens mål och med

<sup>11</sup> 1974 års läroarbildningsutredning (LUT).

dess vuxenutbildningsverksamhet i sikte. De behörighetsregler som utredningen föreslår i avsnitt 2.7.3.2 förstärker möjligheten för personer med erfarenhet från folkbildning och folk rörelser att antas. Rörligheten mellan verksamhet på folkhögskola och övrig folkbildning kan därmed förmodas öka.

Variationerna i fråga om innehåll och arbetsformer i de många kurstyper som förekommer inom folkhögskola/folkbildning gör att denna lärarytildning i vissa avseenden måste arbeta utifrån andra förutsättningar än en utbildning som förbereder för verksamhet inom det mera reglerade allmänna skolväsendet. Av denna anledning avvisar utredningen tanken på en vuxenlärarlinje som även skulle tillgodose de läroplansbundna skolformerna. Ingen vuxenlärarytildning bör dock vara så specialiserad att den möjliggör verksamhet inom endast ett område. På samma sätt som nu skall alltså personer med erfarenhet från och inriktning på t. ex. kommunal vuxenutbildning och arbetsmarknadsutbildning kunna antas till folkbildningslinjen, men kursinnehåll och arbetsformer skall vara sådana att folkhögskolans och folkbildningens intressen i första hand tillgodoses.

Ungefär en tredjedel av lärarkandidaterna på f-grenen saknar akademisk examen. De har andra kunskaper och erfarenheter som gör dem kvalificerade för tjänst vid folkhögskola. Det är önskvärt att lärarbehörighet även i framtiden kan nås på varierande utbildningsvägar och genom yrkeserfarenhet inom olika områden. Utredningen ser det som en fördel att personer som skall arbeta på folkhögskola har god erfarenhet av arbete såväl inom som utom undervisningsområdet. Det gäller givetvis även dem som har en grundläggande akademisk utbildning. Utredningen förordar i avsnitt 2.7.3.2 behörighetskrav, som skall tillförsäkra folkhögskolan lärare med tillräckligt bred bakgrund av studier och arbetsliv. Det antagningsförfarande genom ett kösystem, som utredningen föreslår bl. a. för att rörelseskolorna skall tillförsäkras lärarytildade medarbetare, skiljer sig från det som tillämpas inom övriga ämneslärarytildningar.

Vidare föreslås att lärarytildarna skall vara personer som har tjänst inom folkhögskola eller folk rörelse och som förordnas på tjänst vid f-linjen under en period av högst 6 år. Lektorat i den nuvarande bemärkelsen föreslås upphöra vid nyanställningar.

De ovan nämnda speciella förhållandena gör att utredningen också föreslår att folkbildningslinjen skall ha en egen linjenämnd. Utredningen har i avsnitt 2.7.3.4 föreslagit att en totalresurs skall ställas till förfogande för att de olika utbildningsdelarna skall kunna integreras på ett ändamålsenligt sätt. Det synes naturligt att en särskild linjenämnd förfogar över denna resurs. I linjenämnden skall ingå representanter för lärare och studerande samt för yrkeslivet med anknytning till nämndens ansvarsområde. Folkhögskolans och folkbildningens intresse skulle knappast komma att tillgodoses i en linjenämnd där det allmänna skolväsendets frågor dominerade och f-linjen endast utgjorde en liten del.

Folkhögskoleutredningen föreslår därför att den nuvarande folkhögskollärargrenen blir en allmän utbildningslinje om 40 poäng med praktisk-pedagogisk utbildning, att den även i fortsättningen förläggs till Linköping och att den får egen linjenämnd.

### 2.7.3.1 Dimensionering

Läroarutbildningsutredningen föreslog i sitt betänkande år 1967 en utbildningskapacitet på 70 platser per år, dvs. tio fler än som sedan beslutades av riksdagen. Utredningen uppskattade behovet av nya lärare inom folkhögskolan till ca 45 per år. Skillnaden mellan folkhögskolans behov och antalet utexaminerade motiverades av "folkhögskolans alltmer växande kontaktyta med övrigt folkbildningsarbete och övrig vuxenundervisning".

Folkhögskoleutredningen anser sig inte kunna göra någon exakt bedömning av ett årligt behov av nya lärare, eftersom det är osäkert om antalet sökande till de olika folkhögskolekurserna nu har stabiliserats. Under senare år har det varit en markant minskning av sökande till de långa allmänna kurserna och en stark ökning till speciallinjerna och till de kortare kurserna. Det är också svårt att förutse studieorganisationernas och folkrörelsernas behov av lärare.

Av folkhögskoleutredningens undersökning av f. d. lärarkandidaters tjänstgöring vårterminen 1976 framgår, att 88 % arbetar med undervisning och folkbildningsarbete (avsnitt 2.3). Utredningen menar att det är en anmärkningsvärt hög siffra. Endast 5 personer av 304 svarande uppgav att de var arbetslösa.

Flera skäl talar för att utbildningskapaciteten skulle ökas till 70 platser per år. Läroarutredningens bedömning av de ökande kontaktytorna mot övrig folkbildning gäller i ännu högre grad nu. Det är sannolikt att behovet av personer med läroarutbildning kommer att öka inom folkrörelse/folkbildningsområdet. Utredningen har i sitt huvudbetänkande föreslagit att lärare i övningsämnen skall jämföras med ämneslärare. En väg till detta är att sådana lärare, som i övrigt är behöriga, får sin praktisk-pedagogiska utbildning på folkbildningslinjen. För att tillgodose deras behov av metodisk utbildning föreslås i avsnitt 2.7.3.6 ett praktiskt-estetiskt huvudområde. Det är också angeläget att redan verksamma folkhögskollärare utan läroarutbildning antas. Om de ekonomiska frågorna kan lösas, torde många söka sig till utbildningen. Det är alltså rimligt att antalet platser på folkbildningslinjen ökar med fem per kurs, tio per år.

### 2.7.3.2 Behörighet

Den som är verksam inom folkhögskola och annan folkbildning förutsättes ha en mängd olika arbetsuppgifter av pedagogisk, social och administrativ karaktär. Det är därför naturligt att utbildningen vid folkbildningslinjen inte betraktas som en grundutbildning för helt unga människor utan snarare som en yrkesutbildning för personer som har varit sysselsatta inom olika arbetsområden och som vill inrikta sig på pedagogiska uppgifter inom folkbildningsområdet.

Folkhögskoleutredningen vill föreslå ett behörighetssystem som tillförsäkrar folkhögskola och folkrörelser medarbetare med bred erfarenhetsbakgrund och föreslår följande behörighetsregler.

För antagning till folkbildningslinjen skall krävas

- A fil. kand. i för tjänst inom folkhögskola/folkbildning lämpliga ämnen eller annan högskoleutbildning som bedöms utgöra lämplig bakgrund

- för pedagogiskt arbete inom folkhögskola/folkbildning. Som exempel kan anges socionomexamen, examen från musikhögskolor, gymnastik- och idrottshögskolor, konstfackskolan, statens scenskolor, dramatiska institutet eller liknande; eller
- B** allmän behörighet för högskolestudier samt tre års heltidsanställning i folkrörelse, studieförbund, folkhögskola, ungdomsorganisation eller liknande. Behörighet ger också politiska förtroendeuppdrag och förtroendeuppdrag inom folkrörelse på heltid och heltidsanställning inom den kommunala fritidssektorn och inom Svenska kyrkan. Kvalificerat socialt arbete bör också vara behörighetsgrundande. I samtliga fall skall anställningen ha varit av pedagogisk, social eller organisatorisk art av värde för arbete inom folkhögskola/folkbildning.
- C** Den som inte uppfyller ovanstående behörighetsvillkor kan ändå antas till utbildning om han har sådana kunskaper och erfarenheter som är av speciellt värde för verksamheten inom folkhögskola/folkbildningsarbete.

För samtliga fordras dessutom

- ett års sammanhängande arbetslivserfarenhet utanför undervisnings/folkbildningsområdet. (Med arbetslivserfarenhet förstås det som räknas upp i 27 § första stycket i förordningen med provisoriska föreskrifter om tillträde till grundläggande högskoleutbildning.)<sup>12</sup> samt
- två års sammanlagd heltidstjänstgöring inom vuxenutbildning/folkbildningsarbete. Endast tjänstgöring omfattande minst tre månader får tillgodoräknas. Halvtidstjänstgöring omräknas till heltid. Mindre än halvtid tillgodoräknas inte. Som exempel kan nämnas lärarefarenhet från folkhögskola, arbetsmarknadsutbildning, kommunal vuxenutbildning, pedagogiskt och socialt arbete inom folkrörelse. För sökande i grupp B och C kan heltidsstudier av värde för tjänst inom folkhögskola och folkbildningsarbete inräknas.

### 2.7.3.3 Antagning

Som tidigare sagts är det angeläget att rekrytera personer med bred erfarenhet. De föreslagna behörighetsreglerna antas garantera detta. Däremot är det knappast troligt att folkhögskola och folkbildningsarbete skulle tillförsäkras bättre medarbetare, om meritpoäng tillåts vara utslagsgivande i en omfattning som i praktiken nödvändiggör övermeritering. Utredningen föreslår därför att någon meritering utöver den som ingår i behörighetskraven inte skall kunna räknas sökande tillgodo.

Utredningen föreslår i stället ett kösystem, som i princip innebär att behöriga sökande antas i den ordning deras ansökningar kommer in. Utredningen vill dock komplettera detta med ett samtalsförfarande, som dels skall ge de sökande information om utbildningen och om folkhögskolans/folkbildningens uppgifter och villkor, dels ge representanter för folkbildningsområdet möjlighet att avråda uppenbart olämpliga sökande från att påbörja utbildningen.

Första gången antagningssystemet tillämpas sänds ansökningarna in före

<sup>12</sup> SFS 1976:231.

ett givet datum, varefter ett visst antal personer lottas in och kallas till samtal. Övriga bildar kö. Erfarenheten får visa hur många som bör kallas för att kursens 35 platser skall fyllas.

Efter det första antagningstillfället kan ansökningshandlingar sändas in och registreras vid vilken tidpunkt som helst. Behörighet kan endast räknas på den meritering som föreligger vid ansökningstillfället. Två gånger om året, exempelvis i april och oktober, granskas handlingar och en bedömning av de sökandes behörighet göres. En förfrågan sänds till dem som står i tur för antagningen, om de fortfarande är intresserade av att genomgå utbildningen. Om de bekräftar, kallas de till samtal.

Eftersom denna antagningsmetod inte är prövad, finns det inte heller några erfarenheter av hur många sökande som kan förmodas stå kvar i kön eller hur länge enskilda sökande kan tänkas vara beredda att vänta på sin tur. Någon exakt bedömning av vad de förändrade behörighetsgrunderna kan tänkas medföra för ansökningsfrekvensen, har inte heller kunnat göras. Utredningen har emellertid arbetat med modeller, byggda på olika antaganden om antal sökande och avgång ur kön. De har visat en väntetid på 1 1/2–3 år.

Någon intagningsnämnd i den bemärkelse som nu förekommer erfordras inte i det föreslagna systemet. Ansökningshandlingarna sänds till intagningssektionen på UHÄ, som upprättar kölista och svarar för antagningsrutinerna. Svårigheter kan dock uppstå då det gäller tolkningar av huruvida tjänstgöring är behörighetsgrundande eller om en utbildning kan anses "utgöra lämplig bakgrund för pedagogiskt arbete inom folkhögskola/folkbildning". Utredningen föreslår därför att granskningen av handlingarna göres av en referensgrupp, bestående av representanter för byrå VI på SÖ, SFHL, Folkbildningsförbundet och för lärare och studerande vid f-linjen.

Personer ur samma grupp bör leda informationssamtalen. För att samtalen skall kunna fylla sin funktion, måste tillräcklig tid avsättas för dem. De sökandes rese- och uppehållskostnader skall bestridas av statliga medel.

Hitintills har A-gruppen disponerat ca 20 platser per kurs och B-gruppen ca 10. Utredningen finner det troligt att de föreslagna behörighetsreglerna innebär en tillräcklig garanti för att sökande i B-gruppen kommer att antas i rimlig omfattning och föreslår att kvotgrupperna tas bort. Skulle det visa sig att någon av grupperna under en treårsperiod blir starkt underrepresenterad, bör kvotering åter införas.

#### 2.7.3.4 Kursorganisation

För en utbildning som förbereder för en så skiftande och utvecklingsbar sektor som folkhögskola och folkbildning är det väsentligt att de administrativa och organisatoriska ramarna är så vida att utbildningens innehåll kan anpassas efter växlande behov.

Utredningen anser att den nuvarande avvägningen mellan teori- och praktikveckor är rimlig och att det sammanlagda antalet praktikveckor kan vara detsamma som nu men vill föreslå, att uppdelningen på perioder och periodernas förläggning skall kunna växla. Utbildningens samtliga praktikveckor ses alltså som en samlad tidsresurs.

Den samhällsinriktade praktiken bör rekommenderas men lärare och lärarkandidater skall tillsammans kunna avgöra hur den timresurs, som är avsedd för denna praktik, skall användas.

I en utbildning som lägger mer vikt vid de studerandes problemlösningsförmåga än i överförande av pedagogiska modeller, är det omöjligt att utifrån en fastlagen plan avgöra vad som för olika kurser är mest ändamålsenligt. Grupper av lärarkandidater skall t. ex. tillsammans med lärare kunna vistas på en folkhögskola för att arbeta och studera. Det är ointressant om detta kallas teori eller praktik.

En totalresurs för såväl teori som praktik bör alltså ställas till f-linjens disposition. Linjenämnden är ytterst ansvarig för resursen. Utredningen föreslår att utbildningen även i fortsättningen omfattar 40 veckor och att organisationen med två intagningar per år bibehålles.

### 2.7.3.5 Kursinnehåll

#### *Riktlinjer*

Utredningen föreslår som ovan sagts ett minimum av regler för kursuppläggning men vill samtidigt påpeka, att det måste finnas vissa riktlinjer för utbildningen. En sådan är målformuleringen i förordningen för lärarhögskolorna, där det sägs att de studerande skall ges sådana kunskaper och färdigheter som fordras för att de skall kunna förverkliga målet för den skola för vilken de utbildas. Detta innebär att den pedagogiska och metodiska inriktning, som folkhögskoleutredningen förordat i sitt huvudbetänkande och som koncentrerats i förslaget till målparagraf i folkhögskoleförordningen, skall vara en av utgångspunkterna för kursplaneringen. Hänsyn skall också tas till den övriga folkbildningens mål. Hur målskrivningar eller oskrivna men traditionellt vedertagna mål skall tolkas i framtiden blir ytterst en fråga för linjenämnden. I den utbildningsplan som skall finnas för varje linje anges bl. a. regler för utbildningens innehåll och organisation.

#### *Lärarkandidaternas inflytande*

Lärarkandidaterna bör delta i planeringen av sin kurs inom de ekonomiska och utbildningspolitiska ramar som tidigare angivits. Kursuppläggningen kan dock inte vara helt avhängig av olika gruppers slumpvisa sammansättning. Tillräcklig kunskap måste tillförsäkras gruppen. Av utredningens ställningstaganden i avsnitt 2.7.3.2 framgår, att även personer utan folkhögskoleerfarenhet skall kunna antas till f-linjen. Sådana personer måste givetvis få en rimlig kunskap om folkhögskola, innan de kan fatta rationella beslut om den utbildning som skall förbereda för arbete inom detta område. Probleminventering på folkhögskola och inom annat folkbildningsarbete bör alltså göras så tidigt som möjligt på kursen.

Det är angeläget att de studerande har tillgång till lokaler som är ändamålsenliga för arbete i större och mindre grupper och så utrustade att gemensamt arbete kan utföras. Lärarkandidaterna bör också ha möjlighet att hålla kontakt med sina praktikskolor under teoriperioderna.

### *Huvudområden*

Som angivits i avsnitt 2.2.3.5 antas sökande i sex olika huvudområdesgrupper. Utredningen menar att behovet av ytterligare ett huvudområde bör prövas, nämligen ett som omfattar estetisk-praktiska ämnen. Utredningen har uttalat sig för att lärare i övningsämnen skall få samma status som ämneslärare. Givetvis bör de då också ha god allmänpedagogisk utbildning. Ett estetisk-praktiskt huvudområde skulle vara värdefullt såväl för dem som har en estetisk ämnesutbildning, som för lärare vilkas huvudsakliga verksamhet inte faller inom det estetiska området men som ändå undervisar i närliggande ämnen.

Huvudområdena med sina 60 timmar utgör en omfattande del av metodikutbildningen. Under de två senaste kurserna har emellertid ungefär hälften av dessa timmar använts för projekt och korta kurser över ämnesgränserna. Metodiken har alltså redan en allmänmetodisk inriktning. Utredningen menar att detta är en värdefull utveckling. Om det visar sig lämpligt, skall timmarna för huvudområdesmetodik ytterligare kunna minskas. Kursupplägningen kommer givetvis ändå att vara avhängig av lärarkandidaternas bakgrund och studiebehov, varför det förutsätts att t. ex. de personer som rekryterats till det tidigare nämnda estetisk-praktiska huvudområdet kommer att erhålla en tillfredsställande metodikundervisning, även om huvudområdena kommer att få förhållandevis få timmar till sitt förfogande.

Vid antagning bör även i fortsättningen hänsyn tas till de sökandes studiebakgrund, så att personer med skiftande erfarenheter tillförsäkras utbildning. Erfarenheter från f-grenen visar t. ex. att personer med naturvetenskaplig inriktning söker i långt mindre utsträckning än personer med samhällsvetenskaplig inriktning.

### *Praktik*

Det är angeläget att möjligheterna till praktik utvidgas så att lärarkandidaterna kan få en realistisk uppfattning inte bara av folkhögskolornas långa kurser utan också av studiecirklar, av kurser som arrangeras tillsammans med studieorganisationer och av folkbildningsarbete i övrigt. Om praktikanttjänstgöring förläggs till folkbildningsorganisation, bör arbetet vara av pedagogisk art. Lärarkandidater som arbetat inom folkhögskola bör beredas tillfälle till praktik inom andra vuxenutbildningsområden men också på folkhögskolor av annan karaktär än på sådana där de själva tjänstgjort. Givetvis skall lärarkandidater utan folkhögskoleerfarenhet få möjlighet att praktisera vid flera olika folkhögskolor.

Praktiken kan ge nära kontakt mellan folkhögskola/folkbildning och lärarhögskola. Denna möjlighet till gemensamt utvecklingsarbete bör tillvaratas. I lektorernas tjänst ingår redan nu utvecklingsarbete. Utredningen anser det vara värdefullt att projekt vid lärarhögskolan förankras vid enskilda folkhögskolor. Detta förutsätter ett nära samarbete mellan lärare vid f-linjen, handledare och lärarkandidater.

### *Allmänna riktlinjer för den närmaste framtiden*

Enligt vad utredningen erfarit arbetar f-grenen redan nu i enlighet med de riktlinjer utredningen föreslagit i fråga om integrering av utbildningens olika delar. Det är angeläget att detta arbete får fortsätta och att ramarna ytterligare vidgas för att utbildningen skall kunna bilda en enhet där teori och praktik stöder varandra och där pedagogiken och metodiken bildar en enhet. Folkhögskoleutredningen vill endast ge några rekommendationer som synes relevanta för den närmaste framtiden:

- Utbildningen bör klargöra folkhögskolans, den övriga folkbildningens och vuxenutbildningens plats i samhället.
- En fortlöpande diskussion skall föras om mål och medel, om kunskapssyn, lärarroll och kursdeltagarroll.
- Problemlösningsförmåga skall övas, såväl då det gäller metodiska som sociala problem.
- Arbetsformer som är önskvärda på skolorna skall tränas.
- Vikt skall läggas vid gruppsykologi och träning i konfliktlösning.
- Lagarbete skall vara en bärande princip för såväl lärare som lärarkandidater.

#### 2.7.3.6 Utnyttjande av fler praktikskolor

Som angivits i avsnitt 2.2.3.5 har förhållandevis få skolor, sammanlagt ca 20, varit praktikskolor under de senaste två åren. De som ligger närmast Linköping tar varje termin emot såväl lärarkandidater från Ä 1, dvs. de tre praktikperioderna, som från Ä 2, 16 veckors praktikantjänstgöring. Eftersom folkhögskolorna är små skolenheter med få lärare, har påfrestningarna på de skolor som ständigt har lärarkandidater blivit stora. Lärare som egentligen inte skulle vilja vara handledare känner sig ibland tvingade därtill. Flera skolor har dock omvittnat att man finner kontakten med lärarhögskolan mycket stimulerande.

Utredningen anser att en spridning av praktikskolorna skulle ha många fördelar. Förutom att de ovannämnda påfrestningarna på en del skolor skulle dämpas, skulle flera vinster göras. Lärarkandidaterna från norr och söder skulle inte vara tvingade till långa resor även under längre praktikperioder. Flera skolor skulle få tillgång till det utvecklingsarbete som bedrivs vid lärarhögskolan och därmed stimuleras till förnyelse. Det är förhållandevis vanligt att lärarkandidater får tjänst på de skolor där de gjort sin praktikantjänstgöring. En naturlig rekrytering av lärare utbildade vid f-linjen skulle förekomma vid flera skolor.

Utredningen anser det inte vara ekonomiskt möjligt att använda alla folkhögskolor som praktikskolor, men den geografiska spridningen borde kunna bli större än för närvarande. Det förutsätter att flera lärarkandidater kan placeras på varje skola, att närbelägna skolor används och att lektorsbesöken görs färre genom att uppgiften att sätta betyg försvinner (avsnitt 2.7.3.10). Om sex skolor från Västsverige, sex från Skåne och fem från nedre Norrland används på samma gång, skulle rese- och traktamentskostnaderna uppgå till 35 300 kronor för en kurs med nuvarande antal lektorsresor. Med färre resor för lektorerna skulle kostnaderna uppgå till 28 200 kronor. Kostnaderna för Ä 2-terminen vårterminen 1976 var 28 150 kronor.

Lärarkandidattätheten kan diskuteras utifrån såväl pedagogiska som praktiska utgångspunkter. Utredningen har förståelse för att skolor i vissa fall inte kan ta emot mer än en lärarkandidat och att önskemål från viss lärarkandidat gör att endast en speciell skola kan komma ifråga men vill samtidigt framhålla, att det är önskvärt att minst två lärarkandidater placeras på samma skola för att kandidater och handledare skall kunna arbeta i lärarlag.

Då det gäller kortare praktikperioder förefaller det mest ändamålsenligt att de förläggs till skolor som är belägna inom en radie på högst 20 mil från Linköping. Grupper av lärarkandidater och lektorer bör dock inom ramen för tillgängliga resurser kunna förlägga en period till en mer avlägset belägen skola, om särskilda skäl finns för detta.

### 2.7.3.7 Lektorernas tjänst

Såväl lektorer som lärarkandidater har uttryckt missnöje med lektorstjänsternas konstruktion. Påpekanden har gjorts om bl. a. följande:

- Tjänsten är mycket splittrad. Det beror främst på de många resorna. Efter som betyg skall sättas, måste varje lärarkandidat få besök ett rimligt antal gånger. Besöken blir då mycket korta. Lärarkandidaterna menar att metodiklektorerna mindre känns som ett stöd i utbildningen än som kontrollörer. De många resorna gör också att den gemensamma tiden för nödvändig samplanering och samråd i lektorsgruppen blir otillräcklig.
- Metodiklektorer rapporterar att det förekommer arbetsuppgifter som ligger utanför tjänstefördelningen och som de alltså inte har rätt att sätta upp i sin dagbok. Projektstudier och integrerade kurser ställer krav på samarbete mellan lektorerna och närvaro även under lektionspass för vilken en enskild lektor inte är direkt ansvarig.
- Skoltjänsten som innebär undervisning vid folkhögskola 3–4 timmar i veckan upplevs ofta som en isolerad företeelse, vilken dels blir en andrahandsangelägenhet, dels försvårar reseplaneringen.
- Lärarkandidater har uttryckt åsikten att lektoraten borde vara förordnade på viss tid. Personer med aktuell skolerfarenhet kan tillföra läroarutbildningen nya impulser.

### *Anställning*

Lektorerna har rapporterat att kontakten med folkhögskolorna känns yttlig. Besöken på praktikskolorna är korta och skoltjänsten som var tänkt att ge denna skolkontakt känns mest som en belastning, då den blivit en av många arbetsuppgifter.

Folkhögskoleutredningen anser det vara angeläget att lektorernas arbetsförhållanden ändras så att deras kunskande utnyttjas i full utsträckning och att de upplever sin tjänst som tillfredsställande. En förutsättning för en radikal förändring av lektorernas tjänst är enligt utredningens mening att de graderade betygen försvinner (se avsnitt 2.7.3.10). Om betygen tas bort skulle lektorerna kunna göra färre besök men stanna längre på varje skola och få en fördjupad kontakt med såväl lärarkandidater som det pedagogiska arbetet på skolan. Besöken borde aldrig omfatta mindre än en arbetsdag.

Flera lösningar för att ge lektorerna bättre kontakt med det direkta arbetet på skolorna är tänkbara. Det oftast diskuterade alternativet är undervisning på heltid på folkhögskola under en termin eller ett läsår, t. ex. vart femte år. Halvtid under samma period kan också tänkas. Ett sabbatsår under vilket lektorerna fick sörja för sin egen fortbildning på det sätt de önskade har också föreslagits. Om folkbildningslinjen i någorlunda stor utsträckning hade utvecklingsprojekt gemensamma med folkhögskolor och folkbildningsorganisation kunde lektorer leda arbetet och på så sätt delta i uppgifter på fältet.

Ibland har också förordats att lektorstjänsterna skulle vara halvtidstjänster. Befattningshavarna skulle alltså ha fortlöpande kontakt med sina ordinarie arbeten. Det kan förefalla som om denna lösning vore den naturligaste men risken för en alltför stor splittring på uppgifterna finns, då lektorstjänsten i sig består av många delar.

Utredningen har tidigare uttalat sig för att folkbildningslinjen skulle vara ett kontaktcentrum för folkhögskolan. För att detta skall vara möjligt måste det dels finnas en viss kontinuitet bland dem som arbetar där men också en levande kontakt med folkhögskolor och den övriga folkbildningen.

I likhet med andra lärare vid läroarhögskola är givetvis lektorerna vid f-grenen tillsvidare-anställda. Med nuvarande lagstiftning är det inte tänkbart att tidsförordna lektorstjänster. Utredningen har tidigare framhållit värdet av att folkhögskolans lärare har en bred erfarenhet och kunskapsbakgrund och också vikten av att teori och praktik integreras vid läroarutbildningen. Mot den bakgrunden är det tveksamt om lärarna vid f-linjen skall inneha lektorstjänster som i princip gör det möjligt för dem att utan avbrott stanna på samma tjänst i 30–35 år. Utredningen menar att kontakten med annan verksamhet är så viktig att en annan anställningsform borde prövas.

För att såväl kravet på kontinuitet som kravet på kontakt med fältet skall kunna tillgodoses föreslår utredningen att till lärare vid f-linjen skall förordnas lärare vid folkhögskola eller personer med pedagogisk erfarenhet från folkrörelse. Utredningen menar alltså att läroartjänsterna vid f-linjen inte skall vara lektorat i den nuvarande bemärkelsen, utan tjänster som upprätthålls av folkhögskollärare/folkbildare, som under en period arbetar med läroarutbildning. Utredningen föreslår ett förordnande på högst 6 år. Förordnandet skall inte kunna förlängas, men efter minst 3 år på annan tjänst skall befattningshavare åter kunna förordnas för en ny sexårsperiod.

Under den tid de tjänstgör som lärare vid folkbildningslinjen har de förutom sin ordinarie lön ett visst lönepåslag som bestäms genom avtal. Utredningen vill betona att detta förslag inte skall ses som kritik mot den nuvarande lektorsgruppen. Förslaget skall gälla vid nyanställningar.

Utredningen anser att lektorer vid allmän ämnesläroargren även i fortsättningen skall vara behöriga att undervisa på folkbildningslinjen men förutsätter att linjenämnden hörs innan en person utan erfarenhet av folkhögskola/folkbildningsarbete får tjänstgöring på folkbildningslinjen. Lärare på f-linjen bör också kunna tjänstgöra på den allmänna linjen, då så är lämpligt.

### *Tjänstgöring*

Läroartjänsterna vid folkbildningslinjen kommer även i fortsättningen att omfatta många och varierande arbetsuppgifter, och kraven på läroarnas medver-

kan inom områden där de inte är specialister ökar troligen i takt med att deltagarstyrda och integrerade kurser blir allt vanligare. Å andra sidan krävs kanske inte samma typ av förberedelser och planeringsinsatser som i den traditionella undervisningen.

Utredningen anser att lärarnas tjänster bör konstrueras så att krav på ändrade arbetsinsatser och arbetsformer skall kunna tillgodoses utan alltför stora administrativa ingrepp och utan att arbetsbördan ökar väsentligt. Utredningen anser att det skulle innebära stora fördelar om lärarna på f-linjen anställdes på tjänstemannatid, dvs. 1760 timmar per år, och rekommenderar att frågan tas upp i avtalsförhandlingar.

### *Fortbildningsuppgifter i lärarytningarnas tjänst*

För att f-linjelärarnas resor skulle utnyttjas maximalt borde också en viss fortbildningsinsats ligga i tjänsterna. Det skulle vara naturligt att lärarråd, lärarkandidater, konsulenter (se avsnitt 6.3.2) och lärarytningare sammanträffade. Ju längre tid f-linjelärarna vistas på varje skola, desto större blir möjligheterna till samverkan i fråga om pedagogiskt utvecklingsarbete mellan skolorna och lärarytningsskolan. Utredningen har tidigare uttalat sig för att f-linjen skall vara ett kontaktcentrum för folkhögskolan. De som tjänstgör där kommer alltså att vara viktiga länkar mellan lärarytningsskolans och folkhögskolans försöks- och utvecklingsarbete. Enligt utredningens uppfattning ingår moment av fortbildning i allt väl planerat utvecklingsarbete.

Ersättning för fortbildning utgår från ett separat anslag, eftersom SÖ även i fortsättningen kommer att vara tillsynsmyndighet för fortbildningen. Detta torde dock inte utgöra något större administrativt hinder. Utredningen föreslår att en resurs motsvarande 450 lektorstimmar tillförs f-linjen för lärarnas fortbildningsuppgifter.

### 2.7.3.8 Utbildningsledarens tjänst

F-grenen leds av en lektor, vars undervisningsskyldighet är nedsatt med 50 %. Som nämns i avsnitt 2.2.3.7 har denna befattningshavare många uppgifter. På ämneslärarlinjens allmänna gren finns för ungefär motsvarande uppgifter en hel studierektorstjänst. Visserligen är antalet lärarkandidater färre på f-grenen, 30 mot 55 på den allmänna grenen, men arbetsbördan torde i vissa avseenden vara större genom en mer komplicerad praktikorganisation, framför allt beroende på att folkhögskolorna är små enheter, och att därför praktikorganisationen är spridd över ett stort geografiskt område, att lärarkandidaternas ämneskombinationer inte överensstämmer med handledarnas, och att inga fasta ämneskombinationer finns på folkhögskolorna. Det krävs också speciella insatser för praktik inom t. ex. folkbildningsområdet. Lärarkandidaternas mycket olika bakgrund och önskemål gör att kontaktarna med praktikskolorna mestadels är många och ibland tidskrävande.

Kursuppläggningsen på f-grenen följer ej heller övrig ämneslärarytning i det att fasta ämneskombinationer inte förekommer. Det innebär att någon detaljplanering inte kan ske förrän lärarkandidaterna har valt sina metodikämnen. Härvid krävs stora tidsinsatser av vägledning. Kandidaterna måste

därför behandlas som individuella fall vid planeringen till skillnad från situationen på allmän gren där kandidaterna delvis kan behandlas gruppvis. F-grensens uppläggning med stort deltagarinflytande kräver stora tidsinsatser av utbildningsledningen. Kursuppläggning med temastudier och integrerade kurser ställer också stora krav på planeringen.

Utredningen anser att ledningsfunktionerna för folkbildningslinjen kräver resurser motsvarande en heltidstjänst, i synnerhet som enligt utredningens förslag utbildningskapaciteten skall ökas med 10 platser per år och utbildningen utgöra en allmän linje.

### 2.7.3.9 Handledare

Handledare långtidsförordnas för ett år eller korttidsförordnas för viss praktikperiod. Tjänsterna är statliga arvodestjänster. Biträdande handledare ersätts per praktiktimme. Lärarna på praktikskolorna söker handledartjänst och tjänsterna tillsätts av lärarhögskolan i Linköping.

Av intervjuer och undersökningar som folkhögskoleutredningen gjort framgår, att många f. d. lärarkandidater menar, att praktikanttjänstgöringen är helt avhängig av handledarens insats. Detta gäller i särskilt hög grad med den nuvarande ordningen enligt vilken praktikläraren går in i handledarens tjänst. Som nämnts tidigare är tillgången på handledare begränsad, eftersom praktikskolorna är få. Speciella ämneskombinationer och lärarens villighet att vara handledare är ytterligare faktorer som påverkar antalet tillgängliga handledare. Lärarkandidater hävdar att lärarkandidat och handledare är så beroende av varandra att det borde ingås en ömsesidig överenskommelse mellan dem innan handledare förordnades. Nackdelen med ett sådant förfarande kunde vara, att de personer som inte har kontakter inom praktikområdet inte har möjlighet att få tillfredsställande handledning. Lärarhögskolan i Linköping bör därför aktivt söka goda handledare och föreslå kandidaterna lämpliga skolor. Handledarskapet skall avgöras av utbildningsledaren för f-linjen i samråd med praktikskolorna. Förordnande bör endast ske efter godkännande från såväl handledare som lärarkandidat. Proceduren bör vara avslutad i så god tid att handledare och kandidat får tillfälle att planera praktikanttjänstgöringen.

Av detta resonemang följer att handledarskap inte på längre sikt skall kunna knytas till vissa personer. Givetvis är det värdefullt att goda handledare, som känner till arbetet vid f-linjen och som är intresserade av pedagogiskt utvecklingsarbete, får förnyat handledarskap, men handledare skall inte kunna hävda att handledartjänsten skall vara tillsvidare-förordnad.

Det är inte möjligt att uppställa noga definierade krav på handledare. En förutsättning synes vara att han/hon går in i handledarskapet av pedagogiskt intresse och har en vilja till samtal och samarbete. Fördjupad kunskap, insikt i sociala relationer och en till studiemålen anpassad metodik är viktiga komponenter i utbildningsprocessen. Detta gäller såväl handledare och lärarkandidater som studerande. Det är handledarens uppgift att rikta uppmärksamheten mot dessa komponenter.

Utredningen har tidigare uttalat sig för lagarbetstanken. Skall folkhögskollärare arbeta i lag ute på skolorna måste detta arbetssätt givetvis övas under den praktisk-pedagogiska utbildningen. De två eller tre lärarkandidater som

har sin praktikanttjänst på samma skola bör tillsammans med sina handledare i största möjliga utsträckning arbeta i lag. En lärarkandidat kan också arbeta tillsammans med två handledare eller två lärarkandidater tillsammans med en handledare. I en sådan arbetsmodell är det nuvarande ersättnings-systemet inte ändamålsenligt. Handledarskap kan delas så att en lärare är huvudhandledare och en biträdande handledare under vissa förutsättningar, men de administrativa rutinerna inbjuder knappast till ett sådant förfarande. Ett långtidsförordnat handledarskap ger ersättning dels i pengar, lägst 690 kronor per månad, dels nedsättning i undervisningsskyldigheten med 2 1/2 timmar per vecka. Utredningen har givetvis inte något att erinra mot denna genom avtal bestämda ersättning men vill dock hävda, att många handledare och framför allt många lärarkandidater skulle vara mer betjänta av att den ekonomiska ersättningen finge räknas i tid. Om ersättningen utgick som timresurs kunde två eller kanske flera handledare utan administrativt krångel dela på den i proportion till sin arbetsinsats. En nedsättning av undervisningsskyldigheten skulle emellertid innebära att handledaren inte kunde åta sig övertimmar.

Det är nödvändigt att handledarna får utbildning och en kontinuerlig fortbildning. Alla förstagångshandledare bör kallas till en femdagarskonferens för information och samtal om handledarens uppgifter och för kontakt med f-linjens personal och arbete. Därefter bör handledare kallas en gång per år till seminarier omkring metodiska och socialpedagogiska frågor.

### 2.7.3.10 Betyg

Betygen inom lärarutbildningen, framför allt betyget i lärarskicklighet, har ifrågasatts under många år. SÖ:s arbetsgrupp Betyg och utvärdering i lärarutbildningen (BUL) lade fram tio delrapporter under åren 1970 till 1974. BUL redovisade flera skäl för att ta bort betygen, framför allt på grund av de positiva effekter detta skulle ha på utbildningen. BUL kom ändå att förorda en 3-gradig betygs-skala med hänvisning till behovet av betyg vid tjänstetillsättningar.

Remissinstanserna var splittrade. De flesta av de större lärarhögskolorna och förskoleseminarierna avstyrkte ett bibehållande av betygen medan personalorganisationerna tillstyrkte att graderade betyg behölls såväl i ämne-teori som i lärarskicklighet. Som motiv för att behålla betygen har i de flesta fall angivits betygens värde i samband med tjänstetillsättning.

Såväl lektorer som lärarkandidater på f-grenen har framhållit de negativa verkningarna av betygsättningen. Det oftast förekommande argumentet är att handledning försvaras eller omöjliggörs, då lärarkandidaterna känner sig tvingade att göra uppvisningslektioner i stället för att utveckla pedagogiska experiment eller be om råd. Metodiklektorerna tvingas att göra många och korta besök för att betygsättning skall ske vid ett rimligt antal tillfällen. Ett annat argument är att samarbete förhindras om en part skall värdera den andra, vilket kan anses vara särskilt olämpligt i utbildningen för en skolform som säger sig vilja ha samarbete som bärande pedagogisk princip.

Eftersom folkhögskolan har fri meritering vid tjänstetillsättningar har betyg i lärarskicklighet inte samma tekniska betydelse som i det allmänna skolväsendet. I praktiken torde betyg i lärarskicklighet ha utslagsgivande betydelse i ytterst få fall. Ett skäl att behålla betygen på f-linjen skulle vara att de per-

soner som får dubbel behörighet, alltså även blir behöriga för tjänst i det allmänna skolväsendet, behöver ett betyg vid tjänstetillsättning med nu gällande meriteringssystem. Detta skäl kan dock inte anses vara så tungt vägande, att det motiverar graderade betyg i lärarskicklighet och pedagogik.

Utredningen anser att graderade betyg inte skall förekomma vid f-linjen. Det normala skall vara att lärarkandidaten efter genomgången utbildning får betyget godkänd, vilket alltså är ett sammanfattande betyg. Det skall följas av en beskrivning av utbildningens innehåll och arbetsformer. I de fall en lärarkandidat inte tillgodogör sig utbildningens innehåll och inte anses lämplig för läraryrket bör han/hon rådas att avbryta utbildningen. Om rådet inte följs och utbildningen inte heller i fortsättningen genomförs på ett tillfredsställande sätt skall vederbörande tilldelas betyget icke godkänd vid utbildningens slut.

### 2.7.3.11 Behörighet efter genomgången utbildning

Den som gått igenom f-linjen och tillfredsställande tillgodogjort sig utbildningen blir behörig att söka extra ordinarie och ordinarie lärartjänst samt rektorstjänst vid folkhögskola förutsatt att vederbörande också har fullgjort lärartjänst enligt förordningen.

Inom studieförbunden finns det inga tjänster till vilka personer med denna utbildning speciellt rekryteras men utbildningsplanering, läromedelsutveckling och studieledarutbildning torde även i fortsättningen vara uppgifter som f-linjen väl förbereder för.

För närvarande är den som genomgått allmän ämneslärlinje behörig att undervisa på folkhögskola och den som gått f-grenen behörig att tjänstgöra inom det allmänna skolväsendet under förutsättning att ämneestetisk behörighet föreligger och lämpliga huvudområden väljes. Som nämnts i tidigare avsnitt bör det finnas goda förutsättningar för en samsyn mellan f-linjens utbildning och den lärarutbildning som LUT skisserar för framtiden. De som genomgått f-linjen bör vara reellt behöriga för tjänst inom det allmänna skolväsendet även om den metodiska utbildningen för närvarande är olikartad den vid allmän ämneslärlinje och graderade betyg inte utdelas vid f-linjen.

Utredningen anser att den dubbla behörigheten skall behållas tills vidare men förutsätter att LUT prövar frågan.

### 2.7.4 Extralärarna, lärarutbildningen och ekonomin

Enligt nuvarande bestämmelser är folkhögskolans extra ämneslärare utan lärarutbildning, till skillnad från extra ämneslärare i det allmänna skolväsendet, tillsvidareanställda och placerade i samma befordringsgång som de som har genomgått lärarutbildning. Det finns alltså inga tvingande skäl för en extralärare att genomgå praktisk-pedagogisk utbildning.

I sitt huvudbetänkande skrev utredningen att "personer som inte genomgått lärarhögskola men som genom studier och/eller verksamhet i folkbildning/folkrörelsearbete, eller på annat sätt skaffat sig kunskaper och färdigheter som är tillräckliga för tjänsten, skall kunna anställas som extra lärare. Som sådan skulle den anställde inte behöva riskera att förlora sin tjänst till personer som genomgått lärarhögskola."<sup>13</sup> Utredningen vill dock starkt betona

<sup>13</sup> Folkhögskolan, sid. 127.

värdet av att alla lärare får praktisk-pedagogisk utbildning. Utredningen har övervägt att föreslå att de lärare inom folkhögskolan som inte genomgått ämneslärarytning skulle anställas tills vidare dock längst till viss tidpunkt. Med nuvarande trygghetslagar är det dock tveksamt att förorda en ordning som skulle innebära risk för förlust av arbete som enda metod att tvinga en lärare till lärarytning. Utredningen ser hellre att frågan löses så att det blir lockande och framför allt möjligt att genomgå utbildningen.

De som har fast tjänst på folkhögskola har ofta familj och kan inte utan stora ekonomiska uppoffringar studera utan lön under ett läsår. För närvarande varierar villkoren för dem som utbildas vid f-grenen.

- Rektor, ordinarie lärare och extra ordinarie lärare utom befodringsgång (sällan förekommande) åtnjuter ersättning för mistad lön.
- De som antagits med minst fem års yrkeserfarenhet får utbildningsarvode under kurstiden med belopp motsvarande lön i löneklass L 10:0 (folkhögskolläraren når L 12 efter drygt fyra år).
- Övriga är hänvisade till studiemedel.

Som nämnts i avsnitt 2.6.3 beviljas tjänstledighet med B-avdrag för studier, om studierna är "angelägna ur tjänstesynpunkt". Enligt nuvarande praxis beviljas ledighet för universitetsstudier, som innebär en breddning av examen eller en fördjupning av ämne som ingår i examen. Utredningen anser att formuleringen "angelägen ur tjänstesynpunkt" borde kunna tolkas så att en praktisk-pedagogisk utbildning innefattas.

Utredningen föreslår därför att lärare som är behöriga att söka ledighet för studier med B-avdrag skall beviljas sådan ledighet för att genomgå utbildningen på f-linjen.

### 2.7.5 *Rektorsutbildning*

Som angivits i avsnitt 2.4 har det förutsatts att folkhögskolans rektorer skall delta i den allmänna skolledarutbildningen. Utredningen vill understödja detta och vill samtidigt betona vikten av att de ekonomiska frågorna i samband med utbildningen löses på samma sätt för folkhögskolerektorerna som för övriga deltagare.

Utredningen förutsätter att de rektorskonferenser, som SÖ årligen kallar rektorerna till, skall anordnas även i fortsättningen. Någon speciell grundutbildning utöver den ovannämnda, anser utredningen inte vara nödvändig.

### 2.7.6 *Fortbildning*

Fortbildningsbehovet är av flera anledningar mycket stort inom folkhögskolan. Mängden av ny kunskap och den snabba utvecklingen speciellt inom de naturvetenskapliga områdena gör lärares behov av fortsatta studier allt mer påtagligt. En stor del av lärarkåren saknar grundläggande praktisk-pedagogisk utbildning av en omfattning som är jämförbar med den som lärarhögskolorna ger. Skolformen saknar centralt fastställda läro- och kursplaner, varför planerings- och utvecklingsarbetet vilar på den enskilda skolan och dess lärare. Ämnesvidden i folkhögskolornas studieprogram är mycket stor. Folkhög-

skolorna är relativt små enheter och det förekommer ofta att en lärare ensam svarar för sitt ämnesområde vid skolan. Utredningen har i sitt huvudbetänkande förordat en problemcenterad undervisning. För många lärare är detta sätt att arbeta ännu oprövat och det krävs en stor fortbildningsinsats för att givna intentioner skall förverkligas. Det ökande inslaget av kortkurser kräver fortbildning i kursmetodik men också kunskaper om bidragsbestämmelser och administrativa rutiner. Folkhögskolans lärare fungerar i ökande omfattning som utbildare av utbildare, särskilt när det gäller utbildning och fortbildning av handledare i studieförbund och ungdoms- och fritidsledare. Internatet ställer krav på socialpedagogiska insatser, och problem som rör den totala skolmiljön bör kontinuerligt penetreras.

### 2.7.6.1 Inriktning

Fortbildningen skall vara ett redskap till hjälp att nå folkhögskolans mål, att utveckla verksamheten vid skolorna och att ge de inom folkhögskolan verk samma ökande kunskaper, större problemlösningsförmåga, och en bättre handlingsberedskap för förändringar.

Fortbildningen skall alltså arbeta med:

- för hela skolformen centrala frågor,
- utvecklingsarbete för de enskilda skolorna,
- för den enskilde läraren väsentliga områden.

### 2.7.6.2 Innehåll

Fortbildning bör vara ett ständigt återkommande inslag i den enskilde lärarens vardag. Den största och viktigaste delen av fortbildningen måste också i framtiden ha den formen. Det ingår i tjänsten att i mån av möjligheter ta del av utvecklingen inom de egna ämnesområdena, vidga sin allmänna orientering och att följa den pedagogiska debatten. I fortsättningen berörs emellertid endast den lika nödvändiga organiserade fortbildningen.

Utredningen har i annat sammanhang sagt, att det är nödvändigt att debatten om folkhögskolans mål och medel hålls levande. Inte minst de utredningsförslag som innebär en långt gående rätt till profilering gör det angeläget med en fortlöpande diskussion om vad som är skolformens kärna. Kurser och konferenser på riksnivå bör lägga särskild vikt vid dessa frågor. Centrala fortbildningskurser kan också bidra till utbyte av erfarenheter mellan olika folkhögskolor och till att sprida kännedom om försöks-, utvecklings- och forskningsarbete inom folkhögskola, folkbildning och övrig vuxenutbildning.

Utvecklingsarbetet på de enskilda skolorna är inte bara en angelägenhet för lärarna utan för alla som arbetar på skolan. Tid bör ges för analys av den gemensamma arbetssituationen. En viktig fortbildningsuppgift är också planering av metodiskt utvecklingsarbete som rör ämnesintegrering, arbets- och redovisningsformer och utvärdering av sådan verksamhet.

För den enskilde läraren kan fortbildningsresurserna användas för att fördjupa och bredda kunskaperna såväl inom det egna undervisningsområdet som mera allmänt. I den mån folkhögskolläraren blir mera handledare och mindre ämnesspecialist, ställs större krav på hans kunskapsbredd. Komplet-

tering av kunskaper och träning i tekniker som förändringar i arbetsuppgifterna bör också rymmas inom fortbildningen. Som exempel på områden som anknyter till den pedagogik som utredningen har förordat kan nämnas gruppsykologi, träning i vetenskaplig metodik och i dokumentationsteknik, i lagarbete, i administration och kursplanering.

Folkhögskolan har under senare år vänt sig till nya målgrupper, något som aktualiserat speciella fortbildningsbehov. Undervisning av invandrare och handikappade kräver en delvis annorlunda metodik. Många skolor arbetar t. ex. tillsammans med resp. omsorgsstyrelse i längre och kortare kurser, varvid behovet av speciallärare blir påtagligt. På grund av det stora antalet ansökningar till speciallärarytildningarna, har det emellertid visat sig att folkhögskollärare har mycket små möjligheter att bli antagna till dessa. Det är angeläget att folkhögskollärare får tillgång till de fortbildningsresurser, som ställs till det allmänna skolväsendets förfogande, inom de områden där folkhögskolan inte har möjlighet att anordna vidareytildning eller fortbildning.

### 2.7.6.3 Organisation

Som nämnts i avsnitt 2.6 organiseras feriekurserna av SÖ tillsammans med fortbildningsavdelningen medan studiedagsverksamheten och de s. k. 38-timmars kurserna, dvs. merparten av fortbildningen, administreras av SFHL. Folkhögskoleutredningen anser det vara principiellt olämpligt att en facklig organisation svarar för den yrkesmässiga fortbildningen. Detta borde vara ett arbetsgivaransvar. Däremot bör lärarna ha inflytande på sin egen fortbildning, såväl då det gäller innehåll som planering och genomförande. Lärarförbundets organisationsmodell för fortbildningen med lokala kontaktpersoner, pedagogiska nämnder med en ansvarig sekreterare på distriktsnivå och en ombudsman som har kontakt med fortbildningsavdelningen synes ändamålsenlig. Den naturliga basen för inventering av fortbildningsbehov är lärarrådet. Det bör finnas en person i lärarrådet, som ansvarar för den lokala fortbildningen. Utredningen föreslår en veckotimmas nedsättning i undervisningsskyldighet för denne. Den del av behoven som inte tillgodoses vid den egna skolan anmäls till den konsulent som arbetar i regionen (se avsnitt 6.3.2). Konsulenterna, i vilkas tjänster fortbildningsuppgifter bör ingå, skall alltså hålla kontakt dels med skolorna, dels med de lärare på f-linjen som har fortbildningsuppgifter, dels med fortbildningsavdelningen i Linköping. På fortbildningsavdelningen bör det finnas personella resurser ungefär motsvarande en halvtidstjänst för samordning och fördelning av medel och planering av kurser på riksnivå. Konsulenterna kommer alltså att bli huvudansvariga för genomförandet av fortbildning på regional nivå men också för information från skolorna till fortbildningsavdelningen och från fortbildningsavdelningen till skolorna.

### 2.7.6.4 Organisationsformer och omfattning av verksamheten

Fortbildningen skall vara en resurs i tid och pengar att utnyttja för skolor och enskilda lärare.

## Studiedagar

Den årliga återkommande fortbildning som erbjudits alla lärare har varit studiedagsverksamheten. Utredningen har övervägt att rekommendera att de regionsvis anordnade studiedagarna skulle göras obligatoriska men har funnit nackdelarna med ett sådant system fler än fördelarna. Den stora fördelen skulle vara att väsentliga frågor nådde alla lärare. Med nuvarande utveckling mot en allt mer varierad verksamhet på skolorna med korta samarrangerade kurser vid sidan av skolans långa kurser reser sig emellertid praktiska svårigheter. En lärare som undervisar på en veckokurs kan kanske inte lämna den för att delta i en studiedag vid en annan skola. Det är också tveksamt om det vid varje studiedag går att erbjuda teman som passar alla lärare. Effekten har ibland syntts ringa av de enstaka studiedagarna.

Utredningen föreslår därför att rektorer och lärare med minst 1/2 tjänst skall ha rätt och skyldighet att delta i fem studiedagar per arbetsår. Lärarna skall delta i utbildning utan skyldighet att också fullgöra annan verksamhet, t. ex. att planera elevverksamhet under studiedagarna eller att efterarbeta det som genomförts. Lärarrådet vid varje enskild skola avgör hur dagarna skall disponeras: för den egna fortbildningen, tillsammans med närbelägna skolor, på studiedagar gemensamma för skolor inom en rörelse, eller på regionalt ordnade studiedagar. Lärarrådet beslutar också i vilken utsträckning en enskild lärare inom ramen för de fem dagarna kan delta i t. ex. länskolnämndens studiedagar eller i studiedagar vid närbelägen skola, kan göra studiebesök, delta i veckoslutskurser osv. Dagarna skall kunna tas ut en och en eller föras samman. Lärarnas studiedagstid bör erbjudas eleverna som tidsresurs och ingå i kurs tiden.

## Feriekurser

Feriekurser bör anordnas i ungefär samma omfattning som nu dvs. två eller tre kurser varje sommar. Deltagarna i dessa har de senaste åren förväntats aktivt delta i planering och i genomförande av studiedagar på sin skola eller inom distriktet. I en del fall har så också skett, i de flesta fall inte. Det är angeläget att dessa relativt dyrbara kurser får spridningseffekter.

## Terminskurser

Sedan läsåret 1974/75 har det på distriktsplanet förekommit s. k. 38-timarskurser förlagda till terminstid och i de flesta fall genomförda som intervallkurser fördelade på två till tre veckoslut. Intervallkurser har visat sig ha flera fördelar. Uppslag till arbetsformer och problemlösningar i den första kursperioden kan prövas i hemsituationerna och sedan belysas i nästa kursavsnitt. Deltagare berättar också om positiva upplevelser av att börja en andra och en tredje kursdel och känna övriga deltagare och väntade arbetsförhållanden. För många deltagare är det också lättare att göra sig lediga ett par dagar i taget än under en hel vecka. Fördelen med terminskurser framför feriekurser är också att man omedelbart kan omsätta sina kunskaper i praktiskt arbete. I enlighet med vad utredningen tidigare sagt om lagarbete kan också betonas att till denna typ av kurser bör komma flera personer från samma skola.

*Fortbildning under längre perioder*

Varje lärare bör förutom de tidigare nämnda fem årliga dagarna tillförsäkras rätt till perioder av sammanhängande ledighet för fortbildning. Omfattningen av sådan ledighet är en förhandlingsfråga. Den tid som berättigar till fortbildning skulle kunna samlas till längre perioder. Dessa perioder skulle kunna användas t. ex. för universitetsstudier, för kurser vid Nordens folkliga akademi i Kungälv eller vid folkbildningslinjen i Linköping.

Utredningen vill här endast diskutera en angelägen nu icke existerande fortbildningsform, nämligen kurser för folkhögskollärare som är behöriga enligt äldre bestämmelser.

## 2.7.6.5 Kurser för folkhögskollärare som är behöriga enligt äldre bestämmelser

Av en enkät rörande folkhögskollärare<sup>14</sup> framgår att 60 % av nu verksamma lärare på folkhögskola inte har lärarhögskolans praktisk-pedagogiska utbildning. Den utbildning som utredningen här skisserar skulle vara en pedagogisk grundutbildning för dessa lärare men också tjäna som fortbildning för de lärare som en gång genomgått folkhögskollärarytildning och kanske framför allt för dem som har andra lärarytildningar. Det vore rimligt att varje lärare fick möjlighet till en sammanhängande fortbildningsperiod av denna typ.

Utbildningen föreslås sträcka sig över två terminer med tre teoriperioder och praktik på egen och annans tjänst däremellan. En litteraturkurs väljes efter kursdeltagarnas behov. Kontakt med lärarhögskolan hålls dels genom de korta teoriperioderna som förläggs till lärarhögskolan i Linköping, dels genom besök av f-linjelärare under praktiken. Möjligen skulle det också behövas en resurs på 3–5 dagar då grupper av kursdeltagare tillsammans med en lektor kunde arbeta och studera på en folkhögskola. I den mån det befinns lämpligt skall de i avsnitt 6.3.2 föreslagna konsulenterna kunna medverka i denna utbildning i samarbete med lärare på f-linjen.

Deltagarna bör få nedsättning i sin tjänst med förslagsvis två veckotimmar under praktikperioderna utan avdrag på lön. Under de teoriperioder som infaller under tid då kursdeltagarna har undervisningskyldighet utgår lön, antingen utan avdrag eller med B-avdrag. Utbildningskapaciteten bör vara 15 till 20 platser per år med intagning på hösten. Urvalet av sökande göres av den referensgrupp, som medverkar vid intagning till f-linjen.

Den första teoriperioden på 8–10 dagar förläggs till kursfri tid, t. ex. i augusti. Under denna period skall man planera pedagogikstudierna och den förestående praktiken i egen tjänst. Det skall finnas tid för utbyte av erfarenheter och givetvis samtal om målfrågor.

Andra teoriperioden omfattar 3–5 dagar. Gruppen bearbetar de erfarenheter som gjorts under praktikperioden och planerar den fortsatta praktiken. Den tredje teoriperioden som skall omfatta 5–7 dagar förläggs till slutet av andra terminen och skall vara en uppföljning och en utvärdering av året.

Huvuddelen av praktiken föreslås ske i egen tjänst. Under perioden genomförs metodförsök. För att få nya praktikerfarenheter bör deltagarna under några veckor praktisera på annan kursdeltagares tjänst. Det är angeläget att denna typ av fortbildning kommer skolans gemensamma arbete till godo

<sup>14</sup> *Folkhögskolan och dess lärare*, tab. 114.

genom att metodförsöken i största möjliga utsträckning förläggs till arbetslag tillsammans med andra lärare.

### 2.7.6.6 Finansiering av fortbildningen

Utredningen är beredd att ange ett belopp för fortbildningskostnader för de närmaste åren, men utgår ifrån att de resurser som kommer att ställas till övriga lärares förfogande också kommer folkhögskolans lärare till del i de former som ovan skisserats.

Hitintills har feriekurser och studiedagar bekostats av statsmedel och administrerats av fortbildningsavdelningen, medan de flesta huvudmän betalar rese- och traktamentsersättning till lärare som deltar i studiedagar. Här berörs endast den fortbildning som finansieras med statliga bidrag, men det måste förutsättas att huvudmännen i rimlig utsträckning står för kostnader i samband med lokal fortbildning. Ytterst blir omfattningen av den utbildningen en förhandlingsfråga mellan de fackliga lokalavdelningarna och de enskilda skolornas styrelser.

De statliga bidragen till fortbildning för folkhögskollärare har hitintills varit knappa. Folkhögskolans lärarytelse föreslog i sitt betänkande att till fortbildningen skulle anslås ett årligt belopp av 325 000 kronor fr. o. m. arbetsåret 1969/70. Detta skall jämföras med de 80 000 kronor som utgått arbetsåret 1976/77 och de 116 000 kronor som är budgeterade för 1977/78.

Utredningen anser att lärarnas fortbildning i princip skall bekostas med statliga medel och att medlen skall administreras av fortbildningsavdelningen på lärarhögskolan i Linköping.

Då det gäller ersättning för studieledighet med B-avdrag, som nu utbetalas från löneanslaget, bör den dock tas av det anslag som reserverats för tjänstledighetsersättningar, då den av utredningen föreslagna statsbidragskonstruktionen kommer att träda ikraft.

Utredningen föreslår att följande belopp utgår för budgetåret 1978/79:

Personella resurser på fortbildningsavdelningen		
(en halv tjänst)		60 000 kr
Tre feriekurser	förberedelser	30 000 kr
	feriekurser	90 000 kr
Tre regionala studiedagar		100 000 kr
Tre regionala 38 timmars kurser		75 000 kr
En veckotimmes nedsatt undervisningsskyldighet för de lokalt fortbildningsansvariga, enligt AT 12:1		440 000 kr
Fortbildningsdel i f-linjelärares tjänst, 450 lektorstimmar		100 000 kr
	Summa	895 000 kr

Kurser för folkhögskollärare, som är behöriga enligt äldre bestämmelser, 20 deltagare:

Lärarlöner (en halv lektorlön), lärares och deltagares rese- och internatskostnader, administration	125 000 kr
Nedsättning i undervisningen 2 tim/vecka, 30 veckor	145 000 kr
Lön till vikarier, 15 dagar, AT 12:1	175 000 kr
	Summa
	445 000 kr

### 2.7.7 *Andra pedagogiska utbildningar*

I det förslag till förordning som folkhögskoleutredningen lade fram i sitt huvudbetänkande angavs tre villkor för behörighet till extra ordinarie eller ordinarie tjänst vid folkhögskola, av vilket ett var kravet på examen från ämneslärarlinje vid lärarhögskola eller motsvarande utbildning.

Detta förslag innebär, förutom att utredningen uttalat sig för att folkhögskollärare bör ha en praktisk pedagogisk utbildning, dels att den allmänna ämneslärarlinjen vid lärarhögskola även i fortsättningen skall ge behörighet för lärartjänst vid folkhögskola, dels att annan pedagogisk utbildning än ämneslärarytildning accepteras genom uttrycket "motsvarande pedagogisk utbildning". Utredningen angav inte vilka utbildningar som avsågs, men vill i detta sammanhang göra några preciseringar.

Utredningen menar att f-linjen är den normala pedagogiska utbildningsvägen för blivande folkhögskollärare. Den kunskapsyn och den pedagogiska inriktning som utredningen förespråkade i sitt huvudbetänkande kan till fullo förverkligas endast om lärarytildningen förmedlar dessa idéer och ger nödvändiga kunskaper och färdigheter. Utredningens förslag angående f-linjens inriktning framgår av avsnitt 2.7.3.

Givetvis kan även andra utbildningar vara av värde för folkhögskoleverksamhet. En praktisk-pedagogisk utbildning som ligger folkhögskolan nära är LO:s lärarytildning, som kortfattat har beskrivits i avsnitt 2.5. Utredningen menar att denna utbildning skall ge behörighet för tjänst på folkhögskola. Om andra folkförelser anordnar utbildningar av ungefär motsvarande omfattning, alltså ett år, bör de också kunna accepteras som praktisk-pedagogisk utbildning för tjänst på folkhögskola.

Utredningen har uttalat sig för att begreppet övningsämne inte längre skall användas inom folkhögskolan och att alla lärare skall benämnas folkhögskollärare. Som skäl härför kan anföras att de lärare, som tjänstgör på exempelvis estetiska linjer, i sin tjänst har betydande inslag av teoretisk art, liksom att många ämneslärare arbetar med redovisningstekniker, som skulle kunna hänföras till övningsämnena. Utredningen har förordat problemcenterade studier, i vilka ämnesgränserna överskrids och arbetsformer används, som inte bara skall ta de studerandes intellektuella kapacitet i anspråk utan också syftar till att utveckla deras förmåga till inlevelse och samarbete. Eftersom de olika lärarkategorierna arbetar med bitvis likartade, bitvis kompletterande arbetsuppgifter, och ämneslärare i sin tjänst kan ha s. k. övningsämnen, borde även övningslärarytildningar kunna ge behörighet för ordinarie tjänst som folkhögskollärare. Utredningen anser dock att detta bör gälla sådana utbildningar som är tillämpliga på verksamhet bland vuxna, även om de också förbereder för verksamhet bland barn och ungdom.

Som ett villkor för behörighet till ordinarie och extra ordinarie tjänst som folkhögskollärare har utredningen tidigare föreslagit avlagd examen på ämneslärarlinje vid lärarhögskola. Sådan behörighet skall alltså också kunna vinnas av den som genomgått praktisk-pedagogisk utbildning inriktad på tjänst vid grundskolans högstadium och gymnasieskolan. Samma betraktelsesätt bör kunna anläggas på övningslärarytildning. Utredningen föreslår därför att sådana övningslärarytildningar som ger behörighet för tjänst på grundskolans

högstadium och i gymnasieskolan skall ge behörighet till tjänst också som folkhögskollärare.

Som exempel på utbildningsvägar som därmed skulle ge sådan behörighet kan nämnas musikhögskolorna, teckningslärarinstitutet, gymnastik- och idrottshögskolorna, textilläro-, hushålls- och barnavårdslinjerna vid seminarierna för huslig utbildning. Principiellt anser folkhögskoleutredningen att den praktisk-pedagogiska utbildningen för folkhögskollärare skall vara mer allmänpedagogisk än ämnesmetodisk. Även om dessa utbildningar, som är 2-4 åriga, till större delen är ämnesutbildningar, är det praktisk-pedagogiska inslaget så stort att det kan accepteras. Det torde främst vara musiklärare, som på detta sätt skulle bli folkhögskollärare.



### 3 Högskoleutbildning inom folkhögskolan

#### 3.1 Avgränsning

I regeringens proposition 1975:9 om reformering av högskoleutbildningen konstaterade chefen för utbildningsdepartementet att viss utbildning vid folkhögskola är av sådan karaktär att den bör betraktas som högskoleutbildning. "Vad gäller eventuell reglering av organisationen för denna utbildning och av formerna för att tillgodose behovet av samplanering med högskolan bör resultatet av folkhögskoleutredningens fortsatta arbete avvakts" (sid 506). Resultatet av utredningens arbete med det så givna uppdraget skall här redovisas.

Inledningsvis kan man då konstatera att de mål som nämnda proposition ställer upp för högskoleutbildningen på intet sätt står i motsättning mot dem som enligt utredningens huvudbetänkande skall gälla för folkhögskolan. Det gäller inte bara de allmänna mål som skall vara vägledande för hela utbildningssystemet, nämligen personlighetsutveckling, välfärdsutveckling, demokrati, internationalisering och social förändring. Också i betoningen av att högskoleutbildningen skall ge kritisk skolning, ha bredd och ge problemcentreringen en central roll vid uppläggningsen av innehåll och verksamhetsformer finns viktiga beröringspunkter med vad utredningen anser skall känneteckna folkhögskolan. Den vidgade lokala friheten att inom högskolan besluta om utbildningens innehåll och organisation ger ökade förutsättningar för att infoga vissa folkhögskolekurser i högskolesystemet. Att högskoleutbildningen skall förbereda för insatser inom breda sektorer av arbetsmarknaden utgör inget hinder för folkhögskolans medverkan, eftersom skolformen under vissa förutsättningar skall kunna ge yrkesutbildning och yrkesfortbildning.<sup>1</sup>

Vad som här sagts innebär dock inte att folkhögskolekurser kan infogas i den nya högskolan utan att det uppstår problem – både för högskoleorganisationen och för folkhögskolan. Det kommer att framgå av den fortsatta diskussionen.

Att göra en avgränsning av vilka slag av utbildning vid folkhögskolor som skall behandlas i detta sammanhang stöter på svårigheter. En av dem utgöres av folkhögskolans karaktär. Det finns inom skolformen ingen vedertagen indelning i nivåer på samma sätt som i det allmänna skolväsendet. Många kurser inbjuder till studier av ett visst ämne, oavsett deltagarnas

<sup>1</sup> Referatet av högskolans målsättning bygger på prop. 1975:9, sid. 418–423. – Folkhögskolans kännetecken diskuteras i utredningens huvudbetänkande *Folkhögskolan* (SOU 1976:16), sid. 117–132.

tidigare utbildningsnivå. En och samma kurs kan sålunda rikta sig till personer som vill skaffa sig behörighet för högskolestudier, till sådana som är i färd med att skaffa sig en grundläggande yrkesutbildning, till personer som vill fortbilda sig i sitt yrke, ibland med en tidigare examen från universitet eller högskola som bakgrund, och till människor som söker sig till kursen i fråga av allmänt bildningsintresse.

Den högskola som nu håller på att växa fram öppnas visserligen för nya grupper. Bristfällig formell utbildningsbakgrund skall inte på samma sätt som tidigare vara ett hinder för tillträde. På så sätt kan man säga att högskolans målsättning närmat sig folkhögskolans. Att i den nu aktuella diskussionen ta upp alla folkhögskolekurser som för enskilda deltagare kan tjäna som yrkesutbildning eller som led i fortbildning eller vidareutbildning skulle emellertid föra alltför långt.

Ett sätt att göra den erforderliga avgränsningen skulle vara att låta diskussionen gälla sådan utbildning vid folkhögskola, för vilken villkoret för allmän behörighet till grundläggande högskoleutbildning gäller. Detta innebär i huvudsak att man *antingen* skall ha genomgått fullständig minst tvåårig linje i gymnasieskolan (eller motsvarande utbildning i t. ex. folkhögskola) samt ha kunskaper i svenska och engelska motsvarande slutförd lärokurs om minst två årskurser på någon linje i gymnasieskolan *eller* vara 25 år, ha fyra års arbetslivserfarenhet och kunskaper i engelska motsvarande slutförd lärokurs om minst två årskurser på någon linje i gymnasieskolan. Dessutom kan vissa andra utbildningar ge allmän behörighet. Antagningsmyndighet kan också godta praktisk erfarenhet och annan utbildning än som nämns i Förordning med provisoriska föreskrifter om tillträde till grundläggande högskoleutbildning (SFS 1976:231). Med denna avgränsning skulle diskussionen komma att gälla eftergymnasial utbildning i folkhögskolan. I det sammanhanget bör man dock observera att folkhögskolorna i många fall avstår från att för tillträde till kurserna ställa upp formella behörighetskrav, även av den vidsträckta innebörd som det allmänna behörighetsvillkoret innebär.

Enligt proposition 1975:9 skall emellertid det avgörande kriteriet på om en utbildning skall betraktas som högskoleutbildning eller ej vara "om den är eller kan vara ett alternativ till klart eftergymnasial utbildning"<sup>2</sup>. Därför skall till högskolan föras också vissa utbildningar som nu ligger inom grundskolans kompetensområde och för vilka under den närmaste tiden det allmänna behörighetsvillkoret inte kommer att gälla. Högskolan skall därför avgränsas genom en *uppräknin*g av de utbildningar som skall föras dit.

Det kan då förefalla naturligt att begränsa diskussionen om högskolekurser i folkhögskolan till att gälla sådan utbildning som nämns i förteckningen över allmänna utbildningslinjer och påbyggnadslinjer i regeringens proposition 1976/77:59 om utbildning och forskning inom högskolan m. m. eller som utgör kurser i sådana linjer. Inte heller den lösningen är helt tillfredsställande.

Först kan man nämligen konstatera att det finns kurser inom folkhögskolan, till vilka genomgången gymnasieskola eller motsvarande kunskaper är inträdesvillkor, som saknar direkt motsvarighet i förteckningen över högskolelinjer. Dit hör exempelvis dramapedagogutbildningen vid *Kalix*, *Ljungskile* och *Västerberg*, reseplanerarkursen vid *Högalid* och konstpedagog-

<sup>2</sup> Prop. 1975:9, sid. 408.

utbildningen vid *Sunderby*. Det skulle alltså från början finnas en bristande överensstämmelse mellan begreppen "högskolekurser" och "eftergymnasiala kurser" inom folkhögskolan.

Den skulle ytterligare accentueras genom att man inom högskolan skall kunna inrätta lokala utbildningslinjer med utgångspunkt från lokala förutsättningar. Med tanke på det förnyelsearbete som pågår inom folkhögskolan och som skall präglade också den nya högskolan kan det då hända att det på sina håll tillkommer lokala högskolelinjer som till innehåll och/eller målsättning starkt påminner om kurser som finns eller utvecklas inom folkhögskolan. Vi skulle då få alternativa kurser, dels inom högskolan, dels utanför den.

Det finns vidare redan nu kurser inom folkhögskolan som för en del indvider utgör ett alternativ till högskoleutbildning, fast varken inträdeskraven eller omfattningen stämmer överens med motsvarande högskolelinje. Som exempel kan nämnas den ettåriga journalistlinjen vid *Skurup*, som inte uppställer genomgången gymnasieskola som formellt behörighetskrav men som en del studerande utnyttjar som yrkesutbildning i stället för journalisthögskola. Sådana kurser borde enligt det ovan citerade uttalandet i prop. 1975:9 vara en del av högskolan.

Mot bakgrund av vad som här sagts skulle diskussionen av högskolekurser inom folkhögskolan kunna gälla följande slag av utbildning:

- Sådana folkhögskolekurser för vilka som antagningsvillkor gäller att man har minst tvåårig gymnasial utbildning eller på annat sätt förvärvat kunskaper av motsvarande omfattning som ger förutsättning för att följa utbildningen. Detta bör tolkas så, att även sådana linjer innefattas där man för antagning kräver något slag av minst tvåårig specialutbildning (t. ex. i musik eller konst) efter genomgången grundskola. Exempel på speciallinjer inom folkhögskolan som därmed kommer att behandlas är fritidsledar-, dramapedagog- och konstpedagogutbildningarna samt de högre musikkurserna.
- Sådana folkhögskolekurser som visserligen inte förutsätter gymnasiekompetens för antagning men som kan utgöra ett alternativ till utbildning inom högskolan. Därmed förs t. ex. även sådan journalistutbildning som inte formellt är eftergymnasial in i diskussionen.
- Kurser vid folkhögskola som följer inom högskolan utarbetade kursplaner eller erbjuder stödundervisning åt personer som följer kurser vid högskola. Härmed kommer dels enstaka (högskole)kurser vid folkhögskola, dels folkhögskolans insatser inom distansundervisning på högskolenivå att behandlas.
- Det förekommer också vid folkhögskolor kurser som erbjuder kompletterande utbildning åt personer som genomgått högskoleutbildning. Också detta slag av folkhögskoleverksamhet bör tas upp.

Det är inte självklart att alla kurser som ryms i de här uppräknade kategorierna skall vara en del av högskolesystemet. Den saken får man ta ställning till från fall till fall. Men hela denna bredd av folkhögskoleinsatser måste finnas med som bakgrund när man tar ställning till i vilken utsträckning kurser som formellt tillhör högskolan också skall kunna vara en del av folkhögskolans verksamhet.

### 3.2 Innehållsöversikt

Återstoden av detta kapitel består av två huvuddelar.

Den första innehåller en redogörelse för förekomsten av kurser inom folkhögskolan som har högskolekaraktär mot bakgrund av den begreppsbestämning som gjordes i slutet av föregående avsnitt. Här behandlas först folkhögskolekurser med högskolekaraktär om ett läsår eller mer. Därefter tas kurser som följer inom högskolan utarbetade kursplaner upp. Folkhögskolans insatser i distansundervisning på högskolenivå behandlas i ett särskilt avsnitt. Det följande avsnittet behandlar folkhögskolekurser som erbjuder kompletterande utbildning åt personer som genomgått högskoleutbildning. I sista avsnittet finns en redogörelse för folkhögskolekurser som anordnas i samarbete med utländska högskolor.

Kapitlets andra huvuddel innehåller utredningens överväganden och förslag.

### 3.3 Förekomsten av kurser med högskolekaraktär inom folkhögskolan

I början av höstterminen 1976 gjorde utredningen en telefonenkät för att kartlägga förekomsten av eftergymnasiala kurser och högskolekurser i folkhögskolan läsåret 1976/77. Den gav vid handen att kurser om ett läsårs längd eller mer, för vilka gymnasiekompetens eller motsvarande krävs för antagning, förekommer vid 43 folkhögskolor. Då har inte medräknats sådana kurser som förutsätter tvåårig gymnasieskola eller motsvarande men som har till syfte att förbereda för studier vid universitet eller högskola. De bör närmast ses som preparandkurser på en nivå som närmast motsvarar gymnasieskolans tredje årskurs. 15 skolor angav att de på ett eller annat sätt nu medverkar i poängkurser vid universitet/högskola eller att de tidigare gjort det. 17 skolor uppgav att de har något så när konkreta planer på att under de närmaste åren erbjuda eftergymnasiala kurser eller högskolekurser. 21 skolor sade att "tanken skymtat i planeringen", att de har "lösa planer", etc.

#### 3.3.1 Fritidsledarutbildning

Den i folkhögskolan vanligast förekommande eftergymnasiala kurstypen är fritidsledarutbildningen. Den har tidigare utförligt behandlats i utredningens första delbetänkande *Folkhögskolans fritidsledarutbildning* (Ds U 1974:11). Däri anger utredningen i sin diskussion av behörighetsvillkoren (avsnitt 3.4) som ett grundläggande krav att den sökande har väl vitsordad erfarenhet av arbete inom fritidssektorn, vunnen genom antingen minst sex månaders heltidsarbete (motsvarande) eller minst tre års insats som på fritid verksam ledare eller förtroendevald. Vidare sägs att två års studier vid gymnasieskola eller folkhögskola bildar lämplig bakgrund för denna utbildningsväg. Också de som på annat sätt än genom formella studier skaffat sig erforderliga förkunskaper liksom personer som fyllt 25 år och har fem års arbetslivs-

erfarenhet bör dock anses behöriga att antas. I prop. 1975:14 om statligt stöd till ungdomsorganisationernas centrala verksamhet, m. m., anförde statsrådet att utredningens förslag till intagningsbestämmelser bör kunna tjäna som rekommendation för de enskilda skolorna<sup>3</sup>. De folkhögskolor som nu bedriver fritidsledarutbildning tillämpar i stort sett de refererade reglerna.

När fritidsledarbetänkandet överlämnades fanns yrkesutbildning av fritidsledare vid 26 folkhögskolor. Nu förekommer sådana kurser vid 33, nämligen Bosön, Eslöv, Fornby, Gamleby, Grimslöv, Hagaberg, Haparanda, Hvilan, Hålland, Jämshög, Jära, Kaggeholm, Kalix, Karlskoga, Kjesäter, Liljeholmen, Lillsved, Ljungskile, Malmfålden, Mellansel, Mullsjö, Nordiska (i Göteborg), S:t Erik, Sigtuna, Stensund, Tollare, Valla, Wendelsberg, Vimmerby, Vindeln, Vårdinge (KFUK/M:s ledarinstitut), Värnamo och Ädelfors, vartill kommer det till Karlskoga knutna Svenska missionsförbundets ledarinstitut på Lidingö. SÖ har fördelat tilläggsbidrag om 700 kronor per läsår till sammanlagt 500 elevplatser vid 22 av de nämnda skolorna.

SÖ gjorde våren 1976 en sammanställning av antalet nya elever som antas till fritidsledarutbildning inom olika skolformer läsåren 1973/74–1976/77. Utbildning av fritids- resp ungdomsledare förekommer förutom inom folkhögskolan också som tvåårig kombinationsutbildning vid gymnasieskola och universitet samt som ettårig specialkurs inom gymnasieskolan (se vidare kapitel 4). SÖ:s enkät gav vid handen att det sammanlagda antalet nyantagna stigit från 658 läsåret 1973/74 till 946 läsåret 1976/77.<sup>4</sup> Den största ökningen – från 422 till 728 – hade skett inom folkhögskolan. Antagningen till den ettåriga specialkursen vid gymnasieskolan hade minskat från 116 till 78, därför att kursen i Stockholm övergått till att bli tvåårig inom folkhögskolan. Antagningen till kombinationsutbildningen hade ökat från 120 till 150 i samband med att sådan utbildning år 1975 hade inrättats också i Växjö.

SÖ:s siffror ger också underlag för en beräkning av studieavbrotten. Våren 1974 antogs 681 elever till tvåårig utbildning och påföljande år 114 till ettårig. Våren 1976 avslutade sammanlagt 744 personer sin utbildning.<sup>5</sup> Det innebär att 93% fullföljde sina studier. Med samma andel som fullföljer skulle antalet nyutbildade fritidsledare bli 814 våren 1977 och 889 våren 1978 (i sistnämnda fallet under förutsättning att år 1977 lika många elever antas till ettårig utbildning som år 1976). Dessa siffror bör ses i relation till folkhögskoleutredningens förslag år 1974 att den sammanlagda årliga antagningen till fritidsledarutbildningen skulle begränsas till ca 800 elever.

På uppdrag av regeringen har SÖ utarbetat studieplan att tjäna som riktmarke för tvåårig fritidsledarutbildning vid folkhögskola. Studieplanen ut-sändes sommaren 1976 till skolorna för att den skulle börja tillämpas läsåret 1976/77. Den används nu allmänt vid utformningen av fritidsledarutbildningen inom folkhögskolan.

Utredningen behandlar i kapitel 4 frågorna om ungdomsledarutbildningen i gymnasieskolan och kombinationsutbildningen av fritidsledare.

<sup>3</sup> Prop. 1975:14, sid. 64.

<sup>4</sup> Siffrorna för 1976/77 bygger på uppgifter från de olika skolorna, lämnade i april 1976, om beräknad antagning till de kurser som började hösten 1976.

<sup>5</sup> Beräknad siffra enligt uppgift från skolorna i april 1976.

### 3.3.2 Högre musikutbildning

Med högre musikutbildning avses här sådan utbildning, där för tillträde krävs förberedande studier i en omfattning som motsvarar minst tvåårig musiklinje vid folkhögskola eller gymnasieskola. Högre musikutbildning enligt denna definition förekommer nu vid Folkliga musikskolorna och Framnäs folkhögskolas treåriga instruktörs- och pedagoglinjer, Bollnäs folkhögskolas tvååriga musikcirkelledarlinje, Mellansås folkhögskolas ettåriga kurs för musikkonsulenter och Härnösand/Kapellsbergs treåriga kurs för musikhandledare.

#### 3.3.2.1 Bakgrund

*Folkliga musikskolan* grundades år 1923 på initiativ av Valdemar Dahlgren som då var rektor för Ingesund folkhögskola. Från år 1925 fick skolan årliga anslag över riksstaten. För att ge skolan en säkrare ekonomisk ställning föreslog SÖ att den i statsbidragshänseende skulle jämföras med folkhögskolorna. Ecklesiastikdepartementet anslöt sig härtill, och riksdagen biföll en proposition i ärendet år 1952. I samband därmed förordnade Kungl. Maj:t dels om ett tillägg till målparagrafen i då gällande folkhögskolestadga, dels om särskilda bestämmelser för Folkliga musikskolan i Arvika. Tillägget till målparagrafen hade följande lydelse:

”Efter medgivande av Kungl. Maj:t må i folkhögskola bedrivas utbildning huvudsakligen inom ett särskilt ämnesområde, såsom musik eller gymnastik; dock skall även härvid beaktas skolans uppgift som folkbildningsanstalt. Om sådan särskild skola stadgas vidare i 13 kap.”<sup>6</sup>

De särskilda bestämmelserna för Folkliga musikskolan fogades till stadgan såsom ett särskilt kapitel (nr 13), som fortfarande gäller. Skolans ändamål angavs vara

”att verka till det folkliga musiklivets gagn genom att bereda musikintresserad ungdom god, fackmässig undervisning i instrumentalmusik och sång jämte därav betingade teoretiska ämnen samt att utbilda studieledare för de folkliga musiksammanslutningarnas behov”.

Förutom den tillsyn SÖ utövar skall skolan vara underkastad inspektion av musikaliska akademien genom en inspektor.<sup>7</sup>

Särskilda behörighetsvillkor gäller enligt 58 §. Rektor skall ha avlagt akademisk examen, omfattande bland annat ämnet musikhistoria, eller ha på annat sätt förvärvat de insikter, som prövas nödiga. Ordinarie ämneslärare skall bland annat ha förvärvat en gedigen utbildning i den eller de grenar av musik som ingår i tjänsten. Innan SÖ prövar sökandes behörighet till rektorstjänst eller ordinarie ämneslärartjänst, skall styrelsen inhämta yttrande av musikaliska akademien. Även musiklärarna är alltså ämneslärare.

Hösten 1954 inrättades vid skolan en särskild pedagoglinje.

*Framnäs folkhögskola* startades år 1952 på initiativ av ABF. Den har från början varit organiserad på två huvudlinjer, nämligen en allmän linje och en musiklinje. Målsättningen för den senare har ända från starten (liksom i Ingesund) varit dubbel, nämligen att *dels* medverka till en utveckling och odling av det folkliga musiklivet genom att bereda musikintresserad ungdom tillfälle till god musikundervisning, *dels* utbilda musikstudieledare och

<sup>6</sup> SFS 1952:573, 2 §, andra stycket.

<sup>7</sup> SFS 1952:573, 52 §.

instruktörer för den folkliga musikundervisningens och musikverksamhetens behov. De ovan refererade särskilda bestämmelserna för Folkliga musikskolan tillämpas även på musiklinjen vid Framnäs. Försöksverksamhet med utbildning av musikinstruktörer startades år 1956.

Vid *Bollnäs* folkhögskola började en speciell cirkelledarutbildning höstterminen 1972. Den förutsätter att man genomgått andra årskursen av skolans allmänna musikkurs. Syftet med cirkelledarlinjen är att förse studieförbunden med lämpliga ledare för studiecirkel i musik. Kursen omfattar två år.

*Mellansås* folkhögskola startade den första kursen för utbildning till musikkonsulent hösten 1969. Antagning förutsätter att den sökande genomgått skolans treåriga musiklinje. Kursen omfattar ett år.

### 3.3.2.2 Nuvarande verksamhet

#### *Folkliga musikskolan*

Vid Folkliga musikskolan finns numera tre linjer med pedagogisk inriktning, nämligen en *instruktörslinje* (P-linjen), en *stråkpedagogisk linje* (S-linjen) och en *gitarrpedagogisk linje* (G-linjen). Samtliga är treåriga. Intagning sker med hjälp av prov. Examen från någon av dessa linjer ger behörighet till anställning vid kommunala musikskolor i kompetensgrupp A.

Undervisningen på *instruktörslinjen* omfattar bl. a. ämnena sång, piano eller gitarr, ett stråk-, blås- eller knäppinstrument, blockflöjt, kammarmusik och orkesterspel, körsång, dirigering, olika musikteoretiska ämnen, psykologi, metodik och pedagogik samt rytmik. Ämnet metodik innebär undervisningsmetodik på låg- och mellanstadiet samt auskultation och övningslektioner i Arvika kommunala musikskola. Läsåret 1975/76 fanns 48 elever på P-linjen.

*Stråkpedagogiska linjen* vänder sig till violinister, altviolinister, cellister och kontrabasister, som är intresserade av pedagogisk verksamhet. I kursplanen ingår även möjlighet till ett fjärde år, som avslutas med en debutkonsert och berättigar till diplomexamen. Antalet elever vid S-linjen var 22 läsåret 1975/76.

*Gitarrpedagogiska linjen* innebär specialstudier på gitarr. Undervisningen omfattar därutöver ett biinstrument, studier i musikteoretiska ämnen, metodik, övningsundervisning m. m. Antalet elever på G-linjen var 10 läsåret 1975/76.

Då undervisningen vid dessa linjer kräver särskilt stora lärarinsatser tillämpas med stöd av en skrivelse från ecklesiastikdepartementet den 26 juli 1967 relationstalet 8,0, dvs. skolan får för denna del av sin verksamhet statsbidrag till 8,0 lärartimmar per elevvecka. (För folkhögskolekurser i allmänhet är relationstalet 2,2. Fem skolor får för sin musikutbildning räkna relationstalet 4,0, fem andra har 2,8. Folkhögskoleutredningen framlade i sitt huvudbetänkande förslag till nytt statsbidragssystem, som även berör musikutbildningens resurser, dock ej instruktörs- och pedagogutbildningen vid Folkliga musikskolan och Framnäs.)

### Framnäs

Också vid Framnäs folkhögskola finns det tre linjer med pedagogisk inriktning, nämligen en *instruktörslinje* och en *pedagoglinje* samt en *särskild pedagogisk utbildning*. Alla tre linjerna är numera treåriga. Antagning av elever till de båda förstnämnda sker efter prov.

Eleverna på *instruktörslinjen* har ett instrument som huvudämne och kan dessutom välja ett biinstrument. Piano eller gitarr, sång och (i första årskursen) blockflöjt är obligatoriska ämnen. Metodik och övningsundervisning ges såväl enskilt som i grupp och klass. Vidare ingår olika teoretiska ämnen samt körsång och instrumentalmusik i ensembler av olika slag i utbildningen. Studieprogrammets innehåll och omfattning varierar för olika individer.

Instruktörsutbildningen är främst inriktad på den kommunala musikskolans behov och ger behörighet i klass A för tjänst inom denna skolform. Dessutom förekommer som frivilligt moment teoretisk och praktisk utbildning som tar sikte på undervisning vid grundskolan. Ca två tredjedelar av de studerande väljer denna utbildning och får därmed behörighet också till e. o. musiklärartjänst i grundskolan.

*Pedagoglinjen* ger en mera specialiserad utbildning. Blockflöjt och blockflöjtsmetodik är emellertid obligatoriska ämnen för samtliga elever. Metodisk utbildning skall genomgå i minst två ämnen. Också pedagogutbildningen ger behörighet för kommunal musikskola i klass A.

*Särskild pedagogisk utbildning* (SPU) är en utbildningslinje som tillkommit i samarbete med arbetsförmedlingarna först i Norrland, sedan i hela landet. I denna linje har personer med varierande yrken, som av en eller annan anledning blivit nödsakade söka omskolning, beretts möjlighet till utbildning i musikyrket. Samtliga har tidigare under många år deltagit i musiklivet i någon form. Utbildningen avser att göra eleven väl skickad att meddela undervisning dels inom det obligatoriska skolväsendets frivilliga musikundervisning, dels i kommunala musikskolor. Förhandlingar pågår om vilken behörighet SPU skall ge. För instruktörs- och pedagoglinjerna tillämpas relationstalet 8,0, för SPU 4,0.

Till Framnäs förläggs också från och med höstterminen 1976 i anslutning till musikutbildningen vid folkhögskolan "en sådan särskild ämnesläro-utbildning i musik som ingår i tvåämnesutbildningen".<sup>8</sup> Den är alltså inte en del av folkhögskolans verksamhet utan bekostas med medel över musikhögskolornas anslag. Den kommer dock att använda lokaler i närheten av folkhögskolan, och ett samarbete mellan de båda utbildningarna kan förutses.

### Bollnäs

Undervisningen i musikcirkelledarlinjen är planerad med tanke på de krav som ställs på en studiecirkelledare i musik. Något direkt samarbete med studieförbunden har dock inte ägt rum vid utformningen av kursinnehållet. Bland inslag i ämnesplanen som särskilt markerar att det är fråga om en ledarutbildning kan nämnas svenska (muntlig framställning), psykologi, gruppmetodik, ensembleledning och körledningsmetodik. Dessa ämnen omfattar 11,5 vt per läsår. Därtill ingår praktik i form av övningsundervis-

<sup>8</sup> Prop. 1975/76:100, bil. 10, sid. 146.

ning på skolan samt ensemble- och studiecirkelledarskap. Slutligen studerar eleverna musikteoretiska ämnen och musikaliska färdighetsämnen, bl. a. innefattande 1,5–3 vt undervisning på huvud- och biinstrument per läsår. Skolan har, delvis i samarbete med Stockholms musikpedagogiska institut (SMI), utvecklat metoder för gruppundervisning i instrumental färdighet, som enligt rektor också bidrar till att göra utbildningen lämpad för blivande cirkelledare.

Varje år antas 13–14 elever till cirkelledarlinjen, samtliga från andra årskursen av skolans egen förberedande musiklinje. Rekrytering från andra skolor eftersträvas inte, eftersom hela musikutbildningen vid Bollnäs bygger på en gruppmetodik som i Sverige inte tillämpas på så många skolor. Av de antagna slutför 8–10 hela tvåårsutbildningen. De brukar få anställning vid kommunal musikskola. Några fortsätter sin utbildning på deltid vid SMI, där de avlägger musikpedagogisk examen. Skolans rektor menar att utbildningen dock är mera avpassad efter folkbildningsarbetets behov än efter den kommunala musikskolans. Skolan har för närvarande relationstalet 2,8 för sin musikutbildning.

### *Mellansel*

Den ettåriga konsulentkursen syftar i första hand till att tillgodose huvudmannens, Evangeliska fosterlandsstiftelsens, behov av musikkonsulenter. Studieinnehållet präglas därav. Läsåret 1975/76 innefattade timplanen förutom teoretiska och praktiska musikämnen – som naturligtvis upptog lejonparten – 4 vt teologiska ämnen samt 2 vt psykologi och ledarmetodik. Därtill kom två veckors handledd praktik. Inför framtiden överväger man på skolan att utvidga praktiken till tre veckor.

På grund av den speciella inriktningen anordnas kursen inte varje år. Hitills har 10 elever genomgått den. Alla dessa har fått tjänster som musikkonsulent eller musikledare i fria trossamfund, de flesta inom Fosterlandsstiftelsen. Eftersom deltagarantalet är litet (vanligen tre studerande) och skolan endast har relationstalet 2,8, blir det för skolan dyra kurser. Huvudmannen har i någon mån hjälpt till att kompensera detta genom att ställa lärarkrafter till förfogande. Undervisningen i teologi har samordnats med skolans fritidsledarlinje. Man överväger att försöka bredda underlaget genom samarbete med andra trossamfund.

### *Härnösand/Kapellsberg*

Vid Härnösand/Kapellsbergs folkhögskola startades höstterminen 1976 en försöksverksamhet med musikhandledarutbildning. För inträde krävs genomgången tvåårig kurs på Kapellsberg eller motsvarande. Bakgrunden till denna kurs är följande.

Samarbetskommittén för Sundsvall/Härnösands högskola skrev den 27 januari 1975 till Organisationskommittén för högre musikutbildning (OMUS) och anhöll att kommittén ”måtte till Härnösand (Kapellsberg–Härnösands folkhögskola) förlägga försöksverksamhet med musikhandledarutbildning”. Eleverna vid denna skulle utbildas för att arbeta

”inom studieförbund och bildningsorganisationer, på barndaghem och lekskolor, på särskolor för utvecklingsstörda, på ålderdomshem, inom långtidsvård och mentalvård, på fängelser etc., kort sagt bland människor som tidigare oftast stått utanför musiksamhället/musikgemenskapen. Med fritt valbara komplement inom utbildningen bör dessa handledare dessutom kunna arbeta inom kyrka, frikyrkor och på kommunala musikskolor.”

OMUS fann sig genom sina direktiv förhindrad biträda förslaget och påpekade, att folkhögskoleutredningen skulle behandla möjligheten att inom ramen för folkhögskoleutbildning anordna musikhandledarutbildning.

Den 13 oktober 1975 vände sig samarbetskommittén till folkhögskoleutredningen och meddelade att en utbildning planerades med start år 1976 för ett litet antal elever. Kommittén hemställde om utredningens stöd för försöksverksamheten. Till den första kursen har tio elever antagits. Samtliga har tidigare studerat vid Kapellsberg. Inträdesprov har inte förekommit. Kursen beräknas komma att omfatta tre år. Målet för verksamheten är formulerat i nära anslutning till vad som angavs i skrivelsen till OMUS:

”Kursen avser att stimulera eleverna till fritt musikskapande. Målgrupper för deltagarnas verksamhet både inom och efter utbildningen blir i första hand de människor som tidigare stått utanför musiksamhällets satsning.”

Det är meningen att kursplanen skall växa fram i samspel med deltagargruppen. I inledningsskedet ägnas två veckor åt studier på sociala institutioner, och de erfarenheter som eleverna gör där skall bidra till att styra utbildningen. Förutom skolans lärare skall utomstående experter medverka. För denna kurs liksom för skolans övriga musikutbildning tillämpas för närvarande relationstalet 4,0.

### 3.3.2.3 OMUS' principbetänkande

I april 1976 överlämnade OMUS sitt principbetänkande till utbildningsministern.<sup>9</sup> Häri föreslår OMUS att allmänna utbildningslinjer för musiklärare förläggs till bl. a. Folkliga musikskolan och Framnäs.<sup>10</sup> Det förutsätter att de nuvarande instruktörs- och pedagoglinjerna avvecklas och ersätts av musiklärarlinjer som följer de utbildningsplaner som kommer att fastställas för sådana linjer. Vid Folkliga musikskolan föreslås utbildning av ettämnslärare och specialiserade pedagoger med en årlig intagning av 24, resp 4. Vid Framnäs föreslås utbildning av både ett- och tvåämnslärare samt av specialiserade pedagoger med en årlig intagning av 24, 24, resp 4. I detta sammanhang berör OMUS också förslaget om musikhandledarutbildning i Härnösand. Kommittén konstaterar, att folkhögskoleutredningens ställningstagande i högskolefrågan måste avvaktas innan man tar ställning till förslaget och fortsätter:

”Som det nu skisserats har det snarast karaktären av 'lokal linje' och bör kanske då direkt anknyta till regionala behov. Om linjen skall vara allmän utbildningslinje för musiklärare måste den följa den kommande utbildningsplanen.”<sup>11</sup>

I olika sammanhang framhåller OMUS att en del av den för Framnäs föreslagna utbildningskapaciteten om så befinnes lämpligt kan lokaliseras till Härnösand.

OMUS förklarar att förläggning av musiklärarutbildning till folkhögskola

<sup>9</sup> *Musiken-människan-samhället. Musikutbildning i framtidsperspektiv* (SOU 1976:33).

<sup>10</sup> *Musiken-människan-samhället*, sid. 299.

<sup>11</sup> *Musiken-människan-samhället*, sid. 298.

medför särskilda problem och påpekar att folkhögskoleutredningen har att "ta ställning till om denna högskolelinje skall kunna anordnas inom folkhögskolornas ram eller om den måste brytas ut och få särskild ställning, medan förberedelseutbildningen i allmänna linjer . . . kvarstår i folkhögskolan". OMUS' egen bedömning av förutsättningarna för att lokalisera musiklärarlinje till folkhögskola sammanfattas på följande sätt:

"Linjens inriktning blir styrd av den centrala utbildningsplanen, och den måste ha antagningsprov och examinationsrätt, praktik och yrkesanknytning på utbildningsplanens villkor. De attityder inom utbildningen och de öppna relationer till både skola och folkrörelser som enligt OMUS' önskan skall känneteckna den nya musiklärarutbildningen, borde i stort vara förenliga med folkhögskolans mål och metoder i framtiden, sådana de framställs i utredningens huvudbetänkande."<sup>12</sup>

### 3.3.3 Utbildning av dramapedagoger

#### 3.3.3.1 Bakgrund

Dramapedagogutbildningen syftar till att förbereda de studerande för ledaruppgifter i grupper som sysslar med dramatiskt skapande. Till stor del avser uppgifterna arbete med barn och ungdom, men de kan också gälla ledarskap för vuxengrupper.

Dramapedagogiken introducerades i mitten av 1940-talet i Sverige av Elsa Olenius som vid stadsbibliotekets filial i Medborgarhuset på Södermalm i Stockholm byggde upp den barnteaterverksamhet som nu går under namnet Vår teater. Först på 1960-talet och senare fick dock dramapedagogiken vidare spridning, både geografiskt över landet och till nya verksamhetsområden, bl. a. skolan, folkbildningen, vårdsektorn, amatörteatern samt utbildnings- och utvecklingsprojekt inom den professionella teatern.

Sedan 1940-talet har det skett en förskjutning av dramapedagogikens inriktning från en betoning av individens personlighetsutveckling och självförverkligande till ett starkare framhävande av människans sociala natur och hennes roll som samhällsvarelse.

Utbildningen av dramapedagoger hade till att börja med karaktär av lärlingskap hos erfarna utövare. För den kommunala barn- och ungdomsteatern inrättades lokala ledarkurser. Studieförbundens ledarutbildning på området har haft ojämn spridning över landet.

Svenska teaterförbundet tillsatte år 1972 på initiativ av anslutna teaterpedagoger en arbetsgrupp som skulle utreda frågan om en samordnad utbildning. Den bestod av Maud Backéus, regissör, Barbro Frambäck, barnteaterkonsulent på Riksteatern, och Siv Nilsson, Svenska teaterförbundet, och antog namnet Dramapedagogutredningen. Den framlade sina förslag i oktober 1973.

Gruppen betecknade innehållet och utformningen av praktiken i den av Lärarutbildningskommittén föreslagna dramatikutbildningen som "klart lärarinriktade".<sup>13</sup> Då utbildningen föreslogs bli spärrad antog gruppen att andra kategorier av sökande än blivande lärare i första hand skulle drabbas av utspärrningen. Därför föreslogs "en separat utbildning för dramapedagoger med andra verksamhetsområden än skolan". Den borde ske inom folkhögskolan och bestå av en ettårig grundutbildning, kompletterad med specialise-

<sup>12</sup> *Musiken-människan-samhället*, sid. 292.

<sup>13</sup> *Fortsatt reformering av lärarutbildningen* (SOU 1972:92).

rade påbyggnadskurser om en termins längd. Vid rekryteringen borde man ta större hänsyn till praktisk arbetslivserfarenhet än till formell kompetens.

Arbetsgruppens förslag låg till grund för den utbildning av dramapedagoger som år 1974 inrättades vid *Kalix*, *Ljungkile* och *Västerbergs* folkhögskolor. SÖ ansåg emellertid inte behovet av en yrkesutbildning på detta område vara säkerställt och godkände därför ämnes- och timplanerna endast för den ettåriga grundkursen. De tre skolorna har begärt att få anordna också en andra årskurs. Dramapedagogkursen vid *Kalix* kommer enligt uppgift till utredningen att avvecklas i och med läsåret 1977/78 för att troligen överföras till annan folkhögskola i Norrland.

### 3.3.3.2 Utbildningens nuvarande utformning

För att kunna antas skall den sökande enligt skolornas gemensamma inträdesfordringar

- ha fyllt 20 år,
- ha genomgått tvåårig gymnasieskola, motsvarande folkhögskolekurser, ha motsvarande utbildning eller ha yrkeserfarenhet som ger möjlighet att följa undervisningen,
- ha minst ett års arbetslivserfarenhet,
- ha någon form av konstnärlig och/eller pedagogisk erfarenhet eller utbildning samt helst ha tidigare erfarenhet av drama.

Ett för de tre skolorna gemensamt utbildningsråd (som består av lärare och elever från varje skola samt tre representanter för Svenska teaterförbundet) går igenom samtliga ansökningshandlingar. Rådet söker bilda sig en uppfattning om de sökandes möjligheter att tillgodogöra sig utbildningen och därefter fungera som dramapedagog. Ålder och arbetslivserfarenhet uppges ha ett avgörande inflytande vid bedömningen. Rådet avger rekommendationer till respektive skolors intagningskollegier.<sup>14</sup>

Det sammanlagda antalet elever vid de tre skolorna under de tre år utbildningen funnits har varierat mellan 39 och 46. Av de 123 personer som hittills genomgått den är 94 kvinnor och 29 män.

Antalet behöriga sökande har vart och ett av åren överstigit antalet platser. Vid utbildningsrådets intagningsammansamling i juni 1976 fanns 71 ansökningar. Under sommaren inkom ytterligare ett tiotal. Utbildningen omfattar 30 veckotimmar under 34 veckor, dvs. sammanlagt ca 1000 undervisningstimmar. Innehållet är i huvudsak gemensamt men kan inom vissa gränser variera skolorna emellan. Ungefär hälften av tiden ägnas åt drama. Bland övriga ämnen märks kulturorientering, filmkunskap, rörelse, talteknik, färg och form samt beteende- och samhällskunskap. Dessutom ingår praktik. Första terminen utgörs den av auskultationer vanligen omfattande en vecka. Andra terminen får eleverna pröva på att leda dramagrupper, antingen i form av kontinuerlig praktik, parallellt med studierna under tio veckor, eller i form av koncentrerade praktikperioder under två-tre veckor.

<sup>14</sup> År 1974 – dramapedagogutbildningens första år – deltog också teaterlinjen vid Marieborgs folkhögskola i den gemensamma intagningen.

### 3.3.3.3 Dramapedagogernas arbetsmarknad

Siv Nilsson och Barbro Frambäck har i en rapport beskrivit arbetsområden och anställningsförhållanden för de ca 250 dramapedagogerna som är anslutna till Svenska teaterförbundet. Av dem har ca 150 kommun eller lands-  
ting som arbetsgivare. Ca 100 arbetar inom studieförbund. Anställnings-  
formerna är varierande. Av kommunalt anställda har ca 15 % heltidstjänst  
året om, ca 10 % heltidstjänst terminsvis, ca 25 % deltidstjänster och ca  
50 % anställning på timarvode. Inom studieförbunden är den vanligaste an-  
ställningsformen timarvodering, objektanställning (mindre än 16 tim/vecka  
under ca 12 veckor/termin). Månadslön förekommer endast undantagsvis,  
och då kan anställningen vara t. ex. 8, 10 eller 12 månader/år.

Enligt rapporten är dramapedagoger verksamma på flera olika områden.  
Drama som fritidsaktivitet för barn och vuxna är vanligast. I förskolan finner  
man dramapedagoger dels som ledare för barnens dramalek, dels som inspi-  
ratorer för personalen. Ett annat viktigt arbetsområde är skolan. Också inom  
amatörteatern och de fria grupperna finns dramapedagoger, men inom insti-  
tutionsteatern är detta mycket ovanligt. På vårdområdet finns dramapedago-  
ger såväl vid institutioner som i den öppna vården. Flera arbetar på den psy-  
kiska barn- och ungdomsvården tillsammans med psykolog och/eller läkare.

Av uppgifter som de tre skolorna lämnat till folkhögskoleutredningen  
framgår att av de 77 elever som fullföljde utbildningen läsåren 1974/75 och  
1975/76 hade hösten 1976 27 personer (dvs. 35%) arbete som dramapedago-  
ger, teaterledare eller liknande, några av dem på deltid. 18 personer arbetade  
på barnstugor eller i fritidsverksamhet, sex hade socialt arbete, lika många  
var lärare och 15 fortsatte sina studier. En hade annat arbete, en var barnledig  
och en sjukskriven. För två tidigare elever var nuvarande sysselsättning  
obekant. Detta innebär att praktiskt taget alla de elever som inte fortsatte  
sina studier vid undersökningstillfället hade arbete där de kunde tillämpa de  
metoder de lärt sig under dramapedagogutbildningen.

### 3.3.3.4 Dramapedagogutbildningen och högskolan

Vid det gemensamma utbildningsrådets sammanträde den 17 september  
1976 uttalades att folkhögskolans dramapedagoglinjer bör bli en del av den  
nya högskolan. Som skäl anfördes farhågor för

- att dramapedagogernas möjlighet att verka i framtiden skulle bli mindre  
om de inte blev jämställda med andra pedagoggrupper och
- att dramapedagogutbildningen på folkhögskolor snabbt skulle konkurre-  
ras ut av akademisk dramapedagogutbildning, om den inte räknades till  
högskolan.

Samtidigt uppställde rådet fyra villkor för ett inträde i högskolan, nämligen  
att

- linjerna vid alla tre skolorna samtidigt förs till högskolan,
- skolorna även i fortsättningen självständigt får sköta intagningen av ele-  
ver,
- skolorna även i fortsättningen får svara för kursuppläggning och utform-  
ning av utbildningen utan inblandning utifrån,

– inga betyg eller omdömen sätts.

Skolorna har var för sig tagit kontakt med vederbörande regionala organisationskommittéer för högskolereformen och lokala högskolekommittéer.

### 3.3.4 *Övriga folkhögskolekurser av högskolekaraktär om minst ett läsårs längd*

#### 3.3.4.1 Konstpedagogutbildning

Vid *Sunderby* folkhögskola bedrivs sedan år 1969 utbildning av konstpedagoger. Den arbetsgrupp på skolan som utformade förslaget till denna utbildning angav som förutsättningar dels det växande behovet av studiecirkeldare i konst och konsthantverk, dels människornas större medvetenhet om samhälls- och miljöfrågor med därav följande krav på medbestämmanderätt över inte bara den individuella utan också den offentliga miljön.

Utbildningen syftar i första hand till att utvidga och fördjupa elevernas kunskaper och färdigheter i de praktiskt estetiska ämnena och att förmedla kännedom om nya material och metoder som används vid två- och tredimensionell bild- och miljögestaltning. Också sådana uttrycksmedel som ord, ljud och rörelse skall studeras. Vidare skall eleverna ges tillfälle till fördjupade studier av samhällets konstruktion och de miljöfrågor som den för med sig. Av central betydelse blir slutligen att behandla den speciella problematik och pedagogik som vuxenutbildningen i dessa ämnen medför.

För inträde krävs en estetisk förutbildning som motsvarar skolans egen tvååriga konstlinje eller flerårig erfarenhet av kursverksamhet inom det fria folkbildningsarbetets konst- och konsthantverkliga grenar. Flertalet studerande har den som första alternativt angivna förutbildningen. Det har visat sig att sökande som haft enbart praktisk erfarenhet enligt det andra alternativet ofta varit i behov av en förberedande teoretisk utbildning. Under de senaste åren har sex till åtta sökande antagits till första årskursen och vanligen fem till andra.

Under första året studeras ett flertal teoretiska ämnen, däribland historia (såväl ekonomisk, religions- och idéhistoria som de olika konstarternas historia), samhällsorienterande ämnen, pedagogik, fysik och materiallära. Drygt halva studietiden ägnas åt praktisk skapande verksamhet med ord, bild, rörelse och ljud som uttrycksätt. Andra året tillbringas till större delen i olika slag av praktisk verksamhet utanför skolan. De studerande planerar i samråd med lärarna ett program av auskultationer och praktisk pedagogisk verksamhet på det estetiska området, framför allt som ledare för studiecirkel och för fritt valt arbete i grundskolan. Två dagar per vecka tillbringas vid skolan, då de studerande tillsammans med lärarna sammanfattar och analyserar sina erfarenheter.

En sammanställning, gjord vid skolan, visar att samtliga 15 elever som avslutat sin utbildning åren 1974–1976 fått arbete inom det konstpedagogiska området. Sex arbetar i studieförbund eller länsbildningsförbund, två är verkamma som konstterapeuter på psykiatrisk klinik, två har anställning inom Unga Örnar, två arbetar med egen kulturell verksamhet och tre tjänstgör som vikarierande teckningslärare i ungdomsskolan.

### 3.3.4.2 Journalistutbildning

Som framgår av avsnitt 13.1.8 i huvudbetänkandet fanns läsåret 1975/76 massmedialinjer vid fyra folkhögskolor. Vid två av dessa, *Kaggeholm* och *Kalix*, uppställs inträdeskrav som i stort sett svarar mot det allmänna behörighetsvillkoret. Vid *Skurup* finns inga formella behörighetskrav men enligt rektors uppgift har 95% av de studerande gymnasiekompetens, i vissa fall också universitetsstudier. Denna utbildning behandlas därför också i detta sammanhang.

Massmediautbildningen i *Kalix* är uppdelad på två linjer, journalistlinjen och bild- och ljudlinjen. Den sistnämnda är avsedd som en praktiskt inriktad förberedelse för yrkesutbildning i film, foto, radio och TV. Journalistlinjen är i sin tur indelad i två grenar. Pressgrenen avser att ge en elementär journalistisk utbildning. Informatörsgrenen, som inrättades läsåret 1975/76, är avsedd att förbereda för tjänst vid företags, myndigheters och organisationers informationsavdelningar. Vid *Skurup* finns en journalist- och en PR-linje. Samtliga här nämnda kurser omfattar ett läsår.

Undervisningen omfattar vid alla tre skolorna både allmänna ämnen som är av betydelse för blivande journalister (t. ex. statskunskap, historia och ekonomi) och direkt yrkesförberedande ämnen (t. ex. stilistik, redigering och reportageteknik). Innehållet även i de allmänna ämnena är valt med tanke på att det skall ge yrkesförberedelse. Ämnesrubriceringarna varierar från skola till skola, likaså proportionerna mellan de båda ämnesgrupperna.

Av uppgifter som skolorna lämnat framgår att dessa kurser för eleverna i betydande utsträckning tjänat som yrkesutbildning. Av 34 elever som genomgick journalistkursen vid *Skurup* läsåret 1975/76 arbetade i december 1976 25 på tidningar och tre vid radion medan fem hade annat arbete och en fortsatte sina studier. Skolan har inte haft möjlighet att göra någon undersökning av samtliga tidigare elevers nuvarande sysselsättning, men enligt rektors bedömning arbetar nu ungefär två tredjedelar av dem som genomgått utbildningen under de tio år den funnits inom massmediaområdet.

Även eleverna vid journalistlinjen i *Kalix* får i stor utsträckning anställning i massmedia. Av 17 studerande som fullföljde utbildningen läsåret 1975/76 hade i december 1976 10 arbete i dagspress, en i radio, en i informationsverksamhet, tre hade annan sysselsättning och för två var sysselsättningen okänd. Skolan uppger att arbetsmarknaden genomgående har varit tämligen god för elever som studerat vid journalistlinjen. De har framför allt efterfrågats av landsortspressen i norra Sverige. För bild- och ljudlinjens elever finns inte uppgifter om nuvarande sysselsättning. Skolans rektor menar att det förmodligen är ganska få av dem som direkt efter studieåret fått relevanta arbetsuppgifter.

Massmedialinjen vid *Kaggeholm* är enligt rektors uppgift avsedd att möta behov inom pingströrelsen, som är skolans huvudman. Utbildningen har dock en bred inriktning, och åtskilliga av eleverna får anställning utanför rörelsen. Drygt hälften av dem som genomgick kursen under de två första åren (1974/75 och 1975/76) har hel- eller deltidsanställning inom massmedia.

Styrelsen för *Kalix* folkhögskola har i skrivelser till chefen för utbildningsdepartementet den 14 april och 2 november 1976 begärt att journalistutbildningen där "inordnas i högskoleutbildningen eller att utbildningen i *Kalix*

betraktas som givande behörighet jämförlig med utbildningen vid statlig journalisthögskola". Bland de argument som anförs är önskvärdheten av en större geografisk spridning av journalistutbildningen, som bl. a. skulle ge bättre samhällsbevakning och tillföra pressen och lokalradion i Norrland välutbildade medarbetare. Med hänvisning till journalistutbildningsutredningens förslag om oförändrad dimensionering anförs i skrivelserna möjligheten att överföra tio antagningsplatser vardera från journalisthögskolorna i Stockholm och Göteborg till en högskoleutbildning av journalister vid Kalix folkhögskola, som i samband därmed skulle bli tvåårig.

### 3.3.4.3 Reseplanerarutbildning

Vid *Högalids* folkhögskola finns en "allmänbildande grundkurs för reseplanerare" om 30 veckors längd. Den vänder sig till personer som genomgått gymnasieskola eller motsvarande och som vill ägna sig åt verksamhet inom rese- eller turistbranschen, t. ex. som resebyråtjänsteman, reseledare, turistvärdinna, flygvärdinna eller chefssekreterare. Enligt prospektet vill kursen ge en bred introduktion till det kunskapsområde som sådan personal är i behov av, med betoning av den praktiska tillämpningen i den framtida rese- och turistverksamheten. I prospektet sägs också att kursen även lämpar sig för dem som önskar en breddad utblick mot Europa, med speciell betoning av de kulturhistoriska och nutidspolitiska sammanhangen.

Studieplanen omfattar tillämpad resebyråteknik, maskinskrivning och kontorsteknik (8 vt), främmande språk (7 vt), historia med konst- och musikhistoria (6 vt), svenska och geografi (3 vt vardera), samhällskunskap, psykologi, natur och gymnastik (2 vt vardera). Studieinnehållet i de olika ämnena har utformats med tanke på att förbereda eleverna för framtida yrkesverksamhet. I kursen ingår också två dagars praktisk yrkesorientering och en studieresa till någon av de europeiska huvudstäderna. Kursen anordnas i samarbete med auktoriserade resebyråer i Kalmar.

Normalt antas 18 elever till kursen. Enligt uppgift från skolans rektor får ca 90% av de studerande arbete inom turistbranschen.

### 3.3.4.4 Utbildning av ledare för rehabiliteringskollektiv

*Forsa* folkhögskola bedriver sedan sju år i samarbete med Hasselakollektivet en verksamhet med sociala avvikare. Deltagarna rekryteras via Mariapolikliniken i Stockholm och består av narkotika- och relationsskadade ungdomar. De tillbringar första året i Hasselakollektivet och andra året som en sammanhållen grupp i en särskild villa i folkhögskolans närhet. Därefter bor de integrerade med övriga elever i skolans internat. För närvarande antas till Hassela ca 12 ungdomar årligen. Vid folkhögskolan finns läsåret 1976/77 13 sådana elever. De betecknas som en positiv tillgång i skolans liv.

Erfarenheterna från denna verksamhet har lett till att ett förslag framlagts om utbildning av ledare för rehabiliteringskollektiv. I en PM som dragits upp av en särskild arbetsgrupp anges att utbildningen i första hand skall förbereda eleverna att utifrån fallenhet och intresse etablera små behand-

lingsenheter (kollektiv) eller arbeta i redan befintliga. I andra hand är det meningen att den skall förmedla kunskap och medvetenhet till sådana yrkesgrupper som redan arbetar med psykiskt och socialt störda men som vill skaffa erfarenhet från "en alternativ pedagogik under alternativa former".

Arbetsgruppen nämner ett flertal olika målgrupper, bl. a. socialarbetare, personer med beteendevetenskaplig eller terapeutisk utbildning, lärare, ungdoms- och fritidsledare, skolkuratorer, personal från psykiatriska vårdenheter och sjukhus samt över huvud taget människor med praktisk erfarenhet av arbete med socialt avvikande människor, såsom fosterföräldrar och institutionspersonal.

I den preliminära ämnesplanen upptas som teoretiska ämnen psykologi, sociologi och social metodik. Själva innehållet bestäms utifrån elevernas tidigare utbildning och erfarenhet, deras önskemål och behov. Vid sidan av de teoretiska studierna förutsätts deltagarna helt gå in i Hasselakollektivets dagliga arbete och fritidsaktiviteter.

Enligt planerna skall det hållas två försökskurser om en termin under läsåret 1977/78 med 12–15 deltagare i vardera. De skall rikta sig till deltagare med lämplig teoretisk utbildning och/eller väl dokumenterad erfarenhet från socialarbete. Erfarenheterna från dessa försökskurser får avgöra om det fr. o. m. höstterminen 1978 kan igångsättas en fördjupad och mer omfattande kollektivledarutbildning på 1–2 år, där rekryteringsbasen vidgas och utbildningen ges en mera profilerad karaktär. Skolans styrelse har fattat principbeslut om att anordna utbildningen och hos landstingets förvaltningsutskott begärt anslag till nödvändiga lokaler.

### 3.3.5 Universitetskurser vid folkhögskolor

Som inledningsvis nämnts angav 15 folkhögskolor hösten 1976 att de på något sätt medverkar i poängkurser vid universitet/högskola eller tidigare har gjort det. Därtill kommer att några skolor erbjudit sådana kurser men inte fått tillräckligt antal sökande för att kunna anordna dem. För samtliga dessa kurser gäller att folkhögskolan svarat för antagningen av de studerande. Behörighet för högskolestudier har inte varit villkor för antagning men däremot för rätt att få tillgodoräkna sig högskolepoäng för kursen. Tentamina har anordnats av universitetet men i några fall förlagts till folkhögskolans lokaler. De som inte tenderat har av folkhögskolan fått ett intyg.

Vid några skolor har poängkurser varit (eller är) del av en speciallinje, t. ex. fritidsledarlinjen.

Åren 1968–1973 ingick universitetskurser i psykologi, sociologi och statskunskap i fritidsledarutbildningen (då kallad samhällspedagogutbildning) vid *Ljungskile*. Undervisningen ombesörjdes till största delen av lärare vid folkhögskolan. De elever som ville tentera vid universitetet – och de utgjorde flertalet – följde dessutom föreläsningsserier och seminarier i Göteborg. Från folkhögskolans sida var en förutsättning för att infoga vissa kurser i utbildningen att universitetsinstitutionerna medgav utbyte av litteratur och anpassning av innehållet på ett sådant sätt att elevernas målinriktning tillgodosågs. Till att börja med visade sig detta möjligt. När emellertid dessa önske-

mål inte längre tillgodosågs från universitetshåll beslöt skolan på förslag av eleverna att avveckla poängkurserna.

I *Karlskoga* ingick kurser om 20 poäng sociologi och 10 poäng psykologi, anordnade i samarbete med universitetsfilialen i Örebro, i fritidsledarutbildningen åren 1971–1975. Kursinnehållet var i huvudsak detsamma som vid universitetsfilialen, men en mindre del av litteraturen byttes ut mot sådan som bättre svarade mot utbildningens mål. För undervisningen svarade dels lärare från Örebro, dels folkhögskolans egna lärare. Eleverna ansåg det ur meritsynpunkt vara värdefullt att få vissa akademiska poäng. Efter hand visade det sig dock, att kurserna medförde en alltför stor arbetsbelastning, och då gjordes tentamina frivilliga. Läsåret 1975/76 infördes en tiopoängskurs i sociologi som frivilligt moment.

Vid *Malmfältens* folkhögskola ingår i fritidsledarutbildningen en kurs i socialkunskap som anknyter till studieplaner vid Umeå universitet. Den utgör egentligen inte en poängkurs, men är så upplagd att eleverna skall kunna tentera vid universitet efter vissa kompletteringsstudier. För undervisningen svarar lärare från såväl folkhögskolan som universitetet.

Ett par folkhögskolor har i sina miljövärdslinjer infogat kurser som är mer eller mindre anpassade till universitetens tiopoängskurser i ämnet.

I *Gamleby* är kursinnehållet detsamma som för motsvarande kurs vid Lunds universitet. Den tänkta uppläggningsen diskuterades i början av kursen med eleverna, som då inte anförde några önskemål om att avvika från den. De studerande har under kursens gång möjlighet att göra utbyte av viss litteratur och påverka innehållet i olika kursmoment. För undervisningen har svarat tre lärare från folkhögskolan. Därtill kommer specialföreläsningar av experter. Från skolans sida anser man att de som läst kursen i Gamleby fått väsentligt mer handledning än de som läst i Lund. Miljövärdslinjens elever har utgjort egen undervisningsgrupp i biologi, kemi och samhällskunskap och har därigenom fått erforderliga baskunskaper för universitetskursen. Tiopoängskursen har också kunnat följas av deltidsstuderande med förvärvsarbete i bygden. Skriftlig tentamen förrättas vid folkhögskolan av universitetet.

Vid *Malung* finns en miljövärdskurs som i huvudsak är uppbyggd med tiopoängskursen i ämnet vid Umeå universitet som förebild. Den ger dock inte poäng. Studerandegruppen har därigenom full frihet att förändra kursinnehållet och anpassa det till sina behov.

I informationslinjen vid *Klarälvdalens* folkhögskola i Stöllet ingår en tjuopoängskurs i informationsteknik. Den har planerats i samråd mellan universitetsfilialen i Karlstad och folkhögskolan. Detta har lett till att studieplanen för kursen i Stöllet på flera punkter avviker från den som används i Karlstad. Bl. a. har som nytt moment införts informationsproblem i fackliga, politiska och andra organisationer. Vidare ägnas mer tid åt vissa praktiska moment, såsom sammanträdesteknik, framställning av ljudbildband och redigering av en personaltidning. Folkhögskolans lärare står för två tredjedelar av undervisningen, lärare från Karlstad för återstoden. Den sistnämnda delen förläggs till kvällar och några veckoslut för att göra det möjligt för folket i bygden att delta.

På musiklinjerna finns det bara ett exempel på att en universitetskurs hållits. Det gäller *Folkliga musikskolan* som tidigare under ett par år anordnade

kurser i musikvetenskap i samarbete med Göteborgs universitet.

Det finns åtskilliga exempel på kurser utan anknytning till speciallinjer som anordnats i samarbete mellan folkhögskola och universitet/högskola.

Kurser i statskunskap för ett betyg, resp. 20 poäng, har tidigare förekommit vid *Brunnsviks*, *Kalix*, *Strömbäcks* och *Västerbergs* folkhögskolor. Dessa kurser har i första hand varit avsedda för heltidsstuderande vid skolorna. Genom att de varit infogade i ett större studieprogram har de studerande parallellt med universitetskursen kunnat skaffa sig kunskaper i andra ämnen som de behövt för att tillgodogöra sig denna. Allmänt kan sägas att de har fått mer handledning än de skulle fått vid universitetet. I undervisningen har både universitetets och folkhögskolans lärare medverkat. Innehållet i kurserna har planerats i samråd mellan universitetet och folkhögskolan. I en del fall har det lett till utbyte av litteratur, så att kurserna fått en delvis annan inriktning än vid universitetet.

Kurser i praktisk pedagogik anordnades åren 1963–67 av *Valla* folkhögskola i samarbete med lärarhögskolan och universitetet i Stockholm. Deltagarna utgjordes av anställda vid fritidsförvaltningarna i Linköping och Norrköping samt några lärare. Kursen, som motsvarade ett betyg i pedagogik, var tillrättagad efter deltagarnas intressen. Den innehöll bl. a. mer av praktiska inslag än motsvarande kurs i Stockholm. Ett trettiotal personer deltog, varav knappt en tredjedel tenderade.

En universitetskurs om 20 poäng i företagsekonomi anordnades läsåret 1973/74 vid folkhögskolan i *Leksand*.

Två kurser med innehåll motsvarande den dåvarande översiktskursen i kristendoms kunskap genomfördes läsåren 1969-71 vid *Strömbäcks* folkhögskola. Kurserna anordnades i samarbete med Hermods. Normalstudietiden vid universitetet var tre terminer, men kurserna vid folkhögskolan genomfördes på två. De som ville tentera kunde sedan delta i en sommarkurs i Lund, anordnad av Hermods. För undervisningen vid folkhögskolan, som mest bestod av gruppövningar och seminarier, svarade dess lärare. Nästan alla deltagarna var heltidselever vid Strömbäck.

Lsåret 1976/77 förekommer universitetskurser utan anknytning till speciallinje vid fem folkhögskolor.

Det största utbudet har *Karlskoga* kvällsfolkhögskola. Kurserna anordnas i samarbete med universitetsfilialen i Örebro och följer helt de studieplaner och litteraturlistor som används där. För undervisning och examination svarar lärare vid filialen. Läsåret 1975/76 fanns kurser i sociologi (20, 40 och 60 poäng), litteraturvetenskap (40 p), barn- och ungdomspsykologi, statskunskap, psykologi, pedagogik och åldrandet (samtliga 20 p) samt miljövärd (10 p), matematik (C 1) och propedeutisk kurs i juridik. Till kvällsfolkhögskolan – som företrädesvis innefattar vanliga folkhögskolekurser – ger kommunen ett anslag på för närvarande 175 000 kronor, ur vilket bl. a. kostnaderna för universitetslärarnas resor och traktamenten bestrids.

Vid *Ljunskile* folkhögskola har eleverna möjlighet att välja specialkurser med anknytning till studieplaner vid Göteborgs universitet. Fyra av dessa är YRK-kurser (i miljövärd, humanekologi, administrativ teknik och informationsteknik). Därtill erbjuds en tjugopoängskurs i historia. Specialkurserna är inte hårt bundna till universitetets studieplaner, men de som vill tentera i Göteborg kan få extra handledning av skolans lärare. Av de

nämnda kurserna har hittills endast den i historia genomförts. 16 elever deltog men bara två tenderade.

Tjugopoängskurser i konstvetenskap förekommer läsåret 1976/77 vid *Gamleby* och *Sunderby* folkhögskolor i samarbete med universiteten i Lund, resp. Umeå. På båda platserna står kursen öppen för såväl skolans elever som personer som bor i det omgivande samhället. Man följer i huvudsak samma studieplaner som används vid universiteten. Vid båda skolorna finns lärare som är behöriga att undervisa vid universitetet. I *Gamleby* togs initiativet till kursen sedan en enkät bland ortsbefolkningen visat att det fanns intresse för högstudier i ämnet. Vid *Sunderby* finns en naturlig anknytning till studier i detta ämne, dels genom att skolan har konst- och konstpedagogkurser, dels genom att där finns en kombinerad tjänst som folkhögskollärare och ämneskonsulent i konst.

Vid *Samernas* folkhögskola i Jokkmokk finns tjugopoängskurser i samiska, dels i form av decentraliserad universitetsutbildning i samarbete med Umeå universitet, dels i form av en ämneskurs som erbjuder kompletterande undervisning. Normalt har man 20–25 deltagare. Elever i vinterkursen som så önskar får följa undervisningen i ämneskursen. Från och med hösten 1976 finns två kursalternativ, nämligen dels samiska som modersmål (för samer), dels samiska som främmande språk (för icke-samer).

### 3.3.6 Folkhögskolan i distansundervisning på högskolenivå

#### 3.3.6.1 Avgränsning

Distansundervisning har behandlats av TRU-kommittén i dess slutbetänkande.<sup>15</sup> Där ges följande definition: "Distansundervisning innebär att förmedlingen av information från lärare till elev sker då dessa rumsligt är åtskilda."<sup>16</sup> Renodlade exempel på distansundervisning är med den utgångspunkten korrespondensundervisning och radio/TV-kurser som den studerande följer enskilt, utan tillgång till handledning utöver den som ges i studiematerialet eller av den lärare som rättar brevsvaren eller leder kursen i etermediet. TRU-kommitténs redogörelse för svenska – och framför allt utländska – erfarenheter av distansundervisning ger emellertid vid handen att det vanligen – om också i begränsad omfattning – även förekommer direktkontakt, ansikte mot ansikte, mellan lärare/handledare och studerande, t. ex. i studiegrupper på elevernas hemort och i korta intensivkurser vid en läroanstalt. Folkhögskolan kan tillsammans med andra utbildningsarrangörer spela en roll för att erbjuda just sådan undervisning som kompletterar de renodlade distansstudierna.

#### 3.3.6.2 Hittillsvarande erfarenheter av distansundervisning på högskolenivå inom folkhögskolan

Utredningens telefonenkät hösten 1976 visade att det endast är ett fåtal folkhögskolor som varit engagerade i någon form av distansundervisning. Det är helt naturligt, eftersom erfarenheterna av distansundervisning på

<sup>15</sup> *Distansundervisning. Lägesbeskrivning samt organisatoriska alternativ för högskolan* (SOU 1975:72).

<sup>16</sup> *Distansundervisning*, sid. 23.

högskolenivå i vårt land över huvudtaget hittills är begränsade, vilket TRU-kommittén också påpekat. Några av de folkhögskoleinsatser som förekommit har varit knutna till försök med radio- och TV-förmedlad distansundervisning, andra har gjorts – eller planeras – lokalt i samarbete med studieförbund.

Sveriges Radio (SR) anordnade läsåret 1965/66 en radiokurs i *statskunskap*. Den omfattade cirka 90 program om 30 minuter vardera, som gav faktainformation, studieråd och svar på frågor som lyssnarna sänt in. Statsvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet gav studierådgivning per brev och telefon. De som ämnade tentera skulle delta i diskussionsseminarier, som bl. a. hölls på en del folkhögskolor. I det sammanhanget kan också nämnas att de i avsnitt 3.3.5 nämnda ettbetygskurserna i statskunskap vid *Strömbäcks* folkhögskola utnyttjade bandinspelningar av dessa radioprogram.

Läsåret 1968/69 sände SR en radio- och TV-kurs i *vuxenpedagogik*, som planerats i samråd med folkbildningsorganisationerna. Den omfattade 12 radioprogram om 30 minuter, tre TV-program samt en särskilt utarbetad kursbok. Folkhögskolan gavs här en betydelsefull roll. I kursen ingick veckoslutsseminarier vid två olika tillfällen. De organiserades av länsbildningsförbunden och förlades i regel som ämneskurser vid folkhögskolor. Som seminarieledare sökte man rekrytera folkhögskollärare med betyg i pedagogik. Till seminarierna framställdes också speciellt arbetsmaterial i form av ljudband med tillhörande uppgifter. Tre konferenser anordnades som förberedelse för seminarieledarna, två av dem förlagda till folkhögskolor.

TRU anordnade en kurs i *nationalekonomi* läsåren 1971–73. Kursmaterialet utgjordes av 31 TV-program samt böcker, korrespondensmaterial och repetitionshäften. Det var möjligt att följa kursen på egen hand, men deltagarna rekommenderades att söka sig till av studieförbunden särskilt anordnade universitetscirkular i ämnet. Folkhögskolor togs i anspråk för tre olika uppgifter. Kurser anordnades för lärare med betyg i nationalekonomi som efter speciell dispens skulle leda universitetscirkular kring kursmaterialet. I dessa kurser undervisade folkhögskollärare i vuxenpedagogik. Folkhögskolor anordnade vidare sommarkurser för deltagarna i universitetscirkularna och medverkade slutligen vid sidan om studie- och länsbildningsförbund i den lokala tentamensadministrationen.

Försök med distansundervisning som innefattar lokalt samarbete med universitet/högskola och studieförbund förekommer vid några folkhögskolor.

*Hagaberg* medverkar i tiopoängskurser i vuxenpedagogik om en termins längd, i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan och pedagogiska institutionen vid lärarhögskolan i Stockholm. Kursinnehållet har planerats med särskild hänsyn till behoven inom folkbildningsarbetet. Det avviker från vad som gäller för motsvarande kurs vid lärarhögskolan, men de som genomgår en gruppentamen där får tillgodoräkna sig poäng. Alla deltagare utom en i den första kursen tenderade. Undervisningen ges vid tre veckoslutskurser vid folkhögskolan, då både dess och lärarhögskolans lärare medverkar. Mellan kurserna genomför deltagarna grupparbeten. Tentamina har varit förlagda till Stockholm. Vårterminen 1976 deltog 16 personer, höst-

terminen samma år 17. En tredje tiopoängskurs är utlyst till vårterminen 1977.

Det finns avancerade planer på att anordna distanskurser med liknande uppläggning vid *Ljungskile* (tjugopoängskurser i engelska och ekologi) och *Vimmerby* (tjugopoängskurs i engelska) folkhögskolor.

Ett projekt av något annorlunda karaktär, som kan komma att kräva mera omfattande folkhögskoleinsatser, planeras av *Höla* folkhögskola tillsammans med Fackliga centralorganisationen (FCO) i Västernorrlands län och ABF i Mellannorrland. Det gäller en distanskurs i företagsekonomi för fackliga förtroendemän i samarbete med Umeå universitet. Kursplanen har utformats med tanke på målgruppens behov. Kursen avses få följande uppläggning: Under en första termin ges i korta folkhögskolekurser de nödvändiga förkunskaperna i matematik. Vidare ges vid folkhögskolan en kurs i studieteknik med inriktning på högskolestudier. Under de båda följande terminerna avser man så att genomföra kursen i företagsekonomi. Deltagarnas enskilda studier kompletteras med stödundervisning och studievägledning vid folkhögskolan och med intensivkurser under ledning av lärare från universitetet på lämplig plats i regionen.

*Oskarshamns* folkhögskola uttryckte i en skrivelse till SÖ den 10 september 1976 med anledning av OMUS betänkande sitt intresse för samarbete med någon musikhögskola om distansundervisning i musik av rörelsehindrade. Som tänkbara former härför nämndes dels korrespondensundervisning i ämnen där sådan är möjlig, dels särskilda kurser som musikhögskolan förlägger till handikappvänlig folkhögskola. Oskarshamns folkhögskola har lämpliga lokaler, specialkonstruerade instrument och erfarenhet av undervisning i musik av svårt rörelsehindrade elever. Läsåret 1976/77 finns vid skolan två elever som önskat fortsätta sin musikutbildning vid musikhögskola men inte kunnat göra det på grund av sitt handikapp. En av dem får viss handledning i komposition av lärare vid musikhögskolan i Stockholm, samtidigt som han undervisas av folkhögskolans egna lärare.

Det bör också nämnas att flera folkhögskolor medverkar i det lokala genomförandet av *Social grundutbildning*, en kurs för socialarbetare som saknar formell behörighet, utarbetad av Tjänstemännens bildningsverksamhet (TBV) i samarbete med Svenska kommunförbundet. Kursen genomgås på fyra terminer och innefattar studier enskilt, i universitetscirklar och på internatkurser, vanligen två per termin. Cirkelledarna är ämnesbehöriga. Centralt finns huvudlärare i olika ämnen som håller kontakten med cirkelledarna. De prov som avslutar de olika delkurserna utarbetas centralt men genomförs lokalt. En del av universitetscirkelarna är förlagda till folkhögskolor ibland med folkhögskollärare som ledare. Även internatkurserna är ofta förlagda till folkhögskola. Från TBV:s sida söker man att i allt större utsträckning få dem genomförda som ämneskurser.

Vårterminen 1975 anordnades en distanskurs i *kommunikationsteknik* i samarbete mellan LO och Umeå universitet. Även om ingen folkhögskola kom att medverka i den, är den av stort intresse i det här sammanhanget, därför att den erbjuder ett exempel på ett samarbete med universitet, vari folkhögskolor enligt nuvarande bestämmelser mycket väl skulle ha kunnat delta. Kursplanen, som var helt ny, utformades i samråd mellan de båda intressenterna. Från universitetets sida var institutionerna för ekonomisk

historia, idéhistoria och statskunskap engagerade i kursen. För undervisningen svarade lärare från såväl universitet som LO:s skolor. Kursen inleddes i januari med ett fyra dagars internat på LO-skolan Hasseludden. Därefter följde en hemperiod, då deltagarna studerade på egen hand och deltog i lokala studiecirkelträffar. I april följde så tre regionala tvådagarsinternat, förlagda till Gävle, Täljöviken och Ronneby. Efter en ny hemstudieperiod med praktiska tillämpningsuppgifter avslutades kursen i juni med ett internat på LO-skolan i Brunnsvik. Lärarna gav också studiehandledning per telefon och brev. Möjlighet fanns att få kursen tillgodoräknad som 8 poäng universitetsstudier, men den utnyttjades inte av någon av deltagarna.<sup>17</sup> LO:s studieutredning bedömde erfarenheterna av kursen positivt:

”Det här sättet att studera, att läsa stora bitar av kursen på egen hand, få handledning genom brev, bandkassetter, telefonkontakter, däremellan delta i studiecirkel och korta internat, passade deltagarna . . . Distansundervisning är enligt studieutredningens mening en kursform som bör kunna utvecklas vidare. Den ska naturligtvis användas i sammanhang, där målgruppen har praktiska svårigheter att studera på annat sätt”<sup>18</sup>

### 3.3.6.3 TRU-kommitténs förslag

TRU-kommittén har skisserat en modell för studier och undervisning i ett system för distansundervisning i Sverige som innehåller följande komponenter.<sup>19</sup>

*Enskilda studier*, i regel på fritid, utgör det dominerande inslaget. De ställer stora krav på den studerande och förutsätter hög motivation och god studievana. Därför måste självstudierna kompletteras med anordningar som främjar motivation och uthållighet.

*Studiehandledning* är en sådan anordning. Därmed menar TRU-kommittén den hjälp som en ämneskompetent lärare lämnar den studerande med problem som han/hon inte kan lösa på egen hand. Den kan ses som ett slags individualiserad undervisning, given som svar på den studerandes begäran om hjälp.

*Studievägledning och gruppsamverkan* är den tredje komponenten i systemet. Med studievägledning menar TRU-kommittén insatser av för uppgiften lämpade och inskolade men inte nödvändigtvis fullt ämneskompetenta lärare. Deras uppgift skall inte vara att undervisa utan att svara för mer ”allmänna” insatser, såsom att hjälpa de studerande att organisera sina självstudier, bearbeta materialet och klarlägga problem. Vägledningen bör ges i grupp för att motverka den enskilde studerandes känsla av isolering. Lokala grupper kan antingen organiseras av en för distansundervisningen särskilt uppbyggd fältorganisation eller av existerande lokala organ, såsom studieförbundens lokalavdelningar, den kommunala vuxenutbildningen och folkhögskolorna.

*Intensivkurser* fyller två funktioner, nämligen

- att ge viss undervisning och
- att tillgodose de studerandes behov av kontakt, dels med sina lärare, dels med andra studerande, dels med en utbildningsinriktad miljö.

Dessa kurser bör organiseras av det organ som svarar för distansundervis-

<sup>17</sup> En utförlig redovisning av kursen finns i Birgitta Willén: *Distansundervisning i kommunikationsteknik*, Distansrapport 13 från Umeå universitet, november 1975.

<sup>18</sup> *Fackliga studier, rapport till LO-kongressen 1976*, sid. 103.

<sup>19</sup> Se *Distansundervisning*, sid. 151–159.

ningen och ges som korta perioder av heltidsstudier. För intensivundervisningen bör lärare inom högskolan svara, men dessutom bör de som ger lokal studievägledning kunna medverka eller delta.

*Eterförmedlade radio- och TV-program* som distansöverbyggande medel har visat sig vara motivationsförstärkande och kontaktskapande för de studerande. Både ljud- och bildinslag kan emellertid också distribueras per post i bandad form. Då krävs uppspelningsmöjligheter för bruk enskilt eller gruppvis. TRU-kommittén konstaterar att den eterförmedlade undervisningens roll som fast komponent i svensk distansundervisning inte bör överbetonas.

Distansstudier skall regelmässigt kunna avslutas med *examination*. För provkonstruktion, rättning och betygsättning skall distansundervisningsorganet svara. Genomförandet av proven kan emellertid ske på olika sätt, t. ex. i samband med intensivkurser, genom insändningsuppgifter eller inom den fältorganisation för distansundervisningen som kommittén föreslår.

TRU-kommittén skisserar olika centrala och regionala modeller för distansundervisningens framtida organisation. Oavsett vilken modell som väljs är det nödvändigt att bygga upp en fältorganisation för studievägledning. Distansundervisningsorganet skall ha ansvaret för att detta sker. Man bör vidare överväga om kommunala skolmyndigheter, studieförbund och folkhögskolor skall ha andra uppgifter än studievägledning, t. ex. information till och rekrytering av studerande. Resurserna till distansundervisningen bör ses som en helhet. Det organ som får ansvaret för verksamheten skall fördela pengarna mellan olika komponenter i systemet, t. ex. central pedagogisk verksamhet, läromedelsutveckling och fältorganisation. Kommittén förutsätter alltså, att statsbidraget också till fältorganisationen skall gå över högskoleanslaget och inte över anslagen till exempelvis studiecirklar och folkhögskolekurser. I ett par sammanhang betonar kommittén vikten av att en försöksverksamhet för att pröva olika modeller för en fältorganisation kommer till stånd.<sup>20</sup>

### 3.3.6.4 TRU-propositionen och riksdagsbehandlingen av den

TRU-kommitténs förslag behandlas i regeringens proposition 1975/76:110 om radio och television i utbildningsväsendet. Där betecknas distansundervisningen som ett viktigt komplement till utbildning i reguljära former vid permanenta enheter. Den kan främst utnyttjas för enstaka kurser. Initiativ till planering och genomförande av distansundervisning bör ske på lokal och regional nivå. Ansvaret för planeringen av dess omfattning bör vila på regionstyrelserna. Distansundervisningen på högskolenivå bör vara en integrerad del av högskolans övriga verksamhet.

I propositionen sägs vidare att en framgångsrik distansundervisning förutsätter en väl fungerande fältorganisation. Det är naturligt att härvid samverka med studieförbund och folkhögskolor:

”Både studieförbunden och folkhögskolorna har en geografiskt väl förgrenad verksamhet och omfattande erfarenhet av hur en verksamhet av denna karaktär bör organiseras. Genom sina nära kontakter med folkrörelserna kan de dessutom förutsättas i be-

<sup>20</sup> TRU-kommitténs förslag om fältorganisationen finns i *Distansundervisning*, sid. 181–183, 200, 207.

tydande utsträckning underlätta rekryteringen av nya grupper till högskoleutbildning, bl. a. i form av distansundervisning.”

Propositionen betonar emellertid att samverkan mellan folkbildningen och högskolan måste ske på ett sådant sätt att den förras möjligheter att anordna ett fritt och frivilligt studiearbete inte begränsas.<sup>21</sup>

Utbildningsutskottet anslöt sig till propositionens förslag till riktlinjer för distansundervisning vid högskolan i Sverige.<sup>22</sup>

### 3.3.7 Folkhögskolekurser som fortbildning och vidareutbildning

Vissa folkhögskolekurser har sådant innehåll att de lämpar sig som fortbildning eller vidareutbildning för personer som genomgått högskoleutbildning. Vanligen ställer dock skolorna inte upp formella behörighetskrav för antagning till dessa kurser. Det medför att en och samma kurs för vissa personer kan tjäna som fortbildning eller vidareutbildning, för andra vara ett led i en grundläggande utbildning och för några syfta till att tillfredsställa ett allmänt bildningsintresse. Här skall utan anspråk på fullständighet ges några exempel på folkhögskolekurser som mer eller mindre uttalat är avsedda att kunna ge fortbildning och vidareutbildning, samtidigt som de riktar sig till bredare målgrupper.

Det finns inom folkhögskolan en mycket omfattande kursverksamhet för utbildning av ledare på olika områden. I SÖ:s kataloger över ämneskurser vid folkhögskolorna, våren, sommaren och hösten 1976 fanns under rubriken ”Kurser för ledare” inte mindre än 384 stycken förtecknade.<sup>23</sup> En stor del av dem anordnas i samarbete med studieförbund och andra organisationer. De har i allmänhet inte direkt karaktär av fortbildning/vidareutbildning, även om de för en del personer kan tjäna som sådan. Kurser i studiecirkelmetodik vänder sig sålunda till en bred publik, samtidigt som de t. ex. för lärare kan vara en nödvändig inskolning i folkbildningens arbetssätt och därför kan sägas utgöra ett led i deras vidareutbildning. Det finns emellertid också kurser som mera klart är avsedda att ge fortbildning eller vidareutbildning åt bestämda ledarkategorier. Ett fåtal exempel får belysa de skiftande områden som dessa kurser behandlar.

Några av dem gäller handikappfrågor. *Önnestad* inbjöd både vår och höst 1976 till terminslånga kurser om fysiska handikapp, avsedda för såväl yrkesverksamma som blivande vårdare, elevassistenter och fritidsledare. Andra kurser var kortare, t. ex. en fortbildningskurs för fritidsledare och andra inresserade på *Karlskoga* under en vecka i mars.

*Hola* anordnade en sammanlagt sju veckor lång kurs för fritidsledare och socioterapeuter, fördelad på fyra perioder med mellanliggande yrkesverksamhet. Medarrangör var Föreningen Sveriges Socioterapeuter. Vid *Västerberg* förekom kurser i psykodrama som riktade sig till lärare, teaterledare och dramapedagoger. *Kalix* annonserade ut en tvåveckorskurs i skapande dramatik för fritidsledare.

*Karlskoga* inbjöd till en rad kurser för fritidsledare, förskolepersonal och andra, t. ex. i textila tekniker och keramik. En kurs i collage vände sig dessutom till textillärare och en i idrottsmetodik även till gymnastiklärare m. fl.

<sup>21</sup> Referatet efter prop. 1975/76:110, sid. 103–105. Citatet från sid. 105.

<sup>22</sup> UbU 1976/77:8, sid. 9.

<sup>23</sup> Detta är inget exakt mått på denna verksamhet. En del planerade kurser kommer inte till stånd, andra annonseras inte i SÖ:s katalog. Därtill kommer att också vissa kurser som finns under andra rubriker i katalogen kan rikta sig till ledare.

*Ljungskile* erbjöd en kurs med temat "Levande verkstad – en metod att uttrycka sig genom färg, form, rytm och rörelse". Den var avsedd för förskollärare, studiecirkelledare, fritidspedagoger och övriga intresserade.

*Katrineberg* uppger sig i enkätsvar till utredningen ha planer på att anordna påbyggnadskurser om två månader för fritidsledare som skall arbeta med fritidsverksamhet för vuxna utvecklingsstörda.

Vid *Sigtuna* bedrivs – också enligt uppgift till utredningen – fortbildningskurser för ungdomssekreterare inom Svenska kyrkan med ettårig grundutbildning. De består av fyra block om åtta veckor. Läsåret 1975/76 anordnades tre sådana kurser, innevarande läsår planeras lika många. Bland övriga kurser med kyrklig anknytning som annonserades i SÖ:s kurskataloger år 1976 kan nämnas lokalradioutbildning för präster, församlings- och ungdomssekreterare vid *Strömbäck* och en konferens för skolpräster vid *S:t Sigfrid*. De båda sistnämnda kurserna omfattade tre, resp. två dagar, men flertalet av dem som tidigare nämnts varade i en vecka, i några fall två till fyra veckor eller mer.

Några kurser i SÖ-katalogerna år 1976 hade direkt karaktär av fortbildning för lärare. *Vindeln* anordnade en som behandlade metoder och arbetsformer i vuxenundervisningen. Vid *Sigtuna* erbjöds en kring temat Fritidsledarrollen. Till den inbjöds lärare vid fritidsledarskolorna men även fritidsledare. Här bör också nämnas att *Samernas* folkhögskola enligt uppgifter, lämnade som svar på utredningens telefonenkät, anordnat fortbildningskurser för lärare i samiska på alla stadier i samarbete med lärarutbildningen i Alta i Norge. Planer finns på ett liknande samarbete med lärarhögskolan i Luleå.

En del folkhögskolor erbjuder fortbildning och vidareutbildning för personer som är yrkesverksamma på musikens och bildkonstens områden.

Några exempel på skolor som har genomfört kompletterande utbildning för yrkesverksamma bildkonstnärer: *Hola* har under fem år anordnat kurser i grafik om sex veckors längd, där flertalet deltagare varit teckningslärare eller utövande konstnärer. Denna verksamhet har numera flyttats till *Ålsta* som ligger i samma län. Vid den till *Ingesund* knutna estetiska linjen i Kyrkerud har det genomförts kurser i grafik om en till två veckor som särskilt riktat sig till konstnärer i Värmland. *Lunnevad* anordnar årligen en treveckorskurs i koppargrafik för yrkeskonstnärer. Skolans grafikverkstad kan också hyras till självkostnadspris av konstnärer som inte själva har den utrustning som behövs. Vid *Sunderby* har de senaste två åren hållits sex veckoslutskurser i grafik.

Musikkurserna har stor omfattning inom folkhögskolan. Enligt OMUS anordnades läsåret 1974/75 inte mindre än 174 kurser, kortare än 56 dagar, vid 39 folkhögskolor och en filial med 4 852 deltagare och 6 128 elevveckor. De flesta kurserna, eller 104 stycken, omfattade mellan fem och elva dagar. De hade 2 673 deltagare och 3 075 elevveckor.<sup>24</sup> Det är – som OMUS också konstaterar – i många fall inte möjligt att skilja kurser med fortbildande eller vidareutbildande syfte från förberedande kurser eller amatör- och folkbildningsverksamhet. Att olika kategorier på detta sätt blandas i kurserna ser OMUS som en fördel snarare än en nackdel.<sup>25</sup>

En grupp av musikkurser som har ett rätt starkt markerat fortbildande och vidareutbildande syfte är SÖ:s musikpedagogiska kurser, som anordnas vid *Folkliga musikskolan* samt *Bollnäs* och *Lunnevads* folkhögskolor. De riktar sig

<sup>24</sup> *Musiken-människan-samhället*, sid. 191.

<sup>25</sup> *Musiken-människan-samhället*, sid. 182.

främst till ledare för studieförbundens musikcirklar och lärare i kommunala musikskolor men står i princip öppna för alla intresserade. Denna verksamhet omfattade år 1975 ett 40-tal kursveckor med 287 deltagare och 483 deltagarveckor. De nämnda skolorna anordnar också andra musikkurser som delvis har karaktär av kompletteringsutbildning.<sup>25a</sup>

Av SÖ:s samlingsprogram *Musikkurser sommaren 1976* framgår att det också anordnades kurser för bl. a. musiklejare, musikpedagoger och musiker vid ett antal övriga folkhögskolor. Bland dem kan nämnas *Bäckedal, Framnäs, Geijerskolan, Ljungskile, Marieborg* och *Mellansel*.

I detta sammanhang kan också nämnas att *Gotlands läns folkhögskola* i Hemse sommaren 1976 i samarbete med musikhögskolan i Stockholm anordnade en treveckorskurs i komposition för personer som av olika skäl inte kan eller vill genomgå en flerårig kompositörsutbildning. Huvudlärare var Gunnar Bucht, professor i komposition vid musikhögskolan.

### 3.3.8 Folkhögskolekurser med anknytning till utländska högskolor

Vid sidan om den kursverksamhet som behandlats i de föregående avsnitten finns det också folkhögskolekurser som på olika sätt har anknytning till utländska högskolor.

Den mest utvecklade samverkan med en utländsk högskola finns vid *Södra Vätterbygdens folkhögskola*, som år 1976 inledde ett samarbete med North Park College i Chicago i form av en "internationell collegekurs". Den består av två delar, den första om 25 veckor under september-februari förlagd till Jönköping, den andra om 11 veckor under mars-juni förlagd till Chicago. Det är meningen att collegekursen skall bestå av hälften svenskar och hälften amerikaner. Med rekryteringen i Sverige riktar sig kursen främst till dem som gått ut minst tvåårig gymnasieskola, resp. folkhögskolans tredje årskurs, men inga formella krav ställs upp. Viktigast är elevens förmåga att tillgodogöra sig undervisning på engelska och en till stora delar engelskspråkig kurslitteratur.

Obligatoriska ämnen är främst språk och internationella frågor. Vidare ges ett antal valfria kurser som anknyter till det ordinarie studieprogrammet vid North Park College. Svenska elever kan under tiden i Jönköping i viss utsträckning välja andra ämnen än dem som ingår i collegekursen. Under perioden i Chicago väljer både svenskar och amerikaner kurser ur det utbud som finns vid skolan där.

Eleverna från North Park College kommer att få tillgodoräkna sig sina studier i Sverige som del av kraven för sin amerikanska universitetsexamen. För betygsättningen på denna del svarar North Park med utgångspunkt från omdömesgivningen i Sverige. Svenska elever kan få intyg utfärdade av Södra Vätterbygdens folkhögskola och North Park College gemensamt. Genomgången kurs ger ingen formell svensk behörighet men kan tillgodoräknas som merit för fortsatta studier eller i yrkeslivet på samma sätt som andra folkhögskolekurser.

Också *Mullsjö folkhögskola* samverkar med en amerikansk högskola, nämligen Philips University i Oklahoma. Samarbetet har pågått under några

<sup>25a</sup> *Musiken-människan-samhället*, sid. 188.

år men innebär hittills inte ett utbyte av elever. Varje år tar Mullsjö emot ett antal studerande från den amerikanska läroanstalten. År 1976 var antalet 9 under vårterminen och 18 under höstterminen. De amerikanska studenterna väljer varje termin från skolans schema en ämneskombination om fyra till fem ämnen om tre veckotimmar vardera. Därtill har de med sig en amerikansk lärare, som svarar för övrig undervisning. De får tillgodoräkna sig studierna vid folkhögskolan som del i sin amerikanska utbildning. Det har också förekommit att andra än amerikanska elever deltagit i denna verksamhet. Folkhögskolan arbetar nu på att få till stånd ett utbyte, så att svenska elever genom skolans försorg på motsvarande sätt kan få studera vid Philips University och få tillgodoräkna sig detta som svenskt folkhögskoleår. Det finns önskemål om att vidga samarbetet till att omfatta också andra länder.

Även vid *Grebbestads* folkhögskola förekommer kurser för utländska studenter. Här sker dock ingen begränsning till en speciell läroanstalt i ett annat land. Verksamheten, som pågått i tre år, har formen av sommarkurser för studenter som läser svenska vid utländska universitet, anordnade i samarbete med Svenska Institutet. Sommaren 1976 hölls två sådana kurser om vardera tre veckor för personer med ett resp. två års utländska högskolestudier i svenska. Det sammanlagda antalet deltagare var 100. Vidare anordnas – också i samarbete med Svenska Institutet – tvåveckorskurser i metodik för utländska lektorer i svenska. I denna kurs deltog år 1976 20 personer.

Planer finns på att erbjuda utländska svenskstuderande ett collegeår vid Grebbestad då de dels får undervisning i svenska och om svenska förhållanden, dels deltar i vinterkursen.

I detta sammanhang bör också nämnas att ungefär hälften av deltagarna i *Visingsö* folkhögskolas utlandsförlagda kurser bedriver studier på högskolenivå.

### 3.4 Utredningens överväganden och förslag

#### 3.4.1 *Vad saken gäller*

När man talar om högskoleutbildning vid folkhögskola, kan det betyda åtminstone två olika saker.

1. Det kan förekomma att en lokal styrelse för högskoleutbildning vill förlägga en linje eller en kurs till en lämpligt belägen folkhögskola utan att kursen i fråga skall bli en del av den skolans egen verksamhet. I sådana fall gäller helt naturligt högskolans regelsystem utan inskränkning – t. ex. i fråga om behörighet och urval, utbildnings- och kursplaner, ledningsorgan och lärarbehörighet, poäng och betyg. Några principiella problem uppstår inte härvid, vare sig för högskolan eller för folkhögskolan. Däremot måste praktiska frågor lösas, t. ex. villkoren för att utnyttja folkhögskolans lokaler, eventuellt också för folkhögskollärares medverkan i högskoleutbildningen.

2. Med högskoleutbildning vid folkhögskola kan man emellertid också

mena att en utbildning skall höra till högskolan men *samtidigt* vara en del av folkhögskolans verksamhet. Det synes vara vad chefen för utbildningsdepartementet hade i tankarna, då han i ett par propositioner berörde frågan om förhållandet mellan folkhögskolan och högskolan. Det skedde dels i det i början av detta kapitel citerade uttalandet i 1975 års högskoleproposition, dels i propositionen 1975/76:135 om den statliga kulturpolitiken, där han talade om "möjligheterna till kontaktvägar mellan folkhögskolan och den nya högskoleorganisationen".<sup>26</sup>

Självfallet uppstår det problem av olika slag om en kurs samtidigt skall tillhöra två olika skolformer. Det är spörsmål som hör samman härmed som skall belysas i återstoden av detta kapitel.

Den översikt som lämnats i avsnitt 3.3. visar att det inom folkhögskolan finns en rikhaltig flora av kurser som på olika sätt har anknytning till högskolan, sådan den håller på att utformas på grundval av 1975 års riksdagsbeslut. En del av dessa kurser (fritidsledarutbildning, högre musikutbildning och universitetskurser i olika ämnen) hör naturligen hemma i högskolan. I andra fall (t. ex. de kurser som berörs i avsnitten 3.3.6 och 3.3.7) är anknytningen till svenskt högskoleväsen så lös, att det förefaller tveksamt om de bör tillhöra högskolan. En tredje grupp av kurser intar en mellanställning. Det gäller de kurser som behandlats i avsnitten 3.3.3 och 3.3.4 (bl. a. dramapedagog-, konstpedagog- och journalistutbildningarna). I några av dessa fall föreligger det önskemål från de berörda skolorna att kurserna i fråga skall infogas i högskolan. Om en speciell kurs eller linje skall få högskolekaraktär får bedömas och beslutas från fall till fall.

Utan att föregripa sina ställningstaganden i det följande vill utredningen här betona att folkhögskolan även i framtiden skall kunna anordna kurser på eftergymnasial nivå utan att dessa fördenskull inordnas i högskolan. Utredningen framhöll i sitt huvudbetänkande att den enskilda folkhögskolans rätt att välja målgrupper bara skall begränsas av åldersregler. En skola skall med sitt kursutbud kunna vända sig till människor på alla utbildningsnivåer. Den skall också för deltagande i vissa kurser kunna kräva specificerad bakgrundserfarenhet, om den finner detta vara motiverat.<sup>27</sup>

För de eftergymnasiala kurser inom folkhögskolan som inte skall infogas i högskolan behövs inga andra bestämmelser än de som i huvudbetänkandet föreslagits att gälla för all folkhögskoleverksamhet. De berörs därför inte av diskussionen i återstoden av detta kapitel. Det gör inte heller högskolekurser som förläggs till en folkhögskolas lokaler utan att vara en del av den skolans egen verksamhet. För dem gäller enbart högskolans regelsystem.

### 3.4.2 *Möjligheterna att anordna kurser som tillhör både folkhögskolan och högskolan*

Är det möjligt att anordna kurser som på en gång tillhör både folkhögskolan och den nya högskolan? Det rör sig ju om två olika skolformer med olika tradition, med delvis skiljaktig, delvis sammanfallande målsättning och med på viktiga punkter olika regelsystem. Helt naturligt uppstår det problem om en kurs skall tillhöra båda. Utredningen diskuterar dem i detta avsnitt och framlägger förslag om hur de bör lösas.

<sup>26</sup> Prop. 1975:9, sid 506, och prop. 1975/76:135, sid. 208.

<sup>27</sup> *Folkhögskolan*, sid. 125, 135.

Utredningen har haft två utgångspunkter för sin diskussion av dessa frågor. Den ena utgöres av proposition 1975:9 om reformering av högskoleutbildningen, riksdagsbeslutet med anledning därav samt de förslag som den centrala organisationskommittén för högskolereformen (H 75) på den grunden utarbetade och den av regeringen år 1976 utfärdade förordningen med provisoriska föreskrifter om tillträde till grundläggande högskoleutbildning (SFS 1976:231). Den andra utgångspunkten är den principiella syn på folkhögskolans verksamhet som finns dokumenterad i folkhögskoleutredningens huvudbetänkande. Den inriktning som där markerats måste fullföljas också när det gäller högskoleutbildning inom folkhögskolan. När detta betänkande framläggs har chefen för utbildningsdepartementet till riksdagen överlämnat prop. 1976/77:59 om utbildning och forskning inom högskolan m. m. Av tidsskäl har utredningen endast delvis kunnat beakta innehållet i denna.

Det finns både beröringspunkter och skärningspunkter mellan de förslag som folkhögskoleutredningen och H 75 lagt fram. I inledningen till detta kapitel antydde, att det finns viktiga överensstämmelser mellan högskolans och folkhögskolans övergripande mål. En viktig fråga blir sedan hur de regelsystem är beskaffade som skall tillämpas, då man i de båda skolformerna söker förverkliga målen. Här skall nu närmast behandlas några punkter i de förslag som H 75 har lagt fram. De prövas mot den syn på folkhögskolan som utredningen gett uttryck åt i sitt huvudbetänkande.

Utredningen menar att om det skall vara möjligt att anordna kurser som samtidigt tillhör folkhögskolan och högskolan, så kan detta inte ske uteslutande på den ena skolformens villkor. På vissa punkter måste ömsesidiga jämkningar äga rum. Utredningen pekar i fortsättningen på dessa punkter och framlägger förslag om hur den nödvändiga anpassningen kan ske.

### 3.4.2.1 Huvudmannaskap

#### *Utgångspunkter*

Departementschefen förklarade i proposition 1975:9 om reformering av högskoleutbildningen att det finns skäl som talar för ett enhetligt huvudmannaskap för högskoleutbildningen, i första hand ett statligt. Detta skulle främja helhetssynen på den grundläggande högskoleutbildningen. Den kommunala utbildning som skall föras till högskolan har emellertid ett nära samband med gymnasieskolan, och det skulle medföra betydande svårigheter att åstadkomma en förändring av huvudmannaskapet. Tills vidare räknade propositionen med oförändrade huvudmannaskapsförhållanden.<sup>28</sup> Det betyder att såväl *staten* som landstings- och primärkommuner kan vara huvudmän för högskoleutbildning. Vidare angavs att som högskoleutbildning bör betraktas "viss med dessa utbildningar jämförbar *enskild* utbildning med statsbidrag" (kursivering här).<sup>29</sup> Riksdagen hade inget att erinra mot detta.

<sup>28</sup> Prop. 1975:9, sid. 504–505.

<sup>29</sup> Prop. 1975:9, sid. 412.

### *Frågans fortsatta behandling*

H 75 utarbetade med utgångspunkt från riksdagsbeslutet förslag till högskolelag och en rad förordningar, bl. a. en om högskoleutbildning, innehållande övergripande bestämmelser för all grundläggande högskoleutbildning samt förordningar med instruktion för statliga högskoleenheter och om organisation för kommunal högskoleutbildning. I förslaget till högskolelag, 10 §, sades att grundläggande högskoleutbildning anordnas av staten eller, efter medgivande av regeringen eller myndighet som regeringen utser, av kommun eller landstingskommun. Vidare föreslogs ett stadgande att regeringen får föreskriva att bestämmelser om högskoleutbildning skall tillämpas även på utbildning som med statsbidrag anordnas av enskild huvudman.

I diskussionen kring en av H 75 i mars 1976 upprättad promemoria om kommunal högskoleutbildning ägnades relativt stor uppmärksamhet åt frågan om huvudmannaskapet. Bl. a. UKÄ, TCO och Sveriges Förenade Studentkårer (SFS) förordade ett på sikt så långt möjligt enhetligt statligt huvudmannaskap för högskolan. UKÄ menade att ett sådant borde införas senast 1980. H 75 fann att diskussionen givit ytterligare belysning åt de problem som är förenade med ett delat huvudmannaskap. Kommittén förordade därför i skrivelse till regeringen den 5 oktober 1976 en ingående och förutsättningslös utredning av förutsättningarna för och konsekvenserna av ett förenhetligande av huvudmannaskapet för den grundläggande högskoleutbildningen.

Vid remissbehandlingen av H 75:s material i slutet av år 1976 fick förslaget om en sådan utredning stor uppmärksamhet. Det tillstyrktes av bl. a. Svenska kommunförbundet och avstyrktes av bl. a. Landstingsförbundet. I prop. 1976/77:59 medgav chefen för utbildningsdepartementet att det finns skäl för ett enhetligt huvudmannaskap. Han förklarade emellertid också att några års erfarenhet av kommunal högskola kan vara av värde för en bedömning av huvudmannaskapet och sade sig inte nu vara beredd att förorda en utredning om en förändring på denna punkt.

Frågor rörande sådan utbildning med enskild huvudman som kan komma att betraktas som högskoleutbildning har inte berörts i H 75:s förslag, bl. a. med hänvisning till folkhögskoleutredningens arbete. I det förslag till högskolelag som framlagts i prop. 1976/77:59 har 15 §, som behandlar huvudmannaskapet, på en i detta sammanhang intressant punkt fått annorlunda utformning än motsvarande paragraf i H 75:s förslag. Stadgandet att regeringen får bestämma att föreskrifter om högskoleutbildning skall kunna tillämpas även på utbildning som med statsbidrag anordnas av enskild har nämligen utgått. Som motiv anföres att en sådan föreskrift inte hör hemma i högskolelagen, eftersom denna endast skall reglera offentlig verksamhet.

### *Utredningens förslag*

Folkhögskolorna har antingen kommunal (vanligen landstingskommunal) eller enskild huvudman. H 75 poängterar i sin skrivelse till regeringen den 5 oktober 1976 att dess förslag om reglering av kommunal högskoleutbildning endast omfattar sådan utbildning som från gymnasieskolan och sjuksköterskeskolan skall föras till den nya högskolan. Föreskrifter om den kommunala högskoleutbildningen i övrigt – bl. a. vid vissa folkhögskolor – bör enligt

H 75:s uppfattning anstå tills bl. a. folkhögskoleutredningens slutbetänkande föreligger.<sup>30</sup> Regeringen intog samma ståndpunkt i prop. 1976/77:59 (avsnitt 2.3.3).

Utredningen finner att den av H 75 föreslagna förordningen om organisation för kommunal högskoleutbildning till stora delar inte är möjlig att direkt tillämpa på sådan högskoleutbildning som samtidigt skall vara en del av en folkhögskolas verksamhet. Utredningen vill också framhålla att det trots skolformens variationsrikedom finns en grundläggande värdegemenskap och en gemensam målsättning för de olika slagen av folkhögskolor. Den har också tagit sig uttryck i att det finns en folkhögskoleförordning som gäller för alla folkhögskolor, oavsett huvudman. Utredningen har i sitt tidigare arbete avvisat tanken på att införa särbestämmelser för olika skolkategorier och framlade i sitt huvudbetänkande förslag till en förordning, avsedd att – i likhet med den nuvarande – gälla för alla folkhögskolor. Utredningen anser i enlighet härmed att för högskoleutbildning som är en del av folkhögskolans verksamhet samma bestämmelser skall gälla, oavsett huvudmannakategori.

Som nämnts innehåller regeringens förslag till högskolelag inga föreskrifter om tillämpning av bestämmelser om högskoleutbildning på sådan utbildning som av enskild huvudman anordnas med statsbidrag. I kommentaren till paragrafen i fråga sägs dock uttryckligen att detta "självfallet" inte hindrar regeringen eller riksdagen att i beslut om statsbidrag till viss enskild utbildning slå fast att den skall anses som högskoleutbildning. Vidare sägs det i 38 § i förslaget till högskolelag att regeringen eller myndighet som den utser meddelar ytterligare föreskrifter i ämne som behandlas i nämnda lag.

Utredningen föreslår därför att regeringen föreskriver att grundläggande högskoleutbildning kan anordnas av folkhögskola och i anslutning därtill utfärdar erforderliga bestämmelser som skall gälla för all sådan utbildning vid folkhögskola, oavsett vilken huvudman den anordnande skolan har. Vad dessa bestämmelser enligt utredningens uppfattning bör innehålla framgår av de förslag som framläggs i det följande.

Diskussionen om enhetligt huvudmannaskap för högskoleutbildningen har betydelse för möjligheterna att anordna högskoleutbildning inom folkhögskolan. Om staten skulle bli huvudman för i princip all högskoleutbildning skulle det medföra problem av helt annorlunda slag för högskolekurser inom folkhögskolan än för sådan utbildning som från nuvarande gymnasieskolan och sjuksköterskeskolan skall överföras till högskolan. Trots att dessa utbildningar även i fortsättningen kommer att använda samma lokaler och lärare som gymnasieskolan och vårddyrkesskolan, kommer de inte längre att tillhöra dessa skolformer. För dem kommer enbart högskolans regelsystem att gälla. Uppkommande problem torde vara möjliga att lösa genom förhandlingar mellan staten och kommunförbunden.

Ett statligt huvudmannaskap för högskolekurser inom folkhögskolan skulle däremot innebära att vid vissa folkhögskolor en del av verksamheten lades under annan huvudman än återstoden. Detta skulle enligt utredningens uppfattning medföra ingrepp i de enskilda folkhögskolorna som inte är förenliga med den frihet som enligt avsnitt 6.1.3 i huvudbetänkandet skall vara ett av skolformens väsentligaste kännetecken.

<sup>30</sup> *Information från H 75*, nr 7/1976, s. 2.

### 3.4.2.2 Tillsynsmyndigheter, styrelser

#### *H 75:s förslag*

Enligt H 75:s förslag skall UHÄ vara central förvaltningsmyndighet för flertalet statliga högskoleenheter samt för de övriga myndigheter som regeringen bestämmer. Vidare skall UHÄ svara för översiktlig och samordnande planering av den grundläggande högskoleutbildningen. SÖ skall vara tillsynsmyndighet för kommunal högskoleutbildning. Det innebär bl. a. att SÖ och UHÄ i samråd skall fastställa utbildningsplaner för allmänna utbildningslinjer i kommunal högskola. UHÄ skall samarbeta med SÖ när det gäller sådan samordnande planering som berör den kommunala högskolan. De båda verken förutsätts alltså på olika punkter bedriva ett nära samarbete, men något underlag för att tala om "dubbel tillsynsmyndighet" finns inte.

Regionstyrelser skall svara för samordnande planering av all grundläggande högskoleutbildning inom de sex högskoleregionerna.

Den lokala ledningen av kommunal, resp. landstingskommunal högskoleutbildning skall enligt H 75:s förslag utövas av skolstyrelsen, resp. utbildningsnämnden, om inte kommunen i fråga beslutar att helt eller delvis uppdraga ledningen åt annan nämnd.<sup>31</sup>

#### *Utredningens förslag*

Utredningen anser att SÖ bör vara tillsynsmyndighet också för den del av folkhögskolans verksamhet som är att hänföra till högskoleutbildning. Detta är helt i överensstämmelse med departementschefens uttalande i prop. 1975:9 att det är "praktiskt olämpligt att en och samma enhet i administrativt hänseende sorterar under olika centrala myndigheter."<sup>32</sup>

Enligt utredningens huvudbetänkande är det styrelsen för varje folkhögskola som inom de av huvudmannen fastlagda ramarna har det yttersta ansvaret för skolan. Styrelsen har också beslutanderätt i alla frågor som inte regleras av annan lagstiftning.<sup>33</sup> Utredningen anser att styrelsen inom de så angivna ramarna bör ha ansvar och beslutanderätt också för sådan högskoleutbildning som kan komma att anordnas av en folkhögskola. Om annat organ skulle få dessa uppgifter skulle det i praktiken medföra att högskolekurserna bröts ut ur den övriga folkhögskoleverksamheten, något som skulle motverka den önskvärda integrationen av olika slags kurser vid skolorna. Utredningen föreslår därför att styrelse för högskoleutbildning som anordnas av folkhögskola skall vara styrelsen för den folkhögskola som anordnar utbildningen.

<sup>31</sup> H 75:s intentioner i detta avseende fullföljs genom 19 och 20 §§ i regeringens i prop. 1976/77:59 framlagda förslag om högskolelag.

<sup>32</sup> Prop. 1975:9, sid. 538.

<sup>33</sup> *Folkhögskolan*, sid. 212, 382.

<sup>34</sup> Regeringens förslag till högskolelag, 21 § (prop. 1976/77:59).

### 3.4.2.3 Linjenämnder

#### *Förhållanden i den nya högskolan*

I den lokala högskoleorganisationen skall det finnas linjenämnder som svarar för planeringsuppgifter i fråga om den grundläggande högskoleutbildningen "om ej annat följer av föreskrifter som regeringen meddelar".<sup>34</sup>

Linjenämnd inrättas av styrelsen för utbildningen, som bestämmer antalet ledamöter. Bland dem skall finnas företrädare för lärare och annan personal, för studerande, för yrkeslivet med anknytning till nämndens ansvarsområde och eventuellt också för annan högskoleutbildning. I linjenämnd vid kommunal högskoleutbildning kan efter styrelsens beslut också ingå en ledamot som företräder styrelsen. Representanterna för lärarna, de studerande och yrkeslivet skall så långt möjligt utgöra lika andelar av antalet ledamöter. Om särskilda skäl föreligger, får styrelsen dock besluta att företrädare för yrkeslivet ej skall ingå i nämnden eller utgöra en mindre del av nämndens ledamöter.<sup>35</sup>

Linjenämndens uppgifter anges i H 75:s förslag till kommunal högskoleförordning vara att

- främja utvecklingen av utbildningen,
- besluta om utbildningens innehåll och uppläggning,
- verka för pedagogisk och studieorganisatorisk samordning av kurser och övriga utbildningsmoment,
- biträda styrelsen för utbildningen med att utarbeta planer för högskoleutbildningens organisation och för det antal studerande som bör kunna antas,
- ägna uppmärksamhet åt utbildningens förutsättningar, följa dess resultat och samverka med studiemedelsnämnd och vuxenutbildningsnämnd,
- ägna uppmärksamhet åt information om utbildningen,
- föreslå styrelsen de åtgärder som nämnden finner påkallade eller i övrigt lämpliga.<sup>36</sup>

I 1975 års högskoleproposition sades att det inte bör vara obligatoriskt för huvudman för kommunal högskoleutbildning att inrätta linjenämnd. "En linjenämndsorganisation bör i första hand förekomma där den kommunala högskoleutbildningen har större omfattning eller där utbildningen i fråga meddelas vid en särskild enhet."<sup>37</sup> I 1976/77 års högskoleproposition säger departementschefen att linjenämnder "normalt bör inrättas också för utbildningar inom kommunal högskola". Av 21 § i regeringens förslag till högskolelag framgår att det kommer att kunna finnas undantag från regeln att linjenämnder skall finnas.

<sup>35</sup> Förslag till förordning om organisation av kommunal högskoleutbildning, 10–12 §§, och förslag till förordning med instruktion för statliga högskoleenheter, 37 §.

<sup>36</sup> Förslag till förordning om organisation av kommunal högskoleutbildning, 9 §, jfr förslag till förordning med instruktion för statliga högskoleenheter, 36 §.

<sup>37</sup> Prop. 1975:9, sid. 528.

### *Utredningens förslag*

En av linjenämndernas viktigaste funktioner blir, såvitt utredningen kan bedöma, att bereda anställda och studerande tillbörligt inflytande över frågor som har med uppläggnings av utbildningen vid resp. linje att göra. Av kapitel 10 i utredningens huvudbetänkande framgår att de flesta folkhögskolor arbetat med medinflytandefrågorna och att flera olika modeller har utformats. Utredningen har så litet som möjligt velat binda skolornas frihet att också i framtiden utforma den samverkansorganisation som passar dem bäst. Därför har utredningen begränsat sig till att föreslå att det i folkhögskoleförordningen skall anges tre organ som skall finnas på alla skolor, nämligen styrelse, lärarråd och kursråd. Dessa skall sedan kunna kompletteras på sätt som varje skola finner lämpligast.

Folkhögskolorna är små enheter. Att föreskriva inrättandet av linjenämnder som ytterligare organ vid de skolor som har högskolelinjer skulle kunna medföra ett administrativt merarbete som inte står i proportion till vad man vinner, särskilt som samrådsförfarandet inom skolformen är en väl utvecklad tradition. Av fritidsledarbetänkandet framgår också att eleverna på olika sätt medverkar i planeringen av undervisningen.<sup>38</sup> Där högskolekurser förekommer är dessa av liten omfattning. Med undantag för en skola uppgick antalet studerande vid fritidsledarlinjerna läsåret 1975/76 på intet ställe till 70. Genomsnittet vid de 22 skolor som fått tilläggsresurser av SÖ var 44.

Utredningen föreslår mot bakgrund härav att linjenämnder normalt inte skall förekomma inom folkhögskolan. Det bör ankomma på styrelsen för utbildningen eller organ som styrelsen bestämmer att fullgöra de uppgifter som enligt för högskoleutbildningen gällande bestämmelser skall fullgöras av linjenämnd. Styrelsen skall därvid tillse att studerande, personal och företrädare för yrkeslivet med anknytning till utbildningen bereds inflytande.

#### 3.4.2.4 Behörighet, urval och antagning

##### *Regler för den nya högskolan*

Regeringen har fastställt en förordning med provisoriska föreskrifter om tillträde till grundläggande högskoleutbildning (SFS 1976:231, fastställd den 8 april 1976, ändrad genom SFS 1976:1140, utfärdad den 25 november 1976). Den skall tillämpas första gången vid tillträde till utbildning som påbörjas andra halvåret 1977.

Enligt denna förordning skall *det allmänna behörighetsvillkoret* gälla för de allmänna utbildningslinjer som finns uppräknade i bilaga 1 till förordningen, för lokala och individuella linjer, för inledande studieprogram som är gemensamt för två eller flera utbildningslinjer samt för enstaka kurser med vissa undantag.<sup>39</sup>

Utöver det allmänna behörighetskravet kan *villkor för särskild behörighet* uppställas. Sådant villkor meddelas i utbildnings- eller kursplan, om inte regeringen föreskriver annat. Det får avse endast krav på sådana förkunskaper i ämne eller ämnen, som de studerande behöver för att kunna tillgodogöra sig utbildningen, samt de andra villkor som betingas av utbildningen. Praktik kan vara villkor för särskild behörighet.<sup>40</sup>

Om antalet sökande till en utbildningslinje är större än antalet platser, sker *urval* till vissa linjer efter bestämda regler, som innebär att de sökande delas in i kvotgrupper och tillgodoräknas poäng för främst betyg och arbetslivserfarenhet. För urval av studerande till enstaka kurs skall friare urvalsregler kunna tillämpas.<sup>41</sup>

För en del allmänna utbildningslinjer gäller *andra behörighets- och/eller urvalsregler*. För vissa allmänna utbildningslinjer skall de bestämmelser om behörighet och urval som gäller omedelbart före den 1 juli 1977 gälla också sedan de förts till högskolan. Förteckningen omfattar bl. a. facklärarytbildningar samt utbildningar som från gymnasieskolan och sjuksköterskeskolan förts till högskolan.<sup>42</sup>

Regeringen eller myndighet som regeringen utser skall kunna utfärda sär-

<sup>38</sup> Folkhögskolans fritidsledarutbildning, (Ds U 1974:11), sid. 5, 16.

<sup>39</sup> SFS 1976:231, 7 §.

<sup>40</sup> SFS 1976:231, 13–17 §§.

<sup>41</sup> SFS 1976:231, 18–39 §§, samt bilaga 4.

<sup>42</sup> SFS 1976:231, 40 § samt bilaga 2.

skilda föreskrifter om urval till vissa utbildningslinjer. I bilaga till förordningen anges att det nu bl. a. skall gälla drifttekniker-, bibliotekarie-, journalist- och tolklinjerna.<sup>43</sup>

*Antagning av studerande görs, om inte regeringen föreskriver annat,*

- för allmän utbildningslinje som anges i bilaga 6 till förordningen av UHÄ, utbildningens styrelse eller myndighet som styrelsen utser,
- för annan statlig högskoleutbildning av dess styrelse eller myndighet som den utser eller, på styrelsens begäran, av UHÄ,
- för kommuns eller landstingskommuns högskoleutbildning av intagningsnämnd eller annan myndighet som styrelsen för utbildningen utser.<sup>44</sup>

### *Utredningens förslag*

Genom den provisoriska tillträdesförordningen har det allmänna behörighetsvillkoret kommit att gälla för en stor del av högskolan. I högskolepropositionen år 1975 förklarade föredraganden att "identitet på längre sikt bör eftersträvas mellan högskoleutbildning och den utbildning för vilken de nämnda behörighetskraven gäller".<sup>45</sup>

Utredningen finner det rimligt att det allmänna behörighetsvillkoret skall kunna uppställas också för *tillträde* till folkhögskolekurser som skall tillhöra högskolan. Därvid är det emellertid väsentligt att detta krav inte tillämpas alltför snävt och från enbart formella utgångspunkter. De folkhögskolor som har fritidsledar- och dramapedagoglinjer uppställer behörighetskrav som i stort sett stämmer överens med vad som fordras för allmän behörighet. De tillämpas emellertid så, att också personer som genom yrkeserfarenhet har skaffat sig förkunskaper som ger möjlighet att följa undervisningen kan antas. Utredningen finner stöd för uppfattningen att så skall kunna ske även i framtiden i tillträdesförordningens stadgande, att antagningsmyndigheten kan godta praktisk erfarenhet och annan utbildning än den som nämns i förordningen som bevis för att viss sökande har de kunskaper i svenska och engelska som fordras för allmän behörighet och de förkunskaper som fordras för särskild behörighet.<sup>46</sup> Detta bör gälla såväl linjer som enstaka kurser. Bedömningen av sökandes behörighet att antas till högskoleutbildning inom folkhögskolan bör göras av resp. folkhögskolas styrelse.

Utredningen har i sina tidigare betänkanden inte närmare diskuterat tillvägagångssättet vid *urval* bland sökande till folkhögskolekurser. Varje skola skall själv avgöra vilka elever den vill anta.<sup>47</sup> I ett sammanhang betonas emellertid "vikten av att antagningen av elever till de estetiska specialkurserna, liksom till folkhögskolan i övrigt, göres på grundval av en så omfattande bedömning av de sökandes livssituation och utvecklingsförmåga som möjligt".<sup>48</sup> Utredningen anser att vad som där sägs bör gälla även för högskoleutbildning inom folkhögskolan.

Det system av poängberäkning och fördelning av de sökande på kvotgrupper som den provisoriska tillträdesförordningen föreskriver lämpar sig enligt utredningens uppfattning inte som grund för intagning till folkhögskolekurser. För enstaka kurser skall emellertid enligt tillträdesförordningen friare urvalsregler gälla. Till sådan kurs "får antagningsmyndigheten med förtur

<sup>43</sup> SFS 1976:231, 18 §, andra stycket, och bilaga 5.

<sup>44</sup> SFS 1976:231, 43 §.

<sup>45</sup> Prop. 1975:9, sid. 412.

<sup>46</sup> SFS 1976:231, 42 §.

<sup>47</sup> *Folkhögskolans fritidsledarutbildning*, sid. 3. 12, *Folkhögskolan*, sid. 125 f.

<sup>48</sup> *Folkhögskolan*, sid. 291.

antaga behöriga sökande efter bedömning av varje sökandes behov av utbildningen, tidigare utbildning och yrkesverksamhet. Myndigheten bestämmer hur många sökande som skall antagas i denna ordning".<sup>49</sup>

Utredningen föreslår att regeringen föreskriver att denna bestämmelse skall gälla generellt för urval av studerande till högskoleutbildning inom folkhögskolan.

Enligt utredningens förslag till ny folkhögskoleförordning är det varje folkhögskolas styrelse som fastställer riktlinjer för *antagning* av studerande efter hörande av lärarrådet och kursrådet.<sup>50</sup> Utredningen föreslår att regeringen föreskriver att fråga om antagning av studerande till högskoleutbildning inom folkhögskolan skall avgöras av styrelsen för den folkhögskola som anordnar utbildningen eller organ som styrelsen utser. Utredningen finner stöd härför bl. a. i prop. 1975:14, där det sades att gällande regler för antagning till folkhögskola bör kunna tillämpas också på fritidsledarutbildningen, som nu avses bli infogad i högskolan.<sup>51</sup>

### 3.4.2.5 Utbildnings- och kursplaner

#### *Utgångspunkter*

Chefen för utbildningsdepartementet betecknade i 1975 års högskoleproposition det som nödvändigt att reformeringen av högskoleutbildningen förankras i ett lokalt förnyelsearbete. Förutsättningar för detta skapas bl. a. genom en ökad lokal frihet att besluta om utbildningens innehåll och organisation. Han förordade en ordning för fastställande av utbildnings- och kursplaner som innebär att beslutanderätten vad gäller utbildningens innehåll och uppläggning i enskilda kurser i väsentlig utsträckning blir en lokal angelägenhet. Utbildningsutskottet anslöt sig härtill.<sup>52</sup>

#### *H 75:s förslag*

I enlighet med de riktlinjer som anges i propositionen och riksdagsbeslutet utarbetade H 75 förslag om vad utbildnings- och kursplaner skall innehålla och hur de skall fastställas. Med denna utgångspunkt utfärdade regeringen den 25 november 1976 en förordning med provisoriska föreskrifter om allmänna utbildningslinjer och påbyggnadslinjer inom grundläggande högskoleutbildning (UHÄ-FS 1977:2). Bestämmelserna i denna täcker dock endast en del av de frågor som H 75 behandlat. När riksdagen fattat beslut med anledning av prop. 1976/77:59 kommer regeringen att utfärda en mera omfattande förordning om högskoleutbildning.

För varje utbildningslinje skall det enligt den nyss nämnda provisoriska förordningen finnas en utbildningsplan. I den anges

1. innehållet i beslutet om att linjen skall anordnas,
2. de riktlinjer som kan ha meddelats för linjen,
3. syftet med linjen,
4. det huvudsakliga innehållet i linjen,
5. den huvudsakliga uppläggningsen av linjen samt

<sup>49</sup> SFS 1976:231, 37 §.

<sup>50</sup> Förslaget till folkhögskoleförordning, 18 §. *Folkhögskolan*, sid. 383.

<sup>51</sup> Prop. 1975:14, sid. 64.

<sup>52</sup> Prop. 1975:9, sid. 436, 448. UbU 1975:17, sid. 48.

6. de föreskrifter med villkor för särskild behörighet att antagas till linjen eller del därav som meddelas.<sup>53</sup>

Regeringen kommer senare att utfärda bestämmelser om prov, betyg, utbildningsbevis och examensbenämning samt om bemyndigande att i utbildningsplan meddela föreskrifter i dessa frågor.<sup>54</sup> I normalfallet är uppdelningen av en allmän utbildningslinje i kurser en lokal angelägenhet, men om särskilda skäl föreligger får i utbildningsplanen meddelas föreskrifter därom. Utbildningen inom en linje kan ges olika inriktningar och utformas på olika sätt.<sup>55</sup>

Utbildningsplan för allmän utbildningslinje som helt eller delvis anordnas vid läroanstalt för vilken SÖ är tillsynsmyndighet fastställs av SÖ och UHÄ i samråd.<sup>56</sup> För varje allmän utbildningslinje finns dessutom lokala planer och kursplaner. Regeringen meddelar föreskrifter om sådana planer.<sup>57</sup>

Allmän eller lokal utbildningslinje skall uppdelas i kurser. "Så skall dock ej ske om det är uppenbart olämpligt med hänsyn till utbildningens art."<sup>58</sup>

Den provisoriska förordningen om högskoleutbildning behandlar inte närmare frågor om kursplaner. Enligt H 75:s förslag skall i kursplan anges

1. kursens benämning och poängtal,
2. syftet med och det huvudsakliga innehållet i kursen,
3. den huvudsakliga karaktären av den undervisning och de läromedel som kan, bör eller skall förekomma i kursen,
4. de föreskrifter om krav på förkunskaper och om andra villkor som gäller för tillträdet till kursen eller till moment inom kursen,
5. formerna för bedömning av de studerandes prestationer på kursen,
6. de övriga föreskrifter som behövs.<sup>59</sup>

Kursplan fastställs av resp. linjenämnd.<sup>60</sup> I utbildningslinje kan också ingå specialarbete, praktik eller utbildning utanför högskolan.<sup>61</sup>

<sup>53</sup> Förordning med provisoriska föreskrifter om allmänna utbildningslinjer och påbyggnadslinjer inom grundläggande högskoleutbildning (UHÄ-FS 1977:2) 11 §.

<sup>54</sup> UHÄ-FS 1977:2, 14 §.

<sup>55</sup> UHÄ-FS 1977:2, 7 och 6 §§.

<sup>56</sup> UHÄ-FS 1977:2, 13 §.

<sup>57</sup> UHÄ-FS 1977:2, 9 §.

<sup>58</sup> UHÄ-FS 1977:2, 7 §.

<sup>59</sup> Förslag till förordning om högskoleutbildning, 30 §.

<sup>60</sup> Förslag till förordning om högskoleutbildning, 25 §.

<sup>61</sup> Förslag till förordning om högskoleutbildning, 18 §.

<sup>62</sup> *Folkhögskolans fritidsledarutbildning*, sid. 5.13. – Prop. 1975:14 sid. 64. – Studieplan för tvåårig fritidsledarutbildning vid folkhögskola (SÖ 1976-06-28. Dnr V76:5557).

### *Utredningens förslag*

Riksdagsbeslutet om reformering av högskoleutbildningen år 1975 och de förslag som H 75 på grundval därav utarbetat medför en ökad bestämmanderätt för de lokala organen när det gäller högskoleutbildningens utformning och innehåll. Detta innebär i och för sig bättre möjligheter än hittills för folkhögskolan att medverka i högskoleutbildningen. Utredningen vill dock ytterligare något belysa nödvändigheten av att folkhögskolornas frihet på detta område tillgodoses.

I delbetänkandet om fritidsledarutbildningen diskuterade utredningen önskvärheten av att inom folkhögskolan tillämpa fasta läroplaner. Det mynnade ut i förslaget att det skulle utarbetas studieplaner, som kan användas som riktmärken för denna utbildning utan att därför vara bindande för skolorna vare sig till innehåll eller timtal. Föredragande statsråd anslöt sig i propositionen härtill. I den studieplan som SÖ sedermera på regeringens uppdrag utarbetat anges också att den är "avsedd att tjäna som riktmärke vid utformningen av undervisningen".<sup>62</sup>

I huvudbetänkandet framhöll utredningen att varje folkhögskola själv måste ha ansvaret för utformningen och genomförandet av kursplanerna i samråd med aktuella deltagargrupper. Alla förslag till kursplaner som producerats utanför en skola bör i likhet med vad som ovan sagts betraktas som riktmärken för undervisningen. Det är alltid den anordnande skolan som avgör i vilken utsträckning sådana kursplaner skall användas. Om skolan avstår från att använda en föreslagen kursplan kan det få konsekvenser för den behörighet kursen ger. Eleverna bör i sådana fall informeras därom.<sup>63</sup> Utredningen anser att vad som ovan sagts också måste gälla för högskolekurser som anordnas inom folkhögskolan.

När det gäller utbildningslinjer synes högskolans regelsystem medge en sådan frihet som utredningen anser krävas för att folkhögskolan skall kunna medverka i högskoleutbildningen. Sålunda skall utbildningen inom en allmän linje kunna ges olika inriktningar och utformas på olika sätt, linjenämnderna (eller motsvarande organ) skall fastställa utbildningsplan för lokal linje och lokal plan för allmän linje, besluta om indelning i kurser och fastställa kursplaner. En förutsättning för att folkhögskola skall kunna anordna utbildningslinjer blir då att utbildningsplanerna ger så vida ramar, att de enskilda skolornas möjlighet att utforma undervisningen i enlighet med vad som i huvudbetänkandet angivits vara skolformens grundläggande kännetecken inte blir illusorisk. Sådana linjer vars utbildningsplaner binder skolorna alltför hårt skall enligt utredningens uppfattning inte kunna anordnas inom folkhögskolan.

Vad som ovan sagts bör också gälla möjligheterna att anordna delar av utbildningslinjer (kurser och andra utbildningsmoment) i samarbete mellan högskola och folkhögskola. En sådan samverkan måste enligt utredningens uppfattning alltid föregås av ett samråd som ger folkhögskolan verkliga möjligheter att påverka utbildningens innehåll och utformning i enlighet med skolformens särart. Där sådana möjligheter inte föreligger skall folkhögskolan inte kunna medverka.

### 3.4.2.6 Poäng och betyg

#### *Förhållanden i den nya högskolan*

När det gäller värderingen av högskolestudierna ansåg U 68 att man borde vidareutveckla det system för "kvantitativ värdering" som redan tillämpas inom en del av högskolan. Detta innebär att varje kurs värderas utifrån den normaltiden den planerats för. U 68 föreslog i enlighet härmed att det i all högskoleutbildning skulle införas "ett poängsystem inom vilket poängtal sätts i proportion till den beräknade studietiden i de kurser som ingår i utbildningslinjerna".<sup>64</sup>

I 1975 års högskoleproposition anslöt sig föredraganden till förslaget och förordade för i princip hela högskolan ett poängsystem som innebär, att kurser som planerats för ett års heltidsstudier ger 40 poäng. En veckas studieinsats på heltid skall alltså i stort sett motsvara en poäng. Man skall dock kunna ta hänsyn till speciella förhållanden inom enskilda utbildningslinjer, t. ex. på kulturområdet, och göra undantag från huvudprincipen. Utbildningsutskottet tillstyrkte förslaget.<sup>65</sup>

<sup>63</sup> *Folkhögskolan*, sid. 126.

<sup>64</sup> *Högskolan* (SOU 1972:2), sid. 239, 240.

<sup>65</sup> Prop. 1975:9, sid. 449. – UbU 1975:17, sid. 53.

I enlighet härmed har H 75 föreslagit att följande paragraf införs i förordningen om högskoleutbildning:

”Om ej regeringen eller myndighet som regeringen utser förordnar annat, anges omfattningen av grundläggande högskoleutbildning enligt ett poängsystem, där 40 poäng motsvarar heltidsstudier under ett läsår.”<sup>66</sup>

I kommentar till denna paragraf anger H 75 som poängsystemets uppgift ”att värdera utbildningens omfattning och ge underlag för kvantitativa jämförelser mellan olika slag av utbildning”.<sup>67</sup>

Poäng är alltså i princip kvantitativa, men en studerande får tillgodoräkna sig poäng för en viss kurs först då han uppnått de uppställda studiemålen.

När det gäller betyg, skall enligt riksdagsbeslutet om högskolereformen år 1975 skalan underkänd, godkänd och väl godkänd vara riktpunkt inom högskolan. Variationer skall dock kunna finnas. För en kurs eller utbildningslinje skall man sålunda kunna använda endast betygen godkänd och icke godkänd. Så sker exempelvis i den yrkestekniska högskoleutbildningen, YTH.<sup>68</sup> I en del fall bör man helt kunna avstå från att använda betyg – t. ex. i viss konstnärlig utbildning.<sup>69</sup> Barnstugeutredningen föreslog i sitt utbildningsbetänkande att de graderade betygen skall slopas i forskolläro- och fritidspedagogutbildningarna och ersättas med ett kompetensbevis som utfärdas efter godkänd utbildning.<sup>70</sup>

Enligt prop. 1976/77:59 måste frågan om att använda färre betygsteg än de tre riksdagen angivit som riktpunkt bedömas från fall till fall efter de särskilda förutsättningar som gäller för varje enskild utbildningslinje. UHÄ och SÖ skall i samband med fastställandet av utbildningsplaner ange vilket betygssystem som skall tillämpas vid varje linje.

Genomgång av utbildningslinje skall dokumenteras med ett utbildningsbevis, som anger linjens beteckning, dess längd, de kurser den omfattat och de betyg den studerande erhållit på de olika kurserna. Det är värt att observera att utbildningsbevis enligt H 75:s förslag skall ges till studerande som fått lägst betyget godkänd ”eller som i övrigt på ett tillfredsställande sätt har genomgått kurs eller annat utbildningsmoment”. Utbildningsbeviset skall kunna kompletteras med en beskrivning av den genomgångna utbildningen.<sup>71</sup>

### *Utredningens förslag*

I huvudbetänkandet har utredningen föreslagit att det på folkhögskola skall förekomma endast ett sammanfattande omdöme som avser den studerandes förmåga att bedriva studier. På fritidsledarlinjerna, som är yrkesinriktade och alltså inte främst avsedda att leda till fortsatta studier föreslås, att endast ett intyg på genomgången kurs skall ges. Intyget skall utförligt beskriva utbildningens innehåll och arbetsformer för att kunna vara till vägledning för den studerandes kommande arbetsgivare.<sup>72</sup> Utredningen föreslår nu att detsamma skall gälla för all högskoleutbildning inom folkhögskolan.

När ett intyg över en genomgången yrkesutbildning ges, får man förutsätta, att det av arbetsgivaren betraktas som ett bevis på att den intygande skolan anser att den studerande förvärvat en grundläggande beredskap att lösa så-

<sup>66</sup> Förslag till förordning om högskoleutbildning, 8 §.

<sup>67</sup> *Högskolelag och andra författningar för högskolan* (DsU 1975:19), sid. 37.

<sup>68</sup> *Nytt om högskolan*, sid. 96.

<sup>69</sup> Prop. 1975:9, sid. 449.

<sup>70</sup> *Utbildning i samspel* (SOU 1975:67), sid. 250. – Regeringen kommer, enligt vad som aviserats i prop. 1976/77:59, senare under 1976/77 års riksmöte att framlägga förslag om betygsättningen på dessa linjer.

<sup>71</sup> Prop. 1975:9, sid. 450. – Förslag till förordning om högskoleutbildning, 45 och 46 §§.

<sup>72</sup> *Folkhögskolan*, sid. 308, 309.

dana arbetsuppgifter som möter i yrkesverksamhet på området i fråga – vilket inte är detsamma som att han/hon uppnått en viss kunskapsnivå. Att intyget kan uppfattas på det sättet ligger i den studerandes eget intresse, lika väl som i arbetsgivarens och skolans. Om en studerande inte uppnår en tillfredsställande kompetensnivå torde skolans lärarråd på något sätt låta detta komma till uttryck i det intyg som den studerande har rätt till enligt den föreslagna folkhögskoleförordningens 19 §. I realiteten kan man därför säga, att intyg från exempelvis en fritidsledarlinje kommer att ge besked om den studerande genomgått av skolan godkänd utbildning. Det blir i verkligheten bara en formell skillnad mellan ett sådant intyg och ett utbildningsbevis, kompletterat med en utbildningsbeskrivning av det slag som nämns i den av H 75 föreslagna högskoleförordningens 46 §.

Utredningen har övervägt frågan om det poängsystem som allmänt används i högskolan skall tillämpas också på högskoleutbildning inom folkhögskolan.

Utgångspunkten för varje resonemang kring denna fråga måste vara, att poäng är ett mått på omfattningen av utbildning som man genomgått på ett tillfredsställande sätt. I sin renodlade form är de tidsmått. En poäng svarar mot en veckas studier. Poäng innebär inte heller att man graderar olika elevers studieprestationer. De motverkar därför inte den strävan efter samarbete mellan eleverna inbördes och mellan dem och läraren som enligt huvudbetänkandet skall karakterisera folkhögskolans arbetsätt. Det synes därför inte finnas några principiella hinder mot att i högskoleutbildning inom folkhögskolan tillämpa det poängsystem som används inom högskolan i övrigt.

Det finns också praktiska skäl som talar för att använda poängsystemet i folkhögskolan. Om viss utbildning inom folkhögskolan också skall tillhöra högskolan kan det synas önskvärt att omfattningen av studierna uttrycks på samma sätt som inom högskolan i övrigt. Annars skulle omfattningen av två varandra näraliggande utbildningar – t. ex. av fritidsledare och fritidspedagoger som båda kräver två läsår – komma att uttryckas i olika termer. Vid tjänsteställningar skulle detta kunna skapa osäkerhet, eftersom studerande från de båda linjerna i viss utsträckning söker samma slag av tjänster. Att avstå från poängsystemet kan också leda till att högskoleutbildning inom folkhögskolan på arbetsmarknaden inte uppfattas om "riktig" högskoleutbildning. De som främst då skulle drabbas är de studerande. En eftergymnasial högskoleutbildning inom folkhögskolan skulle riskera att värderas lägre än en "poängsatt" utbildning i exempelvis kommunal högskola som ligger inom grundskolans kompetensområde.

Mot bakgrund av vad som ovan sagts anser utredningen att högskolans poängsystem skall kunna tillämpas på sådan högskoleutbildning som anordnas inom folkhögskolan. Det bör dock stå de folkhögskolor som anordnar högskoleutbildning fritt att själva välja om de vill redovisa omfattningen av sådan utbildning med poäng eller genom att ange det antal veckor som studierna omfattat. I huvudbetänkandet föreslog utredningen ingen övre gräns för det antal veckor som en folkhögskolekurs skall kunna omfatta. Därmed skulle de skolor som så önskar ha frihet att låta läsåret vid sina högskolekurser få samma längd som inom högskolan i övrigt, nämligen 40 veckor, motsvarande 40 poäng.

### 3.4.2.7 Anslag och resurstilldelning

#### *Allmänna regler för den nya högskolan*

Medel för grundläggande högskoleutbildning skall anvisas över sju olika anslag, nämligen ett anslag för allmänna utbildningslinjer, påbyggnadslinjer och ev. annan linjeanknuten utbildning vid statliga högskoleenheter inom var och en av högskolans fem yrkesutbildningssektorer,<sup>73</sup> ett anslag för motsvarande utbildning i kommunal högskola samt slutligen ett anslag för lokala och individuella linjer samt enstaka kurser.<sup>74</sup> Dessa anslag skall sedan inte delas upp på anslag för olika kostnader, t. ex. lärarlöne- och driftskostnader. Inte heller skall det finnas några centrala bestämmelser om fördelningen av resurser mellan olika kurser och ämnesområden. De medel som disponeras för en utbildningslinje eller, normalt på den statliga sidan, linjerna inom resp. sektor skall fördelas med hänsyn till lokala förhållanden och lokala behov.<sup>75</sup>

Medlen fördelas på olika sätt till olika slag av högskoleutbildning. Till allmänna utbildningslinjer anvisas medel genom regeringens förslag till budgetproposition och riksdagens beslut i anledning därav. I det sammanhanget anges också lokaliseringen av dessa linjer. Anslaget till lokala och individuella linjer och enstaka kurser fördelas däremot på de sex högskoleregionerna. Sedan är det varje regionstyrelse som har att fördela de medel den fått sig tilldelad på olika arrangörer av högskoleutbildning i sitt område.

Enligt prop. 1976/77:59 skall högskoleutbildningen innehålla en del som har fritt tillträde och en som har antagningsbegränsning. Den fria delen bör motsvara linjer och kurser vid de filosofiska fakulteterna som nu har fritt tillträde. Anslagen till högskolan kommer att beräknas med utgångspunkt från de beräknade kostnaderna per studerande i en viss utbildning och antaganden om antalet studerande. De lokala styrelserna är dock inte exakt bundna vid den intagningsvolym som anslaget förutsätter utan kan ta in fler studerande om pengarna räcker.

För den fria delen gäller att de lokala högskolemyndigheterna inte skall få besluta om antagningsbegränsning annat än om brist på lärare, lokaler, laborationsplatser eller dylikt föreligger. Möjligheterna att upprätthålla det fria tillträdet även vid oväntat stor tillströmning av studerande föreslås bli säkrade genom att extra resurser efter prövning i varje särskilt fall skall kunna erhållas om det visar sig nödvändigt.

<sup>73</sup> De fem sektorerna är utbildning för 1) tekniska yrken, 2) administrativa, ekonomiska och sociala yrken, 3) vårdyrken, 4) undervisningsyrken samt 5) kultur- och informationsyrken.

<sup>74</sup> Prop. 1976/77:59.

<sup>75</sup> Prop. 1975:9, s. 548, 549.  
– Prop. 1976/77:59, avsnitt 4.1.4.

#### *Högskolans system för resurstilldelning, tillämpat på folkhögskolan*

Folkhögskolans statsbidragssystem liknar högskolans däri att medlen beräknas enligt en schablonmetod. De utgår emellertid inte efter en i förväg beräknad verksamhetsvolym utan efter omfattningen av den faktiska verksamheten, uttryckt i antalet elevveckor, vid den enskilda skolan. Ju fler elevveckor desto mer statsbidrag upp till den nivå där den i folkhögskoleutredningens huvudbetänkande föreslagna bidragsbegränsningen börjar verka.

Om vissa linjer och kurser, anordnade av folkhögskolor, samtidigt skall vara högskoleutbildning, torde det bli nödvändigt att på dem tillämpa högskolans system för resurstilldelning. Vad det skulle innebära skall här belysas med ett par exempel.

Om en folkhögskola vill anordna en allmän utbildningslinje, t. ex. för fritidsledare, får styrelsen hos SÖ begära medel för sådan linje i viss omfattning. Efter petitaarbete i SÖ och UHÄ samt överväganden i regeringskansliet föreslås i budgetpropositionen dimensioneringen och lokaliseringen av fritidsledarutbildningen i landet. När riksdagen fattat beslut, fördelar SÖ medlen till skolorna i februari månad före det läsår då utbildningen skall genomföras.

Om en folkhögskola vill anordna en lokal utbildningslinje eller en enstaka kurs får skolan vända sig till regionstyrelsen. Det är dess beslut som blir avgörande för om folkhögskolan skall kunna anordna den föreslagna högskoleutbildningen.

Skolornas frihet blir alltså beskuren när det gäller att besluta att anordna sådan utbildning som också skall tillhöra högskolan. Självfallet är det fortfarande skolan som beslutar om den vill anordna en sådan linje eller kurs, men beslut om tilldelning av medel fattas när det gäller allmänna linjer av regering och riksdag och när det gäller lokala linjer och enstaka kurser av regionstyrelserna.

Om emellertid en folkhögskola som inte fått pengar till en högskolelinje eller -kurs väljer att anordna en liknande utbildning som eftergymnasial folkhögskolekurs utan anknäpning till högskolan, synes det inte finnas några möjligheter att hindra detta. Det är emellertid då nödvändigt att folkhögskolan i sin rekrytering klart anger att det inte är fråga om en högskolekurs och att deltagarna i den inte kan ges högskolepoäng, detta för att förhindra att studerande söker sig dit med förväntningar som inte kan infrias.

### *Statsbidragets utformning*

H 75:s förslag när det gäller den kommunala högskolan innebär att driftbidragen till denna högskoleutbildning skall inordnas i det nya sättet att anvisa medel. Någon förändring av själva bidragssystemet förutsätts dock inte.

Det statsbidrag till folkhögskolornas verksamhet som utredningen föreslagit i kap. 16 av sitt huvudbetänkande är ett driftbidrag. Även om man väljer högskolans modell för tilldelning av resurser till högskoleutbildning inom folkhögskolan, kan själva grundkonstruktionen i förslaget bibehållas. Hur det kan ske skall här belysas med ett exempel, knutet till fritidsledarutbildningen. SÖ kan då besluta tilldela en skola resurser för en fritidsledarlinje motsvarande exempelvis 20 elevplatser per årskurs i två årskurser om 40 veckor vardera enligt folkhögskolans bidragssystem plus 700 kronor per elevplats i tilläggsbidrag, det vill i siffror säga  $2 \cdot 20 \cdot 40 \cdot 0,0036 \cdot 80000 + 2 \cdot 20 \cdot 700 = 488\ 800$  kronor.<sup>76</sup>

Om skolan av någon anledning skulle anta ett mindre antal elever än vad anslaget är beräknat efter, minskas statsbidraget i motsvarande mån. Där emot kan skolan inte anta fler elever till denna utbildning och rekvirera pengar över folkhögskoleanslaget. Modellen karakteriseras alltså av att en övre gräns som inte får överskridas (ett tak) anges, men att automatiken i folkhögskolans resurstilldelning fungerar upp till den gränsen.

På liknande sätt kan SÖ, resp. regionstyrelserna, anvisa medel till annan högskoleutbildning inom folkhögskolan. Tilläggsresurser finns nu bara för viss fritidsledar- och viss musikutbildning.

<sup>76</sup> För enkelhetens skull har i beräkningen årskostnaden för en lärarlön upptagits till 80 000 kronor.

### *Utredningens förslag*

Man får förutsätta att medel för högskoleutbildning inom folkhögskolan anvisas över högskoleanslagen. Budgetpropositionen anger för allmänna linjer dimensionering och lokalisering. För lokala linjer och enstaka kurser anges fördelningen på regioner. SÖ, resp. regionstyrelserna, fördelar anvisade pengar till skolorna.

Det i huvudbetänkandet föreslagna schablonbidraget kan och bör (i förekommande fall tillsammans med tilläggsresurser) användas som grund vid beräkningen av de medel som skall utgå till högskoleutbildning som anordnas av folkhögskola.

#### 3.4.2.8 Ett begränsat fält

Utredningen har i det föregående skisserat vilka villkor som enligt dess uppfattning måste ställas upp för att folkhögskolan skall kunna medverka i högskoleutbildningen. Även om dessa önskemål tillgodoses kommer det att finnas viktiga begränsningar av folkhögskolans möjlighet att anordna kurser och linjer som tillhör högskolan. Dessa är av tre slag.

1. Regeringen eller myndighet som regeringen utser beslutar vilka kommuner och landstingskommuner som skall få anordna högskoleutbildning. Rimligtvis kommer detsamma att gälla folkhögskolor. Allmänna utbildningslinjer kommer då att kunna lokaliseras endast till de skolor som fått regeringens tillstånd att anordna högskoleutbildning.

2. Lokala utbildningslinjer inrättas med hänsyn till lokala förutsättningar av (lokal) styrelse för högskoleutbildning. Den får inrättas "inom område som anknyter till styrelsens ansvarsområde i fråga om högskoleutbildning och forskning". Detsamma gäller enstaka kurser.<sup>77</sup> Det blir sålunda i första hand skolor med allmänna utbildningslinjer och därmed vanligen också mera permanenta resurser för högskoleutbildning, som kommer att kunna anordna lokala linjer och enstaka kurser.

3. Som framgått av föregående avsnitt får lokala linjer och enstaka kurser anordnas endast under förutsättning att regionstyrelsen kan ställa erforderliga medel till förfogande.

Dessa bestämmelser har tillkommit för att undvika konkurrens mellan olika arrangörer av högskoleutbildning.

Detta skulle innebära en rätt snäv begränsning av folkhögskolornas möjligheter att anordna högskoleutbildning. Endast ett fåtal utbildningar torde kunna bli allmänna linjer. För övrigt finns det ett begränsat antal, rätt disparata linjer inom folkhögskolan, som det skulle kunna bli aktuellt att göra till lokala linjer eller enstaka kurser inom högskolan. Om folkhögskolekurser som verkligen präglas av vad utredningen i huvudbetänkandet angett vara skolformens kännetecken infogas i högskolan, är det inte önskvärt att de därvid måste förlora sin folkhögskolekaraktär. Utredningen föreslår därför att regionstyrelserna får rätt att fördela medel till lokala linjer och enstaka kurser också vid sådana skolor som saknar allmänna utbildningslinjer, under förutsättning att utbildningen ifråga inte innebär konkurrens med annan högskoleutbildning inom regionen.

<sup>77</sup> Förslag till förordning om högskoleutbildning, 11, 14 och 35 §§.

### 3.4.3 Fritidsledarutbildning

Utredningen föreslog i delbetänkandet *Folkhögskolans fritidsledarutbildning* att yrkesutbildning av fritidsledare skulle kunna ske inom folkhögskolan. Regering och riksdag biföll förslaget. Det finns ingen anledning att ompröva detta ställningstagande. I nästa kapitel föreslår utredningen tvärtom att folkhögskolans ansvar på detta område vidgas.

I samband med högskolereformen finner utredningen det naturligt att fritidsledarutbildningen anordnas som högskoleutbildning inom folkhögskolan. Därvid bör de villkor som angivits i avsnitt 3.4.2 gälla. Här skall i korthet endast några frågor som särskilt berör fritidsledarutbildningen behandlas.

#### 3.4.3.1 Behörighet

I fritidsledarbetänkandet föreslog utredningen att en sökande för att kunna antas till fritidsledarutbildning skall ha väl vitsordad erfarenhet av arbete inom fritidssektorn, vunnen genom antingen minst sex månaders heltidsarbete (motsvarande) eller minst tre års insats som på fritid verksam ledare eller förtroendevald. Vad gäller kraven på förkunskaper ansåg utredningen det allmänt tillämplade kravet på tvåårig gymnasieskola eller folkhögskola vara lämplig grund för studier på denna utbildningsväg. Samtidigt föreslog utredningen att personer som på annat sätt än genom formella studier skaffat sig erforderliga förkunskaper samt personer som fyllt 25 år och har fem års arbetslivserfarenhet skall kunna antas. Varken omfattande teoretiska studier eller lång arbetslivserfarenhet bör kunna ge dispens från kravet på väl vitsordad erfarenhet av arbete inom fritidssektorn.<sup>78</sup>

I proposition 1975:14 förklarade utbildningsministern att den enskilda folkhögskolan bör ha stor frihet att själv avgöra vem som skall antas. Utredningens förslag till intagningsbestämmelser sades kunna tjäna som rekommendation. Det framhölls som viktigt att eleverna har omfattande erfarenhet av arbete inom fritidssektorn, men några speciella behörighetsregler såvitt gäller praktiska erfarenheter ansågs inte behövliga.<sup>79</sup>

För att garantera att även de som i framtiden antas till fritidsledarutbildning har erforderlig erfarenhet av fritidsverksamhet bör dock som villkor för särskild behörighet anges väl vitsordad erfarenhet av arbete inom fritidssektorn, vunnen genom antingen minst sex månaders heltidsarbete eller minst tre års insats som på fritid verksam ledare eller förtroendevald. I övrigt finner utredningen inte skäl att föreslå andra behörighetsregler än de som nu gäller.

#### 3.4.3.2 Utbildningsplan

SÖ fastställde sommaren 1976 studieplan att gälla som riktmärke för tvåårig fritidsledarutbildning inom folkhögskolan. Enligt vad utredningen har inhämtat kommer utbildningsplanerna inom den nya högskolan att bli betydligt mera kortfattade och översiktliga. Utredningen föreslår med anledning härav att den utbildningsplan för fritidsledarlinjen som SÖ och UHÄ i samråd skall fastställa utformas med utgångspunkt från den principiella syn på utbildningens uppläggning som präglar den av SÖ fastställda studieplanen.

<sup>78</sup> *Folkhögskolans fritidsledarutbildning*, sid. 3.11–12.

<sup>79</sup> Prop. 1975:14, sid. 64.

I nästa kapitel föreslår utredningen att ungdomsledarutbildningen inom gymnasieskolan och kombinationsutbildningen av fritidsledare överförs till folkhögskolan. Därmed skulle ledarutbildningar med ursprung i andra skolformer komma att infogas i folkhögskolan. För att underlätta övergången för de nya enheter som därmed tillförs folkhögskolan och ge dem en utgångspunkt för utformningen av verksamheten i den nya situationen föreslår utredningen att den år 1976 av SÖ utfärdade studieplanen i fortsättningen får gälla som råd och anvisningar för fritidsledarutbildningens pedagogiska utformning. Utredningen vill understryka att detta inte medför att de lokala enheterna binds på ett sätt som strider mot högskolereformens intentioner. Redan nu ger studieplanen skolorna utomordentligt stor frihet till självständig utformning av kursuppläggnen.

### 3.4.3.3 Inplacering i yrkesutbildningssektor

Utredningen har uppmärksammat att H 75 i sitt förslag till regeringen den 26 augusti 1976 placerat fritidsledarlinjen i sektorn för administrativa, ekonomiska och sociala yrken.<sup>79a</sup> I tidigare dokument från H 75 har linjen placerats i sektorn för utbildning för kultur- och informationsyrken. Utredningen har därför övervägt frågan om sektorsplaceringen.

Utgångspunkter för en utbildnings inplacering i sektor måste vara både dess nuvarande och dess i ett framtidsperspektiv önskade inriktning. I en enkät, besvarad av 419 av de elever som åren 1973 och 1974 avslutade sin fritidsledarutbildning vid 15 folkhögskolor, ställdes bl. a. frågan: "Vilka uppgifter är/var övervägande i ditt arbete?" Endast ca 14 % sade sig ha övervägande administrativa och knappt 1 % övervägande kurativa uppgifter. 13 % hade övervägande pedagogiska uppgifter. Den största gruppen – eller 34 % – hade en kombination av administrativa och pedagogiska uppgifter och knappt 9 % hade en kombination av administrativa och kurativa. 20 % angav andra kombinationer. 9 % hade avstått från att besvara frågan.<sup>80</sup> Denna undersökning av fritidsledarnas nuvarande arbetsuppgifter visar, att dessa innefattar pedagogisk verksamhet i ungefär lika stor utsträckning som administration. Den ger därför inte stöd åt förslaget att placera denna utbildning i sektorn för administrativa, ekonomiska och sociala yrken.

Utvecklingen under de allra senaste åren har medfört att fritidsledare i ökad utsträckning kommit att anställas inom ungdomsskolan. Det förekommer också att fritidsledare vid sidan om fritidspedagoger arbetar på fritidshemmen. Den nära samverkan mellan skolan, fritidshemmen och den av föreningslivet och kommunerna bedrivna allmänna fritidsverksamheten, som blir ett resultat av riksdagens beslut med anledning av prop. 1975/76:39 om skolans inre arbete m. m., torde medföra att ännu fler fritidsledare får arbetsuppgifter inom skolans ram. Därmed kommer fritidsledare och fritidspedagoger i ökad omfattning att få parallella arbetsuppgifter. Sådana överväganden talar tillsammans med den redan betydande inriktningen på pedagogisk verksamhet för att fritidsledarutbildningen hänförs till sektorn för undervisningsyrken.

Fritidsledarutbildningens framtidsinriktning berörs både i fritidsledarbetänkandet och SÖ:s studieplan. I fritidsledarbetänkandet framhålls att "en

<sup>79a</sup> Så har också skett i prop. 1976/77:59. Där sägs emellertid också att linjens framtida sektors-tillhörighet kan komma att påverkas av folkhögskoleutredningens förslag.

<sup>80</sup> Roland Strömer och Lars-Åke Tingvall, *Fritidsledaren före, under och efter studietiden*, sid. 88. Specialarbete i sociologi vid fritidsledarutbildningen vid Göteborgs folkhögskola. Stencil.

mångsidig orientering och debatt i kulturella, samhälleliga och livsåskådningsmässiga frågor" måste ges en central plats i utbildningen. Eftersom fritidsledaren i sin yrkesverksamhet fungerar i olika grupper måste utbildningen "förbereda för insatser i olika grupp miljöer". Det är angeläget att eleverna bibringas "öppenhet för nya situationer och beredskap att på ett konstruktivt sätt möta förändrade förhållanden".<sup>81</sup> SÖ:s studieplan för fritidsledarutbildningen följer upp och vidareutvecklar dessa tankegångar. Här heter det att utbildningens huvuduppgift är "att väcka medvetenhet om att fritiden är en resurs som individen kan använda till att både ändra sin egen situation och tillsammans med andra sträva mot ett förändrat samhälle." Hans roll blir i stor utsträckning kulturarbetarens. Han har "speciella möjligheter att, oavsett arbetsplats, kunna förverkliga en bredare kulturambition".

Placeringen av en utbildning i en viss sektor torde i hög grad påverka den riktning vari den utvecklas. Fritidsledarutbildningen är i dagsläget inte primärt inriktad på administrativa uppgifter och kommer troligen att vara det i ännu mindre grad i framtiden. Utredningen finner därför att övervägande skäl talar för att fritidsledarutbildningen inte placeras i sektorn för administrativa, ekonomiska och sociala yrken. Den bör i stället hänföras antingen till sektorn för kultur- och informationsyrken eller till sektorn för undervisningsyrken.

#### 3.4.3.4 Dimensionering

I fritidsledarbetänkandet beräknade utredningen det årliga behovet av nyutbildade fritidsledare till högst ca 1000. Utredningen framhöll i det sammanhanget att beräkningarna var osäkra, bl. a. på grund av att man inte kunde överblicka vilken betydelse för det framtida behovet av fritidsledare de förslag som framlagts av barnstuge- och SIA-utredningarna skulle komma att få. Utredningen föreslog därför att till fritidsledarutbildning inom folkhögskolan läsåret 1975/76 skulle antas 560 elever. (Tillsammans med dåvarande antagning till ungdomsledarutbildning i gymnasieskolan och till kombinationsutbildning av fritidsledare skulle det motsvara en antagningsvolym av ca 800 elever.) Utredningen övervägde också hur man skulle kunna förhindra tillkomsten av alltför många fritidsledarutbildningar inom folkhögskolan. Om SÖ ålades att inte godkänna ämnesplaner för fritidsledarutbildning vid andra skolor än dem som fått del av de tilläggsresurser som utredningen föreslog skulle det medföra ett alltför stort ingrepp i folkhögskolans frihet. Vidare skulle det vara svårt att upprätthålla en sådan kontroll. Utredningen föreslog därför inga andra styrmedel än en begränsning av det antal platser för vilket tilläggsresurser skulle utgå. Vidare föreslogs att SÖ genom rådgivning skulle verka för att den föreslagna ramen för fritidsledarutbildningen inte över-skreds.<sup>82</sup>

I prop. 1975:14 föreslogs att tilläggsresurser skulle utgå till 500 elevplatser per årskurs vid fritidsledarlinjer inom folkhögskolan. Föredraganden sade sig inte vara beredd att förorda andra medel för att styra dimensioneringen. SÖ fick i uppdrag att noga följa utvecklingen av behovet av fritidsledare och om därvid befanns lämpligt bistå skolorna med råd i fråga om dimensionering.<sup>83</sup>

<sup>81</sup> Folkhögskolans fritidsledarutbildning, sid. 2.3, 2.6 och 2.7.

<sup>82</sup> Folkhögskolans fritidsledarutbildning, sid. 8.9-8.11.

<sup>83</sup> Prop. 1975:14, sid. 65.

Detta uppdrag har medfört att utredningen inte haft anledning att göra några förnyade beräkningar av behovet av fritidsledare. Utredningen har dock uppmärksammat ett par förhållande som bör beaktas.

Det ena berör fritidsledarnas arbetsfält. Svaren på den i föregående avsnitt nämnda enkäten bekräftar att fritidsledare är verksamma inom alla de områden som angavs i fritidsledarbetänkandets dimensioneringskapitel. Av 386 personer som besvarade frågan "Inom vilket arbetsområde arbetar du eller har arbetat?" angav 34,1 % fritidsförvaltning, fritidsgård eller fritidshem, 29,1 % olika organisationer, 14,3 % skola, 9,8 % vårdinstitutioner och 5,0 % företag. 7,7 % angav annat arbetsområde.<sup>84</sup>

En faktor som direkt torde komma att påverka det framtida behovet av fritidsledare är det beslut som riksdagen fattat med anledning av regeringens proposition 1975/76:39 som skolans inre arbete m. m. I propositionen framhålls att de resurser som finns i kommunerna bör samordnas bättre, samtidigt som barn- och ungdomsorganisationerna ges möjlighet till aktivare insatser under den allmänna fritidsverksamheten liksom under skoldagar, lov dagar och ferier. Förutom skolans och fritidshemmens personal bör föreningsledare, fritidsgårdsföreståndare och fritidsledare få delar av sitt arbete förlagt till skolan. Ett särskilt bidrag om för närvarande 25 miljoner kronor skall utgå till kommunerna för stöd och stimulans till föreningslivets insatser i den allmänna fritidsverksamheten. Propositionen hänvisar till föregående riksmötes beslut om fritidsledarutbildning vid folkhögskolor.<sup>85</sup>

Sedan år 1974 har fritidsledarutbildningens omfattning ökat, främst inom folkhögskolan men också inom kombinationsutbildningen. Som nämnts i avsnitt 3.3.1 kan man räkna med att sammanlagt ca 890 elever avslutar fritids- eller ungdomsledarutbildning inom de olika skolformerna år 1978.<sup>85a</sup> SÖ:s rådgivning synes alltså inte ha haft den dämpande effekt på benägenheten att starta nya fritidsledarlinjer som man år 1974 räknade med. Det är emellertid i dag inte möjligt att avgöra om utbildningskapaciteten är för stor. Utbildningsbehoven inom fritidssektorn förändras nämligen mycket snabbt.

SÖ har i skrivelse till regeringen den 17 januari 1977 om personal- och utbildningsbehov inom barnvården åren 1975–1990 även gjort vissa beräkningar av behovet av ungdoms- och fritidsledare, som tyder på ett avsevärt större behov än folkhögskoleutredningen kunde förutse år 1974, när fritidsledarbetänkandet avlämnades. SÖ:s beräkningar utgår bl. a. från barnstugeutredningens förslag att fritidshemmens personal till 25 % skulle utgöras av denna kategori och att 35–50 % av de studerande får anställning inom barnomsorgen. SÖ poängterar dock att utbildningens dimensionering här är mycket osäker. Utredningen vill understryka detta och menar att det är mycket tveksamt om de angivna förutsättningarna kommer att uppfyllas.

Mot bakgrund av vad som ovan sagts är det angeläget att SÖ fortlöpande utvärderar hittills gjorda prognoser för att kunna tillhandahålla underlag för de beslut om förändringar som kan visa sig erforderliga. I enlighet med prop. 1975:14 ankommer det nämligen på SÖ att svara för denna uppföljning. Den kan också ge SÖ starkare argument om det visar sig nödvändigt att avråda skolor från att starta nya fritidsledarlinjer.

Utredningen vill inte heller nu förorda andra medel att styra dimensioneringen än tilläggsresurserna och SÖ:s rådgivningsverksamhet. Det framstår emellertid som utomordentligt angeläget att skolorna och deras huvudmän

<sup>84</sup> Strömer och Tingvall, a.a., sid. 46–47.

<sup>85</sup> Prop. 1975/76:39, sid. 262, 268, 276.

<sup>85a</sup> I prop. 1976/77:59 föreslås att motsvarigheten till den hittillsvarande kombinationsutbildningen från den 1 juli 1977 skall finnas på fyra orter mot fem innevarande läsårs.

beaktar det ansvar de påtar sig gentemot eleverna om de anordnar yrkesutbildning i en omfattning som överstiger ett klart dokumenterat behov på arbetsmarknaden.

### 3.4.4 Högskoleutbildning på kulturområdet inom folkhögskolan

#### 3.4.4.1 Utgångspunkt

I kapitel 8 i huvudbetänkandet framhöll utredningen folkhögskolans kulturpolitiska möjligheter. I ett annat sammanhang nämnde utredningen utbildning för arbete inom fritidssektorn och för vissa funktioner på kulturområdet som exempel på sådan yrkesutbildning och yrkesfortbildning som bör anordnas inom folkhögskolan. Särskilt framhölls att utbildning av personer som yrkesmässigt eller på fritid skall arbeta med kulturförmedlande verksamhet bör kunna ske inom folkhögskolan och att utbildningen av kulturförmedlare inom organisationernas och kommunernas arbetsområden i största möjliga utsträckning bör ske gemensamt.<sup>86</sup>

I propositionen om den statliga kulturpolitiken 3 gav chefen för utbildningsdepartementet uttryck åt en likartad uppfattning och förklarade att folkhögskolorna är lämpliga huvudmän för en betydande del av utbildningen av kulturförmedlare. ”De fria former för utbildningen som folkhögskolan kan erbjuda är en fördel. Möjligheterna är goda för ett samarbete mellan folkhögskola och organisationer som har intresse för utbildningen”.<sup>87</sup>

Mot bakgrund härav framstår det för utredningen som helt följdriktigt att också högskoleutbildning på kulturområdet skall kunna anordnas inom folkhögskolan, under förutsättning att de villkor som angivits i avsnitt 3.4.2 kan uppfyllas. I det följande vill utredningen något belysa vad folkhögskolan bör kunna göra och vad den inte bör kunna göra på detta område.

#### 3.4.4.2 Förslaget om musikleäro-utbildning inom folkhögskolan

Som nämnts i avsnitt 3.3.2.3 har OMUS föreslagit att utbildning av musikleärare skall förläggas till Folkliga musikskolan och Framnäs folkhögskola. Utredningen har noggrant övervägt förslaget. Det innebär bl. a. att musikleärarnas arbetsfält förutom grundskolan, gymnasieskolan och den kommunala musikskolan även skall omfatta andra verksamheter, t. ex. i ungdomsorganisationer, öppen musikalisk fritidsverksamhet, studiecirkel, ensembler och körer i folkrörelser och trossamfund etc. De kommer också att ha kulturförmedlande uppgifter. Både musikleärarnas utbildning och deras yrkesverksamhet kommer därigenom att få en större bredd i framtiden än som tidigare varit fallet. En musikleäro-utbildning som har denna bredd och är inriktad på att förbereda för insatser också i folkrörelsernas och folkbildningens arbete på deras villkor skulle i princip kunna rymmas inom folkhögskolans arbetsområde.

OMUS' förslag till utformning av musikleäro-utbildningen får emellertid vissa konsekvenser som inte är förenliga med den syn på folkhögskolans arbetsätt, som folkhögskoleutredningen gav uttryck åt i sitt huvudbetänkande

<sup>86</sup> *Folkhögskolan*, sid. 125, 173.

<sup>87</sup> Prop. 1975/76:135, sid. 208.

och i detta kapitel söker tillämpa på frågan om högskoleutbildning inom folkhögskolan. Några av de viktigaste motsättningarna skall här anges.

1. OMUS föreslår att antagningen skall ske genom gemensamma, riksgiltiga antagningsprov. Här skall inte förnekas önskvärdheten av att så sker. Utredningen har emellertid i huvudbetänkandet uttalat tveksamhet om inträdesprov som ger utslag vid ett enda provtillfälle är förenliga med folkhögskolans mål och betonat, att antagningen av elever bör göras på grundval av en så omfattande bedömning av de sökandes livssituation och utvecklingsförmåga som möjligt. Utredningen slår också vakt om den enskilda folkhögskolans rätt att själv avgöra vilka elever som skall antas. Att infoga vissa folkhögskolor i ett system som binder dem vid av ett organ utanför skolorna anordnade antagningsprov stämmer inte med folkhögskolans frihet.

2. OMUS menar att det är nödvändigt att i utbildningsplanen ge relativt detaljerade bestämmelser om kursinnehållet. En sådan detaljplanering som OMUS föreslår är inte heller förenlig med folkhögskolans frihet. De utbildningsplaner som skall finnas för högskoleutbildning inom folkhögskolan måste i likhet med studieplanen för fritidsledarutbildningen ge skolorna stor frihet.

3. OMUS föreslår att en enhetlig tjänsteorganisation skall införas för hela den högre musikutbildningen från och med den 1 juli 1978. Detta förutsätts bl. a. innebära att alla tjänster rubriceras och lönesätts i enlighet med övrig högskolepraxis. Utredningen vill inte förneka önskvärdheten av att så sker men anser det inte vara förenligt med folkhögskolans intressen att inom skolformen bygga upp en särskild tjänsteorganisation för vissa linjer med tjänstgörings- och avlöningsförhållanden som avviker från övriga folkhögskollärare.

4. Om OMUS i sitt fortsatta arbete tar ställning för att betyg skall sättas i musiklärarutbildningen, kommer detta att medföra ytterligare ett hinder för att infoga denna utbildning i folkhögskolans verksamhet.

Utredningen finner alltså att de villkor som OMUS föreslagit för musiklärarutbildningen på avgörande punkter strider mot utredningens grundsyn på folkhögskolans karaktär och uppgifter. Utbildningen bör därför inte kunna anordnas inom folkhögskolans ram i den form som OMUS föreslagit.

#### 3.4.4.3 Andra pedagogutbildningar på kulturområdet

Flera av de kurser på högskolenivå som finns inom folkhögskolan har pedagogisk karaktär med inriktning mot olika konstområden. Det gäller musikcirkelledarlinjen vid *Bollnäs*, musikhandledarutbildningen vid *Härnösand/Kapellsbergs*, musikkonsulentkursen vid *Mellansels*, dramapedagogutbildningen vid *Kalix*, *Ljungkile* och *Västerbergs* samt konstpedagogutbildningen vid *Sunderby* folkhögskolor.

Samtliga dessa utbildningar har sådan karaktär att de ryms inom folkhögskolans arbetsområde. De bör därför kunna fortsätta sin verksamhet som folkhögskolekurser. De erfarenheter som man där och vid andra folkhögskolor gjort av samordning av teori och praktik och av fältstudier och projektarbeten bör uppmärksammas i det utvecklingsarbete som pågår i den nya högskolan.

Önskemål om anslutning till högskolan har uttalats av företrädare för några av dessa skolor. Om någon eller några av de nämnda utbildningarna skall infogas i högskolan synes det ligga närmast till hands att de blir lokala linjer eller enstaka kurser. Eftersom utbildningsplanerna för sådana linjer skall fastställas lokalt skulle de ha goda möjligheter att behålla och vidare utveckla sina profiler. De regler som utredningen i det föregående har föreslagit för all högskoleverksamhet inom folkhögskolan bör givetvis därvid gälla.

Om däremot någon av dessa linjer skulle övergå till att bli en regelrätt lärarutbildning, bör dess möjligheter att fortsätta som folkhögskolekurs bedömas med utgångspunkt från vad utredningen ovan har sagt om OMUS' förslag att anordna musiklärarutbildning inom folkhögskolan.

### 3.4.5 *Enstaka kurser, anordnade i samarbete med högskola*

#### 3.4.5.1 Villkoren för samarbete om enstaka kurser

På flera håll i landet diskuteras nu möjligheterna att anordna enstaka kurser i samarbete mellan högskola och folkhögskola. I många fall kan detta komma att ta sig den formen, att en högskoleenhet förlägger någon del av sin verksamhet till en folkhögskolas lokaler och eventuellt därvid använder lärare vid folkhögskolan som har erforderlig ämneskompetens. Om högskolan svarar för kursplan, antagning, undervisning och utvärdering, blir en sådan kurs inte en del av folkhögskolans egen verksamhet. Utredningen har inga invändningar mot att det lokalt träffas överenskommelser om sådan förläggning av högskolekurser.

En annan form för samarbete är att folkhögskolan själv planerar och anordnar en kurs på eftergymnasial nivå och som lärare anlitar experter från högskolan utan att poängvärdering och betygsättning förekommer. Eftersom en sådan kurs inte tillhör högskolan, kan den anordnas helt på folkhögskolans villkor och finansieras över dess anslag.

Av avsnitt 3.3.5 framgår emellertid att samarbetet hittills ofta haft den formen att universitetskurser anordnats som en del av folkhögskolans egen verksamhet. Säkert kommer det att även i framtiden resas önskemål om att kunna göra det.

Utredningen vill då framhålla att utgångspunkten för ett sådant samarbete måste vara, att villkoren för kursen fastställs efter ett samråd mellan båda parter, där folkhögskolan har verkliga möjligheter till påverkan. Liksom när det gäller folkhögskolans övriga verksamhet bör kursplanerna utformas i samråd med deltagarna och med utgångspunkt från deras livssituation. För antagningen bör folkhögskolans styrelse svara i enlighet med de regler som ovan föreslagits för högskolekurser inom folkhögskolan. Högskoleenheten avgör vilka krav som måste uppfyllas för att deltagarna skall få tillgodoräkna sig poäng.

Utredningen menar att kurser av detta slag måste anordnas inom ramen för högskolans anslag för enstaka kurser. Det bör nämligen inte vara möjligt att via folkhögskoleanslaget finansiera sådan utbildning som inte kunnat rymmas inom de ramar som regering och riksdag angivit för högskolans regionala och lokala organ.

De villkor för enstaka kurser, anordnade i samarbete mellan folkhögskolan och högskolan, som ovan skisserats kommer enligt utredningens uppfattning att leda till att sådana kurser i framtiden kommer att anordnas i relativt begränsad omfattning. Utredningen vill emellertid peka på ett område, där enligt dess uppfattning ett fruktbarande samspel mellan de båda skolformerna kan utvecklas.

### 3.4.5.2 Kulturkommunikativ utbildningslinje

UHÄ har föreslagit inrättande av en allmän utbildningslinje för kulturkommunikation. H 75 har tagit med den i sina planeringsramar för läsåret 1977/78 och räknar med att 1000 studerande skall antas detta år.<sup>87a</sup> Eftersom denna utbildning synes ha nära samband med vad som brukar kallas utbildning av kulturförmedlare och som folkhögskolan både enligt huvudbetänkandet och prop. 1975/76:135 bör ägna sig åt, har utredningen diskuterat dess utformning.

Enligt förslaget skall linjen förbereda för "verksamhet . . . inom bibliotek, muséer, studieförbund, organisationer samt massmedier, administrativa uppgifter inom kommunal, landstingskommunal och statlig förvaltning . . . samt förlagsverksamhet."

Utbildningen föreslås inledd med en basutbildning om 20 poäng, som ger dels generella metodkunskaper, dels grundläggande kunskaper om kulturpolitiska problem och frågeställningar.

Baskursen skall enligt förslaget följas av ämnesstudier om 60–100 poäng i syfte att förbereda för olika verksamheter på arbetsmarknaden eller för fortsatta studier, antingen inom forskarutbildningen eller vid t. ex. bibliotekshögskola. Ämnesstudierna skall ge möjlighet till kombinationer över de nuvarande fakultetsgränserna.

Det avslutande steget utgöres av "tillämpade studier" om 20 poäng, som anges böra vara yrkesförberedande, tvärvetenskapliga och probleminriktade. De kan med fördel bedrivas i form av projekt. Olika alternativ är dock möjliga, t. ex. att välja yrkesinriktade studiekurser såsom museiteknik, arkivkunskap eller informationsteknik, att bedriva ämnesstudier på C- eller D-nivå som är inriktade mot ett yrkesområde samt att skapa kurser av den typ som nu finns inom teologisk fakultet ("tematerminen"). Vägledande för utformningen av de tillämpade studierna kan vara de erfarenheter som vunnits av teologernas tematermin eller det pågående utvecklingsarbetet kring en ökad problemorientering av blockämnet svenska.

OMUS har i sitt principbetänkande kritiserat förslaget för dess koncentration på utpräglat kritiskt analyserande teoretiska ämnen och inriktningar. Detta, menar OMUS, gör linjen "föga ändamålsenlig, såvida dess syfte skall vara en utbildning för aktiv kulturförmedling i linje med kulturpolitikens mål. Som OMUS ser det, borde t. ex. en basutbildning för sådana yrkesroller i första hand ge mycket av reell kontakt med dem som kulturförmedlare skall kommunicera med: svenska folket i studiecirklar, fria och frivilliga rörelser och olika samhällsgrupper".<sup>88</sup> OMUS aktualiserar också tanken att folkhögskolan kan medverka i denna utbildning.

Utredningen instämmer i OMUS' kritik att förslaget från UHÄ är alltför

<sup>87a</sup> Kulturkommunikationslinjen finns också upptagen i förteckningen över allmänna utbildningslinjer i prop. 1976/77:59, bil. 2.

<sup>88</sup> *Musiken-människan-samhället*, sid. 108.

teoretiskt till sin inriktning. Det synes också utgå från en kulturuppfattning som utredningen inte kan dela. I förslaget tycks nämligen "kultur" betraktas som något man kan och bör tillägna sig genom teoretiska studier (t. ex. i konsthistoria) och kanske också genom färdighetsövning (t. ex. i musik) för att sedan förmedla ("kommunicera") den till andra. Detta förutsätter i sin tur vissa kommunikationsfärdigheter (t. ex. i svenska) och kännedom om hur kommunikationsprocessen fungerar (beteendevetenskap).

Enligt den kultursyn som utredningen gav uttryck åt i huvudbetänkandet är emellertid kulturyttringarna olika sätt som människor använder för att kommunicera med varandra om sin upplevelse av verkligheten. För den som ute bland folket skall arbeta med kulturpedagogik blir det därför väsentligt att förstå människornas upplevelse av sin tillvaro och deras sätt att uttrycka den för att sedan kunna stimulera dem att utifrån sina egna förutsättningar utveckla nya former av kulturell aktivitet. En sådan verksamhet förutsätter inlevelseförmåga och respekt för andras sätt att uppfatta och uttrycka sin verklighet.

Den skapande verksamhet som på detta sätt växer fram måste utformas på ett sådant sätt, att de människor som deltar stimuleras att utveckla och nyansera sina uttryckssätt. För att medverka i en sådan process behöver kulturarbetaren både kunskaper och färdigheter. Studier av olika kunskapsområden, exempelvis historia, beteendevetenskap, språk samt någon konst-arts teori och uttrycksmedel, är av utomordentligt värde i detta sammanhang. Men kunskaperna måste förenas med en förmåga till dialogpedagogik på kulturområdet, och att utveckla den måste vara en väsentlig del av utbildningen för detta slags verksamhet. Man kan ifrågasätta om vare sig "kulturkommunikatör" eller "kulturförmedlare" är en rättvisande beteckning på personer som skall fylla de här funktionerna. OMUS nämner i sitt betänkande i anslutning till internationell musikpedagogisk terminologi uttrycket "animatör". En sådan har till uppgift att inspirera till aktivitet. För svenskt språkbruk kan det ligga närmare till hands att tala om "kulturpedagog". Med denna reservation kommer dock i fortsättningen beteckningen "kulturkommunikatör" att användas för att det klart skall framgå att diskussionen gäller den föreslagna allmänna utbildningslinjen för kulturkommunikatörer.

Den uppfattning om kulturarbetets karaktär och inriktning som ovan skisserats ger en utgångspunkt för att diskutera förhållandet mellan högskolans och folkhögskolans uppgifter i den föreslagna utbildningen av kulturkommunikatörer.

De flesta folkhögskolor saknar resurser för att ge utbildning på högskolenivå i ämnen där kulturkommunikatören behöver grundläggande fackkunskaper. Några folkhögskolor med långvarig erfarenhet av utbildning på kulturområdet (exempelvis Folkliga musikskolan och Framnäs i musik och Sunderby i bildkonst) torde dock kunna svara också för viss del av ämnesstudierna.

Många folkhögskolor har emellertid goda förutsättningar att i samarbete med resp. högskola svara för de tillämpade studier som, med det betraktelsesätt som folkhögskoleutredningen har, får en ännu mer central plats i kulturkommunikatörernas utbildning. OMUS menar att det är olämpligt att lägga praktikprojekten samlade sist i utbildningen. Mycket talar för att

OMUS har rätt. De studerande bör vid flera tillfällen få kontakt med kulturell aktivitet utanför högskolan. En del av denna praktik kan vara direkt knuten till deras ämnesstudier och administreras då naturligen av resp. högskoleinstitution. Men det är också värdefullt om studerande med olika ämnesinriktning gemensamt får ta del av olika kulturaktiviteter. Sådana inslag i högskolestudierna kan en folkhögskola med fördel svara för. De kan exempelvis innefatta en orientering om det institutionella och det frivilliga kulturlivet på en ort samt auskultationer på skolor och institutioner, i studiecirkel och föreningar etc.

Inrättande av kurser av det slag som här skisserats gör inte den avslutande terminens tillämpade studier överflödiga. UHÄ-förslaget nämner tre olika slags inriktning av denna. Med den syn på kulturkommunikation som ovan utvecklats framstår projektinriktade temastudier som den naturliga formen för tillämpade studier. I det fallet torde folkhögskolan kunna göra värdefulla insatser, t. ex. genom att i samarbete med kommuner och folkrörelser genomföra lokala projekt på kulturförmedlingens område.

Mot bakgrund av vad som ovan sagts föreslår utredningen att en försöksverksamhet inledes, där högskolor och folkhögskolor samverkar i utbildningen av kulturkommunikatörer. Detta samarbete kan lämpligen få formen av att folkhögskolor svarar för vissa kortare avsnitt som innehåller praktisk kulturorientering, auskultationer och eventuellt också ren praktik, fördelade på lämpligt sätt mellan olika terminer i studiegången. Vidare bör av folkhögskolor organiserade projektinriktade temastudier ingå som ett alternativ för den avslutande terminen i kulturkommunikatörsutbildningen. För de avsnitt av studierna som anordnas vid folkhögskola bör de villkor gälla som utredningen ovan föreslagit för högskoleutbildning inom folkhögskolan. Innehållet i dessa kurser bör redovisas i det utbildningsbevis den studerande får.

Ett genomförande av detta förslag ligger helt i linje med uttalandet i kulturpropositionen till 1975/76 års riksmöte, att det är angeläget att det finns kontaktvägar mellan folkhögskolans utbildning på kulturförmedlingens område och högskoleutbildningen.<sup>89</sup>

#### 3.4.6 *Fortbildning och vidareutbildning*

Av avsnitt 3.3.7 framgår att det finns ett brett spektrum av folkhögskolekurser som kan tjäna som fortbildning eller vidareutbildning efter genomgången grundläggande högskoleutbildning. I allmänhet finns inga formella behörighetsvillkor för tillträde till dessa kurser, utan var och en som har de nödvändiga förkunskaperna kan delta. En och samma kurs kan alltså för olika personer tjäna som fortbildning eller vidareutbildning, vara ett led i en grundutbildning eller tillfredsställa ett allmänt studieintresse.

Utredningen anser detta vara värdefullt. Att personer med vitt skiftande utbildnings- och erfarenhetsbakgrund studerar tillsammans medför ofta ökad stimulans och verklighetsanknytning för alla de berörda grupperna. OMUS konstaterar också i sitt principbetänkande att blandningen av olika kategorier av deltagare vid musikkurserna i regel är en fördel snarare än en nackdel. Den bör kunna utnyttjas metodiskt till att ge större utbyte för alla.<sup>90</sup>

<sup>89</sup> Prop. 1975/76:135, sid. 208.

<sup>90</sup> *Musiken-människan-samhället*, sid. 182.

I detta sammanhang vill utredningen erinra om ställningstagandet i huvudbetänkandet att folkhögskolan skall kunna anordna utbildning och fortbildning av anställda och förtroendevalda inom folkrörelserna liksom av personer som skall företräda väljarna politiskt.<sup>91</sup>

Utredningen finner alltså att skiftande behov av fortbildning och vidareutbildning också i fortsättningen skall kunna fyllas genom kurser som anordnas av folkhögskolor. Det är därvid angeläget att kurserna svarar mot vad som i huvudbetänkandet angivits vara skolformens övergripande mål och ligger inom dess arbetsområde.

Utredningen anser det emellertid tveksamt om kurser av detta slag bör infogas i högskolan. Om så sker motverkas nämligen genom antagningsbetämmelserna den integration av olika deltagarkategorier som utredningen anser vara ytterst värdefull. Skolornas frihet att utforma kursinnehållet utifrån deltagarnas behov och önskningar blir också större om en kurs inte är infogad i ett system av högskoleutbildning. Slutligen medger folkhögskolans statsbidragssystem en smidigare anpassning till uppkommande behov.

För deltagarna torde det inte heller medföra några avgörande nackdelar om en kurs enbart betecknas som folkhögskolekurs. Av det intyg han får av skolan kan ju i detalj framgå kursens längd och innehåll, vilka lärare som medverkat och vilka arbetsformer som använts. Detta torde för en arbetsgivare vara mera relevant information än ett besked om att kursen motsvarar vissa högskolepoäng. Av en sökandes övriga betyg och intyg framgår också om kursen varit ett led i grundutbildning eller vidareutbildning.

### 3.4.7 Distansundervisning

#### 3.4.7.1 Inledande synpunkter

De hittillsvarande erfarenheterna av distansundervisning på högskolenivå i Sverige är begränsade. Och folkhögskolans resurser har inom detta smala fält hittills endast i ringa omfattning tagits i anspråk, vilket också framgår av redogörelsen i avsnitt 3.3.6.2. TRU-kommitténs förslag och regeringens proposition 1975/76:110 om radio och television i utbildningsväsendet tillmäter emellertid folkhögskolan en viktig roll i den framtida fältorganisationen av en utbyggd distansundervisning vid sidan av studieförbunden och den kommunala vuxenutbildningen.

När man överväger folkhögskolans roll i detta sammanhang bör man hålla i minnet att distansundervisning också på eftergymnasial nivå kan vara olika hårt bunden till högskolans studieplaner. SR:s kurs i vuxenpedagogik var sålunda inte alls relaterad till universitetsutbildningen, medan SR:s kurs i statskunskap och TRU:s i nationalekonomi var utformade enligt universitetens studieplaner i de båda ämnena. Det är troligt att det även i framtiden kommer att finnas behov av att erbjuda distansundervisning som inte är bunden till kursplaner som upprättats inom högskolan.

Det kan bl. a. tänkas att olika folkrörelser får behov av att anordna kurser av eftergymnasial karaktär, speciellt tillrättalagda för förtroendevalda och

<sup>91</sup> Folkhögskolan, sid. 194 f.

anställda som behöver bedriva studierna på distans parallellt med yrkesverksamhet (jfr redogörelsen för distanskursen i kommunikationsteknik i slutet av avsnitt 3.3.6.2).

När en utomstående kursanordnare vill ta en folkhögskolas tjänster i anspråk för distansundervisning måste de kursavsnitt för vilka folkhögskolan skall stå som medarrangör planeras och utformas i samråd mellan skolan och dess samarbetspartner. Man kan emellertid också tänka sig att en folkhögskola själv vill anordna eftergymnasiala distanskurser, innefattande studier på hemorten enskilt och i cirkel, kombinerade med intensivkurser vid folkhögskolan. Sådan distansundervisning skulle kunna avse exempelvis vidareutbildning av fritidsledare, av anställda inom en folk rörelseorganisation eller av personer med kulturpedagogiska arbetsuppgifter.

När däremot en distanskurs anordnas som en del av högskolans verksamhet vilar det yttersta ansvaret för planering, genomförande och utvärdering på den arrangerande högskoleenheten. Det hindrar dock inte att folkhögskolor, kanske i samarbete med studieförbund och andra organisationer, engagerar sig i diskussioner med högskoleenheten om målgrupperna för och utformningen av en kurs. För rekryteringen och för de enskilda kursdeltagarnas studieförframgång kan stundom folkhögskolans och studieförbundens insatser ha avgörande betydelse.

En folkhögskolas möjligheter att sätta sin prägel på en distanskurs beror på vem som är huvudarrangör och vilka villkor denne ställer upp. Detta kan illustreras med en skiss som visar några tänkta lägen, markerade på en glidande skala där maximala påverkansmöjligheter för folkhögskolans del (+) ligger till höger och minimala (-) till vänster:

-	A	B	C	D	+
	Högskola anordnar kurs som förläggs till folkhögskola (fh)	Högskola anordnar kurs. Fh har stödfunktion inom ramar som nogt anges av högskolan	Högskola eller organisation anordnar kurs i samarbete med fh. Fh har stödfunktion som den själv utformar	Folkhögskola anordnar kursen själv	

I fallet A har en högskoleenhet ansvaret för planering och genomförande av kursen. Det är bara folkhögskolans lokaler som utnyttjas. En sådan kurs blir på intet sätt en del av folkhögskolans egen verksamhet.

Även i fallet B är det högskoleenheten som anordnar kursen, men här utnyttjas även folkhögskolans lärare. Högskoleenheten fastställer ramarna för verksamheten. Om en sådan kurs skall kunna bli en del av folkhögskolans egen verksamhet beror på hur stor frihet skolan får att sätta sin prägel på den. Om folkhögskolan anser att den i alltför ringa grad kan påverka kursplanen bör skolan avböja att anordna den som folkhögskolekurs. För högskoleenheten återstår alltid möjligheten att hyra folkhögskolans lokaler och,

om den så önskar, träffa avtal med lärare vid skolan om medverkan i kursen, som då kommer att ske utanför tjänsten.

Fallet C förutsätter en situation där en distanskurs från början planeras i samråd mellan en högskoleenhet och en folkhögskola, ibland kanske också en organisation. Högskoleenheten har här, liksom i övriga fall, rätt att avgöra vilka krav som skall uppfyllas för att de studerande skall få tillgodoräkna sig poäng. Folkhögskolan har en stödfunktion, som den självständigt kan utforma. Exempel på kurser med denna ansvarsfördelning är den i samarbete mellan Hagabergs folkhögskola, Studieförbundet Vuxenskolan och lärarhögskolan i Stockholm anordnade tiopoängskursen i vuxenpedagogik och den i samarbete mellan Høla folkhögskola, FCO i Västernorrland, ABF i Mellannorrland och Umeå universitet planerade tjugopoängskursen i företagsekonomi (båda nämns i avsnitt 3.3.6.2). I dessa och liknande fall är enligt utredningens mening folkhögskolans möjligheter att påverka innehåll och arbetsformer i de kurser den skall svara för tillgodosedda i tillräckligt hög grad för att de skall kunna vara en del av skolans egen verksamhet.

I det fjärde fallet, som på skissen markerats med D, anordnas distanskursen av folkhögskolan själv, som då också har full frihet att utforma innehåll, kursuppläggning och arbetsformer i samråd med deltagarna. Folkhögskolorna bör noga följa den försöksverksamhet som bedrivs inom LO med olika kombinationer av enskilda studier, cirkelverksamhet och internatkurser i syfte att få fram lämpliga alternativ till längre fackliga internatkurser. Det torde vara möjligt att också inom folkhögskolan dra nytta av många av de erfarenheter som görs i detta sammanhang.

### 3.4.7.2 Formerna för folkhögskolans deltagande i distansundervisning

Folkhögskolans resurser kan utnyttjas på många olika sätt i distansundervisningen. För en fri skolform är det naturligt att kontinuerligt vidareutveckla formerna för sin medverkan. Utredningen kan därför inte ge en fullständig katalog över hur insatserna kan göras men vill med några exempel antyda hur rikt varierade möjligheterna är. Medverkan kan ske både före kursens början och under dess förlopp.

Före en distanskurs kan folkhögskolan sålunda erbjuda kortare kurser som dels ger blivande distansstuderande tillfälle att inhämta nödvändiga förkunskaper, dels ger dem träning i studieteknik med speciell inriktning på distanskursens nivå och arbetsformer. Insatser av detta slag kan vara nödvändiga för att till distanskurserna kunna rekrytera personer med bristande studievana. Det kan ofta vara naturligt att behandla båda dessa moment vid samma kurs. Också utbildningen av studiecirkelledare och studievägledare som skall svara för den lokala kontaktverksamheten kan ske vid folkhögskola.

Under distanskursens gång kan folkhögskolan anordna kortare kurser som ger stödundervisning i moment som bedöms vara svåra, studievägledning och tillfälle till gruppdiskussioner. Ibland kan det också visa sig önskvärt att komplettera de intensivkurser som brukar anordnas av den medverkande

högskoleenheten med regionala intensivkurser under medverkan av högskolans lärare. Sådana kurser kan också förläggas till folkhögskolor. Lärare från såväl folkhögskolan som högskolan kan medverka i båda slagen av kurser, varvid det i regel är naturligt att högskolans lärare svarar för kvalificerad ämnestoretisk undervisning och folkhögskolans för exempelvis studievägledning och gruppleddskap. Det kan vidare vara lämpligt att studiecirkel som arbetar i anslutning till en distanskurs samlas på folkhögskolor, där det ofta finns tillgång till inlärningsstudio, apparatur för uppspelning av videokassetter och laborativ utrustning, som kan ingå i studiematerialet i vissa kurser. Också cirkel som vanligen samlas på annan plats kan förlägga vissa sammankomster till folkhögskola för att utnyttja dess utrustning. Folkhögskolan kan också medverka i distanskurser genom att lärare arbetar som lokala gruppleddare. Folkhögskollärare med lämplig utbildning och erfarenhet kan också fungera som lokala eller regionala studievägledare och på bestämda tider ha mottagning för personliga besök och/eller telefonsamtal. Han kan också stå i brevkontakt med de studerande. Det är angeläget att alla lokala och regionala gruppleddare och studievägledare deltar i de internatkurser som anordnas i anslutning till distanskursen.

De insatser som här skisserats ställer delvis andra krav på medverkande skolor och lärare än vanliga folkhögskolekurser. De studerande behöver ett på lämpligt sätt tillrättat material för sina studier på hemorten, ibland innehållande diagnostiska prov som ger dem möjlighet att själva avgöra om de bemästrat ett avsnitt. De behöver också kanaler för att nå studievägledare och lärare. De senares medverkan kommer inte bara att avse gruppundervisning utan i betydande utsträckning också individuell vägledning, lämnad per telefon eller brev eller vid besök på de studerandes hemorter.

För att folkhögskolorna skall kunna pröva olika former för medverkan i distansundervisningen föreslår utredningen att ur tillgängliga anslag för pedagogiskt utvecklingsarbete medel anvisas som möjliggör en vidgad försöksverksamhet på detta område. Utredningen vill också påpeka att de lärarinsatser som ovan antytts förutsätter att de möjligheter att helt eller delvis omvandla lärarnas tjänstgöring till tjänstemannatid som föreslagits i huvudbetänkandets avsnitt 16.4.7 utnyttjas i betydande utsträckning.

Utredningen är också medveten om att det i en samverkan av detta slag kan uppstå spänningar mellan högskolans och dess lärares intressen å den ena sidan och folkhögskolans och dess lärares å den andra. Det är därför viktigt att man från början noga diskuterar igenom vilka uppgifter respektive skolform skall svara för. Detta är desto viktigare, som gränsen mellan studiehandledning och studievägledning i TRU:s terminologi är suddig.

#### 3.4.7.3 Kostnadsfördelningen mellan högskola och folkhögskola

I regeringens proposition 1975/76:110 om radio och television i utbildningsväsendet föreslås, att regionstyrelserna skall samordna distansundervisningen i regionerna. Detta synes innebära att medel för högskolans insatser för distansundervisning skall tas ur högskolans anslag – något som också TRU-kommittén föreslog. Att så sker för planering, administration och

genomförande av de kursdelar vari högskolan direkt engagerar sig är naturligt. Utredningen menar också att porto-, telefon-, rese- och traktamentskostnader för folkhögskollärares medverkan i distanskurser inom högskolan skall ersättas med medel ur högskolans anslag till grundläggande högskoleutbildning.

För att folkhögskolans särart skall komma till sin rätt – vilket enligt utredningens uppfattning är ett värde för distansundervisningen – bör emellertid för de kurser som folkhögskola anordnar – exempelvis för att ge förberedande undervisning, träning i studieteknik, stödundervisning och/eller studievägledning – statsbidrag kunna utgå över folkhögskolans anslag.

I sådana kurser bör också lärare från högskolan kunna utnyttjas. Självfallet måste dock för sådana samverkanskurser samma regler gälla som i kapitel 9 av huvudbetänkandet föreslagits för kurser som folkhögskola genomför tillsammans med annan organisation eller institution. Av vad som ovan sagts torde framgå att det inte synes finnas några svårigheter att bereda folkhögskolans lärare tillfälle till väsentliga insatser, motsvarande 25 % av undervisningstiden.

TRU-kommittén har föreslagit att vid intensivkurserna de ansvariga för lokal studievägledning bör kunna medverka eller delta.<sup>92</sup> Ovan har önskvärdheten att gruppleddare och studievägledare deltar i internatkurserna framhållits. Kostnaderna för deras medverkan i folkhögskolekurser kan inte alltid helt bestridas genom de medel som folkhögskolorna tillföres genom dessa. Utredningen menar dock att ersättningsfrågor av detta slag bör kunna lösas genom överenskommelser mellan de medverkande skolenheterna. För folkhögskollärares medverkan i de högskolekurser som ingår i distansstudierna bör medel ur högskoleanslagen kunna disponeras.

<sup>92</sup> *Distansundervisning*, sid. 156.





I detta kapitel behandlas först specialkursen för ungdomsledare och därefter kombinationsutbildningen av fritidsledare. Kapitlet avslutas med utredningens överväganden och förslag.

## 4.2 Specialkursen för ungdomsledare

### 4.2.1 *Bakgrund*

Ettårig yrkesutbildning av ungdomsledare har förekommit inom gymnasieskolan i Stockholm, Östersund och Västerås. De tillkom mellan åren 1963 och 1970 på kommunala initiativ. På de båda förstnämnda orterna benämndes de från början ungdomsledarinstitut. Vid 1970 års reformering av yrkesutbildningen infogades denna utbildning på alla tre orterna i gymnasieskolan som specialkurser. I Östersund är utbildningen uppdelad på en allmän linje och en idrotts- och friluftsledarlinje. I beskrivningen här nedan görs ingen åtskillnad mellan de två.

SULU:s förslag innebar att tvåårig fritidsledarutbildning skulle ske dels vid folkhögskolor, dels vid ledarinstitut av det slag som fanns på de tre ovan nämnda orterna. Sådana institut föreslogs förlagda till Borås, Lund, Stockholm, Västerås, Umeå och Östersund. SÖ tog upp SULU:s förslag i sina petitioner, men statsverkspropositionerna år 1972 och 1973 sköt förverkligandet av dem på framtiden. Medan folkhögskolorna i kraft av sin frihet utvecklade en tvåårig fritidsledarutbildning med SULU:s förslag som riktmärke, inrättades inga nya ledarinstitut/specialkurser för ungdomsledare i gymnasieskolan. Inte heller blev det möjligt att förlänga utbildningen till tvåårig. Framställningar härom avslogs av SÖ med hänvisning till uttalanden i statsverkspropositionen och till folkhögskoleutredningens uppdrag. Någon revision av läroplanerna kom i avvaktan på förslag från utredningen inte heller till stånd, trots att man på skolorna fann dessa föråldrade och otillräckliga. Utbildningen kom också att få behålla rubriceringen specialkurs för ungdomsledare, resp. idrotts- och friluftsledare, medan beteckningen fritidsledare med utgångspunkt från SULU:s förslag blev allmänt vedertagen både inom folkhögskolan och i yrkeslivet liksom i kombinationsutbildningen (se avsnitt 4.3.1).

I remissinstansernas yttranden över fritidsledarbetänkandet berördes också specialkursen för ungdomsledare i gymnasieskolan. *Sveriges riksidrottsförbund (RF)* ansåg att yrkesinriktad fritidsledarutbildning endast skulle bedrivas vid folkhögskolor. Också *Riksförbundet Sveriges fritids- och hemgårdar (RSFH)* föreslog att all fritidsledarutbildning skulle förläggas till folkhögskolor. Ledarinstituten i Stockholm, Östersund och Västerås sades dock böra få fortsätta sin verksamhet, vilket lättast kunde ske genom att de överfördes till för dem lämplig folkhögskola. *Svenska missionsförbundets ungdom (SMU)* betecknade kombinationsutbildning och gymnasieutbildning av fritidsledare som klart sämre alternativ än fritidsledarutbildning vid folkhögskola. 36 elever och 11 lärare vid *Stockholms ungdomsledarinstitut* (dvs. specialkursen i Stockholm) förklarade det inte ens under en övergångsperiod vara försvarbart "att ledarinstituten förblir ettåriga medan all annan fritidsledarutbildning blir tvåårig". De föreslog att all fritidsledarutbildning skulle förläggas

till folkhögskolor och att deras eget institut först skulle bli en filial till exempelvis S:t Eriks folkhögskola och sedan erhålla självständig ställning. Ledarinstituten i Östersund och Västerås borde på samma sätt överföras till folkhögskolor. SÖ konstaterade att det visat sig att det inte var möjligt att inom tidsramen av ett år genomföra SULU-utbildningens syften. SÖ sade sig vilja ta ställning till frågor rörande specialkursen i samband med folkhögskoleutredningens slutliga förslag.

*Svenska kommunförbundet* å sin sida uttalade sig för att specialkursen för ungdomsledare snarast skulle göras om till en tvåårig högre specialkurs i gymnasieskolan. Kommunförbundet föreslog vidare att antalet kommunala ledarinstitut skulle utökas i enlighet med SULU:s förslag.

#### 4.2.2 Verksamheten vid specialkurserna

Antalet elevplatser vid de här berörda specialkurserna utgjorde t. o. m. läsåret 1975/76 116, fördelade på 48 i Stockholm och Östersund samt 20 i Västerås. År 1976 nedlades den ettåriga ungdomsledarutbildningen inom gymnasieskolan i Stockholm, och i stället inrättades en tvåårig fritidsledarutbildning, knuten till S:t Eriks folkhögskola (se avsnitt 4.2.3 nedan). I Västerås ökade samma år intagningen till 30. Hösten 1976 stod alltså 78 elevplatser till buds vid specialkurserna. Antalet sökande till den ettåriga specialkursen inom gymnasieskolan de fyra senaste åren framgår av nedanstående tabell.

Skolort	Antal sökande			
	73/74	74/75	75/76	76/77
Stockholm	94	115	161	–
Västerås	25	16	24	28
Östersund	258	210	180	156

Tabellen kräver ett par kommentarer. Av de sökande i *Stockholm* har åtskilliga inte varit behöriga att antas. När ansökningstiden för läsåret 1975/76 gick ut fanns sålunda 96 sökande, varav endast 36 helt behöriga. Skoldirektionen förlängde då ansökningstiden med resultat att åtskilliga sökande anmälde sig på försommaren, bland dem många icke behöriga. Antalet sökande i *Västerås* har som synes under hela perioden varit lågt, och vid två tillfällen understigit de tillgängliga elevplatserna.

För inträde i kursen krävs enligt av SÖ utfärdad läroplan

”a) att under det år, då inträde sökes fylla lägst 21 år,

b) att ha genomgått grundskolan eller styrka sig äga motsvarande kunskaper samt äga tillräcklig underbyggnad och mogenhet för att kunna tillgodogöra sig undervisningen,

c) att ha väl dokumenterad erfarenhet av egen ledarinsats i ungdomsarbete.”

Antagningen av eleverna görs av resp. kommuns intagningsnämnd. Härvid följer man de regler som gäller för huvuddelen av gymnasieskolans linjer och specialkurser. De sökande indelas efter skolbakgrund i huvudgrupper och en fri kvot. Enligt uppgift från intagningsnämnden i Stockholm har be-

tygsgenomsnittet varit avgörande för alla sökande utom dem som placerats i den fria kvoten, för vilka praktiken varit utslagsgivande.

Verksamheten vid alla tre specialkurserna är (i Stockholms fall var) förlagd till lokaler utanför moderskolorna (Enskede gårds gymnasium i Stockholm, Carlforsska skolan i Västerås och Palmcrantzskolan i Östersund).<sup>3</sup> Stockholmskursen disponerar sedan år 1973 lokaler i Tallkrogsskolan och var tidigare förlagd till Enskede gård. Östersundskursens lokaler finns i Södra skolan, en äldre skolbyggnad i centrala Östersund. Kursen i Västerås är förlagd till lokaler i Viksäng, där den utnyttjar dels ett ombyggt äldre militärsjukhus, dels klassrum i ett närbeläget hyreshus som tidigare användes av grundskolan.

Specialkursen i Stockholm har tillhört ansvarsområdet för en av studierektorerna vid moderskolan, som också undervisat vid kursen. Som utbildningsledare har emellertid en särskild rektor fungerat. För kursen har också avdelats en halv tjänst som rektorsassistent. Båda dessa tjänster har varit kommunala. Ungdomsledarutbildningen har vidare disponerat ett eget bibliotek i Tallkrogsskolan med 2/5 tjänst som bibliotekarie. I Östersund leds utbildningen av en studierektor, som dessutom har ansvaret för fritidspedagogkursen och kombinationsutbildningen av fritidsledare samt en kurs för hjälppersonal till arbetsterapeuter. Det finns inte något särskilt bibliotek i Södra skolan, utan eleverna hänvisas till Palmcrantzskolan. Ledare för ungdomsledarutbildningen i Västerås är en studierektor som också svarar för gymnasieskolans samhällsvetenskapliga linje, utbildningen av fritidspedagoger och lekplatspersonal samt en konstskola.

De olika kursorterna skiljer sig åt när det gäller förekomsten av integration mellan ungdomsledarutbildningen och andra näraliggande utbildningar. Detta beror både på praktiska omständigheter och på olikheter i uppfattningen om målen.

Till Enskede gårds gymnasium i Stockholm är en tvåårig specialkurs för fritidspedagoger knuten. Den har hört till ansvarsområdet för samme studierektor som ungdomsledarkursen. Någon integration mellan de båda har dock inte förekommit. På båda hållen betonar man att det finns en klar skillnad i målsättning, samtidigt som man medger att det finns många beröringspunkter mellan de två yrkesgruppernas verksamhetsfält. Det har också med undantag av den gemensamme studierektorn varit olika lärare som tjänstgjort vid de båda kurserna. Samordning har även motverkats av att utbildningarna varit förlagda till olika skolor på fem-sex kilometers avstånd från varandra.

I Östersund och Västerås betonar man starkare än som varit fallet i Stockholm vad de båda utbildningarna har gemensamt. På båda platserna finns också fritidspedagogutbildning under samma tak som ungdomsledarkurserna, i Östersund dessutom kombinationsutbildningen och i Västerås kursen för lekplatspersonal. I båda fallen svarar ett särskilt lärarlag för huvuddelen av utbildningen. Ett karakteristiskt drag är att man på olika sätt försöker integrera de olika kurserna med varandra.

I Östersund anordnas det sålunda årligen sex temaperioder om en till två veckor, då undervisningen samlas kring ett gemensamt tema och arbetsgrupper organiseras med deltagare ur de olika kurserna. Också i det dagliga arbetet under tiden mellan temaperioderna är integration av de olika elev-

<sup>3</sup> I den redogörelse som följer har också förhållandena vid kursen i Stockholm behandlats under den tid som den tillhörde gymnasieskolan.

grupperna vanlig. – I Västerås tar man gemensamt för fritidspedagoger och ungdomsledare upp vissa frågor som ofta behandlas av särskilt tillkallade experter och följs upp av diskussioner, då båda elevgrupperna deltar. Lägerveckorna planeras dock av de olika elevgrupperna var för sig. Integrationen av undervisningen i Västerås synes vara av mer begränsad omfattning än i Östersund.

Antalet lärare som undervisar på ungdomsledarkurserna växlar de olika kommunerna emellan. I Stockholm har det funnits två till tre lärare med heltids- och två med halvtidstjänst eller mer. Därtill har ett mycket stort antal timlärare anlitats som experter på olika områden. I Östersund har åtta lärare heltidstjänst på de tre kurserna vid Södra skolan. Dessutom anlitats på halvtid eller mer fyra lärare som har sin övriga tjänstgöring vid andra kurser vid Palmcrantzskolan. De undervisar bl. a. i svenska, bokföring och maskinskrivning. I Västerås tjänstgör tio lärare vid de tre kurserna i Viksäng, varav en på heltid och sju på halvtid eller mer.

Alla de tre berörda skolorna har i olika sammanhang betonat att den ettåriga utbildningen är otillräcklig. Sålunda framhålls i olika sammanhang att

- yrkesverksamma ungdomsledare med ettårig utbildning finner sina kunskaper otillräckliga,
- vissa kommuner beslutat endast anställa fritidsledare med tvåårig utbildning, medan andra, däribland Stockholm, i lönehänseende gör skillnad mellan dem med ett- och tvåårig utbildning,
- utbildningssituationen vid de ettåriga kurserna är mycket pressad eftersom både lärare och elever där känner krav på sig att på ett år hinna med i det närmaste lika mycket som andra skolor hinner på två,
- antalet behöriga sökande tenderar att minska, troligen till följd av att elever i första hand söker till skolor med tvåårig utbildning.

Det finns inte någon fullständig kartläggning av i vilken utsträckning de påtalade problemen faktiskt lett till att eleverna efter avslutad utbildning haft svårt att få anställning inom fritidssektorn. Vid Östersundskursen gjordes emellertid en uppföljning av de 48 elever som gick ut våren 1974. På hösten samma år hade 40 fått arbete inom fritidssektorn, två fullgjorde militärtjänst och en var barnledig. Endast fem var verksamma utanför fritidssektorn eller arbetslösa.

#### 4.2.3 Nuläget

Den oro för utbildningens framtid som kom till uttryck i skrivelsen till utbildningsdepartementet hösten 1974 från specialkursen i Stockholm med anledning av folkhögskoleutredningens fritidsledarbetänkande (se avsnitt 4.2.1) ledde till att lärare och elever i juni 1975 vände sig till de politiska partierna i kommunen med en ny skrivelse. Där hävdade de att antalet sökande kraftigt sjunkit och att det i juni 1975 fanns överhängande risk för att antalet behöriga sökande inte skulle räcka till de 48 intagningsplatserna. I detta läge menade de att det bara fanns två möjliga handlingsalternativ, nämligen att antingen lägga ned utbildningen eller att knyta den till någon av Stockholms folkhögskolor med möjlighet att redan läsåret 1976/77 övergå till tvåårig ut-

bildning. Undertecknarna talade själva för det andra alternativet och uppmanade "berörda politiker och myndigheter" att verka för en sådan lösning. En arbetsgrupp organiserades bland kursens personal som i september i "ett arbetspapper" belyste frågor som kunde bli aktuella vid en övergång till folkhögskola.

Den 9 oktober beslöt Stockholms skoldirektion på förslag av skolförvaltningen att lägga ned den ettåriga specialkursen och att utreda förutsättningarna för att i samarbete med folkhögskola i kommunen läsåret 1976/77 påbörja en tvåårig fritidsledarutbildning. De överläggningar som följde ledde till att styrelsen för S:t Eriks folkhögskola den 11 november beslöt att hos SÖ begära att få anordna en tvåårig ämneskurs för utbildning av fritidsledare och att få förlägga denna kurs till andra lokaler än skolans egna. SÖ biföll framställningen den 12 januari 1976 och medgav – mot bakgrund av att den föreslagna utbildningen inte innebar någon ökning av antalet utbildade fritidsledare – att utbildningen får omfatta högst 40 elever i en första årskurs och högst 40 av 1975/76 års elever i en andra. För dem som 1976/77 genomgår första årskursen får skolan genomföra en andra under 1977/78. Medgivandet angavs förutsätta "att huvudmannen noga följer utvecklingen och medverkar till att adekvata administrativa resurser ställs till skolans förfogande".

De här refererade besluten fullföljdes, och läsåret 1976/77 påbörjades en till S:t Erik knuten tvåårig fritidsledarutbildning förlagd till Tallkrogens skola. Till den har överförts de kommunala resurserna som specialkursen inom gymnasieskolan tidigare disponerat. En del av dessa används under första läsåret som tilläggsresurs för praktiken, motsvarande det bidrag om 700 kr per elev som utgår till 500 elevplatser per årskurs i folkhögskolans fritidsledarutbildning. Skolförvaltningen säger sig i ett tjänsteutlåtande av den 22 januari 1976 förutsätta att statsbidraget från och med 1977/78 utgår för Stockholms fritidsledarutbildning. Tidigare anställda lärare och övrig personal har beretts fortsatt tjänstgöring.

Från och med höstterminen 1976 finns alltså ungdomsledarutbildning som specialkurs i gymnasieskolan endast i Västerås och Östersund. Skolmyndigheterna i Östersund och skolledningen vid Carlforsska skolan i Västerås har uttalat önskemål om att utbildningen skall få fortsätta men utvidgas till att omfatta två år.

Kommunala fritidstjänstemäns riksförbund (KFR) uttalade i en skrivelse till utbildningsdepartementet den 10 december 1975 farhågor för att fritidsledarutbildningen vid folkhögskolorna "genom en viss profilering kan brista i enhetlighet och objektivitet". KFR fann det angeläget att de kommunala ungdomsledarutbildningarna skulle bibehållas och hemställde att de skulle inordnas i den nya högskoleorganisationen och förändras till tvååriga fritidsledarutbildningar. Skrivelsen har sedermera överlämnats till folkhögskoleutredningen.

H 75 tog upp ungdomsledarlinjen i sin förteckning över allmänna utbildningslinjer.<sup>4</sup> I samband med remissbehandling av H 75:s PM om kommunal högskoleutbildning beslöt SÖ den 28 juni 1976 att i avvaktan på folkhögskoleutredningens slutbetänkande "ej för närvarande utarbeta utbildningsplan för nämnda utbildning". Ungdomsledarlinjen nämns i prop. 1976/77:59 bland de allmänna linjer som läsåret 1977/78 föreslås anordnas inom kom-

<sup>4</sup> *Information från H 75 nr 6/1976.*

munal högskoleutbildning. Enligt vad utredningen erfarit pågår numera samråd mellan SÖ och UHÄ om utbildningsplan. I propositionen nämns idrotts- och friluftsledarlinjen som lokal linje.

### 4.3 Kombinationsutbildningen av fritidsledare

#### 4.3.1 Bakgrund

År 1971 startades på initiativ av UKÄ inom ramen för försöksverksamheten med kombinerad gymnasieskolutbildning och utbildning vid filosofisk fakultet en så kallad kombinationsutbildning av idrotts- och fritidskonsulenter i Lund och Östersund. Benämningen ändrades år 1973 till fritidsledarkurs. Den förekommer nu på ytterligare tre orter, Borås, Karlstad och Växjö.<sup>4a</sup>

För de två delarna i denna, liksom i övriga kombinationsutbildningar, gäller de bestämmelser som finns meddelade för vederbörande studiekurs vid filosofisk fakultet och för vederbörande högre specialkurs vid gymnasieskola. Yrkeserfarenhet är en merit men inte ett behörighetskrav. Någon lägsta åldersgräns tillämpas inte vid intagningen. På båda dessa punkter skiljer sig kombinationsutbildningens inträdeskrav från vad som gäller för specialkursen för ungdomsledare inom gymnasieskolan och de flesta fritidsledarlinjer inom folkhögskolan. De studerande får betyg över varje med godkänt resultat genomgången studiekurs vid universitet och över genomgången gymnasiekurs samt dessutom ett särskilt sammanfattande bevis över genomgången kombinationsutbildning. Godkänd studiekurs vid universitet kan tillgodoräknas för fortsatta universitetsstudier, medan betyg över den gymnasiala delen av utbildningen inte tillgodoräknas för en universitetsexamen.

Antagning till kombinationsutbildningen av fritidsledare görs centralt i Lund. Antagning sker till hela utbildningen, dvs. både högskoledelen och gymnasiedelen.

Centralt leds försöksverksamheten av en ledningsgrupp. UHÄ (före 1 oktober 1976 UKÄ) fungerar som tillsynsmyndighet för högskoledelen, SÖ för gymnasiedelen.

#### 4.3.2 Förhållanden vid kombinationsutbildningarna

Folkhögskoleutredningen har inte gjort någon egen undersökning av förhållandena vid kombinationsutbildningen av fritidsledare. Viktiga uppgifter om denna finns emellertid i en UKÄ-rapport, utgiven i maj 1974, där en översyn av försöksverksamheten med kombinationsutbildningen redovisas.<sup>5</sup>

Där uppges att fritidsledarutbildningen är den kombinationsutbildning som lockar flest sökande. Deras antal anges vida överstiga antalet utbildningsplatser. Andelen studerande som slutfört utbildningen på "normal" tid betecknas som "övertäckande låg" vid alla kombinationsutbildningar utom två, däribland den för fritidsledare. Där karakteriseras genomströmningen som mycket hög.<sup>6</sup>

Av bilagorna till rapporten framgår att av 60 elever som påbörjade sin utbildning år 1971 var 48 färdiga efter två år och ytterligare en hade fullföljt

<sup>4a</sup> I prop. 1976/77:59 föreslås fritidsledarlinjer, motsvarande hittillsvarande kombinationsutbildning, till Lund, Malmö, Växjö, Karlstad och Östersund.

<sup>5</sup> *Kombinationsutbildning: Fem års erfarenhet – förslag till förändringar.* UKÄ-rapport nr 19, 1974.

<sup>6</sup> *Kombinationsutbildning,* sid. 9–10, 13.

sina studier före den 20 januari 1974. Det betyder att 82% fullbordade utbildningen inom den angivna tidsrymden. Denna siffra är något lägre än den som kan räknas fram för fritidsledarutbildningen totalt med utgångspunkt från SÖ:s siffror för år 1976 (se avsnitt 3.3.1). Läsåret 1973/74 stod 120 antagningsplatser till buds. 119 elever påbörjade sin utbildning på hösten. Under vårterminen fortsatte 110 av dem sina studier.

Av 140 elever som besvarade en enkät vårterminen 1974 var 79 stycken (eller 56,4%) 21 år eller yngre. 53 (eller 37,9%) var mellan 22 och 25 år, och endast 8 elever (5,7%) var 26 år eller äldre. Detta kan jämföras med uppgifter om eleverna på folkhögskolornas fritidsledarlinjer år 1973. Av dem var 32,4% 21 år eller yngre, 50,3% var mellan 22 och 27 år, och återstoden eller 17,3% var 28 år eller äldre. Eleverna vid kombinationsutbildningen av fritidsledare är alltså genomsnittligt yngre än motsvarande elever inom folkhögskolan. Det torde bl. a. bero på att man inom folkhögskolan genomgående tillämpar krav på tidigare yrkesverksamhet inom fritidssektorn och i allmänhet låter omfattningen av sådan verksamhet väga tyngre än teoretisk utbildning när man har att välja mellan behöriga sökande.

Av eleverna vid kombinationsutbildningen av fritidsledare var 74% män och 26% kvinnor. På folkhögskolornas fritidsledarlinjer var år 1973 övervikten av män betydligt mindre markerad: 58% mot 42% kvinnor. 14% av de elever vid kombinationsutbildningen av fritidsledare som besvarade enkäten hade tidigare universitetsstudier om 20 poäng eller mer. 46% hade tidigare yrkeserfarenhet.<sup>7</sup>

UKÄ-rapporten diskuterar frågan om samordning av gymnasiedel och universitetsdel i kombinationsutbildningen. Avsikten var att 20 poäng sociologi skulle läsas in under de tre första terminerna parallellt med studierna i fritidsledarkursen i gymnasieskolan. Den avslutande terminen skulle ägnas åt 20 poäng pedagogik vid universitetet. I verkligheten har emellertid flera olika modeller för samordning prövats.

I Lund har man sålunda läst sociologi på halvfart under första året och pedagogik på samma sätt under det andra, medan gymnasiekursen löpt under båda åren. I Östersund har gymnasiekursen omfattat första och fjärde terminerna medan studierna i sociologi förlagts till den andra och i pedagogik till den tredje. I Borås och Karlstad har snarlika modeller använts, som innebär att gymnasiekursen utsträcks över tre terminer med första delen av sociologistudierna under den första och andra delen under den tredje. Pedagogiken har förlagts till den fjärde terminen.

Läroplanen för gymnasieskolkursen reviderades år 1973, alltså bara två år efter det att den första kombinationsutbildningen av detta slag startade. Revisionen utfördes på SÖ:s uppdrag av ämnesläraren Tord Strömkvist vid Jämsbögs folkhögskola. Den innebar ett försök att anpassa innehållet till det förslag som SULU framlagt. Också universitetsämnenas innehåll har ändrats. Sociologistudierna skall sålunda avslutas med en kurs i fritidssociologi om minst 5 poäng. För Karlstads del har hela kursen i detta ämne fått en alternativ utformning. Även kursen i pedagogik har fått ett något ändrat innehåll.

UKÄ-rapporten konstaterar med avseende på kombinationsutbildningarna i allmänhet att kravet på varvning av universitets- och gymnasiestudier under samma termin medför stora nackdelar "i form av ojämn arbetsbelastning och orimliga krav på samordning mellan skola och universitet". Det

<sup>7</sup> Uppgifterna om kombinationsutbildningens elever hämtade ur UKÄ-rapporten *Kombinationsutbildning*, bilagorna 7d, 9 och 11-13. Motsvarande data om folkhögskoleeleverna citeras efter *Folkhögskolornas fritidsledarutbildning*, sid. 4.1.

sågs att "ett avskaffande av *obligatorisk* integrering nu får anses nödvändig om utbildningen skall kunna fortleva".<sup>8</sup> Man konstaterar också att bristen på pedagogisk ledning och samverkan mellan skola och universitet ofta påtalas av de studerande.

I rapporten föreslås mot denna bakgrund en ändrad uppläggning av utbildningen som innebär att gymnasieskolstudierna förläggs till första och tredje terminerna, sociologin till den andra och pedagogiken till den fjärde. Om man lokalt finner att innehållsmässiga skäl talar för en schemamässig integrering kan dock en sådan genomföras. Dock bör inte en tjugopoängskurs spridas ut över mer än två terminer.

Rapporten noterar – med avseende på kombinationsutbildningarna i allmänhet – att det finns starka önskemål om mer praktiska inslag i utbildningen, dels i undervisningen, dels i form av praktikperioder. Det finns inga formella hinder för att lägga in praktik, men de praktiska svårigheterna kan visa sig nog så stora. Det slag av praktik som enligt rapporten kan bli aktuellt är s. k. miljöpraktik. Den innebär att företagen inte är skyldiga att stå till tjänst med handledare och därmed inte heller ställer krav på ersättning.

#### 4.3.3 Diskussionen om kombinationsutbildningen av fritidsledare

Kritik har från flera olika håll riktats mot kombinationsutbildningen av fritidsledare. När UKÄ våren 1972 begärde att få utvidga kombinationsutbildningen till ytterligare fyra orter, gjorde företrädare för nykterhetsrörelsen, Sveriges kristna ungdomsråd, Unga Örnar och Svenska scoutunionen en uppvaktning hos dåvarande statsrådet Moberg och begärde att en sådan utvidgning ej skulle ske. I en uppvaktning för chefen för utbildningsdepartementet i augusti samma år anförde Sveriges kommunaltjänstemannaförbund och Kommunala fritidstjänstemäns riksförbund tveksamhet inför kombinationsutbildningen av fritidsledare.

Den föreslagna utvidgningen av kombinationsutbildningen kom inte till stånd år 1972. I januari 1973 framlades förslag att inrätta kombinationsutbildning med inriktning på idrotts- och friluftsliv på två nya platser. Svenska kommunförbundets representant i expertgruppen för yrkesinriktade studiekurser och kombinationsutbildningar förklarade vid gruppens sammanträde den 26 februari 1973 "att man, i väntan på att SULU-utredningens förslag genomförs, får acceptera en utvidgning av kombinationsutbildningen enligt förslaget, trots att arbetsmarknaden härigenom under viss tid kommer att er-hålla arbetskraft med en mindre lämplig utbildning."

Som framgår av redogörelsen i avsnitt 4.2.1 begärde några av de remissinstanser som år 1974 yttrade sig över fritidsledarbetänkandet att all fritidsledarutbildning skulle förläggas till folkhögskolor, vilket också innebar ett ställningstagande mot kombinationsutbildningen. Mest kraftfullt formulerade sig Svenska kommunförbundet som i sitt yttrande hänvisade till sin redan tidigare dokumenterade kritiska inställning till kombinationsutbildningen och sitt förslag att den skulle slopas. Nu sade sig förbundets styrelse vilja understryka detta ställningstagande.<sup>7a</sup>

Också UKÄ:s ovan refererade översyn av kombinationsutbildningarna innehåller åtskillig kritik mot dessa utbildningar i allmänhet. Den klarlägger bl. a.

<sup>7a</sup> Kommunförbundet förklarade i ett yttrande till UHÄ 1977-02-25 att all fritidsledarutbildning bör samlas i en skolform.

<sup>8</sup> *Kombinationsutbildning*, sid. 47.

- att verksamheten varit förenad med betydande administrativa och planeringsmässiga problem
- att det varit svårt att integrera utbildningens båda delar tids- och innehållsmässigt samt
- att studie-, tim- och kursplaner inte varit väl anpassade till varandra.

#### 4.4 Utredningens överväganden och förslag

SULU påpekade i sitt betänkande år 1971 de olägenheter för både arbetsgivare och anställda som bristen på enhetlighet i fritidsledarutbildningen medfört. De förslag som SULU framlade avsåg också att åstadkomma en större samordning. I den debatt som förts sedan dess har folkrörelseorganisationerna betonat vikten av att de olika skolorna får möjlighet att profilera sig inom en gemensam ram, medan Svenska kommunförbundet särskilt framhållit behovet av enhetlighet. Till denna ståndpunkt har också KFR numera avslutit sig.

Av kapitel 8 i folkhögskoleutredningens fritidsledarbetänkande framgår att de ideella organisationerna och kommunerna är de yrkesverksamma fritidsledarnas båda huvudsakliga arbetsområden. Den i avsnitt 3.4.3.4 refererade undersökningen av fritidsledares sysselsättning efter avslutad utbildning pekar i samma riktning, Som utredningen framhöll i avsnitt 5.3.5 av fritidsledarbetänkandet är det angeläget att ledare för verksamhet inom olika delar av fritidssektorn kan få en gemensam grundutbildning. Därigenom får de avgående eleverna möjlighet att välja mellan anställning i organisationers, kommuners, institutioners och andra arrangörers fritidsverksamhet.

”I deras fortsatta yrkesverksamhet kan erfarenhet från en del av fritidssektorn bli av stort värde för arbete inom en annan. Den kommunala fritidsverksamheten kan sålunda tillföras värdefulla impulser genom att personer med folkrörelseanknytning tar anställning där, liksom ungdomsorganisationernas arbete kan stimuleras genom att tillföras erfarenheter från fritidsverksamhet inom kommuner och institutioner”.<sup>9</sup>

Utredningen vidhåller denna uppfattning och anser att yrkesutbildningen av fritidsledare bör tillgodose behoven både av gemensamt utbildningsinnehåll och av profilering, som ju inte bara behöver innebära idémässig särprägel utan också kan avse att förbereda för arbete på speciella områden, exempelvis kommunal fritidsverksamhet.

Utredningen finner stöd för denna uppfattning i vad chefen för utbildningsdepartementet anförde i prop. 1975:9 om reformering av högskoleutbildningen. Han betonade där att högskolans yrkesinriktning inte får innebära att utbildningen snävt inriktas mot direkt yrkesanknutna och dagsaktuella mål. ”Bredd i utbildningen och därmed möjligheter att utnyttja den inom vidare sektorer är väsentlig på dagens och än mer på morgondagens arbetsmarknad”.<sup>10</sup>

Önskemålet om en gemensam grundutbildning motverkas emellertid av den nuvarande uppdelningen på tre olika utbildningsvägar med olika kurslängder, olika studie/läroplaner och skilda former för studieorganisationen. Ett sätt att åstadkomma en högre grad av enhetlighet är att överföra hela denna utbildning till *en* skolform.

<sup>9</sup> *Folkhögskolans fritidsledarutbildning*, sid. 5.8.

<sup>10</sup> Prop. 1975:9, sid. 420.

Hösten 1976 fanns inte mindre än 728 av de sammanlagt 946 antagningsplatserna till ungdoms- och fritidsledarutbildningen (dvs. drygt tre fjärdedelar) inom folkhögskolan. Utredningen har mot bakgrund härav och vad som ovan sagts funnit det naturligt att pröva möjligheterna att till folkhögskolan överföra den utbildningskapacitet som representeras av specialkurserna för ungdomsledare (resp. idrotts- och friluftsledare) inom gymnasieskolan och kombinationsutbildningen av fritidsledare. Att dessa linjer enligt prop. 1976/77:59 från den 1 juli 1977 skall tillhöra högskolan utgör inget hinder härför, eftersom viss utbildning vid folkhögskola såväl enligt prop. 1975:9 som enligt utredningens i kapitel 3 redovisade uppfattning skall kunna betraktas som högskoleutbildning.

En utgångspunkt för genomförandet av den föreslagna förändringen kan man finna i statsmakernas behandling av fritidsledarbetänkandet. I detta framhöll utredningen, att folkhögskolans fria arbetsvillkor och möjlighet till profilering av undervisningen inom en i huvudsak gemensam ram gör den väl ägnad att svara för yrkesutbildning av fritidsledare och föreslog att sådan utbildning också i fortsättningen skulle förläggas till folkhögskolan.

Remissopinionen stödde helt utredningens uppfattning och i proposition 1975:14 om statligt stöd till ungdomsorganisationernas centrala verksamhet, m. m., anslöt sig också chefen för utbildningsdepartementet till denna ståndpunkt. Han förklarade:

”Folkhögskolorna har genom sitt fria arbetssätt lätt att anpassa undervisningen till fritidssektorns skiftande behov och utbildningen kan snabbt förnyas och utvecklas. För den betydande del av ungdoms- och fritidsverksamheten som är förankrad i folk- rörelserna har folkhögskolorna sedan länge svarat för ledarutbildning och de har därmed vunnit erfarenheter som bör kunna ha stor betydelse för all yrkesinriktad utbildning inom denna sektor”.<sup>11</sup>

Genom riksdagsbeslutet om denna proposition gav statsmakerna folkhögskolan ”ett mera preciserat utbildningsansvar inom fritidssektorn”.<sup>12</sup> Enligt utredningens mening bör man nu gå vidare på den inslagna vägen och ytterligare vidga detta ansvar.

Det har ibland satts i fråga om folkhögskolan kan tillgodose det behov av enhetlighet i fritidsledarutbildningen som understrukits i inledningen av detta avsnitt. Man har därvid hänvisat till att skolformen principiellt är obunden av läroplaner som fastställts av organ utanför den enskilda skolan. Utvecklingen av folkhögskolans fritidsledarutbildning har emellertid gått i riktning mot ökad samordning, samtidigt som möjligheterna till profilering har tillvaratagits. De läroplaner SULU föreslog kom att av skolorna frivilligt användas som utgångspunkt för undervisningens planering. På denna grund utarbetade sedermera de till SOF (Samarbetsorganisationen för fritidsledarutbildning inom svensk folkhögskola) anslutna skolorna gemensamma ”läroramar” och timplaner. Dessa avsåg ”en samordning av medlemsskolornas utbildning med hänsyn till avnämarnas behov och skolornas egenart”. De erfarenheter som gjordes i detta arbete har av SÖ utnyttjats vid utformningen av ”Studieplan för tvåårig fritidsledarutbildning vid folkhögskola” som från och med läsåret 1976/77 skall tjäna som riktmärke för utbildningen. Den används nu allmänt vid folkhögskolornas fritidsledarlinjer. Enligt utredningens uppfattning kan härigenom önskemålen om både enhetlighet

<sup>11</sup> Prop. 1975:14, sid. 62.

<sup>12</sup> Prop. 1975:14, sid. 66.

och profilering tillgodoses. De invändningar mot den vid folkhögskolor bedrivna yrkesutbildningen av fritidsledare som kom till uttryck i KFR:s i avsnitt 4.2.3 refererade skrivelse saknar enligt utredningens uppfattning därför numera relevans.

Det finns också praktiska omständigheter som talar för att övrig fritidsledarutbildning överföres till folkhögskolan.

Den nu gällande läroplanen för specialkursen för ungdomsledare är i behov av omarbetning. Detta framhålls bl. a. av de lärare som har arbetat efter den. På de olika kursorterna tillämpas den också med stor frihet. I en inom SÖ upprättad PM av den 18 juni 1976 sägs att det vid den senaste läroplansrevisionen visade sig "omöjligt att inom tidsramen för ett år inarbeta SULU-utredningens intentioner". Om kursen utvidgas till att omfatta två år inom gymnasieskolans – eller från 1 juli 1977 den kommunala högskolans – ram, skulle en ny översyn av läroplanen bli nödvändig. Det synes tveksamt om det är önskvärt att lägga ner arbete på att revidera en läroplan som skall gälla för mindre än 80 elever på två orter, då ett godtagbart alternativ finns. Det skulle också ta tid innan vederbörliga beslut om resurser och utbildningsplan för en tvåårig utbildning inom den kommunala högskolan kunde fattas. Vid överföring till folkhögskola skulle en utbyggnad till två årskurser kunna ske utan dröjsmål, eftersom det inom denna skolform finns både en färdig studieplan och erfarenheter som kan utnyttjas.

Den i avsnitt 4.3.2 refererade UKÄ-rapporten påtalar de svårigheter som man inom kombinationsutbildningarna brottats med när det gällt att åstadkomma samordning av gymnasiedelen och universitetsdelen. Vidare framhålls bl. a. de praktiska svårigheterna att tillgodose behoven av praktik. I fritidsledarbetänkandet betonade folkhögskoleutredningen vikten av att det inom fritidsledarutbildningen finns ett fruktbarande samspel mellan teori och praktik som förbereder eleverna för en konstruktiv yrkesverksamhet. Undervisningen bör därför utgå från den fond av erfarenhet som lärare och elever tillsammans representerar. Praktiken skall dels tillhandhålla de problem som man i den teoretiska undervisningen analyserar och söker lösa, dels ge tillfälle att pröva de förslag till lösningar som man kommer fram till. Den blir därmed en central del av utbildningen. En problemcentrerad undervisning som på detta sätt utgår från verkligheten blir emellertid svår att genomföra om fasta gränser upprätthålls mellan de olika ämnena. En långt gående integration blir därmed nödvändig för att utbildningen skall ge de studerande den beredskap de behöver att i sin yrkesverksamhet möta uppkommande situationer. Uppdelningen av utbildningen i en yrkesinriktad kurs om två terminer och ämnesstudier i sociologi och pedagogik i vardera en termin synes motverka försöken att åstadkomma en problemcentrerad undervisning med långt gående integration. Den av SÖ sommaren 1976 utfärdade studieplanen för folkhögskolans fritidsledarutbildning präglas däremot av den grundsyn som utredningen har gett uttryck åt. Det finns alltså inom folkhögskolan goda möjligheter att komma till rätta med de problem som påtalas i UKÄ-rapporten.

Utredningen föreslår mot bakgrund av vad som ovan sagts att den ungdoms- och fritidsledarutbildning som nu bedrivs som specialkurs inom gymnasieskolan och som kombinationsutbildning överföres till folkhögskolor.

Detta kommer inte att medföra någon ökning av den totala utbildningskapaciteten.

Som ovan nämnts har Stockholms skoldirektion i samförstånd med berörda lärare och elever redan överfört den inom kommunen bedrivna specialkursen för ungdomsledare till folkhögskola. Därvid uppstod inte några svårösta problem av vare sig principiellt eller praktiskt slag. Här underlättades förändringen av att kommunen själv är huvudman för S:t Eriks folkhögskola. Samma förutsättningar finns inte på andra håll. På eller i närheten av alla de orter som berörs av utredningens förslag finns emellertid folkhögskolor, med vilkas styrelser överläggningar kan upptas.<sup>13</sup>

Ett speciellt problem uppstår där ungdoms- och fritidsledarutbildningen är integrerad med annan utbildning. Det gäller främst Östersund, där det sker en nära samverkan med kurserna för fritidspedagoger. En förändring av huvudmannskapet bör inte genomföras på ett sådant sätt att en fortsatt integrering omöjliggörs.

Problemet skulle enligt utredningens uppfattning kunna lösas genom att de nuvarande utbildningarna av ungdomsledare, idrotts- och friluftsledare (specialkurser i gymnasieskolan) och fritidsledare (kombinationsutbildning) förändras till tvåårig fritidsledarutbildning, knuten till Birka folkhögskola, som ligger strax utanför Östersund. Detta skulle dock inte nödvändiggöra en flyttning av verksamheten till Birka. Enligt utredningens i huvudbetänkandet framlagda förslag skall en folkhögskola ha rätt att förlägga verksamhet utanför skolorten. Denna verksamhet skall ha god kontakt med moderskolan, så att systemet inte får karaktär av enbart förmedling av statsbidrag till kursverksamhet på annan ort.<sup>14</sup> Fritidsledarutbildningen skulle alltså även i fortsättningen kunna vara förlagd till samma lokaler i Östersund som nu, där också fritidspedagogutbildningen finns. Därmed skulle ett fortsatt gemensamt utnyttjande av lärarkrafter bli möjligt. Vissa lärare skulle då kunna vara anställda av folkhögskolan med fyllnadstjänstgöring vid fritidspedagogutbildningen, andra vid fritidspedagogkursen med fyllnadstjänstgöring vid fritidsledarlinjen. De administrativa olägenheter som därvid skulle kunna uppstå torde vara överkomliga. Kontakten med verksamheten på Birka folkhögskola skulle kunna tillgodoses på olika sätt, bl. a. genom att vissa lärare utnyttjades gemensamt. Ett ömsesidigt stimulerande växelspel skulle kunna utvecklas mellan de två enheterna med deras olika specialiteter: fritidsledarutbildning i Östersund och musikutbildning vid Birka.

I samband med att hela utbildningen av ungdoms- och fritidsledare överförs till folkhögskolor kan det på sina håll uppstå problem med lärarnas behörighet. Inte alla de lärare som nu har heltidstjänst vid denna utbildning på de olika orterna uppfyller de krav som enligt 36 § förslaget till folkhögskoleförordning ställs för ordinarie eller extra ordinarie tjänst vid folkhögskola. Paragrafen har följande lydelse:

36 §. För behörighet till ordinarie eller extra ordinarie tjänst som lärare vid folkhögskola krävs att den sökande uppfyller de villkor som anges i följande tre punkter, nämligen

1. att han har avlagt filosofie kandidatexamen enligt kungörelsen (1969:50) om utbildning vid de filosofiska fakulteterna eller genom annan utbildning eller genom verksamhet i folkbildnings- eller folkrörelsearbete eller på annat sätt skaffat sig kunskaper och färdigheter som är tillräckliga för tjänsten,

<sup>13</sup> Borås-Fristad; Karlstad-Molkom; Lund-Hvilan och Eslöv, som båda har fritidsledarutbildning; Västerås-Tärna och dess externat i Västerås; Växjö-Grimslöv, som har fritidsledarutbildning; Östersund-Birka.

<sup>14</sup> *Folkhögskolan*, sid. 219.

2. att han har avlagt examen på ämneslärarlinjen vid lärarhögskola enligt förordningen (1968:318) om lärarhögskolorna eller på annat sätt skaffat sig motsvarande pedagogisk utbildning,

3. att han med full tjänstgöring har tjänstgjort som lärare under minst två år, varav minst 30 veckor vid folkhögskola.

Villkoren enligt första stycket 2 och 3 är att anse som uppfyllda av sökande som med full tjänstgöring har tjänstgjort som lärare under minst fyra år, varav vid folkhögskola minst 20 veckor i följd före den 1 januari 1971.<sup>15</sup>

Utredningen finner det emellertid vara mycket angeläget att också i fortsättningen utnyttja de kunskaper och erfarenheter som lärarna vid de berörda ungdoms- och fritidsledarutbildningarna har förvärvat. Därför föreslår utredningen att det föreskrivs, att de lärare, som har mer än halvtidstjänst vid de utbildningar som överförs till folkhögskolan och som uppfyller de två första behörighetsvillkoren enligt nämnda paragraf och som tjänstgjort som lärare under minst två år, förklaras behöriga till ordinarie och extra ordinarie tjänst vid folkhögskola, även om de inte tjänstgjort 30 veckor inom denna skolform.

Vid beräkningen av det antal elevplatser per årskurs som enligt utredningens förslag i fritidsledarbetänkandet skulle berättiga till en särskild tilläggsresurs var en förutsättning att cirka 240 studerande per år antogs till gymnasieskolans och kombinationsutbildningens ungdoms- och fritidsledarkurser. Sedan dess har kombinationsutbildningen i Växjö tillkommit med en årlig intagning av 30. Den föreslagna överföringen av dessa kurser till folkhögskolor innebär inte någon ökning av den sammanlagda kapaciteten. Snarare kan en viss minskning komma i fråga. Den förändring som redan skett i Stockholm har medfört att antalet studerande som årligen avslutar sin utbildning vid skolan har minskat från 48 till 40. Utredningen föreslår därför att de av riksdagen år 1975 fastställda tilläggsbidragen till fritidsledarutbildning i fortsättningen utgår till ytterligare 270 elevplatser per år. Dessa bör av SÖ fördelas efter de riktlinjer som anges i prop. 1975:14, sid.

<sup>15</sup> *Folkhögskolan*, sid. 386.

65.

## 5 Information om folkhögskolan

### 5.1 Inledning

I sitt huvudbetänkande redovisade folkhögskoleutredningen olika undersökningar som genomförts under åren 1973 och 1974. Bl. a. gjordes en elevundersökning som omfattade alla elever på kurser om minst 30 veckors längd under hösten 1973.<sup>1</sup> I enkäten deltog totalt 9 900 elever. Bland frågorna till eleverna fanns en om hur de i första hand fick information om folkhögskola som studiemöjlighet. 37 % hade fått information från bekanta, kamrater eller släktingar som gått på folkhögskola och 8 % från kamrater etc. som inte själva gått på folkhögskola. 11 % hade fått information från arbetsförmedling och 13 % genom studie- och yrkesvägledning. 6 % hade informerats genom annons i tidning och återstoden genom broschyrer, direktkontakt med skolan eller liknande. I enkäten tillfrågades eleverna också om orsaker till val av en viss folkhögskola både vid ansökan och vid det slutliga valet. I båda fallen angav 60 % av eleverna att det geografiska läget passade bäst. Av enkätens bakgrundsdata framgick att för 66 % av eleverna var hemlänet detsamma som skolans län. I stor utsträckning väljer man alltså den skola som ligger geografiskt bäst till. Endast för vissa rörelseskolor med riksrekrytering är bilden delvis en annan.

Utredningen gjorde också en stickprovsundersökning bland deltagare i ämneskurser kortare än 30 veckor under sommaren och hösten 1974 och ställde samma fråga till dem om informationen. Det visade sig att omkring hälften av deltagarna på kurser upp till tre veckors längd hade fått information genom någon förening eller via ett studieförbund. För de längre ämneskurserna dominerar tidningsannonser och bekanta som själva gått på liknande kurser som informationskällor. En stor del av ämneskurserna, och då främst kortare sådana, genomförs i samarbete med bildningsorganisationer, varför den informationskanalen är naturlig i detta sammanhang. Omkring en tredjedel av deltagarna på sommarkurserna kommer från det län där skolan ligger medan deltagarna på höstkurserna till största delen väljer skolor inom hemlänet.

Genom särskilda enkäter<sup>2</sup> till folkhögskolornas rektorer och till skolornas lärarråd inhämtade utredningen också uppgifter om bl. a. elevrekrytering och PR-verksamhet. Över hälften av skolorna använder fem eller flera sätt att rekrytera elever. De vanligaste är annonsering i orts (82 %)- och rikspress

<sup>1</sup> *Folkhögskoleelever 1973* (elevenkäten), Ds U 1974:9 o 10.

<sup>2</sup> *Folkhögskolan och dess lärare* (skolenkäten), Ds U 1975:17.

(62 %) och i ideella tidskrifter (76 %). En annan betydelsefull rekryteringskanal är yrkesvägledare och arbetsförmedling (81 %). Skolorna visar ett ökande intresse för PR-verksamhet och i det arbetet deltar både lärare och elever. Skolorna bjuder in allmänheten till teater, konserter, debatter och föreläsningar på skolan. Man skickar material till eller tar kontakt med sociala myndigheter, arbetsförmedling, sjukhus, fängelser, militärförband, skolor, bibliotek och arbetsplatser. Elever och lärare söker upp olika sammanslutningar t. ex. ungdomsföreningar och kvinnoklubbar och informerar om skolans verksamhet. Skolorna har i mycket stor utsträckning god kontakt med lokalpressen. Där publiceras referat från olika evenemang och kursavslutningar, ofta tillsammans med deltagarintervjuer, och där tas också in artiklar om kursexperiment och nya idéer. Lokaltidningarna har också gjort omfattande uppföljningar av folkhögskolejubiléer, både i form av historiska återblickar, intervjuer och aktuella reportage. Trots att många informationsvägar redan prövats, uppgav drygt hälften av skolorna i enkäten att de planerade att försöka med ytterligare rekryteringsmetoder för att få kursdeltagare.

## 5.2 Informationskontor för folkhögskolan

Inom SFHL har man sedan några år arbetat med frågan om hur en samlad informationsinsats för folkhögskolan bäst skall kunna genomföras. Man har som förebild haft de informationskontor som finns i Norge och Danmark, i det senare fallet sedan mer än 20 år tillbaka. Som skäl för att söka få en snabb lösning på folkhögskolans informationsproblem har man bl. a. angett en bristfällig kunskap om folkhögskolan på skilda nivåer i samhället. Denna brist har fått negativa effekter på folkhögskolans möjligheter att verka och utvecklas, menar SFHL. Den arbetsgrupp som har behandlat denna fråga har som målsättning för informationsverksamheten bl. a. angett:

- a) Informationen bör vara av övergripande slag och komplettera både lokala, regionala och centrala informationsinsatser.
- b) Verksamheten bör inriktas på opinionsskapande insatser och svara för att den idémässiga debatten stimuleras.
- c) Det planerade informationskontoret skall ha hand om fortlöpande upplysningsverksamhet om konkreta folkhögskoleförhållanden och om samordnings- och samverkansuppgifter mellan folkhögskolan och olika intressegrupper utanför denna.
- d) Kontoret bör organiseras så att det uppfattas som ett naturligt kontaktcentrum för både folkhögskolefolk och sådana utanför skolformen som söker upplysningar om svensk folkhögskola.
- e) Informationsinsatserna bör även omspanna det internationella området och kan gälla kontaktverksamhet, förfrågningar, studiebesök m. m.

Arbetsgruppen har föreslagit att informationskontoret skall stå under ledning av en stiftelse, där Landstingsförbundet, RIO, Folkbildningsförbundet, SFHL och SFEF skulle vara företrädare och att det huvudsakligen skulle finansieras av huvudmännen.

I sitt kulturpolitiska program har Landstingsförbundet tagit upp frågan om folkhögskolans informationsproblem. Man framhåller att många människor

inte känner till folkhögskolans verksamhet och de möjligheter denna fria skolform erbjuder. Även funktionärer och förtroendemän inom organisationer och kommuner är ibland okunniga om folkhögskolans resurser och arbetsfält. Landstingsförbundet menar att åtgärder bör vidtas som leder fram till en bättre och intensivare information om folkhögskolan och anser det naturligt att huvudmännen känner ansvar för detta. Ett arbete med denna fråga bör syfta till att utforma en smidig och rationell organisation för information om folkhögskolans verksamhet. Enligt uppgift har förbundet under hösten 1976 beslutat tillsätta en arbetsgrupp, som skall utforma detaljerade planer på ett informationskontor för folkhögskolan.

### 5.3 Utredningens synpunkter

När utredningen i sin skolenkät och i elevundersökningarna har frågat efter informationsvägar om folkhögskolan har avsikten varit att söka få en uppfattning om överensstämmelsen mellan skolornas ansträngningar att rekrytera deltagare och effekten av olika åtgärder. Skolorna använder sig vid rekryteringen i mycket stor utsträckning av annonsering i olika tidningar och tidsskrifter – något som för elever på de långa vinterkurserna har mycket liten effekt som informationskanal. Av stort intresse är den betydelse som personliga kontakter har för att stimulera personer att söka till folkhögskola, liksom att man i stor utsträckning söker till skola i hemlandet. Utredningen redovisade i sitt huvudbetänkande att folkhögskoleeleverna var mycket positivt inställda till sin skolform.<sup>3</sup> Här har skolorna en möjlighet till informationsspridning som torde kunna utnyttjas mer systematiskt än som nu sker, nämligen att använda tidigare elever som PR-resurs för att förmedla kännedom om folkhögskola som studiealternativ. Det är ett omfattande arbete de enskilda skolorna lägger ner på sin informations- och PR-verksamhet. I detta ligger måhända en osäkerhet i vad som kan ge mest utbyte och ändå rymmas inom de ekonomiska och arbetsmässiga ramar en skola har att hålla sig till. I sitt huvudbetänkande föreslog utredningen att varje folkhögskola skulle tillföras resurser genomsnittligen motsvarande en tredjedels lärartjänst för kontaktverksamhet. Denna resurs föreslogs kunna utnyttjas antingen för att vidga skolans kontakter med huvudmannaorganisationen eller för mera allmänt inriktad kontaktverksamhet med vuxenutbildningen i länet. Denna kontaktresurs ser utredningen som en betydelsefull funktion på en skola, när det gäller systematisering av det utåtriktade arbetet och informationen.

I nästa kapitel (avsnitt 6.3.2) i detta betänkande föreslår utredningen inrättande av sex regionala konsulenttjänster med rådgivande och informativa uppgifter på folkhögskoleområdet. Utredningen skisserar en rad uppgifter på informationssidan för dessa konsulenter. De skall informera om folkhögskolan som idé till det omgivande samhället genom att hålla kontakt med organisationer och institutioner utanför skolan och samla upp material och idéer om skolornas kursverksamhet och olika aktiviteter. Vidare bör konsulenterna se till att arbetsförmedlingarnas information om folkhögskola som utbildningsväg fungerar och vid behov förse dem med aktuellt material om folkhögskolor och kurser i regionen. Även syo-konsulenterna bör finnas på konsulenter-

<sup>3</sup> *Elevenkäten*, sid 55.

nas lista över kontakter i området, vilka det på samma sätt är angeläget att förse med aktuellt material om folkhögskolan. Utredningen erinrar vidare om den inom vuxenutbildningen förekommande uppsökande verksamheten på arbetsplatser, som bedrivs av särskilda studieorganisatorer utsedda av de fackliga organisationerna. I den information om studiemöjligheter som dessa skall förmedla ingår också uppgifter om folkhögskola som studiealternativ. Utredningen menar att de regionala konsulenterna bör skaffa sig uppgifter om denna verksamhet inom resp. region och på lämpligt sätt bistå med aktuell information. De regionala konsulenterna kommer enligt utredningens uppfattning att få stor betydelse för informationen om folkhögskolan på det regionala planet genom de uppgifter som angetts. Hos konsulenterna kommer också att finnas en samlad dokumentation om kursutbud och om experiment med material och arbetsformer. Utredningen ser konsulentorganisationen som ett viktigt led i folkhögskoleinformationen, och den bör kunna bidra till att hjälpa upp de brister i detta avseende som påtalats från olika håll. Enligt utredningens förslag skall de regionala konsulenterna tillsättas av SÖ och folkhögskoleinspektören skall ha det övergripande ansvaret för konsulenternas arbete och regelbundet anordna överläggningar med dem.

Planerna på att bygga upp ett informationskontor för folkhögskolan kan vara av betydelse för den övergripande samordningen på informationsområdet och för att om möjligt nå större effekt med olika insatser. Det kan vara angeläget att söka åstadkomma mer samlade och aktiva åtgärder på informationsidan, för att det inte skall framstå som resultat av slumpmässigt valda rekryteringsmetoder vilka grupper man lyckas nå ut till. Huruvida informationen på folkhögskoleområdet skall genomföras i form av ett informationskontor, som redovisats ovan, eller på annat sätt tar utredningen inte ställning till.

## 5.4 Information genom statliga myndigheter

Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) svarar för information om yrkesutbildning och förberedande yrkesutbildning. I broschyrer som meddelar upplysningar om olika yrken och yrkesutbildningar tas i förekommande fall uppgifter om folkhögskolan regelbundet med. I den omfattande handboken *Yrke och Framtid*, som ger upplysningar till ungdomar som står inför val av yrke och utbildning finns beskrivning av folkhögskolestudier och vilka möjligheter de ger till fortsatt utbildning. Genom AMS försorg utgavs vidare under ett tiotal år en handbok om folkhögskolan med utförliga uppgifter om skolorna och deras kursverksamhet. Där fanns också särskild förteckning över skolor med specialinriktning på ämnen eller deltagarkategorier. Handboken innehöll dessutom en kort presentation av folkhögskolor i de övriga nordiska länderna. AMS gav ut denna skrift sista gången läsåret 1975/76. Genom en överenskommelse mellan AMS och SÖ skulle SÖ överta utgivningen av denna handbok. Överenskommelsen innebar att man gjorde en ansvarsfördelning mellan de båda ämbetsverken när det gäller utbildningsinformation om folkhögskolan på det sättet, att SÖ skall svara för den rena skolinformationen medan AMS i fortsättningen ansvarar för information om yrkesutbildning och förberedande yrkesutbildning.

Folkhögskolehandboken trycks i mer än 20 000 exemplar. Förutom till länsarbetsnämnder och arbetsförmedlingar går den ut till folkbildningsinstitutioner av olika slag. Den skickas också till landstingens utbildningsnämnder, länskolnämnderna, skolkuratorer, syo-konsulenter, syo-bibliotek och till alla kommunbibliotek liksom till alla militära förband, fängvårdsanstalter och ungdomsvårdsskolor. Utgivningen av denna handbok bekostas fr. o. m. budgetåret 1975/76 av medel ur SÖ:s anslag till publikationstryck, eftersom AMS tidigare än väntat inte menat sig kunna fortsätta att ge ut skriften. Då medel för ändamålet inte funnits budgeterade på detta anslag tidigare, har myndigheten för budgetåret 1977/78 anhållit om en höjning, för att möjliggöra fortsatt utgivning av informationsskriften om folkhögskolan. I budgetpropositionen 1977 framhåller departementschefen, att informationsskriften om folkhögskolorna som SÖ numera ger ut varje år är värdefull och förordar, att kostnaderna får rymmas inom ramen för anvisade medel till information om skolväsendet.

Ur anslagsposten till information om skolväsendet bekostas också utgivning av tre broschyrer per år om folkhögskolornas ämneskurser. Där finns uppgifter om skolornas planerade ämneskurser med kurstid, ämnen, målgrupper, anmälningsdatum och ev. samarbetsorganisation. Broschyerna distribueras bl. a. till biblioteken, bildningsorganisationerna, pensionärsorganisationerna och yrkesvägledningseenheten på AMS. Denna broschyr har kommit att bli mycket efterfrågad och har fått ökande betydelse ur rekryteringsynpunkt, då den ger intresserade kursdeltagare en samlad bild av utbudet på olika skolor. Lokaltidningarna gör ofta artiklar och notiser om kurser som planeras utifrån dessa uppgifter. Därtill kommer att de i anslutning till broschyren infortrade uppgifterna från skolorna gör det möjligt för SÖ att ta ställning till preliminärt godkännande av kurser. Centrala studiestödsnämnden måste nämligen i god tid innan en kurs startar kunna fatta beslut om studiemedel till kursdeltagare och får på detta sätt besked från SÖ om kurserna ifråga.

Under senare år har en del direkta informationsåtgärder gjorts för folkhögskolan för medel inom ramen för SÖ:s anslag till information om skolväsendet. I slutet på 1960-talet utgavs en folder om folkhögskolan i anslutning till en vandringsutställning. Den gjordes i ett par upplagor och trycktes i sammanlagt 65 000 exemplar. År 1973 gav SÖ ut en serie broschyrer om vuxenutbildning, som gav exempel på utbildningsformer lämpliga för personer i olika livssituationer. Här fanns också folkhögskolan med. Dessa broschyrer skickades till bibliotek, arbetsförmedlingar, militärförband m. fl. Under hösten 1976 har SÖ gjort en folder om folkhögskolan som vänder sig främst till finska invandrare. Under hösten gav SÖ också ut en broschyr om vuxenutbildning för handikappade, där folkhögskolan finns beskriven. Den gavs ut i 200 000 exemplar och distribuerades till handikapporganisationer, skolstyrelser, arbetsförmedlingar, bibliotek m. fl.

Genom Nämnden för samhällsinformation (NSI) har SÖ också ibland fått bidrag för publicering. Under hösten 1976 har en broschyr om folkhögskolan på en rad olika invandrarspråk utgetts genom medel från NSI.

Sedan början av 1960-talet ordnar SÖ genom sin informationssektion regelbundet s. k. journalistkonferenser som vänder sig till journalister från pressen och Sveriges Radio. En sådan konferens om folkhögskolan hölls i slutet av 1960-talet. Ett par konferenser om vuxenutbildning har också hållits och då

har även folkhögskolan behandlats. Här kan också nämnas att utrikeskorrespondenter från världspresen fick en dag om folkhögskolan vid en journalistikonferens hösten 1976.

*Statistiska uppgifter om folkhögskoleelever* har insamlats och bearbetats av Statistiska Centralbyrån (SCB), och sedan början av 1960-talet publicerats i Statistiska Meddelanden. Uppgifterna har avsett elever och kurser under ett kalenderår. Denna publicering av årsstatistik gjordes senast för verksamhetsåret 1972/73. Fr. o. m. år 1972 görs en punktuell undersökning av antalet elever vid folkhögskolornas kurser om minst 30 veckors längd, som pågår under vecka 40. Sådana undersökningar görs för hela skolväsendet och publiceras i Statistiska Meddelanden. Dessutom insamlar SCB vart tredje år, nu senast år 1975, uppgifter om åldern för studerande vid folkhögskolorna. Dessa uppgifter avser alla kurser om minst en veckas längd, som pågår under vecka 40. Även denna statistik publiceras i Statistiska Meddelanden.

På SÖ:s byrå V 1 har statistiska uppgifter, huvudsakligen för internt bruk, sedan enhetens tillkomst insamlats ur årsredogörelser och ämnesplaner. Därtill kommer punktuella insamlingar av statistiska uppgifter från folkhögskolorna i olika frågor. Fr. o. m. arbetsåret 1970/71 har SÖ infordrat vissa statistiska uppgifter enligt ett särskilt formulär, vilket skulle ersätta den tidigare årsredogörelsen, som skolorna enligt förordningen varit skyldiga att sända in till SÖ. Formuläret innehåller en mängd uppgifter om elever, kurser och lärare. Valet av infordrade uppgifter baserade sig på överläggningar med representanter för Landstingsförbundet, RIO, SFHL och SFEF. Även viss hänsyn till samordningen av statistiska uppgifter inom de övriga nordiska länderna har tagits. Uppgifterna har bearbetats manuellt på arbetsenheten.

År 1972 inleddes ett samarbete mellan SÖ och SCB rörande insamling och bearbetning av elevstatistiken för folkhögskolorna. Man ville bespara skolorna det dubbla uppgiftslämnandet samtidigt som man kunde konstatera, att SCB:s statistik gav en ofullständig beskrivning av det snabbt ökande antalet elever i korta ämneskurser och att den ej anslöt sig till verksamhetsåret utan avsåg kalenderår. En nackdel var också att många av de SÖ-insamlade uppgifterna aldrig bearbetades eller publicerades fullständigt. Avsikten med samordningen var tvåfaldig. SÖ skulle som hittills varje höst insamla detaljerade årsredovisningar, från vilka SCB skulle sammanställa och publicera vissa läsårsvisa uppgifter om eleverna. SCB å sin sida skulle varje höst insamla aktuella översiktliga uppgifter om folkhögskoleeleverna (vecka 40-statistiken). Den första och hittills enda bearbetningen av de gemensamt insamlade årsredovisningarna gjordes av SCB för verksamhetsåret 1972/73 och publicerades i november 1974 och då med visst ekonomiskt bidrag från folkhögskoleutredningen. Genom att SCB menar att anslaget inte räcker till för bearbetning och publicering av statistik över folkhögskoleelever har man därefter endast kunnat göra vecka 40-statistiken. Det material som SÖ insamlar genom årsredovisningar bearbetas därför endast manuellt allt efter tid och behov.

SCB har i sina anslagsäskanden för budgetåret 1977/78 begärt en höjning av anslaget till löpande verksamhet för att möjliggöra en komplettering av folkhögskolestatistiken utöver vecka 40-undersökningen. Man motiverar sin framställning på denna punkt med den stora förändring som ägt rum inom folkhögskolan under senare år. Man anser det otillfredsställande att inte kun-

na ge en komplett bild av folkhögskoleverksamheten, då den största delen av ämneskursverksamheten inte kommer med i SCB:s statistikproduktion för närvarande. I budgetpropositionen 1977 har några särskilda medel för folkhögskolestatistik inte anvisats. Departementschefen säger i en allmän kommentar till SCB:s anslagsäskanden att han finner det naturligt, att man prövar om behovet av ny eller utbyggd statistik inte kan tillgodoses inom nuvarande resurser för statistikproduktionen. Vidare understryker departementschefen vikten av att statistikens innehåll och utformning så långt som möjligt anpassas efter rimliga användarönskemål.

## 5.5 Utredningens synpunkter och förslag

*Den officiella statistiken* på folkhögskoleområdet är idag bristfällig. SCB:s statistik över antalet folkhögskoleelever en viss vecka på hösten ger inte en rättvisande bild av den omfattande och rikt varierade folkhögskoleverksamheten under ett verksamhetsår. Från skolorna begärs in mycket detaljerade uppgifter om elever och kurser, tillrättalagda för databehandling, vilka endast bearbetas manuellt och i ringa utsträckning. Folkhögskoleutredningen kunde, genom att tillskjuta bidrag för statistikbearbetning, få fram vissa uppgifter från SCB till sitt huvudbetänkande, men stora delar av siffermaterialet skaffade utredningens kansli fram på egen hand.

Enligt utredningens uppfattning bör SÖ och SCB i samråd söka finna fram till en rimlig lösning på de nu aktuella problemen. En utgångspunkt måste vara återhållsamhet med infordrandet av statistiska uppgifter från skolorna. En rimlig anpassning till önskemål från myndigheter, organisationer och samhällsorgan, som skall utnyttja statistiken, bör vara vägledande för arbetet med folkhögskolestatistiken.

*Information om folkhögskolan* publiceras i olika former både genom AMS' och SÖ:s försorg. Utredningen anser det rimligt att av de medel som står till myndigheternas förfogande för publicering och information om skolväsendet och om yrkesutbildning även folkhögskolans informationsbehov reguljärt tillgodoses. När det gäller SÖ:s informationsinsatser på folkhögskoleområdet under de närmast liggande åren, finns anledning att här föra fram särskilda synpunkter. Inför den folkhögskolereform som genomförs den 1 juli 1977 är det angeläget att informationsåtgärderna intensifieras för denna skolform. En översiktlig broschyr över de nya bestämmelserna, verksamhetens inriktning, målgrupper och kursutbud behöver SÖ ta fram. Denna kan sedan kompletteras lokalt av de olika skolorna på sätt som passar deras verksamhet bäst. Särskilda broschyrer för invandrare och för olika handikappgrupper kan också behöva produceras. Möjligen kan det finnas anledning att gå ut med en speciell annonskampanj för att ge informationen tillräcklig bredd.

Det är angeläget att folkhögskolan också bereds utrymme i regional och lokal information som genomförs med allmänna medel. I sitt huvudbetänkande har utredningen betonat folkhögskolans betydelse i den återkommande utbildningen och i den förberedande teoretiska arbetsmarknadsutbildningen. Den undanskymda plats i detta sammanhang som utredningen menar att folkhögskolan fått, kan till stor del tillskrivas skolformens bristande resurser

för information. I kommunernas vuxenutbildningsinformation är det rimligt att folkhögskolan också regelbundet tas med som en alternativ skolform.

I ett alldeles speciellt avseende finns ett klart behov av att vidta särskilda åtgärder på informationssidan, nämligen för att få fram en *skrift på engelska* om den svenska folkhögskolan avsedd för utländsk publik. Genom Svenska institutets försorg utgavs i slutet av 1960-talet en tämligen omfattande engelskspråkig skrift om folkhögskolan. Då den numera är slut på förlaget är man f. n. hänvisad till stencilerade faktablad för den utländska informationen. Mot bakgrund av den folkhögskolereform som nu kommer att genomföras är det angeläget att få fram främst en engelskspråkig information med en ingående orientering såväl om skolformens målsättning, verksamhetsformer och kurstyper som om olika målgrupper och allmänna föreskrifter. Behovet av en sådan skrift är stort. Både departementet och SÖ får ofta förfrågningar från utländska delegationer och enskilda personer om den svenska folkhögskolan, och det är otillfredsställande att inte ha tillgång till annat än stencilmaterial för informationen på detta område. På ambassader och beskickningar utomlands har den tidigare skriften om folkhögskolan haft stort värde som informationskälla, och det är angeläget att nu få fram en skrift med aktuellt material. Denna borde helst göras på ytterligare några språk utöver engelska. Utredningen menar att det nu är ett bra tillfälle att iordningställa en skrift av detta slag, när folkhögskolan står inför en ny situation och intresset utomlands för denna skolform kan väntas öka.

Utredningen föreslår att åtgärder nu vidtas för att få fram en skrift på engelska, ev. också på ett par andra språk, om den svenska folkhögskolan, som ger en utförlig beskrivning av skolformens kännetecken, dess verksamhetsinriktning och gällande bestämmelser, avsedd för information till utländsk publik.

## 6 Tillsynsmyndigheten

### 6.1 Historisk tillbakablick

1946 års skolkommision lämnade i sitt betänkande *Folkhögskolans ställning och uppgifter* (SOU 1953:24) en redogörelse för statsmakternas tillsyn av folkhögskolan sedan dess tillkomst. Tillsynen innebar ursprungligen endast kontroll över statsbidragens användning och utövades av länsstyrelserna. Från år 1914 blev kungl. folkskolöverstyrelsen folkhögskolornas tillsynsmyndighet och sedan denna år 1919 uppgått i kungl. skolöverstyrelsen handlades ärendena på dess folkskoleavdelning fram till år 1947, då den nybildade folkbildningsroteln<sup>1</sup> fick dessa ärenden omhand.

År 1912 fattade riksdagen beslut om statlig inspektion av folkhögskolorna och den skulle utövas av en särskilt förordnad inspektör. I propositionen till riksdagen framhölls, att till inspektör borde utses "en sakkunnig, opartisk och med folkhögskolans arbete fullt förtrogen person". Vidare sades det att "inspektören får (därför) icke ställa sig hindrande i vägen för folkhögskolornas sträfvana att fritt utveckla sig för sitt ändamål". Inspektörsbefattningen upprätthölls av sina innehavare vid sidan av en rektorsbefattning mot ett särskilt arvode.

Skolkommisionen gjorde en tämligen ingående analys av inspektörsbefattningens utformning och möjligheterna att uppfylla de krav som en alltmer växande verksamhet ställde på innehavaren. I den instruktion som hade fastställts för inspektören angavs, att han skulle "hjälpa skolorna att på bästa sätt fylla sin uppgift såsom karaktärsdanande och allmänt medborgerliga bildningsanstalter" och han skulle genom personliga besök skaffa sig "tillförlitlig uppfattning om skolornas tillstånd och behov." Kommissionen konstaterade att den ökade arbetsbelastningen gjorde det allt svårare för inspektören att fullgöra befattningen som en bisyssla. Att den direkta kontakten med skolorna skulle bli eftersatt bedömdes som allvarligt. Kommissionen menade å andra sidan att det inte var möjligt att minska antalet ärenden som inspektören skulle delta i beredningen av. Tvärtom ansågs det nödvändigt att han gavs tillfälle att inom SÖ ta befattning med varje folkhögskoleärende av icke rutinmässig art för att få en ingående och allsidig kännedom om folkhögskolans arbetsvillkor och arbetsresultat. Kommissionen fann inte skäl föreslå att inspektörstjänsten skulle utformas som heltidstjänst men föreslog, att inne-

<sup>1</sup> Rotel = självständig arbetsenhet.

havaren skulle kunna beviljas nedsättning med hälften av sin tjänstgörings-skyldighet som rektor för att fullgöra inspektörsuppgiften.

Skolkommissionens förslag behandlades i propositionen ang. folkhögskolans ställning och uppgifter.<sup>2</sup> Departementschefen framhöll att folkhögskolinspektörens arbetsbörda vuxit avsevärt under senare år både på grund av ökningen av antalet ärenden inom SÖ och behovet av inspektion av ett ökande antal nystartade folkhögskolor. Departementschefen ansåg att inspektörens stödjande och rådgivande uppgift gentemot enskilda skolor hade blivit allt angelägnare och föreslog att inspektörsbefattningen skulle omvandlas till en heltidstjänst fr. o. m. budgetåret 1958/59, vilket också bifölls av riksdagen.

År 1962 avlämnades ett betänkande *Skolväsendets centrala ledning* (SOU 1962:28), som innehöll förslag om en sammanslagning av dåvarande skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning till ett ämbetsverk. I sitt yttrande över detta betänkande menade SÖ, att det fria och frivilliga folkbildningsarbetet i dess olika former och vuxenutbildningen i övrigt skulle komma att få ökad betydelse i framtiden i och med ökningen av fritiden för de flesta människor och samhällets ekonomiska, sociala och kulturella utveckling. SÖ förutsatte att utvecklingen på folkbildningsrotelns område skulle kunna komma att göra det nödvändigt att framdeles inrätta en särskild avdelning för detta arbetsområde men föreslog, att folkbildningsroteln i det nya ämbetsverket tills vidare skulle bibehållas med i stort sett oförändrat kompetensområde. 1963 års riksdag fattade principbeslut om den nya skolöverstyrelsens organisation, innebärande uppdelning i fem avdelningar samt en fristående byrå, folkbildningsbyrån, och 1964 års riksdag stadfäste denna organisation att gälla fr. o. m. den 1 oktober 1964.

Folkhögskolans lärarutredning föreslog i sitt betänkande *Lärarytelse för folkhögskolan* (SOU 1967:47) inrättande av en tjänst som skolkonsulent/fortbildningsledare på folkbildningsbyrån. Lärarutredningen menade att de i olika sammanhang framförda önskemålen om en biträdande folkhögskoleinspektörstjänst därmed skulle vara tillgodosedda. Skolkonsulenttjänsten kom emellertid att ges en annan inriktning än i utredningsförslaget, genom att vissa övergripande uppgifter på vuxenutbildningsområdet fogades till tjänsten. Förstärkningen på inspektörssidan kom därför inte att förverkligas.

I 1972 års statsverksproposition behandlades en skrivelse från SÖ med förslag till vissa ändringar av SÖ:s organisation. Bl. a. avsåg förslaget att åstadkomma en anpassning av SÖ:s organisation till vuxenutbildningen genom att inrätta en särskild vuxenutbildningsavdelning. Den fristående folkbildningsbyrån föreslogs ingå som en byrå (byrå V 1) i den nya avdelningen och de två övriga byråerna skulle omfatta kommunal och statlig vuxenutbildning resp. arbetsmarknadsutbildning. Omorganisationen genomfördes fr. o. m. den 1 juli 1972. Folkbildningsbyrån kom genom denna förändring att förlora sin direktkontakt med verksamheten i SÖ, som den haft sedan tillkomsten år 1947.

År 1972 tillsattes en utredning med uppgift att utreda ansvarsfördelningen mellan stat och kommun i fråga om grundskolan och gymnasieskolan.<sup>3</sup> I utredningens direktiv ingår också att ta upp SÖ:s framtida uppgifter och orga-

<sup>2</sup> Kungl. Maj:ts prop. 1957:146.

<sup>3</sup> Utredningen om skolan, staten och kommunerna (SSK).

nisation till prövning. Här kommer alltså även vuxenutbildningsavdelningens situation att bli föremål för analys. Detta arbete pågår för närvarande.

År 1974 avlämnade riksdagens revisorer en granskningspromemoria ang. vuxenutbildningen. Denna promemoria tog också upp SÖ:s tillsyn av denna verksamhet och berörde i någon mån även folkhögskoleområdet. Revisorerna påpekade att SÖ utöver att handlägga vissa utbetalningsrutiner för statliga bidrag till vuxenutbildningen också har ett särskilt tillsynsansvar för bl. a. folkhögskolorna. Revisorerna konstaterade att SÖ:s tillsyn under senare år varit förenad med vissa problem som hört samman med verksamhetens starka tillväxt.

I en revisionsrapport 1975-05-20 redovisade SÖ:s revisionskontor en kartläggning och verifiering av SÖ:s ekonomiadministrativa rutiner kring verksamheten med folkhögskolor. I rapporten konstaterades att liggetiden för statsbidragsansökningar ökat avsevärt mellan redovisningsåren 1972/73 och 1973/74. Slutrekvisitionerna av statsbidrag till folkhögskolornas verksamhet handläggs av SÖ:s administrativa avdelning men kan inte åtgärdas förrän byrå V 1 granskat och godkänt ämnesplanerna. Revisorerna menade, att orsaken till eftersläpningen främst låg i den kraftiga ökningen av antalet ämneskurser men även i nödvändigheten av att behöva komplettera ofullständiga ansökningshandlingar från skolorna. Revisorerna ansåg att SÖ borde se över metodiken för granskning av folkhögskolornas statsbidragsansökningar och behovet av granskningsresurser.

Som bakgrund till en analys av arbetssituationen för folkhögskoleenheten är antalet folkhögskolor, kurser och elevveckor vid olika tidpunkter en viktig uppgift, och utvecklingen ser ut på följande sätt:

År	Folkhögskolor	Filialfolkhögskolor
1958	92	—
1960	95	5
1963	100	11
1965	103	12
1967	105	12
1970	105	12
1973	108	7
1975	108	6

Arbetsåret 1960/61 anordnades 243 kurser, omfattande 313 000 elevveckor och för 1975/76 var motsvarande siffror 3 000 resp. 580 000.

## 6.2 Personal- och arbetsförhållanden

Vid tidpunkten för inrättande av folkhögskoleinspektörstjänsten som heltidsbefattning, den 1 juli 1958, fanns utöver viss gemensam biträdes hjälp på arbetsenheten en tjänst som förste byråsekreterare (senare byrådirektör) och en kanslistjänst för handläggning av folkhögskoleärenden på folkbildningsroteln. Granskningen av ämnesplaner, som vid denna tidpunkt upptog omkring en sjättedels tjänst, handlades av en amanuens/byråsekreterare fram

till omorganisationen år 1964, då dessa ärenden övertogs av kanslisten. I samband med omorganisationen genomfördes viss delegering av ärenden både från KM:t till SÖ och från SÖ till lägre instans. I detta sammanhang beslutades om en viss utökning av personalen på den nya folkbildningsbyrån, men denna förstärkning gällde inte folkhögskoleområdet. Av personaluppställning i tabellen framgår, att den till byrån fast knutna personalen varit i stort sett oförändrad sedan år 1958. År 1970 fick byrån en expert på drygt halvtid för handläggning av vissa administrativa ärenden. Kostnaderna för denna tjänst bestrids av medel ur expertanslaget och beslutas för ett år i taget. År 1974 anställdes en konsulent för handikappfrågor inom folkhögskolan. Kostnaderna härför bestrids ur anslaget Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet. För viss del av pedagogiskt utvecklingsarbete på folkhögskolesidan (PUFF) har en särskild expert (2/5 tjänst) varit anställd under senare år. Till detta kan fogas att byråns befattningshavare för invandrarundervisningen också har att handlägga frågor om kurser för invandrare på folkhögskolor. Under budgetåret 1975/76 har en extra befattningshavare varit anställd för granskning av ämnesplaner.

**Personalsituationen på folkhögskolesektorn vid några olika tidpunkter:**

1/7 1958	1/10 1964	1/7 1972	1/7 1974 och därefter
1 inspektör	1 inspektör	1 inspektör	1 inspektör
1 1:e byråsekr/ byrådirektör	1 byrådirektör	1 byrådirektör (till viss del)	1 byrådirektör (till viss del)
1 kanslist	1 kanslist	1 kanslist	2/3 kanslist
1/6 amanuens/ byråsekr			
bitrådeshjälp	bitrådeshjälp	bitrådeshjälp	bitrådeshjälp
		0,6 expert	0,6 expert
			1 handikappkons. 2/5 expert (PUFF)

En uppfattning om arbetsituationens förändring för folkhögskoleenheten under en tio-årsperiod får man genom att se på antalet diarieförda ärenden. Mellan åren 1965–1975 ökade antalet diarieförda folkhögskoleärenden med 130 % och antalet insända ämnesplaner tiodubblades.

En studie av folkhögskoleinspektörens arbetsuppgifter visar, att de till övervägande del har kommit att bli av administrativ art. Inspektion på skolor har förekommit endast när akuta problem uppstått eller då beslut om statsbidrag till nya skolor varit aktuellt. Det finns skolor som på 20 år inte fått något inspektörsbesök vare sig i samband med inspektion, jubileer eller konferenser. Utöver handläggning av ärenden på byrån har inspektören att tillsammans med sina medarbetare yttra sig över och samråda i en rad ärenden på andra byråer som gäller nya folkhögskolebyggen, statsbidragsärenden av olika slag, B-avdrag för lärare, meritvärdering, löneklassplaceringar, pensionsärenden. Besvärsärenden kan vara tidskrävande och fordrar många gånger besök på skolor och/eller samtal med berörda parter. Remissyttrandet över statliga utredningar har uppgått till omkring 15 per år. Bland inspektörens uppgifter ingår också att leda 6 rektorskonferenser per år (tidigare

4 st), vara ordförande i PUFF-gruppen (15–20 projekt per år), sammanträda med lärarförbundets styrelse några gånger per år, ta emot internationella delegationer m. m. Till dessa arbetsuppgifter kommer också telefonsamtal, som när de periodvis registrerats uppgått till 10–15 st per dag.

Vid gemensam överläggning mellan lärarförbundets (SFHL) AU och utredningen har synpunkter på tillsynsmyndigheten framförts. Lärarförbundet menar att det i dag är stark underbemanning på byrå V 1. Ärenden handläggs alltför långsamt. Byrån saknar möjlighet att bevaka folkhögskoleärenden på ett effektivt sätt och kontakten med fältet blir eftersatt. Man har bl. a. påpekat det otillfredsställande i att SÖ:s kontakt med skolorna till övervägande del sker per telefon. Den angelägna informationen till folkhögskolorna om viktiga beslut i riksdag och departement hinner byrån inte effektuera med den snabbhet som är önskvärd och många gånger nödvändig. Lärarförbundet förordade för sin del inrättande av regionsvis placerade pedagogiska konsulenttjänster som skulle svara för rådgivning och kontakt i skolornas arbete. Konsulenterna skulle vara placerade på folkhögskola och ha viss lärartjänstgöring och på halvtid fungera som kontaktpersoner med skolorna.

## 6.3 Utredningens överväganden och förslag

### 6.3.1 *Allmänt*

Av tillbakablicken här framgår, att den tidigare folkhögskoleutredningen (1946 års skolkommission) fäste stort avseende vid frågan om folkhögskoleärendenas placering i den centrala administrationen. Man betonade folkhögskoleinspektörens rådgivande och stödjande uppgift gentemot enskilda skolor som mycket väsentlig samtidigt som man underströk betydelsen av hans deltagande i folkhögskoleärendenas handläggning inom tillsynsmyndigheten. Av redogörelse ovan framgår vidare att riksdagens revisorer i sin analys av SÖ-funktioner fann att tillsynen på folkhögskoleområdet är förenad med vissa problem. SÖ:s eget revisionskontor konstaterade en anmärkningsvärd stor eftersläpning i handläggningen av vissa ärenden och lärarförbundet, som företräder den mest betydelsefulla avnämargruppen, ansåg att SÖ inte hinner klara av viktiga arbetsuppgifter på det sätt som är nödvändigt. Uppgifterna om antalet diarieförda folkhögskoleärenden ger en uppfattning om arbetssituationens förändring under den senaste tio-årsperioden.

I sitt huvudbetänkande redovisade utredningen uttalanden om fohkögskolan, som statsmakterna gjort i samband med olika utredningar i skolfrågor under 1960-talet. Man framhöll vikten av att värna om den tillgång i svenskt bildningsliv, som folkhögskolan utgör och menade, att så länge den följer sin målsättning bör den stå fri från detaljreglerande bestämmelser. Detta följer utredningen upp i sitt huvudbetänkande genom att fastslå, att folkhögskolan har ett mycket vidsträckt arbetsområde och att de enskilda skolorna har en utomordentligt stor frihet att bestämma målgrupper, utforma kursplaner och välja medarbetare och som en konsekvens härav en mycket stor frihet att välja arbetsformer. Många av detaljbestämmelserna om kurstyper, kurslängd, ämnen och timmar har föreslagits utgå ur förordningen. Utredningen lägger också fram förslag om ett schablonmässigt uppbyggt

statsbidragssystem innebärande en rörligare resursanvändning. Enligt utredningens mening skall detta system inte bara anpassas till dagens situation utan också ge utrymme för och stimulans till vidare utveckling av pedagogiska metoder, arbetssätt och kursverksamhet. De föreslagna åtgärderna innebär att det läggs flera nya uppgifter och ett stort ansvar på de enskilda skolstyrelserna.

Det är obestridligt att ju friare och öppnare man gör folkhögskolan desto viktigare är det att en kontinuerlig diskussion förs om de bärande idéerna och hur de skall kunna förverkligas inom skolformen. Skolornas ansvar för verksamheten kan utkrävas under förutsättning att de fått del av nödvändig information för sitt beslutsfattande. Någon anledning att inte lita på att skolorna vill göra det som är riktigast och klokast i olika situationer finns inte, men det finns ingen garanti för att de förstår konsekvenser och sammanhang i vidare bemärkelse. Hur vet man att skolorna har tillräcklig bredd i sin verksamhet och att de strävar efter de uppställda målen?

På folkhögskoleområdet har tillsynsmyndigheten en mångfasetterad uppgift. Att se till att gällande bestämmelser och anvisningar följs och att statsbidragen används på ett riktigt sätt är självklart. Utredningen tror att förslaget om ett schablonmässigt uppbyggt bidragssystem i kombination med förenklade rutiner på sikt bör kunna minska bristerna i SÖ:s handläggning av ärenden i anslutning till bidragsadministrationen.

Det är svårt att nu bedöma behovet av kontroller på bidragssidan, men säkerligen kan SÖ i framtiden komma att behöva undersöka hur schablonen utnyttjas till de olika ändamål den är avsedd för. Utredningens förslag till ny folkhögskoleförordning kommer att medföra att många dispensärenden försvinner från SÖ, då skolstyrelserna själva kommer att få besluta om kursuppläggning och arbetsformer. Antalet sådana ärenden kan beräknas till drygt 1 000 per år. Det är emellertid naturligt att förfrågningar och behov av vägledning från skolornas sida ökar när beslutanderätten delegeras till dem. SÖ:s rådgivande uppgifter när det gäller tolkning av förordningen kommer därför helt naturligt att bli betydande, inte bara i initialskedet. För en skolform som inte arbetar med centralt fastställda läroplaner måste information och rådgivning ständigt få ett stort utrymme.

I sitt huvudbetänkande har utredningen angett en rad specificerade uppgifter för SÖ, utöver att ha den övergripande tillsynen över folkhögskolorna och utfärda erforderliga anvisningar. SÖ bör således bl. a. ha till uppgift:

- att* uppmärksamt följa utvecklingen när det gäller anordnande av kurser som avses ge behörighet för visst yrke;
- att* initiera ett vidgat studium av internatsituationens utnyttjande i den totala skolmiljön inom ramen för det pedagogiska utvecklingsarbetet;
- att* svara för att såväl förutsättningar för som metodik och arbetssätt beträffande problemcenterade studier behandlas i det pedagogiskt/metodiska utvecklingsarbetet;
- att* på olika sätt söka stimulera skolorna att slå vakt om bredden i kursutbudet både i längre och kortare kurser;
- att* uppmärksamt följa utvecklingen av skolornas kontaktverksamhet med andra vuxenutbildningsanordnare och med folkrörelserna;

- att fördela antalet elevveckor berättigade till extrabidrag och särskilda tilläggsresurser för handikappverksamhet;
- att fördela antalet elevveckor berättigade till högre resurstilldelning för de längre musikkurserna;
- att i anslutning till utfärdande av nya anvisningar för omdömessättningen följa hur dessa efterlevs.

Till denna uppräknig kan fogas sådana uppdrag åt SÖ som särskilt i initialskedet kan beräknas ta betydande personella resurser i anspråk. Bland dessa uppdrag kan nämnas utredningar i samband med förslaget om avveckling av filialfolkhögskolorna och upprättande av självständiga skolor, utfärdande av närmare anvisningar för skolornas ekonomiska redovisning, ansvar för avvecklingen av de kombinerade tjänsterna som lärare och ämneskonsulent och godkännande av reglementen för skolorna. I SÖ:s uppgifter i den nya situationen måste också ingå viss utbildning av personalen på folkhögskolornas expeditioner. Det är inte tillräckligt att rektorerna blir informerade om anvisningar och tillämpningspraxis i samband med rektorskonferenser – de befattningshavare som skall fylla i blanketter och skicka in uppgifter till SÖ behöver skolas för uppgiften. Av den tidigare redogörelsen för innehållet i rapporten från SÖ:s revisorer framgick, att en av orsakerna till eftersläpningen beträffande bidragsärendena var ofullständiga ansökningshandlingar från skolorna och behov av komplettering.

Utredningen vill i detta sammanhang erinra om departementschefens uttalande i proposition 1975:14, som bygger på utredningens delbetänkande om fritidsledarutbildningen. Där framhålls att det ankommer på SÖ att noga följa utvecklingen av behovet av fritidsledare och om därvid befinns lämpligt bistå skolorna med råd i fråga om dimensioneringen.

I nu föreliggande slutbetänkande framför utredningen också några förslag som medför uppgifter för SÖ. Således föreslår utredningen att ungdomsledarutbildningen inom gymnasieskolan och kombinationsutbildningen av fritidsledare överförs till folkhögskolan och att det i anslutning därtill skall ankomma på SÖ att fördela de ytterligare elevplatser som föreslås berättiga till tilläggsbidrag. Införlivandet av dessa utbildningar med folkhögskolan kommer också att medföra att ökade krav ställs på SÖ som tillsynsmyndighet. Utredningen betonar också SÖ:s rådgivande verksamhet när det gäller dimensioneringen av fritidsledarutbildningen. När det gäller högskoleutbildning inom folkhögskolan menar utredningen att SÖ skall vara tillsynsmyndighet, i samråd med UHÄ upprätta utbildningsplaner för allmänna utbildningslinjer samt delta i petitaarbetet avseende högskoleutbildning inom folkhögskolan.

Till bilden när det gäller tillsynsfunktionen på folkhögskoleområdet hör, att här inte finns någon instans mellan den enskilda skolan och SÖ. Alla ärenden, även detaljfrågor, måste föras upp till SÖ för ställningstagande. Över t. ex. den kommunala vuxenutbildningen har länskolnämnden in-seende och svarar för vissa fastställda uppgifter. Även inom skolkanslierna finns tillgång till särskild expertis för detta område. Många detaljärenden kommer därför aldrig till SÖ för handläggning. En omläggning av rutinerna när det gäller den administrativa handläggningen av folkhögskoleärendena, så att t. ex. länskolnämnderna fick vissa uppgifter omhand, skulle i den

nya situation som folkhögskolan står inför vara mindre rationellt. Som tidigare framhållits försvinner en rad dispensärenden hos SÖ i och med att skolornas styrelser själva kommer att få besluta om verksamhetens uppläggning i flera avseenden. Att förfrågningar och behov av vägledning från skolornas sida i ett sådant läge kommer att öka håller utredningen för sannolikt. Det är då viktigt att det hos en central myndighet finns ingående kännedom om och insikt i skolformens speciella förutsättningar för att ärenden och problem skall kunna bedömas utifrån samma utgångspunkter och värderingar. Endast genom att ärendena finns samlade hos en instans kan man uppnå enhetlighet i ställningstaganden på ett sätt som är nödvändigt för denna fria skolform, som inte arbetar med centralt fastställda läroplaner. Utredningen återkommer emellertid längre fram i detta avsnitt till ett förslag, som innebär viss regional kontakt med läns skolnämnder i ett speciellt avseende.

Som här tidigare nämnts har SSK-utredningen i uppdrag att bl. a. pröva SÖ:s framtida uppgifter och organisation och lägga fram de förslag som denna prövning kan ge anledning till. Detta innebär att också vuxenutbildningsavdelningens situation blir föremål för analys. Det finns därför inget skäl för folkhögskoleutredningen att här komma med några mer definitiva utformade förslag till lösning på problemen med tillsynsfunktionen på folkhögskoleområdet. Det är tvärtom angeläget att denna fråga ses i ett större sammanhang inom myndigheten, så att jämförelser med andra arbetsenheter kan göras och resursfrågan belysas utifrån vidare perspektiv.

I ett par avseenden har utredningen emellertid redan nu anledning att föra fram sina synpunkter. Det ena gäller den konsulent på byrå VI som arvoderas ur ett särskilt handikappanslag och det andra gäller regionala folkhögskolekonsulenter.

Handikapputredningen har i sitt betänkande *Kultur åt alla* (SOU 1976:20) föreslagit att det här aktuella handikappanslaget skall överföras från utbildningsdepartementets till socialdepartementets huvudtitel. Bidraget till konsulenttjänsten skulle därmed upphöra. I betänkandet föreslås därför att en motsvarande konsulenttjänst uppförs på SÖ:s personalstat. Folkhögskoleutredningen vill understryka det angelägna i att denna befattning bibehålls på SÖ. Det är viktigt att detta specialområde inom folkhögskolan tillförsäkras sakkunskap hos tillsynsmyndigheten. Utredningen har i sitt huvudbetänkande betonat skolformens speciella möjligheter att bereda studiemöjligheter åt handikappade studerande och även visat på skolornas beredvillighet att göra insatser på detta område. Det är då viktigt att verksamheten utformas med hänsyn såväl till folkhögskolans målsättning som till individernas speciella behov och att resurserna används på ett ändamålsenligt sätt. SÖ:s handikappkonsulent har fungerat som rådgivare och inspiratör i handikappfrågor och har förmedlat erfarenheter mellan de olika skolorna när det gäller kontaktverksamhet, kursuppläggning och arbetsmetoder. Som tidigare nämnts har utredningen föreslagit att SÖ årligen skall fördela antalet elevveckor som är berättigade till extraresurser för handikappverksamhet. För att kunna göra en riktig avvägning av resursernas fördelning mellan skolorna måste konsulenten skaffa sig en god kännedom om skolornas olika insatser och behov på detta område.

### 6.3.2 Regional konsulentorganisation

Det andra förslag som det enligt utredningens mening finns anledning att ta ställning till redan nu gäller inrättande av tjänster som regionala folkhögskolekonsulenter. Att en inspektör placerad på SÖ skulle hinna med att besöka drygt 100 skolor över hela landet med rimliga tidsintervall har aldrig varit och kommer inte heller i framtiden att vara realistiskt även om övriga arbetsuppgifter skärs ner. Att i detta läge överväga en förstärkning av den centrala inspektionsfunktionen med en biträdande inspektör eller en konsulent på SÖ vill utredningen inte förorda utan föreslår, att sex heltidstjänster som regionala konsulenter inrättas. En sådan konstruktion kommer att innebära att den nära kontakten med fältet blir möjlig att upprätthålla på ett effektivt sätt. Många frågor och problem från skolorna kan också den regionala konsulenten "samla ihop" och vidarebefordra till SÖ och därigenom bespara myndigheten en rad detaljförfrågningar från enstaka skolor.

En huvuduppgift för konsulenterna blir att se till att de allmänna intentionerna i folkhögskoleverksamhetens målsättning uppfylls. Som tidigare poängterats måste rådgivning och information få ett betydande utrymme i tillsynsmyndighetens kontakt med skolorna. Konsulenterna skall utöva en vägledande och hjälpende snarare än en inspekterande funktion, sammanträffa med olika grupper på skolorna och diskutera kursuppläggning och arbetsformer. Inför de utökade befogenheter som skolornas styrelser föreslås få kan man räkna med behov av hjälp och rådgivning, vilket konsulenterna kan bistå med inom ramen för sina uppgifter. I arbetet skall också ingå att informera om folkhögskolan som idé till det omgivande samhället och därvid ta kontakt med organisationer, föreningar och grupper utanför skolan.

Utredningen vill här betona den viktiga uppgift som arbetsförmedlingarna har när det gäller att informera om olika utbildningsvägar. Konsulenterna bör hålla kontakt med företrädare för arbetsmarknadsmyndigheterna inom regionen och informera om folkhögskolans verksamhet. De bör också se till att arbetsförmedlingarna fortlöpande förses med aktuellt material om folkhögskolor och kursverksamhet inom området. På motsvarande sätt bör konsulterna också hålla kontakt med regionens syo-konsulenter och ge dem information och material om folkhögskolan.

Det kan i detta sammanhang finnas anledning att fästa uppmärksamhet på den inom vuxenutbildningen nyligen startade uppsökande verksamheten på arbetsplatser, som bedrivs av särskilda studieorganisatörer utsedda av de fackliga organisationerna. Dessa studieorganisatörer skall informera främst kortutbildade personer om olika studiemöjligheter, och däri ingår att också ge upplysning om folkhögskola som studiealternativ. Det kan finnas anledning för de regionala konsulenterna att göra sig underrättade om denna verksamhet inom regionen och bistå med aktuell information om folkhögskolan på lämpligt sätt.

I avsnitt 5.2 har utredningen redogjort för några synpunkter på folkhögskolans informationsproblem och planerna på inrättande av ett informationskontor. Utredningen anser att de regionala konsulenterna kommer att få stor betydelse för information om folkhögskolan på det regionala planet genom de uppgifter som här har skisserats. Hos konsulenterna kommer

också att finnas en samlad dokumentation om kursutbud och om experiment med material och arbetsformer etc. Den regionala konsulentorganisationen kommer att utgöra ett betydelsefullt led i folkhögskoleinformation och därigenom bidra till att hjälpa upp bristerna i det avseendet.

En annan viktig uppgift som de regionala konsulenterna enligt utredningens mening bör svara för är organisationen av folkhögskolläraernas fortbildning inom sina respektive regioner. I ett tidigare avsnitt har utredningen föreslagit en modell för fortbildningsverksamhetens uppbyggnad, innebärande att varje lärare skall ha rätt och skyldighet att delta i fem studiedagar per arbetsår. Utredningen menar att dessa dagar skall kunna disponeras på olika sätt och det måste till ett planeringsarbete för att samordna olika skolors och lärares önskemål och behov. Konsulenterna bör i nära samarbete med den föreslagna folkbildningslinjen och fortbildningsavdelningen i Linköping svara för detta arbete. Folkhögskoleinspektören skall ha det övergripande ansvaret för konsulenternas arbete och regelbundet anordna överläggningar med dem.

Det är önskvärt att konsulenterna har en bred folkhögskoleerfarenhet, gärna från tjänstgöring på olika skolor med olika huvudmän. De bör ha skaffat sig erfarenhet av olika kurstyper och arbetssätt och vara väl förtrogna med folkbildningsarbetets uppbyggnad. De bör ha god kännedom om förenings- och kulturliv i regionen och känna till såväl organisationer som institutioner och olika myndigheter inom verksamhetsområdet. Utredningen föreslår att konsulenttjänsterna tillsätts av SÖ för en tid av 6 år. Möjlighet till omedelbar förlängning av förordnandet bör inte finnas – däremot bör befattningshavaren kunna förordnas på en ny sexårsperiod efter ett uppehåll på minst 3 år. Utredningen föreslår vidare att lönen konstrueras på samma sätt som för de regionala handikappkonsulenterna, vilka har ersättning för mistade avlöningsförmåner plus ett arvode motsvarande fyra löneklassers påslag. Därtill kommer rese- och traktamentsersättning.

Avgränsningen av de sex regionerna kan göras efter olika utgångspunkter. SÖ har arbetsåret 1976/77 delat upp folkhögskolorna på sex kretsar för sina rektorskonferenser och varje krets omfattar 19 skolor. Här har skolor från ett och samma län förts till olika kretsar och i en krets återfinns både Kävesta i Örebro län och Birka utanför Östersund. SÖ:s motiv har givetvis varit att få ett lika stort antal skolor i varje konferensområde. För en uppbyggnad av en regional konsulentorganisation är den indelningen knappast ändamålsenlig. För denna verksamhet är det t. ex. angeläget att skolor inom ett och samma län hör till samma region. Utredningen har i stället prövat hur förslaget till indelning i sex högskoleregioner skulle utfalla om detta tillämpades på konsulentorganisationen. Detta har gjorts mot bakgrund av vissa tankar på regionalt samarbete på utbildningsområdet, vilket de regionala folkhögskolekonsulenterna skulle kunna ha stort utbyte av.

Högskoleregionerna omfattar följande områden (huvudort inom parentes):

- A. Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län (Umeå)
- B. Uppsala, Södermanlands, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs och Gävleborgs län (Uppsala)
- C. Stockholms och Gotlands län (Stockholm)
- D. Östergötlands och Jönköpings län (Linköping)

- E. Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs och Värmlands län (Göteborg)
- F. Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus och Hallands län (Lund).

Med en sådan indelning skulle den norra regionen komma att omfatta ett alltför stort geografiskt område och antalet folkhögskolor fördela sig förhållandevis ojämnt mellan regionerna.

Mot bakgrund av de här förda resonemangen vill utredningen föreslå följande indelning i folkhögskoleregioner (antal skolor inom parentes):

1. Stockholms, Uppsala, Västmanlands, Södermanlands och Gotlands län (24 skolor)
2. Östergötlands, Jönköpings, Kalmar och Kronobergs län (19 skolor)
3. Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Hallands och Göteborgs och Bohus län (19 skolor)
4. Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands och Örebro län (19 skolor)
5. Kopparbergs, Gävleborgs, Jämtlands och Västernorrlands län (20 skolor)
6. Västerbottens och Norrbottens län (13 skolor).

När det gäller konsulenternas stationeringsort inom regionen kan olika synpunkter föras fram. En placering på resp. folkhögskola, där vederbörande konsulent har sin bostadstjänst, skulle för innehavaren kunna innebära praktiska fördelar. Utredningen tror emellertid att en ur regionens synpunkt mer central placering är att föredra. Många av samarbetsparterna kan behöva nå konsulenterna för överläggningar, och då kan en avlägset belägen skola vara en nackdel ur kommunikationssynpunkt. Konsulenterna kan också själv ha fördel av att sitta någorlunda centralt. Utredningen vill därför förorda en placering av de regionala folkhögskolekonsulenterna på lämpligt belägen länsskolnämnds expedition. Rent praktiskt skulle detta kunna innebära viss kontorsservice, telefon- och postbevakning etc. Men även på det pedagogiska området skulle både länsskolnämndens företrädare och folkhögskolekonsulenterna kunna ha utbyte av möjlighet till kontakt och samarbete. Utredningen vill inte här lägga något slutligt förslag beträffande den ort där konsulenterna skulle stationeras. Det bör ankomma på SÖ att besluta om konsulenternas placering och ta upp överläggningar med de länsskolnämnder som kan bli aktuella i detta sammanhang.

### 6.3.3 *Kostnader för den regionala konsulentorganisationen*

Lönekostnaderna för en regional konsulent (lönegrad L 12:1 + 4 löneklasser) uppgår till totalt 115 000 kronor per år, inkl. sociala kostnader. Vid beräkningen av rese- och traktamentskostnader har utredningen utgått ifrån att konsulenterna skulle tillbringa ungefär halva sin tjänstgöringstid på resa till olika skolor i regionen. Häri inbegrips också resor till SÖ för gemensamma överläggningar. Detta skulle kunna innebära att en skola får ett konsulentbesök per år omfattande ett par dagar. Ungefär 2-3 dagar per vecka skulle konsulenterna då tjänstgöra på sin expedition. Rese- och traktamentskostnaderna kan beräknas komma att ligga mellan 12 000 och 14 000 kronor, den högre summan för de båda norrlandsregionerna.

De sammanlagda kostnaderna för löner, resor och traktamenten för de föreslagna regionala folkhögskolekonsulenterna skulle belöpa sig på omkring 765 000 kronor per år.

Utredningen beräknar vidare kostnader för sex halvtidstjänster som biträdeshjälp åt konsulenterna. Kostnaderna för dessa tjänster (lönegrad F 3) beräknas till totalt 190 000 kronor per år, inkl. sociala avgifter.

Några kostnader utöver här angivna har utredningen inte ansett sig kunna beräkna. Vad som kan bli aktuellt när det gäller direkta expeditionskostnader är svårt att uppskatta. Utredningen förutsätter att SÖ tar upp sådana frågor i överläggningarna med företrädare för resp. länsskolnämnd, där tjänsterna skall placeras, och att man kommer fram till en smidig lösning på de praktiska problem som kan bli aktuella.

## Kostnadssammanställning

De förslag som utredningen presenterat i kapitlen 2, 4 och 6 innebär följande kostnader för budgetåret 1978/79:

### I. Folkhögskolläraernas fortbildning

I kapitel 2 lägger utredningen fram förslag dels om en total fortbildningsresurs att utnyttjas av skolor och enskilda lärare dels om en fortbildning för lärare som är behöriga enligt äldre bestämmelser.

Personella resurser på fortbildningsavdelningen vid lärarhögskolan i Linköping (halv tjänst)	60 000 kr
Tre feriekurser förberedelser	30 000 kr
feriekurser	90 000 kr
Tre regionala studiedagar	100 000 kr
Tre regionala 38 timmars kurser	75 000 kr
En veckotimmes nedsatt undervisningsskyldighet för de lokalt fortbildningsansvariga, enligt AT 12:1	440 000 kr
Fortbildningsdel i f-linjelärares tjänst, 450 lektorstimmar	100 000 kr
	<hr/>
Summa	895 000 kr

Kurser för folkhögskollärare, som är behöriga enligt äldre bestämmelser, 20 deltagare:

Lärlöner (en halv lektorslön), lärares och deltagares rese- och internatskostnader, administration	125 000 kr
Nedsättning i undervisningen, 2 tim/vecka, 30 veckor	145 000 kr
Lön till vikarier, 15 dagar, AT 12:1	175 000 kr
	<hr/>
Summa	445 000 kr

Sammanlagt föreslås ett belopp 1 340 000 kronor under anslaget Lärares fortbildning m. m.

### II. Fritidsledarutbildning

I kapitlet 4 föreslår utredningen att den ungdoms- och fritidsledarutbildning som nu bedrivs som specialkurs inom gymnasieskolan och som kombi-

nationsutbildning överförs till folkhögskolan. I konsekvens härmed föreslås att tilläggsbidrag utgår för ytterligare 270 elevplatser i vardera av två årskurser. I proposition 1976/77:55 föreslås att ett belopp av 840 kronor skall utgå som tilläggsbidrag per elevplats för fritidsledarutbildningen inom folkhögskolan. För ytterligare 2 x 270 elevplatser skulle således erfordras ett belopp av 453 600 kronor under anslaget Bidrag till driften av folkhögskolor m. m.

### *III. Tillsynsmyndigheten*

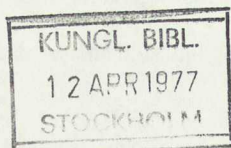
I kapitel 6 föreslås inrättande av sex heltidstjänster som regionala folkhögskolekonsulenter. Lönen för dessa konsulenter skulle innebära ersättning för mistade avlöningsförmåner plus ett arvode motsvarande fyra löneklassers påslag. Utredningen föreslår att tjänsterna skall tillsättas av SÖ. Vidare beräknas kostnader för sex halvtidstjänster som biträdeshjälp. Följande kostnader skulle således påföras anslaget till Skolöverstyrelsen:

Löner, resor, traktamenten för konsulenterna	765 000 kr
Biträdeshjälp	190 000 kr
	<hr/>
Sammanlagt	955 000 kr

## Litteratur

- Distansundervisning. Lägesbeskrivning samt organisatoriska alternativ för högskolan, SOU 1975:72
- Fackliga studier, Rapport till LO-kongressen 1976. Prisma
- Folkhögskolan, SOU 1976:16
- Folkhögskolan och dess lärare, Ds U 1975:17
- Folkhögskolans fritidsledarutbildning, Ds U 1974:11
- Folkhögskolans ställning och uppgifter, SOU 1953:24
- Folkhögskoleelever 1973, Ds U 1974:9
- Folkhögskoleelever 1973, Tabellbilaga, Ds U 1974:10
- Folkhögskolor 1976–1977, Skolöverstyrelsen 1976
- Fortsatt reformering av lärarutbildningen, SOU 1972:92
- Högskolan, SOU 1972:2
- Högskolelag och andra författningar för högskolan, Ds U 1975:19
- Information från H 75, nr 2, 6 och 7 år 1976
- Kombinationsutbildning: Fem års erfarenhet – förslag till förändringar, UKÄ-rapport nr 19 år 1974
- Kultur åt alla, SOU 1976:20
- Lärrarroll-läroarbetsutredning, debattskrift av 1974 års lärarutbildningsutredning, LUT-74
- Läroarbetsutredning för folkhögskolan, SOU 1967:47
- Musiken-människan-samhället. Musikutbildning i framtidsperspektiv, SOU 1976:33
- Nytt om högskolan, fortbildningsmaterial om högskola, studiestöd och arbetsmarknad, UKÄ-SÖ-CSN-AMS, 1975
- Om vuxenpedagogiska moment i lärarutbildningen m. m., rapport från arbetsgruppen för vuxenpedagogiska moment i lärarutbildningen, VUX-L, Skolöverstyrelsen, november 1974
- Prognoser avseende personal- och utbildningsbehov inom barnavårdens område 1975–1980. Andra delrapporten. Skolöverstyrelsen 1977-01-17. Stencil
- Propositioner:
- Kungl. Maj:ts proposition 1957:146 angående folkhögskolans ställning och uppgifter
- Kungl. Maj:ts proposition 1969:52 angående lärarutbildning för folkhögskolan m. m.
- Regeringens proposition 1975:9 om reformering av högskoleutbildningen m. m.
- Regeringens proposition 1975:14 om statligt stöd till ungdomsorganisationernas centrala verksamhet m. m.

- Regeringens proposition 1975/76:39 om skolans inre arbete m. m.  
Regeringens budgetproposition 1975/76:100  
Regeringens proposition 1975/76:110 om radio och television i utbildningsväsendet  
Regeringens proposition 1975/76:135 om den statliga kulturpolitiken  
Regeringens proposition 1976/77:55 om folkhögskolan  
Regeringens proposition 1976/77:59 om utbildning och forskning inom högskolan m. m.
- Skolväsendets centrala ledning, SOU 1962:28  
Strömer, R., Tingvall, L-Å.: Fritidsledaren före, under och efter studietiden, Göteborgs folkhögskola. Stencil  
Studieplan för tvåårig fritidsledarutbildning vid folkhögskola. Skolöverstyrelsen 1976-08-28. Stencil  
SULU, SÖ:s ungdomsledarutredning, Skolöverstyrelsen 1971  
Svensk folkhögskola 100 år, I-IV, Liber 1968  
Svensk författningssamling:  
Kungl. Maj:ts kungörelse om ändring av folkhögskolestadgan år 1951 (nr 835), SFS 1952:573  
Förordning om lärarhögskolorna, SFS 1968:318  
Förordning med provisoriska föreskrifter om tillträde till grundläggande högskoleutbildning, SFS 1976:231  
Utbildning i samspel, SOU 1975:67  
Utbildningsplan för ämneslärarlinje vid lärarhögskolorna, Skolöverstyrelsen 1975  
Willén, Birgitta: Distansundervisning i kommunikationsteknik, rapport nr 13 från Umeå universitet, november 1975  
Vägledning för inträdessökande till ämneslärarutbildning, folkhögskollärargrenen, med början höstterminen 1976, Skolöverstyrelsen, Intagningssektionen  
Yrke och framtid, Arbetsmarknadsstyrelsen, yrkesvägledningssenheten, 1975  
Ämneskurser vid folkhögskolorna, våren 1976, Skolöverstyrelsen  
Ämneskurser vid folkhögskolorna, sommaren 1976, Skolöverstyrelsen  
Ämneskurser vid folkhögskolorna, hösten 1976, Skolöverstyrelsen.



# Statens offentliga utredningar 1977

## Kronologisk förteckning

---

1. Totalförsvaret 1977-82. Fö.
  2. Bilarbetstid. K.
  3. Utbyggd regional näringspolitik. A.
  4. Sjukvårdsavfall. Jo.
  5. Kvinnlig tronföljd. Ju.
  6. Översyn av det skatteadministrativa sanktionssystemet 1. B.
  7. Rätten till vapenfri tjänst. Fö.
  8. Folkhögskolan 2. U.
-

# Statens offentliga utredningar 1977

## Systematisk förteckning

---

### **Justitiedepartementet**

Kvinnlig tronföljd. [5]

### **Försvarsdepartementet**

Totalförsvaret 1977-82. [1]

Rätten till vapenfri tjänst. [7]

### **Kommunikationsdepartementet**

Bilarbetstid. [2]

### **Budgetdepartementet**

Översyn av det skatteadministrativa sanktionssystemet 1. [6]

### **Utbildningsdepartementet**

Folkhögskolan 2. [8]

### **Jordbruksdepartementet**

Sjukvårdsavfall. [4]

### **Arbetsmarknadsdepartementet**

Utbyggd regional näringspolitik. [3]

---

Anm. Siffrorna inom klammer betecknar utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen





KUNGL. BIBL.  
1-2 APR 1977  
STOCKHOLM RA





**LiberFörlag**  
Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-03312-

ISSN 0375-250X